

VERNE

A FÖLD

LEFEDEZÉSE

I.

BUDAPEST,
KÖNYV-ÉRTESZŐSÉG

824.841/
11

VERNE CYKLA

The title 'VERNE CYKLA' is written in a large, stylized, golden-yellow font. Behind the letters, there is a detailed illustration of a steamship and a powerful lighthouse beam shining down.

ÖSSZES

MUNKÁI

A FÖLD
FELFEDEZÉSE

A small illustration in the lower right corner shows a person in a red shirt and dark pants climbing a rope that is held by two large, winged figures. The background is a rocky, mountainous landscape.

BUDAPEST, FRANKLIN-TÁRSULAT.

A small illustration in the lower right corner shows a person standing next to an elephant in a rocky, mountainous landscape.

A FÖLD FELFEDEZÉSE

A HIRESEBB UTAZÓK TÖRTÉNETE
A LEGRÉGIBB IDŐKTŐL A XVIII-IK SZÁZADIG

IRTA

JULES VERNE

MAGYARRA FORDITOTTA ÉS FÜGGELÉKKEL ELLÁTTA

Dr BROZIK KÁROLY

I.

MÁSODIK KIADÁS

HUSZONHÉT KÉPPEL.

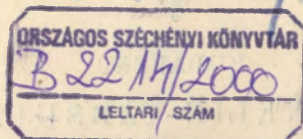

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1910

824.841/1

TARTALOM.

ELSŐ KÖTET.

I. FEJEZET.

A Krisztus születése előtti kor nevezetesebb utazói.

Hannon (505). — Herodotos (484). — Pytheas (340), — Nearchos (326). — Eudoxus (146). — Cagsar (100). — Strabon (50).

Lap

A karthagoi Hannon. — A Kanári szigetek, az Est-, a Dél foka, a Rio do Ouori öböl. — Herodotos. — Beutazza Egyiptomot, Libiát, Ethiopiát, Fenecziát, Babiloniát, Perzsiát, Indiát, Médországot, Kolchist, a Kaspi-tengert, Szkithiát, Thracziát és Görögországot. — Pytheas felfedezi Iberiának és a Czelták országának partjait, a Manche-esatornát, Albion-szigetét, az Orkadokat és Thule földjét. — Nearchos Ázsiának az Industól a Perzsa-öbölíig terjedő partjait hajózza körül. — Eudoxus Afrika nyugati partvidékére jut. — Cæsar meghódítja Galliát és Nagy-Britanniát. — Strabon bejárja Ázsia egy részét, Egyiptomot, Görögországot és Itáliát

3

II. FEJEZET.

Az első kilencz század híres utazói.

Pausanias (174). — Fahian (399). Cosmas Indicopleustes (5..)
Arculphe (700). — Willibald (725). — Szulejman (851).

Plinius, Hippalus, Arrianus és Ptolemaios. — Pansanias beutazza Attikát, Korinthiát, Lakoniát, Messenét, Elist, Achaiát, Arkadiát, Boiotiát és Phokist. — Fahian bejárja Kanseut, Tatárországot, északi Indiát a Pendsabot, Czejlont és Javát. — Cosmas Indicopleustes és «a mindenség keresztény helyrajza». — Arculphe leírja Jeruzsálemet, Jozafát völgyét, az olajfák hegyét,

Betlehemet, Jerichot, a Jordánt, a Libanont, a Holt-tengert, Kafarnaumot, Nazaretet, Tabor hegyét, Damaszkuszt, Tiruszt, Alexandriát, Konstantinápolyt. — Willibald és a szent föld. — Szulejman megjárja az Omani-tengert, Czejlont, Szumatrát, a Sziami-öblöt és a Khinai tengert... 31

III. FEJEZET.

A tiz-, tizenegy-, tizenkettő- és a tizenharmadik században élő hírneves utazók.

Tudelai Benjamin (1159–1173). — Plan Carpin (1245–1247). — Rubruquis (1253–1254).

A skandinávok a magas északon, Islandban és Grönlandban. — Tudelai Benjamin bejárja Marseillet, Rómát, Oláhországot, Konstantinápolyt, az Aegaei-tenger szigeteit, Palesztinát, Jeruzsálemet, Betlehemet, Damaszkuszt, Balbeket, Ninivét, Bagdadot, Babilont, Basszorát, Iszpahant, Sirázot, Szamarkandot, Tibetet, Malabart, Czejlont, a Vörös-tengert, Egyiptomot, Sziciliát, Olaszországot, Német- és Franciaországot. — Plan Carpin eljut a kunok földjére, a Kangiták országába s a mai Turkesztanba. — A tatárok erkölcei és szokásai. — Rubruquis és az Azovi-tenger; a Volga, a baszkírok országa, Karakorum, Asztrakhán, Derbend... 33

IV. FEJEZET.

Marco Polo (1253–1324).

I.

A genovai és velencei kereskedőknek érdekében fekszik, hogy Ázsia belsejében felfedezéseket tegyenek. — Polo családja és Velence földrajzi helyzete. — A két testvér Nicolo és Mateo Polo. — Konstantinápolyból a khinai császárhoz mennek. — Mily fogadtatásban részesülnek Kublaj-Khánnál. — A császár őket követeliül a pápához küldi. — A Polo-testvérek visszatérnek Velenczébe. — Marco Polo. — Atyjával Nicoloval és nagybátyjával Matteoval elmegy a tatár uralkodóhoz. — X. Gergelyt pápává választják. — Marco Polo elbeszélését francia nyelven tollba mondás után Rusticien de Pise írja meg... 76

II.

Lap

Kis-Örményország. — Nagy-Örményország. — Ararat hegye. — Georgia. — Mosszul, Bagdad, Basszora, Taurisz. — Perzsia. — Kirman tartomány. — Komadi. — Ormuz. — A hegy örege. — Seburgan. — Balak. — Balasan. — Kasmir. — Kasgar — Szamarkand. — Kotan. — A sivatag. — Tangut. — Karakorum. — Szignanfu. — Tenduk. — A nagy fal. — Sandu, a mai Sangtu. — Kublaj khán székvárosa. — Kambaluk, a jelenlegi Peking. — A császári ünnepek. — Vadászatai. — Peking leírása. — A pénzverő és a khinai bank pénzjegyei. — A császári posta 81

III.

Csoseu. — Tajenfu. — Pinjangfu. — A Sárga folyó. — Szignanfu. — Szucsuan. — Singtufu. Tibet. — Likjangfu. — Karazsan. — Jungsang. — Mien. — Bengália. — Annam. — Tajping. — Szintiguj. — Szindifu. — Teseu. Csinanfu. — Linsinceu. — Linszing. — Manzi. — Jangseufu. — A partvidék városai. — Kinzej vagyis Hangeseufu. — Fokien 100

IV.

Japán. — A három Polo a császár leányával és a perzsa követekkel együtt elhagyja khinát. — Szajgun. — Jáva. — Kondor. — Bintang. — Szumátra. — A Nikobarok. — Czejlon. — A Koromandel-part. — A Malabar-part. — Az Oman-tenger. — Szokotora-sziget. — Madagaszkár. — Zanzibar és az afrikai part. — Abisszinia. — Jemen, Hadramaut és Oman. — Ormuz. — A Polo-k megérkeznek Velenczébe. — Egy ünnep a Polok-házában. — Marco Polo genovai fogságba esik. — Marco Polo halála 112

V. FEJEZET.

Ibn Batuta (1328–1353).

Ibn Batuta. — A Nilus. — Gaza, Tirusz, Tiberiasz, Libanon, Balbek, Damaszkusz, Mesed, Basszora, Bagdad, Tabriz, Medina, Mekka. — Jemen. — Abisszinia. — A berberék földje. — Zanzibar. — Ormuz. — Sziria. — Anatolia. — Kis-Ázsia. —

Asztrakán. — Konstantinápoly. — Turkesztan. — Herat. —
 Az Indus. — Delhi. — Malabar. — A Maledivák. — Czejlon. —
 Koromandel. — Bengália. — A Nikobarok. — Szumátra. —
 Khina. — Afrika. — A Niger. — Timbaktu — — — — — 126

VI. FEJEZET.

Jean de Béthencourt (1339—1425).

I.

A normandiai lovag. — Hódításokra vonatkozó tervei. —
 Béthencourt korának a Kanári szigetekre vonatkozó ismeretei. —
 Cadix. — A Kanári-szigetek. — Graciosa. — Lancerote. —
 Fuerteventura. — Lobos. — Jean de Béthencourt visszatér
 Spanyolországba. — Berneval lázadása. — Jean de Béthen-
 court meglátogatja III. Henriket. — Gadifer meglátogatja a
 Kanári-szigeteket. — Gran-Canaria. — Ferro szigete. — Palma
 szigete — — — — — 137

II.

Jean de Béthencourt visszatér a Kanári-szigetekre. —
 Gadifer féltékenysége. — Jean de Béthencourt meglátogatja a
 maga szigeteit. — Gadifer elindul Gran-Canaria meghódítá-
 sára. — A két vezér közt kitör az egyenetlenség. — Mindket-
 ten visszatérnek Spanyolországba. A király megszegényíti
 Gadifert. — A normandiai lovag ismét a szigetekre megy. Fuerte-
 ventura bennszülöttei megkeresztelkednek. — Jean de Béthen-
 court Caux-ba utazik. — Majd ismét visszaindul Lancerotera. —
 Az afrikai partokon kiköt. — Gran-Canaria, Ferro és Palma
 szigetek meghódítása. — Maciot a Kanári-szigetek kormányzó-
 jává neveztetik ki. — Jean de Béthencourt Rómában a pápától
 engedélyt nyer, hogy a Kanári-szigeteken püspökséget alapít-
 hasson. — Jean de Béthencourt visszatér hazájába. — A nor-
 mandiai lovag halála — — — — — 149

VII. FEJEZET.

Kolumbus Kristóf (1436–1506).

I.

Lap

Madeira- a Zöldfok-szigetek, az Azorok, Guinea, és a Kongó fölfedezése. — Diaz Bertalan. — Cabot és a Labrador-félsziget. — A geográfusok és a kereskedők törekvései a középkorban. — A középkorban az Európa és Ázsia közt levő távolságra nézve hibás nézet uralkodik. — Kolumbus Kristóf származása. — Kolumbus első utai. — Kolumbus terve nem részesült tetszésben. — Kolumbus a francziskánusok klastromában. — Fogadtatása Ferdinand és Izabellánál. — 1492 április 17-ről keltezett szerződése. — A Pinzon testvérek. — Palos kikötőjében három hajót felszerelnek. — Kolumbus 1492 augusztus 3-án útnak indul

165

II.

Az első út: Gran-Canaria. — Gomera. — Az iránytű elhajlása. Lázadási tünetek. — A szárazföld! a szárazföld! — San-Salvador. — A birtokba vétel. — Concepcion. — Ferdinanda vagy Great-Exuma. — Izabella vagy a Hosszú-sziget. — A Mukarras-szigetek. — Kuba. — A sziget leírása. — A Boldogságos szűz Máriáról elnevezett szigettenger. — Hispaniola vagy S. Domingo. — Tortuga-sziget. — A kazika a «Santa-Maria» fedélzetén. — Kolumbus hajója megfeneklik. — Monte Cristo szigete. — A hazatérés. — Vihar. Kolumbus megérkezik Spanyolországba. — Kolumbus Kristóf fogadtatása

187

III.

Kolumbus második útja: a tizenhét hajóból álló hajóhad. — Ferro szigete. — Dominica. — Marie-Galante. — Guadalupe-sziget. — Az emberevők. — Montserrat. — Santa Maria Ronda. — San-Martin és Santa-Cruz. — Virgin Islands. — Porto Rico. — Espanola. — Az első gyarmatosok megöletése. — Izabella-város alapítása. — Kolumbus két, kincsekkel megrakott hajót Spanyolországba küld. — Zibao tartományban Sz. Tamás várát építteti. — Testvérét Don Diegot a sziget kormányzójává nevezi ki. — Jamaika. — Kuba partjai. — A bies-

kahal. — Kolumbus visszatér Izabella szigetére. — A kazikát fogságba vetik. — A bennszülöttek lázadása. — Az éhség. — Kolumbus ellen Spanyolországban rágalmakat emelnek. — Izabella Aguado Jánost mint királyi biztost Espanolába küldi. — Az aranybányák. — Kolumbus visszatér Európába. — Megérkezése Cadixba ~~~~~ 216

IV.

Kolumbus harmadik útja: Madeira. — Santiago a Zöld-foki szigetek egyike. — Trinidad. — Kolumbus első ízben pillantja meg Venezuelának az Orinoko torkolatán túl fekvő partjait, a mai Kumanat. — A Paria-öböl. — A kertek. — Tabago. — Granada. — Margarita. — Kubaga. — Hispaniolai állapotok Kolumbus távollétében. — San-Domingo város alapítása. — Kolumbus megérkezik Hispaniolába. — A fegyelmetlenség a gyarmatban. — A spanyolok az anyaországban panaszt emelnek a hispaniolai kormány ellen. — A király Bovadillát küldi ki, hogy Kolumbus eljárását megvizsgálja. — Bovadilla Kolumbus és két testvérét lánczra verve Spanyolországba küldi. — Kolumbus megjelenik Ferdinand és Izabella előtt. — Visszanyeri a királyi kegyelmet ~~~~~ 234

V.

Kolumbus negyedik útja: egy négy hajóból álló hajóhad. — Gran-Canaria. — Martinique. — Dominica. — Santa-Cruz. — Portorico. — Hispaniola szigete. — Jamaika. — A Kaiman-szigetek. — Isla de Pinos. — A Gvanaja-sziget. — Honduras-fok. — Amerika partjai a Darienöböl mentén Truxillon túl. — Limonares-szigetek. — Huerta-sziget. — Veragua partjai. — Aranyban gazdag vidékek. — A bennszülöttek lázadása. — Kolumbus álma. — Porto-Bello. — Las Mulatas. — Kolumbus Jamaika szigetén kiköt. — Nyomorúság. — A spanyolok Kolumbus ellen föllázadnak. — Holdfogyatkozás. — Kolumbus Hispaniola szigetére érkezik. — Kolumbus visszatér Spanyolhonba. — Kolumbus halála ~~~~~ 245

VIII. FEJEZET.

Indiának s a fűszerek hazájának meghódítása.

I.

Lap

Covilham és Paiva. — Vasco da Gama. — A portugallok a Jó Reménység fokát körülhajózzák. — Sam-Braz, Mozambik, Mombaz és Melinde. — Gama Kalikutba érkezik. — A zamorin árulása. — Összeütközések. — Gama visszatér Európába. — A skorbut. — Gama Pál halála. — Vasco da Gama Lisszabonba érkezik ~ ~ ~ ~ ~ 264

II.

Alvarez Cabral. — Brazilia fölfedezése. — Afrika partjai. — Cabral meglátogatja Kalikutot, Kocsint és Kananort. — Da Nova János. — Gama második expedíciója. — A kocsini király. — D'Albuquerque első föllépte. — Da Cunha. — Ormuz első ostroma. — Almeida győzelmei és viszálykodása d'Albuquerque-vel. — A portugallok elfoglalják Goát. — Malakka ostroma és eleste. — Az Ormuz ellen intézett második expedíció. — Czejlon. — A Molukki-szigetek. — D'Albuquerque halála. — A portugallok indiai birodalmának sorsa ~ ~ ~ 290

ELŐFÖLDESZ.

A FÖLD FELFEDEZÉSE.

I.

A FÖLD FELEBRENESÉ

I.

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ FEJEZET.

A Krisztus születése előtti kor nevezetesebb utazói.

Hannon (505). — Herodotos (484). — Pytheas (340). — Nearchos (326).
Eudoxus (146). — Cæsar (100). — Strabon (50).

A karthagoi Hannon. — A Kanári szigetek, az Est-, a Dél foka, a Rio do ouroi öböl. — Herodotos. — Beutazza Egyiptomot, Libiát, Ethiopiát, Fenicziát, Babiloniát, Perzsiát, Indiát, Médországot, Kolchist, a Kaspi-tengert, Szkithiát, Thracziát és Görögországot. — Pytheas felfedezi Iberiának és a Czelták országának partjait, a Manche-csatornát, Albion szigetét, az Orkadokat és Thule földjét. — Nearchüs Ázsiának az Industól a Perzsa-öbölíg terjedő partjait hajózza körül. — Eudoxus Afrika nyugati partvidékére jut. — Caesar meghódítja Galliát és Nagy-Britanniát. — Strabon bejárja Ázsia egy részét, Egyiptomot, Görögországot és Itáliát.

A történelem tanusága szerint az első nevezetesebb utazó Hannon volt, a kit a karthagoi senatus azzal bizott meg, hogy nyugati Afrika némely részein gyarmatokat alapítson. A megbízott az útját tárgyazó munkát pun nyelven írta meg, melyet görögre fordítottak s melyet a világ «Hannon Periplus»-a név alatt ismer. Abban, hogy mikor élt ez utazó? — a történetírók nem értenek egyet; de a legtöbb valószínűség azon nézet mellett szól, a mely szerint Krisztus előtt 505-ben kutatta át Afrika nyugati partjait.

Hannon hatvan hajóval, melyek mindegyikét ötven evező hajtotta, hagyta el Karthagot s magával vitt harmincz ezer embert a hosszú útra szükséges élelmi szerekkel együtt. E kivándorlókat — mert bátran

nevezhetjük őket így — Hannon oly czélból vitte magával, hogy benépesítse velök amaz új városokat, melyeket Libiának azaz Afrikának nyugati partjain alapítani akart.

A hajóhad szerencsésen átevezett a Herakles oszlopai, Gibraltar és Ceuta ama hegyei között, melyek az előbbiről elnevezett tengerszorost uralják, eljutott az akkor ismeretlen Atlanti-oczeánba s ott dél felé fordult. A Gibraltar-szoros elhagyása után két nappal Hannon a part mellett horgonyt vetett és Thimaterion városát alapította. Majd ismét tengerre szállt, elevezett a Szoloisz-fok mellett, újabb gyarmatokat alapított s egy nagy afrikai folyó torkolatáig hatolt, melynek partjain nomad pásztorok tanyáztak. Miután a bátor karthagoi hajós e pásztorokkal szövetséget kötött, délnek fordult. Így eljutott Cerne szigetéig, egy öböl háttérében, a melynek kerülete öt stadium azaz körülbelül kilenczszáz huszonöt méternyi volt. Hannon uti naplója szerint e sziget Herakles oszlopaitól ép oly távolságra feküdt, mint ez oszlopok Karthagótól. Melyik lehetett hát az? Kétségtelenül egyike a Kanári szigeteknek.

Itt sem állapotodott meg még Hannon, hanem folytatta útját a partok közelében egészen a Chretes folyóig, a mely egy a szárazföldre benyúló öblöt látszott képezni. E folyón fölfelé eveztek a karthagóiak, útközben számos krokodilussal és vízi lóval találkoztak; a folyam egész hosszának kikutatását a néger fajtához tartozó benszülöttek kódobálásaikkal megakadályozták.

Chretes folyóból a hajók Cerne szigetére tértek vissza s ezt ismét elhagyva 12 nap alatt egy hegyes vidék közelébe jutottak, a mely bővelkedett az illatos fákból és balzsamos virágokban. E vidék köze-

léből egy nagy kiterjedésű öbölbe értek, melynek széleit síkság képezte. Az öböl környéke nappal egészen csendes volt, de éjjel azt egy lángtenger világította meg, melyet vagy a vadak rakta tüzek okoztak vagy az esős évszak után kiszáradt fű égése idézett elő.

Öt nappal később Hannon az Est-foka mellett evezett el. Itt, hogy saját szavait idézzük, megint «hallotta a sípok hangját, a czimbalmok és dobok zaját és a roppant nagy néptömeg kiabálását.» A jószok, a kik a karthagoi hajósokat követték, azon tanácsot adták, hogy e borzasztó földről menekülniök kell. A tanács engedékeny lelkekre talált s a hajóhad folytatta útját.

Nem sokára eljutott egy fokhoz, a Dél fokához, mely egy öblöt zárt körül. D'Avezac szerint ez öböl a Rio do Ouro torkolata volt, a mely folyó a ráktérítő közelében szakad az Atlanti-oczeánba. Az öböl hátterében utazóink egy szigetre akadtak, melyet nagy számmal laktak a gorillák; a karthagoiak, kik először láttak gorillákat, felöltözött vad embernek tartották őket. Szerencsésen el is fogtak közülök három «asszonyt»; de nem tarthatták meg sokáig fékezhetetlen dühök miatt, meg kellett őket ölniök.

Dél foka kétségbevonhatatlanul a legtávolabbi hely, a meddig a pun felfedezők eljutottak. E pont némely tudós magyarázata szerint a Bojador-fok volna, a mely a ráktérítőtől éjszakra két foknyi távolságban van; de az ellenkező nézet, a melynek fentebb adtunk kifejezést, nagyobb hitelnek örvend. Miután tehát Hannon e pontot elérte, mivel élelmi szerei fogytán voltak, visszafordult éjszagnak és szerencsésen eljutott Karthagoba, a hol Baal-Moloch templomában elhelyezte útja leírását.

A karthagoi fölfedező után a történelmi időkben az ókornak leghíresebb utazója Panyasisnak, a ki a költészet terén Homeros és Hesiodosszal versenyzett, unokaöccse Herodotos volt, a kit a «történelem atyja» néven ismerünk. Mi részünkről az utazót a történetírótól elválasztjuk s kijelöljük azon tartományokat, melyeket bejárt.

Herodotos Krisztus előtt 484-ben Halicarnassosban, Kis-Ázsia egyik városában született. Családja gazdag volt; ezen körülmény és széles kereskedelmi összeköttetések lehetővé tették az ifjú görögnek, hogy utazási ösztönét, mely korán felébredt benne, kövesse. Az ő korában a vélemények a Föld alakjáról Görögországban különbözők voltak; Pythagoras iskolája kezdte először hirdetni, hogy gömbhöz hasonló. De Herodotos az ebből keletkezett vitákban nem vett részt; ő elhagyta hazáját, hogy a legnagyobb gonddal átkutassa azon vidékeket, melyekről kortársai hallottak ugyan, de a melyeket biztos adatok alapján nem ismertek.

Húsz éves korában 464-ben hagyta el Halicarnassost. Utját a legnagyobb valószínűség szerint először is Egyiptomnak vette és meglátogatta Memfiszt, Heliopoliszt és Thebet. Ez alkalomból utazónk hasznos és találó megjegyzéseket tesz a Nilus áradásairól és összehordja ezen az egyiptomiak által Istenként imádott folyó eredetére vonatkozó különböző nézeteket. «Mikor a Nilus kiárad, — így szól — nem látsz mást, mint a városokat; egyedül ezek vannak a víz színe fölött úgy, hogy az Aegei-tenger szigeteihez lehetne őket hasonlítani.» Azután elbeszéli, minő vallásos szertartásokat követnek az egyiptomiak; miként áldoznak isteneiknek; mily buzgalmat fejtenek ki Isis ünnepén kiváltképen Busirisban,

melynek romjai Buzir mellett maig is láthatók; hogyan tisztelnek némely vad és némely házi állatot, melyeket szenteknek tartanak s végtisztességben részesítenek. Mint a természet hű megfigyelője, leírja a nilusi krokodilust, annak alkatát, életmódját s a módot, miként fogják; ugyanezt teszi a vízi lóval, a fenix-szel, az ibisszel, s a Jupiternek szentelt kigyókkal. Nincs az egyiptomi szokásokra nézve pontosabb leírás. Feljegyzi a házi szokásokat, a játékokat, a bebalzsamozás módját, a melyre nézve az egyiptomiak felülmulhatatlanok voltak. Azután megírja az ország történetét Menesztől, első királyuktól kezdve; elmondja, hogy miként állították fel Cheops alatt a pyramisokat, leírja a labirinthost, a mely a Merisz tónál valamivel fölebb épült, s melynek romjait 1799-ben fedezték fel, le továbbá magát a Merisz tavát, melyet szerinte emberi kéz ásott, a két piramist, melyet ennek vize fölé emeltek; megdicséri szépségök miatt a Szaiszban Minerva tiszteletére épített s a Memfiszbén épült Vulcanus és Isisnek szentelt templomokat s különösen amaz egy kőből készült kolosszust, melynek elszállítása Elefantineből Szaiszba két ezer hajós embernek is három évi munkájába került.

Miután Herodotos Egyiptomot gondosan átkutatta volt, átment Libiába, azaz a tulajdonképeni Afrikába, melyről a fiatal utazó alkalmasint azt hitte, hogy a ráktérítőn túl nem terjed, mert felteszi, hogy fenecziai lakosok az egész földrészt körülhajózhatták s a Gibraltar-szoroson át Egyiptomba juthattak. Herodotos ezen útja alkalmából elsorolja Libia népeit, melyek azonban csak a tengerparton kószáló nomadtörzsek voltak; továbbá a vadállatok által zaklatott földrész belsejébe helyezi az ammonokat, a kik bir-

tokában voltak Jupiter Ammon templomának, melynek romjait újabb időkben Kairótól ötszáz kilométernyi távolságban a Libiai pusztaság éjszakkeleti részében találtak fel. Értékes adatokat beszél el a libiai lakosok erkölceiről s szokásairól; szól azon állatokról, melyek köztük tanyáznak: óriási nagyságú kígyókról, oroszlánokról, elefántokról, medvékről, viperákról, szarvas szamarakról — melyek alatt alkalmasint orrszarvuakat kell értenünk — kutyafejű majmokról, «fej nélküli állatokról, melyeknek szeme a mellükön van», rókákról, hienákról, tuskés disznókról, vad kosokról, párduczokról stb. Továbbá megállapítja, hogy az egész vidéket csak kétféle bennszülött nép lakja: a libiai és az ethiopiai.

Herodotos szerint az ethiopiaiak Elefantine fölött laknak. Vajjon valóban bejárta-e tudós utazónk az egész vidéket, a melyről szól? Azok, a kik munkáját magyarázzák, azt kétségbe vonják. Valószínűbb, hogy mindazon részleteket, melyeket Meroeról, a fővárosról, a Jupiter és Bacchusnak bemutatott istentiszteletről, a lakosok hosszú életéről mond — az egyiptomi papok elbeszélése után írta le. De az már kétségbe vonhatatlan, mert ő maga határozottan mondja, hogy Tiruszba Fenícia egyik fővárosába eljutott. Itt megcsodálta Herakles két nagyszerű templomát, azután elment Thasosba s ott a helyszínen szerzett adatokat, hogy megírja Fenícia, Szíria és Palesztina rövid történetét.

Herodotos ezen vidékekről délfele Arábiába ment, azon tartományba, melyet ő Ázsia Ethiopiájának azért nevezett, mert azt hitte, hogy ennél délibb fekvésű ember lakta föld már nincs. Az arabokról azt tartja, hogy minden nép közt ők tartják legszentebbnek az esküt; egyedüli isteneik Uranus és

Bacchus; országuk a tömjénnek, a myrrhának, a fahéjnak bővében van; ezek megemlítése után az utazó érdekes részleteket mond el arról, miként termesztik és gyűjtik az arabok ez illat- és fűszereket.

Későbbben Herodotost azon nevezetes országokban találjuk, melyeket ő felváltva Asszírria és Babiloniának nevez. Először is apró részletekig leírja a nagy Babilont, melyben az ország királyai Ninive lerombolása után laktak s melynek romjai ma már csak elszórt dombok alakjában láthatók az Eufrates mindkét partján, Bagdadtól dél-dél nyugati irányban hetvennyolcz kilométernyi távolságban. A nagy, mély és rohanó Eufrates akkor a várost két részre osztotta. Az egyikben a király megerősített palotája, a másikban pedig Jupiter Belus temploma állott; ez utóbbi talán épen azon a helyen, a melyen Babel tornyát fel akarták építeni. Herodotos azután Szemiramisz és Nitokrisz királynékról beszél s elmondja mindazt, a mit ez utóbbi fővárosának javára és biztonsága érdekében tett. Áttér azután az ország termékeinek, a búza, a köles, az árpa, a szezámfü, a szőlő, a füge- és pálmafa termesztési módjának leírására. Elmondja végre, milyen ruhákat viselnek Babilonia lakói és milyenek voltak szokásaik, különösen az egybekelésre nézve, a mely nyilvános kiáltás útján történt.

Babiloniából utazónk Perzsiába ment és miután utazásának fő czélja volt összegyűjteni a helyszínén azon adatokat, melyek a Perzsa-birodalom és Görögország közt lefolyt hosszadalmas háborúkra vonatkoztak, meg igyekezett látogatni ama csaták színhelyét is, melyeknek történetét meg akarta írni. Perzsiáról szólván, először elmondja, hogy a perzsák

nem tulajdonítanak isteneiknek emberi alakot és nem emelnek nekik sem templomokat, sem oltárokat, hanem megelégesznek azzal, hogy őket a hegyek tetején imádják. Azután elbeszéli róluk, hogy milyenek a házi szokásaik, mennyivel többre becsülik a húsnál a nyaláncságokat, mily szenvedélyesen isszák a bort; megemlíti azon szokásukat, a mely szerint komoly ügyeiket csak akkor tárgyalják, ha már túlságos sokat ittak, továbbá azt, hogy mily könnyen simulnak idegen szokásokhoz, mily gyönyörkedvelők, minő hadi erényeik vannak; mily czélszerű szigort alkalmaznak a nevelésnél, mennyire kimélik az emberi életet s e tekintetben a rabszolgára nézve sem tesznek kivételt, mennyire kerülük a hazugságot s az adósságcsinálást és hogy mennyire irtóznak a belpoklosoktól, a kiknek betegsége szerintök azt bizonyítja, hogy «a szerencsétlen vétkezett a Nap ellen».

Herodotos Indiája alatt, Vivien de Saint-Martin véleménye szerint, csak Afganisztant s a jelenlegi Pendzsab öt folyója öntözte vidéket kell értenünk. Ez azon föld, melyet a fiatal utazó a perzsa királyság elhagyása után elért. — Szerinte az indiaiak az ismert népek közül a legszámosabbak; némelyek nomádok, másoknak ismét állandó lakóhelyeik vannak. A keletiek, kiket padaioknak nevez, betegeiket és aggastyánaikat megölik és felfalják. Az északon lakók, a kik a legbátrabbak és a legszorgalmasabbak, a homokból aranyat szednek. Indián túl kelet felé Herodotos szerint nincs már vidék, melyet emberek lagnának; ez alkalomból utazónk azon megjegyzést teszi, hogy a Föld szélein a legnagyobb szépségeket találjuk, például Görögországban, a legkellemesebb légmérsékletet.

Herodotos még ekkor sem lankadva el, Médiába ment. Midőn ez útjáról szól, elbeszéli azon népek történetét, melyek Asszíria igáját először rázták le. Ezen ország lakói alapították a roppant nagy Ekbatana városát, melyet hét körfallal vettek körül; ők voltak azok, a kiket Dejoceszes egyesített először egy néppé. Miután a görög utazó átment ama hegyeken, melyek Mediát és Kolchist egymástól elválasztják, behatolt a Jason hőstettéről híres országba s ott is tanulmányozta a nála szokásos pontossággal a lakók erkölceit és szokásait.

Herodotos, a mint látszik, tökéletesen ismerte a Kaspi-tenger topografiai helyzetét. Szerinte az «önálló tenger», mely mással összeköttetésben nincs s melyet nyugatról a Kaukazus, keletről pedig egy nagy kiterjedésű síkság határol, melyet a masszaeták laknak, kik az Arrianus és szicíliai Diodorus által elfogadott vélemény szerint a szkitha nép tagja voltak. E masszaeták csak a Napot imádták; annak tiszteletére lovakat áldoztak. Herodotos e nép országában két folyóról tesz említést: az Araxesről, a mely alatt a Volgát és az Isterről, a mely alatt a Dunát érthette.

Utazónk Szkithiában is volt. Ő szkitháknak azon néptörzseket nevezi, melyek a Duna és a Don közti vidéket, tehát európai Oroszország egy nagy részét lakták. E szkitháknak szokásuk volt foglyaik szemeit kivájni. Nem művelték a földet, hanem nomád életet folytattak. Herodotos elbeszéli azon különböző mondákat, melyek a szkitha nép eredetét homályossá teszik, s melyekben Herakles oly nagy szerepet játszik. Azután elsorolja azon törzseket, melyek ama népet képezték; de ebből az tűnik ki, hogy ő a Pontus Euxinustól északra fekvő vidéket személye-

sen aligha látogatta meg. Beleereszkedik továbbá ama népek szokásainak pontos leírásába s belemélyed a Pontus Euxinusnak, e barátságtalan tengernek, őszinte dicsérgetésébe. A Fekete-tengernek, a Bosporusnak, a Propontisnak, a Palus Mæotisnak és az Aegæi tengernek kiterjedéséről majdnem pontos számadatokat közöl. Azután elősorolja a folyókat, melyek e tengerekbe ömlenek, még pedig megemlíti az Istert vagyis Dunát, a Borysthenest vagyis Dnyepert, a Tanaist vagyis Dont. Ez országra vonatkozó elbeszélését végre azzal fejezi be, hogy miként jött létre a szkithák és amazonok között a szövetség s ennek következtében az egy néppé való egyesülés, a miből azután megmagyarázható, hogy miért nem mehetnek férjhez ott a fiatal lányok, mielőtt ellenfeleikből egyet meg nem öltek.

Rövid tartózkodás után Thrakiában, a melyben a getákat tartja a legbátrabb néptörzsnek, Herodotos megérkezett utazásának végső céljához Görögországba, a hol a történetének megírásához még szükséges okiratokat össze akarta gyűjteni. Részletesen leírja a thermopylai-i szorost, a honnan a Marathon mezejére és a Plataia melletti csata színhelyére ment. Elhagyva Görögországot, visszatért Kis-Ázsiába s bejárta annak partvidékét, hol a görögök oly számos gyarmatot alapítottak.

Midőn a híres utazó szülővárosába Halikarnassosba visszatért, még mindig nem volt huszonnyolcz éves, mert akkor, mikor ez életévét elérte azaz 456-ban Krisztus előtt, már történelméből egy részt az olympiai játékokon felolvasott. Hazája ezen időben Lygdamis uralma alatt nyögött; azért szabadságszerető hősünknek Samosba kellett kivándorolnia. De már kevéssel utóbb sikerült neki a zsarnokot

trónjáról letaszítani; polgártársainak hálátlansága azonban kényszerítette őt, hogy ismét számkivetésbe menjen. 444-ben jelen volt a Panathenainak nevezett ünnepnél, felolvasta már teljesen befejezett munkáját, mely minden görög lelkében elragadtatást szült, életének vége felé pedig Italiába Thurium városába vonult, a hol 406-ban Krisztus előtt meg is halt. Az utókor őt, mint az ókor egyik legnagyobb történetíróját tiszteli.

Herodotos után másfél századot átugrunk, idézzük Ktesias orvost, Xenophon kortársát, a ki egy Indiába tett útnak leírását közli; ez utat azonban aligha tette ő maga meg; azután tovább haladunk, míg időrendben a marseillei Pytheashoz érünk, a ki utazó, geografus és csillagvizsgáló, szóval korának egyik legnevezetesebb embere volt. 340 körül mehett Pytheas egyetlen hajójával a Herakles oszlopain túl fekvő vidékekre; de a helyett, hogy mint előtte a karthagoiak délnek Afrika partjai felé fordult volna, éjszának vette útját s Iberia meg a Celták országának partja mellett haladva eljutott azon helyig, melyet ma Finistère-nek nevezünk; itt befordult a Manche-csatornába s Angolország partjai mellett folytatta útját azon sziget mellett, melynek első felkutatójává lett. Annak partjain több ízben kikötött és ismeretségre lépett annak egyszerű, becsületes, józan, tanulékony és szorgalmas lakóival, a kik ónnal üztek élénk kereskedést.

A gall hajós még ezután is folytatta merész útját, elhaladt az Orcadok, a Skótország éjszaki végénél fekvő szigetek mellett és az éjszaki szélesség oly magas foka alá jutott el, a hol nyáron az éj nem tartott tovább két óránál. Hat napi hajózás után e magas szélességi fok alatt egy Thule nevű földhöz,

alkalmasint Jütland vagy Norvégiához ért, a hol azután útját már tovább nem folytathatta. «Ezen túl — mondja az elbeszélés — már nincs se tenger, se szárazföld, se levegő». Pytheas visszautaztában egyideig ugyanazt az irányt követte, melyben éjszak felé haladt volt, de később megváltoztatta azt s így eljutott a Rajna torkolatához, a hol az osztion nevű nép lakott; a tengertől távolabb pedig a germánok tanyáztak. E helyről eltávozva, a Tanaisz torkolatához jutott, mely folyó némelyek szerint az Elbe, mások szerint meg az Odera volt; egy évig tartó utazása után végre visszaérkezett szülővárosába Marseille-be, a honnan kiindult volt. Pytheas míg egyrésztől merész utazó, másrésztől nevezetes tudós is volt; mert ő az első, a ki észrevette a Holdnak befolyását a tenger áradására és a ki kimondta, hogy a sarkcsillag nincs épen azon a ponton, a melyet a Föld tengelye, ha meghosszabbítva képzelnök, elérne.

Néhány évvel Pytheas után, Krisztus előtt 326 körül, egy krétai születésű maczedon lett mint felfedező nevezetessé. Ez Nearchos, Nagy Sándor tengernagyja volt, kinek feladatává tétetett kikutatni Ázsiának az Indus torkolatától az Eufratesig terjedő partvidékét.

Nagy Sándor, midőn eszébe jutott, hogy egy útat kellene fölkerestetnie, mely India és Egyiptom közt a közlekedést biztosítsa — seregével együtt a tengertől nyolczszáz mértföldnyire, az Indus vize mellett, volt. Rendelkezésére bocsátott tehát Nearchosnak, hogy ez tervét megvalósítsa, körülbelül harminczhárom kettős fedélzetű és számos szállító hajót. Két ezer ember szállott e hajókra, melyeket körülbelül nyolczszáz vitorla hajthatott. Nearchos

négy hónap alatt jutott az Indus torkolatához, ez idő alatt Sándor serege őt a folyópartokon folyton követte. A hódító a nagy folyó torkolatához érve, hét hónapot fordított a folyó-delta tüzetes megvizsgálására; ennek végeztével Nearchos felvonatta a vitorlákat s haladt előre azon part mentén, mely Beludzsisztán határát képezi.

Nearchos október 2-án szállott ki a sík tengerre, tehát egy hónappal előbb, semhogy az útja irányának kedvező téli musszont igénybe vehette volna. A gyors haladásban tehát akadályozva volt s így az első negyven nap alatt alig tehetett meg nyugati irányban többet nyolczvan mértföldnyi útnál. Első pihenőit Stura és Koreestisben tartotta; városok nevei ezek, melyek ma már egészen eltűntek. Később Krocela szigetéhez ért, a mely a mostani Karanthaj öblöt képezi. A szél hajtotta hajóhad, miután a Monz-fokot elhagyta, egy természetes kikötőbe menekült, melyet az admirális megerősített, hogy azt a barbarok, a mai szangariabeliek ellen, a kik még most is kalóznak, megvédje.

Huszonnégy nappal később, november 3-án Nearchos ismét tengerre szállott. Erős szélrohamok a hajósokat gyakran kényszerítették a part mentén menedéket keresni; minden ilyen esetben védekezniök kellett azon arabiták, a jelenlegi vad beludsok ellen, a kiket a keleti történetírók úgy írnak le, «mint barbar nemzetet, a mely hosszú haját rendezetlenül hagyja, megnöveszti szakálát és faunokhoz vagy medvékhez hasonlít». Mindaddig azonban nagyobb csapás a maczedoniai hajóhadat nem érte, míg nem november 10-én a tenger felől oly erős szélroham támadt, hogy két kettős fedélzetű és egy szállító hajót szétrombolt. Nearchos a vihar lecsen-

desülte után Krocelánál a vasmacskát ismét kivette és ellátta embereit a Nagy Sándor küldötte gabonával. Mindegyik hajó tíz napra kapott élelmiszert.

Nearchos több véletlen eset és egy rövid küzdelem után, melyet a parton lakó barbarokkal folytatott, az oriták földjének végső határához ért, melyet a ma Morannak nevezett fok jelöl meg. Nearchos elbeszélésének ezen részét a következő megjegyzéssel kíséri: «épen a mikor utam közepén voltam, a Nap sugarai függélyesen estek a földre és ezért a tárgyaknak nem volt árnyékuk. Nearchos tévedése ez esetben világos, mert a nap azon időben, melyről Nearchos beszél, a déli félgömb lakóinak zenithjében állt s különben is, még ha azon időről szólna is e jelentés, mikor az éjszaki félgömbön van a nyár, nem következhetett volna be amaz eset; mert Nearchos egész útjában egyszer sem jutott a rák-terítő alá.

A macedonok haladására nézve kedvezőbb helyzet állott be, midőn a keleti musszon az uralmát visszanyerte. Nearchos útját azon ichthyophagos-ok, a halevők országának partjai mellett folytatta, a kik legelők hiányában juhaikat is tengeri állatokkal etetik. A hajóhad itt ismét élelemhiánynyal küzdött. Megkerülte azután a Pozmi-fokot. E helyen Nearchos egy bennszülött hajókalauzt fogadott fel s ekkor a hajók, kedvező szél segítsége is járulván hozzá, gyorsabban mehettek előre. A tengerpart lassan termékenyebbé lett; itt-ott fák is díszítették azt. Nearchos végre az ichthyophagusok egy kis városához ért, melyet nem nevez meg s miután nem voltak élelmi szereik, azt a lakosok kárára, kik az erőhatalomnak engedni kénytelenek voltak, őket meglepvn, hatalmába kerítette.

A hajók ezután Kanazisz városába jutottak, melynek romjai maig is láthatók azon öbölnél, a melynél a mai Csurbar vagy Csaubar elterül. De itt a gabonában megint hiány mutatkozott. Nearchos azután Kanateszben, Troiszbán és Dagaszirában vetett horgonyt, a nélkül, hogy szükségben élő lakóiknál enni valót talált volna. A hajókon már a hús és gabona is elfogyott s az emberek még mindig nem tudták magukat elszánni arra, hogy teknősbékákat, melyeket pedig e partokon bővében talál-
tak, egyenek.

A hajóhad a Perzsa-öböl bejáratának közelében egy csoport czetre talált. A matrózok e látványtól megrémülve, menekülni akartak. De Nearchos szá-
vaival bátorságot tudott beléjük önteni, neki mentek tehát ezen kevésbbé félelmes szörnyetegeknek s szét is üzték őket.

A hajók Karmaniával egy irányba jutva, egy kissé nyugatibb irányt kezdtek követni; ezalatt termékenyebb partokra találtak; mindenütt gabonaföldek és legelők terültek el, közbe-közbe mindenféle gyümölcs-fával, csak olajfa nem volt látható. A hajósok Badisznál, a mai Dsaszknál kötöttek ki, azután körülhajózáván a Maceta vagy Muszendom-fokot, megpillantották a Perzsa-öblöt, mely tengert Nearchos úgy, mint az arab földrajzírók Vörös-tengernek nevez.

Nearchos minden habozás nélkül bevezett az öbölbe s abban csak egy rövid pihenő után Harmozia nevű helyhez ért, melyről később elnevezték a kis Ormuz szigetét. Harmoziánál Nearchos megtudta, hogy Nagy Sándor hadserege e helytől csak öt napi járó földre van. Sietett tehát kikötni, hogy a hódítóval találkozassék. Ez, miután már huszon-

egy hétig nem hallott a hajóhadáról semmit, nem remélte azt viszontláthatni. Felfogható tehát öröme, mikor a fáradtságtól elsoványodott és felismerhetetlen admiralisa előtte megjelent. A szerencsés megérkezés örömeire Sándor harczjátékot rendezett s az isteneknek értékes áldozatokat mutatott be. Nearchos azután el akarván vezetni hajóhadát Szuszáig, visszatért Harmoziába s miután a megszabadító Jupitert segítségül hívta volt, felvonatta a vitorlákat.

A hajóhad több szigetnél, alkalmasint Arek és Kism szigeteknél, kikötött; valamivel később a hajók megfeneklettek, de a tenger áradása bekövetkezvén, ismét szabadokká lettek és így folytathatták útjukat; megkerülték a Besztion-fokot és érintették Geiszt, a Mercurius és Venusnak szentelt szigetet. Itt volt Karmania nyugati határa. Rajta túl már Persis feküdt. A hajósok itt is a part mentén vitorláztak s kikötöttek Gillam-, Inderabia-, Shevu-, Kongun- és Szita-Regióban, a hol magukat megint ellátták a Nagy Sándor küldte gabonával.

Több napi hajózás után a Persist Susianától elválasztó Endian nevű folyó torkolatához értek, majd eljutottak egy Kataderbisz nevű halban gazdag tó kiömléséhez, a mely a ma Dorghesztonnak nevezett földön feküdt. Végre miután az Industól e helyig nyuló s a víz közelében fekvő földdel megismerkedtek, az Eufratesz mellett fekvő Dagala nevű helységről kikötöttek. Nearchos most másod ízben csatlakozott Nagy Sándorhoz, a ki őt bőkezűen megjutalmazta s megerősítette a hajóhad vezérségében. Nagy Sándor az elért eredménynyel még nem elégedett meg s Arábia partjait is meg akarta vizsgáltatni, de a halál őt e tervének kivitelében megakadályozta.

Nearchos későbbben, némelyek véleménye szerint, Licia és Pamfilia kormányzójává lett. Midőn kormányzói teendői megengedték, útleírását, a mely azonban elveszett, ő maga készítette el; szerencsére fennmaradt annak egy teljes kivonata, melyet Arrianus *Historia Indicája* számára készített. Valószínű, hogy Nearchos az Ipsus melletti csatában esett el; örökké élni fog azonban hírneve mint olyan emberé, a kinek útja a hajózás történetében esemény.

Most még egy merész kísérletet kell megemlítenünk, melyet e korban cysikusi Eudoxus tett, a ki mint földrajzíró 146-ban Kr. e. II. Evergetes udvaránál élt. Miután Eudoxus Egyiptomot és az Indus partjait meglátogatta, azon gondolata támadt e merész kalandornak, hogy körül fogja hajózni Afrikát. Vasco de Gama csak ezerhatszáz évvel későbbben valósította meg e tervet. Eudoxus egy nagy hajót és két kisebb bárkát bérelt ki s azokkal az ismeretlen Atlanti-tenger hullámaira kivezett. Meddig jutott el hajóival? — azt nehéz volna megmondani. Elbeszélésében csak annyit említ meg, hogy miután szóba ereszkedett a bennszülöttekkel, a kiket ethiopoknak tartott, visszatért Mauretaniába. Innen átment Iberiába s megtette egy újabb hasonló czélú utazáshoz az előkészületeket. Megvalósította-e ezt? arra határozottan felelnünk nem lehet; sőt meg kell jegyeznünk, hogy Eudoxust, a ki inkább bátor, mint becsületes férfiú volt — több tudós igazi gazembernek tartotta.

Két nevet kell végre még megemlítenünk, a kiknek tulajdonosai a keresztény időszámítás előtt az utazók között híresekké lettek. E nevek Cæsar és Strabon. Cæsar, a ki Kr. e. 100-ban született, főké-

pen hódító volt, a ki tehát nem törekedett ismeretlen tartományok felfedezésére. Annyit jegyzünk meg csak róla, hogy 58-ban megkezdte Gallia meghódítását és hogy ama tíz év alatt, melyet nagyszerű vállalatának végrehajtása igénybe vett, győzelmes legióit egész Nagy-Britannia partjáig vezette, mely szigetnek lakosaival erejét és hatalmát szintén éreztette.

A mi Strabont illeti, ő Kappadociában Kr. e. 50-ben született s magát kevésbé mint utazó, hanem inkább mint földrajzi író tüntette ki. Azonban ő is bejárta Azsia egy részét, Egyiptomot, Görögországot, Itáliát s azután sokáig Rómában tartózkodott, hol is Tiberius uralkodásának vége felé meghalt. Strabon egy tizenhét könyvre osztott földrajzot hagyott maga után, a mely nagy részben maig is fennmaradt. Ez és a Ptolemaios munkája a két legfontosabb emlék, melyet a jelenkor geográfusai az ókortól örököltek.

II. FEJEZET.

Az első kilencz század híres utazói.

Pausanias (174). — Fahian (399). — Cosmas Indicopleustes (5..)
Arculphe (700). — Willibald (725). — Szulejman (851).

Plinius, Hippalus, Arrianus és Ptolemaios. — Pausanias beutazza Attikát, Corinthiát, Lakoniát, Messenét, Elist, Achaiat, Arkadiát, Boiotiát és Phokist. — Fahian bejárja Kancseut, Tatárországot, északi Indiát, a Pendsabot, Czejlont és Javát. — Cosmas Indicopleustes és «a minden kereszténység helyrajza». — Arculphe leírja Jeruzsálemet, Jozafát völgyét, az Olajfák hegyét, Betlehemet, Jerichot, a Jordánt, a Libanont, a Holt-tengert, Kafarnaumot, Nazaretet, Tabor hegyét, Damaszkuszt, Tiruszt, Alexandriát, Konstantinápolyt. — Willibald és a szent föld. — Szulejman megjárja az Omani-tengert, Czejlont, Szumatrát, a Sziami-öblöt és a Khinai-tengert.

A kereszténység első két századában a földrajz tisztán tudományos fejlesztése körül élénk mozgalom fejlődött ki, de igazi utazó, azaz ismeretlen országok fölfedezője, csak kevés akadt.

Plinius (23-ban Kr. e.) *historia naturalis*ának 3-ik, 4-ik, 5-ik és 6-ik könyvét a földrajznak szentelte. 50-ben Hippalus, egy ügyes hajós felismerte az Indiai-oczeánban uralkodó muszonok törvényét s figyelmeztette a hajósokat, hogy keressék a sík tengert, mert ezen időszaki szelek segítségével egyetlen egy év alatt megtehetik az utat Indiába és vissza. Arrianus, görög történetíró, a ki 105-ben született, megírta a «Pontus Euxinus körülhajózását» és igyekezett lehető pontosan meghatározni ama földek fekvését, melyet az utazók ő előtte föl-

fedeztek volt. Végre az egyiptomi Claudius Ptolemaios (157 körül) feldolgozván elődeinek munkálatait egy nagy hibái daczára híres földrajzot tett közzé, melyben a városok és helységek fekvésének meghatározása hosszúság és szélesség szerint először volt matematikai alapra fektetve.

A Krisztus utáni időből az első utazó, kinek nevét az utókor megőrizte, Pausanias, görög író volt, a ki a második században Rómában élt s kitől egy 175 körül szerkesztett útleírás maradt ránk. Ezen Pausanias volt az, a ki a mi BADECKEREINKET JOANNEAINKAT az *Utazók vezérkönyve* megszerkesztésében megelőzte. Ugyanazt nyújtotta ő a régi görögöknek, a mit BADECKER, BERLEPSCH stb. most Európa különböző tartományai részére nyujtanak. Könyve szabatos és megbízható, egyszerűen, de világosan van írva, részleteiben is pontos, szóval olyan, a milyennel a második század turistái gyümölcsöző eredménnyel járhatták be Görögország különböző vidékeit.

Pausanias pontosan írja le Attikát s különösen Athenait, ennek emlékszoibrait, sírköveit, templomait, fellegrvárát, araiopagját, akademiáját és oszlopsorait. Attikából Korinthisába s onnan Aigina és Aiakos-szigetére vezet. Azután mindenütt mindenre gondosan figyelmeztetve, leírja Korinthisát, Lakoniát és Spartát, Cythera-szigetét, Messenét, Elist, Achaiat, Arkadiát, Boiotiát és Phokist; könyvében a tartományok útai, a városok utcái fel vannak sorolva, de e mellett Görögország különböző tartományainak általános képe sincs kifeledve. De máskülönben Pausanias semmi új felfedezést sem csatolt ahhoz, a mit elődei megemlítették. Ő lelkiismeretes utazó volt, a ki munkájában Görögország pontos leírására

szorítkozott, de fölfedezéseket nem tett. Mindamellett útleírásából hasznót merítettek mindazon geográfusok és magyarázók, a kik Hellas vagy Peloponnesos-ról írtak és azért joggal nevezhette egy tizenhatodik századbéli tudós őt «archivumnak, melyben le van téve a legrégibb s a legritkább tudományosság.»

A görög történetíró után körülbelül százharmincz évvel később a negyedik század vége felé egy khinai utazó, még pedig egy barát, vállalkozott mindazon országok átkutatására, melyek Khinától nyugatra fekszenek. Útleírását bírjuk s erre nézve nekünk is csatlakoznunk kell Charton véleményéhez, a ki olyannak tekinti azt, «mint egy emléket, a mely már azért is becses, mert kényszerít bennünket, hogy eltekintsünk a nyugati civilizáció kizárólagos szempontjától.»

Fahian Khinát nyugati irányban akarván elhagyni, több hegylánczon átkelt s a nagy khinai faltól nem messze fekvő országba jutott, melynek mai neve Kancseu. Itt még néhány szamaneus csatlakozott hozzá, azután együtt átkeltek a Csaho folyón és egy pusztaságon, melyen nyolczszáz évvel később Marco Polo is áthatolt. Tizenhét napi út után elérhették a Lop tavát, mely a mai khinai Turkesztanban van. Ezen helytől kezdve ama királyságok lakói, a hol e szerzetesek jártak, csak nyelvre, de szokások- és erkölcsökre nézve nem különböztek.

Nem elégedve meg azon fogadtatással, melyben a nem vendégszerető ujgurok földjén részesültek, dél-nyugatnak fordultak egy pusztaság vidék felé, a melynek rohanó folyóin csak nagy nehezen tudtak átkelni. Harminczöt napi járás után a kis karaván Tatárországba Khotan királyságba ért, a hol «többször tízezer szerzetest» találtak. Fahiant és társait külön

klastromokban szállásolták el s miután őket három hónapig várakoztatták, megengedték nekik, hogy jelen lehessenek «az istenképek körmenetelénél» a Buddha és Bráma vallását követők közös nagy ünnepénél, melynél az istenek képét virágokkal behintett utcákon keresztül, illatszerfüst felhői közt, nagyszerűen feldíszített szekereken hordják körül.

Az ünnep után a szerzetesek elhagyták Khotant és azon királyságba mentek, a mely most a Khinai-birodalom Kukejari járását képezi. Tizenöt napi pihenés után folytatták útjokat dél felé s elértek a mai Balisztanba, egy hideg és hegyes tartományba, hol a rozson kívül más gabona meg nem érett. Itt használták a szerzetesek azon hengereket, melyekre imádságok vannak tekerve s melyeket a hívők rop-pant gyorsasággal forgatnak. Innen Fahian Afganisztan keleti részébe ment; nem kevesebb, mint egy hónapra volt szüksége, míg átjutott ama hegyeken, melyekben az örökös hó között szerinté mérges sárkányok tartózkodnak.

Ezen heglánczokon átkelve, utazóink India éjszaki részébe jutottak, azon földre, melyet az Indus vagy Szind forrásvizei öntöznek. Azután átkelve Ucsang, Szuhoto és Kjantovei országokon, Folucsza városába érkeztek, a mely alkalmasint a Kabul és Indusz közt fekvő mai Pesaver, azután nyugat felé nyolczvan mértföldet téve meg, a Kabul egyik mellékfolyója partján épült Hiloba jutottak. Mindezen városok leírásánál Fahian különösen azon szertartásos ünnepeket említi meg, melyeket a lakosok Fo azaz Buddha tiszteletére rendeztek.

Szerzeteseink, miután elhagyták Hilot, átkeltek a Hindukus-hegységen. Itt oly nagy hideg érte őket, hogy Fahian egyik társa összerogyott s többé fel

sem kelt. Mindenféle fáradoalmak, ezer és ezer szenvedés után sikerült a karavánnak Banu városát, a mely még maig is fennáll, elérnie; azután újból átkelt az Induson, persze ekkor már középső folyásán s eljutott a Pendsabba. Innen utazóink délkelet felé indultak azon szándékkal, hogy Hátsó-India északi részét bejárják, s először Mathura, a jelenlegi Agra tartomány egyik városába, értek el; ezt is elhagyva átkeltek azon nagy sós pusztaságon, mely az Industól keletre fekszik s bejártak egy földet, melyet Fahian elnevez «központi királyságnak; ennek lakói becsületesek és jámborak; hatóságok, törvények és kiszabott büntetések nélkül boldogul élnek; soha húst nem esznek; mészárszékeik és korcsmaik nincsenek; de egyébként bőségben s örömben és oly klíma alatt töltik napjaikat, hol a hideg és meleg egymást mérsékli». E királyság: India.

Mindig délnyugatnak menve, Fahian meglátogatta a mai Ferukhabad kerületet, a melyet a legenda szerint Buddha, midőn az értékes fokokkal bíró hármass lépcsőn az égből ismét visszajött a földre, először látogatott meg. Ez alkalomból a szerzetes utazó hosszasan szól ezen buddha legendáról. Ferukhabadból a szerzetes elment a Gangesznek, melyet ő Hengnek nevez, jobb partján fekvő Kanuds városába. E helyen vert volt Buddha vallása legmélyebb gyökereket. Mindenütt tornyok jelezték ez istennek ülőhelyeit. A jámbor vándorok nem mulasztották el meglátogatni a csihuan templomot, a hol Fo huszonöt éven át önkínzásnak vetette magát alája; midőn ama szentelt helyet meglátták, melynek közelében Fo ötszáz vaknak visszaadta szeme világát, «a szerzetesek szívét mély fájdalom fogta el.»

Folytatták azután útjokat s eljutottak a már akkor romban heverő Kapilavasztuba, a Nepal határán fekvő Garukbirbe, Kininakibe, mind olyan helyekre, melyeket Fo csodái híresekké tettek, s végre a Gangesz deltájánál Magada királyság híres városába, Palyanfuba. E királyság gazdag föld volt, lakossága pedig jószívű, igazságos és bölcselmi vitákat kedvelő. Miután Fahian még Votur hegyet, melyen a Dader és Banura vizek erednek, megmászta, lefelé ment a Gangeszen, meglátogatta Isszi-Pattene templomát, melyben egykor gyakran megfordultak a «röpülő» (azaz vándor) mágusok, Benareszt a «fényes királyság»-ban és még lejjebb Tomoliiti városát, mely a folyó torkolatánál azon helyhez feküdt közel, hol a mai Kalkutta épült.

Azon időben, mikor utazóink ide értek, egy kereskedőkből álló karaván készüléteket tett, hogy tengeren Czejlön szigetére menjen. Fahian helyet foglalt hajójukon s tizennégy napi hajózás után a régi Taprobane helyén kötött ki, melyről néhány századdal előbb a görög kereskedő Jambulos elég érdekes részleteket beszélt el. A khinai szerzetes e királyságban is feltalálta mindazon legendaszerű hagyományokat, a melyek Fo nevéhez vannak kötve s két évig foglalkozott itt könyvészeti kutatásokkal. Elhagyta azután Czejlont, hogy Javába menjen, a melyet azonban csak nagy nehezen tudott elérni; az átkelés közben ugyanis az ég elsötétült «az ember mást nem látott, mint hatalmas, minduntalan összeütődő hullámokat, tűzszínű villámokat, teknősbékákat, krokodilusokat, tengeri szörnyetegeket s más efféle csodákat.»

Fahian Javán öt hónapig tartózkodott, a mely időnek elteltével hajóra szállt, hogy Kantonba men-

jen; de a szél még mindig nem volt kedvező s megint mindenféle szenvedéseket kellett kiállania, míg nem a mai Santungnál kiköthetett; azután még egy ideig Nankingban maradt, melyet elhagyva, tizennyolcz évi távollét után végre megérkezett szülővárosába, Szianfuba.

Ez amaz útleírásnak tartalma, melyet Rémusat Abel francziára fordított s a melyben az India lakóinak s a tatároknak szokásait, főképen pedig vallásos szertartásait illetőleg, különösen sok érdekes részlet van felsorolva.

A khinai szerzetest időrendben egy hatodik századi egyiptomi utazó követi: Cosmas Indicopleustes azaz a Kozmografus, a ki Indiát körülhajózta. Cosmas alexandriai kereskedő volt, a ki, miután Indiát s Ázsia egy részét bejárta, szerzetessé lett.

Munkájának czíme: *A mindenség keresztény helyrajza*. Ebben útjáról semmit sem szól; hanem mindjárt az elején kozmografiai elveket fejteget s bizonyítgatja, hogy a Föld négyszögletű test, a mely körül a többi égi test egy oblong ládát képez; azután az angyalok hivatása s foglalkozásáról értekezik és a héber papok ruházatát írja le. Cosmas továbbá leírja India és Czejlön állatait; így szól az orrszarvúról, az óriási szarvasról, melyet meg lehet szelidíteni, a zsirafról, a vad ökörrel, a mósuszállatról, a melyre azért vadásznak, hogy «illatos véré»-re szert tegyenek; az egyszarvúról, a melyet valódi állatnak tart, a vaddisznóról, a melyet disznószarvasnak nevez, a vízi lóról, a fókáról, a delfinről és a teknősbékáról. Ezen állatokon kívül leírja a borscserjét, a mely oly törékeny és finom, mint a szőlő legkisebb venyigéje és a kokuszdiót, melynek gyümölcse oly kellemes ízű, mint az új dió.

A kereszténységnek mindjárt első századaiban a hívők tömegesen meglátogatták a szent helyeket, az új vallás bölcsőjét. Ezen látogatások mindig gyakoriabbakká lettek és a történelem megőrizte azon kiválóbb személyek neveit, a kik az első századokban Palesztinában voltak.

Egyike ezen zarándokoknak, Arculphe francia püspök, a ki a hetedik század vége felé élt, részletesen leírta útját; leírása a jelen korig is fennmaradt.

Munkáját Jeruzsálem helyrajzával kezdi meg s leírja a falat, mely a szent várost körülveszi. Elvezeti azután az olvasót a rotundaszerű templomhoz, mely a szent sír, Jézus Krisztus sírja fölé épült; azon köhöz, mely azt lezárja; Szűz Mária templomához; a Kalvária-hegyen álló templomhoz és Konstantinus azon bazilikájához, a melyet e császár oda emeltetett, hol a szent keresztet megtalálták. Mind-ezen templomok, így szól, egyetlen épületté vannak összefoglalva, a mely magában foglalja a Krisztus sírját és a Kalvária-hegyet is, melyen az Isten fiát egykoron keresztre feszítették.

Jeruzsálemből Arculphe könyve az olvasót a várostól keletre fekvő Jozafát-völgybe vezeti, a hol a Mária sírja fölé emelt templom és Absolon sírja áll, mely utóbbit a francia püspök Jozafát tornyának nevez. Ezután felvezeti az Olajfák-hegyére, a mely a völgyön túl a várossal szemközt áll; itt utazónk ugyanazon barlangban végezte imáját, melyben egykor Jézus imádkozott. Ezután a városon kívül annak déli oldalán fekvő Sion-hegyre ment; ez útjában látta amaz óriási fügefát, melyen Judas Iskarioth, a hagyomány szerint, magát felakasztotta.

Miután a püspök a Sziloe-völgyön át a várost

megkerülte és a Cedron patakához felment volt, visszatért az Olajfák-hegyére, a melyen nagy mennyiségű learatott búza és árpa volt látható s melyet azonkívül fű és virágok takartak; ez alkalomból azután leírja a hegy tetején levő azon helyet, melyről Jézus Krisztus az égbe emelkedett. E helyen a hívők egy nagy kerek, három, boltíves bejáróval ellátott templomot építettek; e templomot sem boltíajtás sem födél nem takarta, szabadon süthetett bele a Nap. «Nem emeltek boltíajtást e templom fölé — mondja a püspök — azért, hogy azon helyről, melyet az isteni lábak utoljára érintettek, szabad kilátás nyiljék az égre s szabadon emelkedhessenek fel a hívők imái. Midőn a szóban forgó templomot építették, azon helyet, melyre az Úr lábait utoljára tette volt, nem lehetett kövekkel úgy betakarni, mint az épület belsejének többi részét. A mint a márványdarabokat oda akarták erősíteni, a föld ott nem tudván emberi dolgot magán hordani, azokat, hogy úgy mondjam, visszalökte a munkások arczába. Azonkívül a por, mintegy isteni jelként, még mindig magán hordja az Úr lábnyomait és habár a látogatók buzgalma azokat mindennap eltörli is, mindig újból megjelennek s a föld mindig megőrzi őket.»

Miután Arculphe még az olajfa-erdő közepén levő Béthania-mezőt, a hol Lázár sírja van és a templomot, a mely a Krisztus és társai szokott társalgó helyétől jobbra fekszik, meglátogatta volt, Betlehembe ment, a mely város Jeruzsálemtől két óra járásnyira Zefraim völgy déli részén épült. Utazónk leírja Jézus születése helyét, egy természetes barlangfélét, a mely a város keleti végén van s a mely fölött a szent Ilona építette templom áll,

leírja azután a három pásztor sírját, kiket az Úr születése alkalmából mennyei fény vett körül, a Rachel sírját, a négy patriarchának Ábrahám, Izsák, Jákob és Ádámnak sírját, továbbá Mambra-hegyét és ama tölgyet, a melynek árnyékában Ábrahám megvendégelte az angyalokat.

Innen Arculphe Jerichoba, illetőleg csak ama városnak helyére megy, melynek falait Jozsua trombitái lerombolták. Meglátogatja továbbá ama helyet is, a hol Izrael fiai, miután a Jordanon átkeltek volt, Kánaán földjén első pihenőjüket tartották. Megnézi a galgalai templomban ama tizenkét követ is, melyet az izraeliták az Isten parancsára a kiszáradt patak medréből kiemeltek. Innen kezdve a Jordán partjait követi s a jobb parton, a folyó egyik könyökénél, a Holt-tengertől egy óra járányira felismeri azon pompás fákkal körül ültetett, kies fekvésű helyet, a hol Krisztust János megkeresztelte s a hová egy keresztet állítottak, melyet a folyó hullámai, midőn áradnak, egészen elborítanak.

Miután a franczia zarándok még körüljárta a Holt-tengert, melynek vizét meg is izelte; miután felkereste a Libanon azon lejtőjét, a hol a Jordán ered; miután bejárta a Tiberiász-tavát s meglátogatta Szamariában Aron kútját, melynél az irgalmas szamaritanusnő Jézusnak vizet nyújtott s a pusztaság ama forrását, melyből keresztelő szent János ivott, továbbá a gazani síkságot, melyet «azóta sem műveltek» s a melyen Jézus megáldotta volt az öt kenyeret és két halat: lement Kafarnaumba, melynek ma már romjai sem láthatók, azután Názáretbe szállíttatá magát, a hol Krisztus gyermekéveit töltötte, s a szent helyek látogatására irányzott útját végre a Galileában fekvő Tabor hegyénél befejezte.

A püspök munkája tartalmaz ezenkívül más oly városokra vonatkozó földrajzi és történelmi adatokat is, a melyeket nem Krisztus emléke tett híresekké; így szó van benne Damaszkusz királyi városról, melyet négy nagy folyó öntöz, «hogy azt felvidítsa»; Tiruszról, Fenícia fővárosáról, melyet a szárazfölddel Nabukodonozor töltése kötött először össze; Alexandriáról, Egyiptom hajdani fővárosáról, melyet az utazó Jaffából elindulva negyven nap múlva tudott csak elérni és végre Konstantinápolyról, a hol gyakran meglátogatta ama nagy templomot, a melyben «ama keresztnék szent fáját őrzik, melyen az üdvözítő az emberi nem megváltása végett megfeszítette meghalt.»

Végre az útleírás, melyet Arculphe püspök felügyelete alatt Saint-Columban apát írt meg, az olvasót felkéri, hogy mondjon egy imát szent Arculphenak, az író szegény bűnös lelkének üdvösségeért!

Néhány évvel a francia püspök utazásának befejezte után egy angol zarándok is útra kelt, ugyanazon czélt tűzve maga elé, mint az előbbi, majdnem ugyanazon módon járva be a szent földet, mint a francia püspök.

E zarándok, Willibald, gazdag családból származott, a mely alkalmasint Southampton grófságban lakott. Gyermekkorú egyik súlyos betegsége miatt szülei őt Istennek szentelték s így ifjúsága a walthemi kolostorban ájtatossági gyakorlatok közt telt el. Miután Willibald férfi korát elérte, elhatározta magában, hogy Rómába megy s a Péter apostolnak szentelt templomba zarándokol. Buzgó kérelmeivel atyját, Richardot, fivérét Wimebaldot és fiatal növérét is rábírta, hogy őt elkísérjék.

Az ájtatos család 721 tavaszán Hamble-Havenben hajóra ült és először Rouenban szállott partra.

Willibald Rómáig vezető útjáról csak keveset szól. Elmondja, hogy meglátogatták Cortonét, Liguria városát és a toscanai Luccát, a hol az atya Richard 722 februarius 7-én az út fáradoalmainak áldozatául esett; hogy téli időben az Appennineken átkeltek s így Rómába értek, hol a három testvér a telet töltötte, s a heves láz miatt sokat szenvedett.

Miután Willibald egészségét visszanyerte, tervet alkotott magának, hogy zarándokolását folytatni fogja s fölkeresi a szent földet; visszaküldte tehát testvéreit Angolországba, maga pedig néhány szerzetes kíséretében elindult. Először Terracina és Gætán át Nápolyba ment, ott hajóra ült és Calabriában Reggiot, majd ismét Sziciliában Cataniát és Siracusát meglátogatta, a honnan újra tengeren folytatta útját s csak Cos meg Samosban kötött ki; hosszabb időre azonban csak Kis-Ázsiában Efezusban szállott partra, a hol megnézte szent János evangelistának, Mária Magdolnának, meg a Decius császár alatt martiromságot szenvedett hét kereszténynek sírját.

Efezusból megint útra kelve utazónk, csak rövid ideig időzött Strobolában, Patarában és Lesbos szigetének fővárosában Mitiliniben, azután Kypros szigetére ment; ott meglátogatta Pafoszt és Konstanciát, kevéssel utóbb pedig Edisszát, a hol hét társával felkereste sz. Tamás sírját.

E helyen a mohammedanusok Willibaldot és társait kémeknek nézték és elfogták; de a fejedelem egy spanyol közbenjárására ismét szabadon bocsátotta őket. A zarándokok azonnal elhagyták e várost; s útjokat majdnem ugyanazon irányban folytatták, a melyben Arculphe utazott volt. Meglátogatták Szíriában Damaszkuszt; Galileában Nazarethet; Kanat, a

hol akkor még a csodálatos korszok egyikét mutogatták; a Tabor-hegyet, melyen az Úr színe változása végbe ment; a Tiberias-tavát, melynek hullámaiban Krisztus és Péter lábolt volt; Magdalát, melyben Lázár és nővérei laktak; Kafarnaumot, a hol Jézus a leányzót halottaiból föltámasztotta; a galileai Betzsaidát, Péter és András hazáját; Korozaint, hol az Úr a bélpoklosokat meggyógyította; Cezareát, hol az ég kulcsai szent Pálnak adattak; a helyet, hol Krisztust megkeresztelték; Galgalát, Jerichot és Jeruzsálemet.

A szent várost, Jozafát völgyét, az Olajfák hegyét, Betlehemet, Themát, hol Herodes a kis gyermekeket megölette, Laura völgyét, Gazát mind látták a jámbor zarándokok. Ez utóbbi városban — mondja Willibald — azalatt, míg a szent Máté templomában misét szolgáltattak, elvesztettem a szemem világát, melyet csak két hónap múlva, midőn Jeruzsálemben a szent kereszt templomába mentem, nyertem vissza. Bejárták utazóink azután még a Jeruzsálemtől tíz mértföldnyire fekvő Dioszpolis völgyét, a Sziriai-tenger partjait, Tiruszt, Szidont és Tripoliszt; innen elindulva átkeltek a Libanonon, megfordultak Damaszkuszban, Cezareában, majd Emauszban, Palesztina azon városában, a hol amapatak foly, a melyben Jézus a lábait megmosta; végre megint visszatértek Jeruzsálembe, a hol azután az egész télen át pihentek.

De még itt sem fejezték be a fáradhatatlan zarándokok útjokat. Sorba bejárták még Ptolemaiszt, a mai Saint-Jean d'Acre-t, Emesszát, Jeruzsálemet, Damaszkuszt (e két utóbbit másod, illetőleg harmad izben), Szamariát, a hol keresztelő szent Jánosnak, Abdiasnak és Elizeusnak sírját látták és Tiruszt, a

hol, már be kell vallanunk, a kegyes Willibald a vámszedőket rászedte, a midőn egy bizonyos mennyiségű palesztinai balzsamot, a mely akkoriban nagyon híres és súlyos vám alá volt vetve, a vámszedők előtt eldugott. Tiruszban hosszas várakozás után végre az angol zarándok hajóra szállhatott s elindulhatott Konstantinápoly felé, mely városban ő és társai két évig laktak. Ez idő elteltével Szicília, Calabria, Nápoly és Capuán át haza mentek. Az angol zarándok tíz évi távollét után a monte-cassinoi kolostorba ért. A nyugalom órája azonban még ekkor sem ütött részére; mert III. Gergely pápa őt Franconiába, egy ujonnan alakított püspöki székre kinevezte, melyet el kellett foglalnia. Negyvenegy éves volt, mikor püspökké szentelték. Negyvenöt éven át viselte a püspöki méltóságot, míg nem 745-ben meghalt. 938-ban VII. Leó pápa szentté avattatá.

Az első kilencz század utazóinak sorát egy Szulejman nevű basszorai kereskedő zárja be, a ki a Perzsa-öbölből indult ki, megkerülte Ázsia déli részét és a khinai partokon kikötött. Ezen útleírás két külön részből áll: az egyiket 851-ben maga Szulejman szerkesztette, a másikat pedig 878-ban egy földrajzi író Abu-Zejd-Hasszán írta meg oly czélból, hogy az elsőt kiegészítse. A keleti dolgokban járatos Reinaud véleményét követve ezen útleírás «egészen új fényt vetett azon kereskedelmi összeköttetésekre, melyek a kilenczedik században egyrészt Egyiptom-, Arábia- és a Perzsa-öböl mellett fekvő országok, másrészt pedig India és Khina között fennállottak.»

Szulejman a Perzsa-öbölből kiindulva, miután magát Maszkatban édes vízzel ellátta, először a második tengerbe azaz az arabok által Lárevinek, az

európaiak által pedig Omaninak nevezett tengerbe evezett. Tovább jutva egy roppant nagy testű hal — alkalmasint a nagyfejű fizéter (*Physeter macrocephalus*) — vonta magára figyelmét, ezt a furfangos hajósok a hajóharang kondításával szokták elijeszteni. Szulejman későbbben látott egy czápát is, a melynek hasában egy kisebb czápa s ennek belsejében megint egy még kisebb czápa volt és «mind a kettő élt», mondja nyilván másoktól rászedetve utazónk. Miután a bicskahalat, a halászkát (*Sterna hirundo*) és a delfint leírta, így szól Szulejman: a tengert, a mely a Maledivák meg a Szunda-szigetek közt elterül s melyen legalább is ezerkilenczszáz sziget van, Herkendnek hívják; a tenger mindezen szigeteinek partjain nagy darab szürke ámbradarabok találhatók. E szigetek közül, melyeket egy asszony kormányoz, arab nevükön különösen Czejlont és ennek gyöngyhalászatát, Szumatrát s ennek gazdag aranybányáit és emberevő lakosait, s a Nikobarokat meg Andamanokat emeli ki. «Ezen Herkend-tengerben néha dühös trombák emelkednek fel, melyek összetörik a hajókat és döglött halakat, sőt kődarabokat és hegyeket is nagy számban dobnak ki a partra. Mikor e hullámok kiemelkednek, a tenger olyan, mint az égő tűz». Szulejman azt hiszi, hogy e tengert a szörnyetegek egy neme szokta meglátogatni, mely embereket is fölfal; az utazó munkájának magyarázóit azt tartják, hogy e szörnyeteg az óriási czápa.

Megérkezve a Nikobarokra, utazónk a lakosoktól vasdarabokért kokuszdiót, czukornádat, pizangot és kokuszdióbort cserélt be s azután tovább ment s átkelt a Kala-Bar nevű tengeren, a mely Malakka partjait áztatja; tíz nap alatt a Szelahet-tengeren is átjutott s alkalmasint azon helyhez közeledett, a hol

a mai Szingapur áll; innen éjszakra fordult és a Kedrends-tengeren át, mely név alatt a legnagyobb valószínűség szerint a Sziami-öblöt kell értenünk, a Kambodsa-foktól délre fekvő Pulo-Obi szemhatárába jutott.

A basszorai kereskedő szemei előtt tehát a Molukki-szigetek meg az Indo-Khina közt elterülő tenger, a Szenf-tenger feküdt. Szulejman ekkor Szander-Fulat szigetére, a mely a Varela-fok közelében lehetett, ment, hogy magát újabban ellássa élelmi szerekkel; innen folytatja útját a Szandsi- vagy mint most nevezzük Sinai-tengeren át s egy hónappal később Kanfuba, a mai Csekjang khinai város kikötőjébe ért, a hol akkori időben a hajókkal ki szoktak kötni.

Szulejman útleírásának további része, melyet Abu-Zejd-Hasszán egészített ki, már csak apró részleteket tartalmaz, melyek mind India, Khina és Zends (Afrika keleti partján fekvő tartomány) lakóinak szokásaira vonatkoznak. De ezen részben már nem az utazó szól, az adatokat pedig, melyeket közöl, érdekesebben leírva és szabatosabban előadva megtaláljuk a későbbi utazók munkáiban.

Összefoglalva az eredményeket, melyeket a fölfedezők Krisztus születése előtt tizenhat század alatt és Krisztus születése után kilencz század alatt elértek, kimondhatjuk, hogy ők a partokat, az Atlanti-, a Közép-, a Vörös-, az Indiai- és a Khinai-tenger mentén Norvégiától a Khinai birodalom határáig, nagyrészt bejárták és leírták. Történtek azon kívül merész kísérletek a földrészek belsejének kikutatására is Egyiptomban Ethiopiáig, Kis-Ázsiában a Kaukaszusig és Indiában meg Khinában Tatárországig. Ha ama különböző pontoknak fekvését, melyekre az

SZULEJMAN LÁTOTT EGY CZÁPÁT, A MELYNEK HASÁBAN EGY
KISEBB CZÁPA VOLT. .

utazók eljutottak, matematikai pontossággal nem határozták még meg: ismerték legalább a különböző országok lakóinak szokásait, erkölceit, a tartományok terményeit, a kereskedelem eszközeit s a vallási szokásokat; a hajókkal pedig, felhasználva az időszaki és állandó szeleket, az utazók bátrabban kimehettek a sík tengerre; a karavánok végre biztosabban indulhattak neki a szárazföldek belsejének. Mindezen ismereteknek, melyeket az utazók iratai mindenfelé elterjesztettek, köszönhető, hogy a középkor vége felé a kereskedelem oly hatalmas lendületnek indult.

III. FEJEZET.

A tiz-, tizenegy-, tizenkettő- és a tizenharmadik században élő hirneves utazók.

Tudelai Benjamin (1159—1173). — Plan Carpin (1245—1247). — Rubruquis (1253—1254).

A skandinávok a magas északon, Islandban és Grönlandban. — Tudelai Benjamin bejárja Marseillet, Rómát, Oláhországot, Konstantinápolyt, az Aegaei-tenger szigeteit, Palesztinát, Jeruzsálemet, Betlehemet, Damaszkuszt, Balbeket, Ninivét, Bagdadot, Babilont, Basszorát, Iszpahant, Sirázot, Szamarkandot, Tibetet, Malabart, Czejlont, a Vörös-tengert, Egyiptomot, Sziciliát, Olaszországot, Német- és Franciaországot. — Plan Carpin eljut a kunok földjére, a Kangiták országába s a mai Turkesztanba. — A tatárok erkölcei és szokásai. — Rubruquis és az Azovi-tenger; a Volga, a baszkírok országa, Karakorum, Asztrahán, Derbend.

A tizedik században és a tizenegyedik század elején Európa északi részében a földrajz terén számba vehető mozgalom támadt. Norvégia bátor lakói és a merész gallok az Északi-jeges-tengertől sem riadtak vissza; többé-kevésbbé hiteles elbeszéléseik szerint, elérték a Fehér-tengert s meglátogatták azon vidékeket, melyeknek birtokában jelenleg a szamojedek vannak. Némely okirat plane a mellett szól, hogy Madoc nevű fejedelmök Amerika szárazföldjére is eljutott.

Annyi mindenesetre bizonyos, hogy 861 körül skandináv kalandorok Irlandot felfedezték és normannok rajta azonnal gyarmatokat is alapítottak. Ugyanezen időben norvégek egy új földre menekül-

tek, mely Európától messze nyugatra esik s melyet ők elcsodálkozva zöld felületén Zöldországnak azaz Grönlandnak neveztek el. De a közlekedés ezen Amerikához tartozó földdel nehéz volt és úgy látszik — Cooley geografussal szólva, — hogy egy hajónak «öt évre volt szüksége, míg Norvégiából Grönlandba ment s onnan visszajött». Néha azonban, kiválóan hideg télen, a Jeges-tenger egész terjedelmében befagyott s egy bizonyos Hollur-Geit iramszarvasával a jégen elmehetett Norvégiából Grönlandba. De az ilyenek olvasásánál nem szabad elfelednünk, hogy azon korban még nagyon szerették a legendákat és hogy ez északi fekvésű vidékeken számos a csodás hagyomány.

Térjünk vissza tehát a valódi, bebizonyított és meg nem ingatható tényekhez és beszéljük el egy spanyol zsidó utazását, melynek igaz voltáról könyvének minden tudós magyarázója bizonyosságot tesz.

E zsidó Tudela navarrai városban lakó rabbinusnak volt a fia s azért magát Tudelai Benjaminsnak nevezte. Valószínű, hogy utazásának célja volt összeszámítani a Föld felületén elszórt hitsorsosait. De bármi lett legyen annak oka, annyi bizonyos, hogy tizennégy év alatt, 1160-tól 1173-ig, majdnem az egész akkor ismert világot bejárta és elbeszélése részletes, sőt lelkiismeretes okirat, mely egész a tizenhatodik századig nagy tekintélynek örvendett.

Tudelai Benjamin elhagyta Barcelonát és Tarragona, Gerona, Narbonne, Béziers, Montpellier, Lunel, Pousquiers, Saint-Gilles és Arles-on át Marseillebe érkezett. Miután e városban megnézte a két zsinagógát és meglátogatta legelőkelőbb hitsorsosait, hajóra ült s négy nap múlva Genovába jutott. Genova,

akkor a tenger ura, Pisával háboruskodott; lakói bátrak voltak s mint az utazó mondja, királyok és fejedelmek nélkül csak maguk választotta birák alatt éltek.

Miután Tudelai Benjamin még Luccát is meglátogatta volt, ez utóbbi helyről hat nap alatt a nagy Rómába jutott. III. Sándor ült a pápai széken és mint az elbeszélés mondta, tanácsadói közt zsidók is voltak. Utazónk az örök város emlékei közül első sorban a szent Péter- és a laterani templomot írja le; de e leírásai feltűnően szárazak. Benjamin Rómából Nápolyba ment, útba ejtven Capuát és Puzzolit, mely akkor el volt öntve; Nápolyban semmi nevezetést sem látott s csak azt említi meg, hogy ötszáz zsidó lakik benne. Utazónk Olaszországban még a következő helyeket sorolja fel: Salernot, Amalfit, Beneventot, Ascolit, Tranit, S. Nicola di Barit, Tarentot, Brindisit és a hasonló nevű öbölnél elterülő Otrantot, a nélkül azonban, hogy ezek szép tájkáráról valami érdekeset tudna mondani.

Bármily kevés érdekest nyújt is a városnevek pusztasorsolása, még sem szabad elhagynunk egyet sem, még azok közül sem, melyek csak érintetnek, mert ez úti napló pontos és igazán hasznos húz belőle az, a ki a Lelewel által külön e célra készített térkép segítségével tanulmányozza. Tudelai Benjamin Otrantóból Oláhországba Zejtünbe ment; egyes állomásai voltak: Korfu, az Artai-öböl, Acheolus Aitolia egyik régi városa, Anatolika Görögországban a Patras-öböl mellett, Patras, Lépanto, Krissa a Parnassos lábánál, Korinthos, Thebæ, mely városnak kétezer zsidója egész Görögországban a legjobb selymet és bibort készíttette, továbbá Negroponte és Zejtün.

Ez utóbbi városnál van a spanyol zsidó szerint Oláhország határa. Az oláhok — mondja — úgy tudnak futni, mint az őz és le-leszállnak hegyeikről, hogy kifoszszák és meglopják a görögöket. Tudelai Benjamin Zejtünből Konstantinápoly felé vette útját; ez alkalomból ő megemlíti Gardikit, egy kis várost a Volo-öbölnél; Armiroszt, melynek kikötőjét számos velencei, genovai és pisai hajó kereste fel; Bisszinát, mely most már nem áll; Szalonikit a régiek Thessalonicáját, Dimitriczit, Darmát, Kriszopoliszt és Abidoszt.

Konstantinápolyról az egész görög föld fővárosáról már többet tud mondani. Komnen Emmanuel uralkodott akkor és egy palotában lakott, melyet maga építtetett a tenger partján. Itt állanak a tiszta arany és ezüstoszlopok és «egy arany- meg drágakövekből álló trónus, a mely fölött arany korona arany lánczon úgy lóg, hogy ha a király leül, a korona a fejére ereszkedik. A koronán oly értékes kövek vannak, hogy azokat senki sem tudja megbecsülni, éjjel pedig nincs szükség világra, mert mindenki eleget lát azon fénynél, melyet ama drágakövek kisugároznak». Ehhez hozzáteszi még az utazó, hogy a város igen népes, hogy kereskedők mindenfelől jönnek bele és hogy e tekintetben csak Bagdad-dal hasonlítható össze. A lakosok selyemruhát hordanak, melyeket arany rojtokkal raknak meg és diszítenek fel; a mint az ember őket így lóháton ülve látja, azt hinné, hogy mind megannyi királyfi; de a harczban bátorságuk nincs s azért mindenféle nemzetiségű zsoldosokat tartanak, kik helyettök verkesznek. Egy bántja azonban Tudelai Benjaming, hogy zsidók nincsenek a városban, mert a galatai torony tulsó részére, a kikötő bejáratához közel

fekvő helyre vitték őket, a hol kétezeröttszázan vannak; köztük sok a gazdag kereskedő és a selyemkelme-készítő; de a görögök mindnyáját gyűlölik s nagyon keményen bánnak velök. Még csak lóra sem szabad ülniök e gazdag zsidóknak, egyet kivéve, az egyiptomi Salamont, a ki a királynak orvosa. Konstantinápoly nagyobb épületei közül Benjamin megemlíti a Zsófia-templomot, melyben annyi az oltár, mint a nap az évben és annyi az arany és ezüst oszlop meg a karos gyertyatartó, hogy azt össze sem lehet olvasni; továbbá a hippodromot, melynek helyén ma a lóvásárokat tartják s melyben akkor a nép gyönyörködtetésére állatviadaloikat tartottak; küzdöttek abban egymással «oroszlánok, medvék, tigrisek, vadludak és más madarak.»

Tudelai Benjamin Konstantinápolyt elhagyva, meglátogatta a régi Byzantiumot, Gallipolit és Kiliát (kikötő a keleti parton), ott hajóra ült s bejárta Mytilene-, a pisztacziaczukorral kereskedő Chios-, Samos-, Rhodus-, és Cyprus-szigeteket; innen Aram földjére akarván átjutni, érinti Messziszt, Antiochiát, hol a vízimádást megcsodálja, Latachiát s elér Tripoliszba, melyet nem rég azelőtt rongált meg az egész Palesztinát megrázó földrengés. Utazónk Tripolisz után ellátogat Bajrutba, Szidonba, a bibor- és üveg-készítésről híres Tiruszba, Acreba, majd a Karmel hegye mellett fekvő Kaifába, hol Elias barlangját látja, Kafarnaumba, az igen szép Cezareába, majd Kakonba, a patakok által átszelt szép vidéken fekvő, kertekben, gyümölcsösökben, szőlőkben és olajfa-ültetvényekben gazdag Szamariába, Naupliába s végre Jeruzsálembe ér.

A szent városban a zsidó persze nem látja mindazt, a mit egy keresztény kétségkívül meglátott volna.

Neki Jeruzsálem egy kis város, melyben számos a jakobita, a szíriai, a görög, a georgiai s a mindenféle nyelvű és nemzetiségű frank. A városban két kórház van, melyek egyikében állandóan négyszáz, mindig harczra kész lovas lakik, van egy nagy templom, mely «azon ember»-nek (így nevezi a talmud Krisztust) sírja és egy ház, melyben a zsidóknak, miután adót fizetnek érte, joguk van festőüzletet fenntartani. Különben Tudelai Benjamin hit-sorsosai nincsenek nagy számmal a városban; alig vannak kétszázan, a kik mind a város egyik részében a Dávid-tornya alatt laknak.

Jeruzsálem környékén utazónk megemlíti Absolon és Ozias sírját, Sziloe forrását, mely a Cedron-patak közelében van, Jozafát völgyét s az Olajfák hegyét, melynek csúcsáról a Szodoma tengere látható. Két parasanga vagy két mértföldnyi távolságra a várostól pedig látható Loth lerombolhatatlan szobra; utazónk erősen állítja, hogy az «habár a mellette elmenő nyájak nyalják is, mégis mindig újra meg-
telik és olyanná lesz, mint előbb volt.»

Miután Jeruzsálemben Tudelai Benjamin nevét Rachel sírjára felírta volt, a mint az az oda zárándokoló zsidóknál szokás, elhagyta azt s elment Betlehembe, a hol mintegy tizenkét izraelita festőt talált s onnan Hebronba, mely most már elhagyatva s romokban hever.

Miután a zsidó utazó még meglátogatta a makfelai síkságon Ábrahám, Sára, Izsák, Rebeka, Jakob és Lia sírját, Beit-Jaberimen, Szilon, a Morija-hegyen, Beit-Nubin, Rámán, Jaffán, Jabnán, Azotoszson, az Ezdrasz által épített Aszkalonon, Ludon, Szerainon, Szufurián, Tiberiaszon, a hol meleg fürdők vannak, «melyek a földből jönnek», Gisen Mei-

rünön, a mely még mindig a zsidók zarándokolásának czélja, Almán, Kadiszon, Belinaszon át, a melynek barlangja mellett ered a Jordan, — elhagyja Izrael országát és Damaszkuszba érkezik.

Benjamin e várost, a melylyel Nureddinnek a törökök királyának országa kezdődik, a következő szavakkal írja le:

«A várost, mely nagyon erős és nagyon szép, fal veszi körül; tizenöt mértföldet elfoglaló határában sok a kert és a gyümölcsös; nincs a Földön oly termékeny hely, mint ez. A város a Hermon-hegy lábánál fekszik, a melyen két folyó ered: az Amana és a Farfar, ezek egyike a városon foly keresztül, vizét vízvezeték segélyével az előkelők házába, a piacokra és a vásárterekre vezetik. Ez ország a világ minden országával kereskedik. A Farfar vizei öntözik a városon kívül fekvő kerteket és gyümölcsösöket. Az izmaelitáknak a városban egy mosójuk van, melyet Gomman-Domezeknek azaz damaszkusi zsinagógának neveznek. Ehhez fogható épület a világon nincs. Azt mondják, hogy egykor Benhadad palotája volt. Van ott egy fal is, melyet bűvész-erővel üvegből készítettek s melyben annyi a lyuk, mint a nap az évben; a lyukak úgy vannak készítve, hogy a mint a Nap az égen tovább halad, mindig más és más lyukon süt be; úgy, hogy erről is tudhatja mindenki, hány az óra. A palota belsejében arany és ezüst kádak vannak, melyekben egyszerre hárman is mosakodhatnak, sőt fürödhetnek is.»

Benjamin ezután Galadon és Szalkán át, mely Damaszkustól két napi járásnyira van, Balbekbe a görögök és rómaiak Heliopoliszába ment, melyet a Libanon völgyében Salamon épített; onnan kiindulva Tadmorba az egykori Palmyrába, azután Kariatínon

át Hámába ért, melyet részben összedőlve talált; az összedülésnek oka az 1157-iki földrengés volt, mely Sziríának még több városát is megrongálta volt.

Az elbeszélés most megint száraz nevek elsorolásává lesz; a városok, melyeket megemlít: Halab, Belesz, Kalatdazsbar Rakka, Harran, a szabeusók főhelye, Nizib, Dseziret, Mosszul a Tigris mellett, a hol Perzsia kezdődik, Ninive azon hely, a melytől az utazó megint visszatér az Eufrateshez, Rahaba, Karkezia, Dsuba, Abkera s végre Bagdad a kalifák fővárosa.

Bagdad az izraelita utazónak nagyon tetszik. A nagy városnak kerülete három mértföld, benne több kórház van, külön a zsidó és külön a nem zsidó betegek részére. Mindenféle bűvészetben és a tudomány minden ágában járatos tudósok és bölcselők gyűlnek ide mindenfelől. E város ama kalifának székhelye, a kit némely magyarázó szerint Mosztedsednek hívtak s a ki Perzsia nyugati része és a Tigris völgye fölött uralkodott. A kalifa egy park közepén álló hatalmas palotában lakott, melynek környékét a Tigris egyik mellékfolyója öntözte s melyben vadállatokat is őriztek. E fejedelmet, bizonyos tekintetben minden más uralkodónak mintául lehet felállítani; jó ember, szereti az igazságot és nyájas mindenkivel, a kivel csak találkozik; maga keze munkája után él, saját pecsétjével ellátott terítőket csinál, melyeket udvari herczegeivel árultat, hogy meg legyen a mindennapi kenyere. Évenként csak egyszer hagyja el palotáját, a Ramazan-ünnepen azért, hogy a Basszorai-Kapunál levő mecsetbe menjen, ott azután imáni teendőket végez s megmagyarázza népének a törvényt. Azután egy másik úton visszamegy palotájába; az utat pedig, melyen jár

egész éven át őrzik, nehogy lába nyomait bárki is megszenteltelenítse. Fivérei mind ugyanazon palotában laknak, melyben ő; ezeket is nagy tiszteletben tartják; ők pedig mint egyes városok és helységek urai ezek jövedelmeiből kellemes életet élnek. Csakhogy, mivel egyszer fellázadtak fejedelmök ellen, vaslánczra verettek és azóta házaik előtt örök állanak.

Miután utazónk ezen körülményeket elsorolta, átvezet ázsiai Törökország azon szegletén, melyet az Eufrates és Tigris öntöznek, átvezet Dsihiadsinon és Babilon romjain, melynek utczái harmincz mértföldnyi kerületben láthatók; ez útjában nézte ő meg azon tüzes kemenczét, a melybe Ananiast, Mizaelt és Azariást dobták, továbbá Hillaht és a bábeli toronyt, melyet e szavakkal ír le: «Itt van hát azon torony, melyet az Isten által szétszórtak építettek volt. Téglákból áll; alapjának szélessége mintegy két mértföldnyi, a maga szélessége pedig kétszáznegyven könyöknyi, magassága pedig száz canne (egy canne = 2.23 méter), tíz-tíz könyöknyi távolságra egymástól a tetejéig csigalépcsők vezetnek fel. Ezen toronyról húsz mértföldnyi kerületben lehet ellátni, a környék csupa síkság; de az ég mennyköve beleütött s alapjából mindent felforgatott.»

Babel tornyától utazónk az Eufrates partján épült Ezechiél-zsinagógához, azon valódi szent helyhez ment, melyhez a hívők csak úgy tódulnak, hogy a próféta által sajátkezüleg írt nagy könyvből olvashassanak; innen tovább menve a következő helyeket látogatta meg: Alkoczonátot, Ain-Dsafátát, Lefrászt, Kefárt, Kuffát, Szurát, hol egykor híres zsidó egyetem volt, Safdsathibot, melynek zsinagógája jeruzsálemi kövekből épült, továbbá a Jemeni

pusztaságon túl Themát, Tilimaszt, Kaibart, hol ötvenezer zsidót talált, Vaszetet; végre a Perzsa-öböl közelében elterülő Basszorába ért.

Ezen fontos kereskedelmi városról utazónk semmiféle részletet sem mond el; mégis ez volt valószínűleg kiindulási pontja, midőn Karnába Ezdrasz próféta sírjához s tovább Perzsia felé ment, a hol Kuzesztanban, egy részben már romban heverő városban, állapodott meg; az utóbb megnevezett várost a Tigris folyó osztja két részre: a szegények és a gazdagokéra, mely két részt egy híd köt össze, e hidon Daniel koporsója lóg.

Utazónk Perzsiában Rudbar, Holvan, Müleheté és Amarián át folytatja útját, mely utóbbi helynél Media határához jut s a hol — a mint elbeszéli — megfordult a gonosz David-El-Roi, a ki hamis csodákat csinált s a ki nem más, mint a zsidók Jézusa. Tovább menve Hamadanon át, a hol Mardocheus és Eszter sírját megnézte, Dabresztanba s onnan Iszpahanba a királyság fővárosába ért, a melynek kerülete — szerinte — tizenkét mértföld.

E helynél az elbeszélés egy kissé homályossá lesz. Valószínű, hogy utazónk megfordult még Siraszban, Afganisztan herati járásában, továbbá Szamarkandban s végre Tibetben. Ez volt útjának legészakkeletibb pontja; innen visszafordulva Nizapur és Kuzesztanon át Benjamin megint a Tigris partjaihoz jutott, a mely folyón leereszkedve két nap alatt elérte a tengert, érintette az arab parton fekvő El-Katifot s miután még az Omani tengeren is átevezett, Kulanba, a mai Kvilonba (a malabari parton) érkezett.

Benjamin elért hát Indiába, azoknak országába, a kik a Napot imádják, Kus azon gyermekeihez, a

A BABELI TORONY.

kik a csillagokat tisztelik. Ez azon föld, hol a bors, a fahéj és a gyömbér terem. Kulant elhagyva a spanyol zsidó Szinrag szigetére azaz Czejlomba evezett, melynek lakói fanatikus tűzimádók.

Elment-e Benjamin Czejlomból Khinába is, a melyről pedig elmond egyetmást? — biztosan meg nem mondható. A tengeren való átkelést ő nagyon veszélyesnek tartja. Ime azon egyedüli mód, melyet utazónk mint olyat dicsér, mely a veszélyt elhárítja: «Az utas visz magával néhány ökörbőrt; mikor a szél felkerekedik és veszélyezteti a hajót, ha meg akar menekülni, bujjon bele egy ilyen ökörbőrbe, varrja azt hamar össze azért, hogy a víz könnyen bele ne hatolhasson s ugorják bele a tengerbe; ekkor ama nagy sasok valamelyike, melyeket griffeknek hívnak, észreveszi s azt gondolván, hogy valami marha, felkapja s elviszi egy hegyre vagy völgybe, hogy felfalja; ott az ember hamarosan megöli késével a sast, azután kibujik az ökörbőrből s addig megy, míg emberi lakást nem talál. Sok ember megszabadult már ilyen módon.»

Miután Tudelai Benjamin tengeri útjából Czejlomba visszatért, rövid idő múlva azt ismét elhagyta s visszafelé indult. Ezen útjában volt Szokotora szigetén a Perzsa-öböl bejáratánál, és Szebidben, is; innen kiindulva átkelt a Vörös tengeren s elért Abissziniába, melyet ő «száraz földön fekvő Indiá»-nak nevez. Innen tovább a Nilus mentén haladt s Asszuanon át Holvanba, a Szaharán át pedig, hol a homok néha karavánokat temet el, Zavilába, Kuszba, Fajumba és Mizraim azaz Kairoba ért.

Mizraim az utazó szavai szerint nagy város, melyet vásárterek s boltok ékesítenek; az eső ott soha sem esik, hanem a Nilus minden évben kiáradva a

földet «tizenöt napi járásnyira» megöntözi s azt rendkívül termékenynyé teszi.

Tudelai Benjamin elhagyva Mizraimot Gizébe ment a nélkül, hogy az ott levő piramisokat észrevette volna, azután folytatta útját Ain-Samszba, Butigba, Zifitába, Damirába s Alexandriába, a Nagy Sándor alapította városba. A városnak — mondja — nagy a kereskedése s mindenfelől jönnek oda az eladók és a vevők. Piaczai és utczái, melyeken nagyon sok ember megfordul, oly hosszúak, hogy az ember a végüket sem látja. A városnál egy mértföldnyi messzeségre a tengerbe egy töltés nyúlik be, ezen egy magas torony áll, melyet még a hódító épített s a melynek tetejében egy üvegtükör van, «a melyben ötven napi járó földre megláthatók a Görögországból vagy nyugat felől jövő hajók, melyek a várost esetleg megtámadni vagy annak más tekintetben ártani akarnak. E világító torony, mert annak tartja az utazó, még figyelmeztető jelül is szolgál mindazoknak, a kik Alexandriába hajóznak; mert már száz mértföldnyiről is észre vehetik, még éjjel is, midőn is nagy tűz ég benne stb.» Mik lennének a mi világító tornyaink ehhez képest, mikor még a villanyfény is csak harmincz mértföldnyire teszi őket láthatókká.

Damiette, Szunbat, Aila, Refidim és a Szinai-hegy lábánál fekvő Thor szintén látták utazónkat, a ki visszatérve Damiettebe tengerre szállt s húsz napi út után Messinában kikötött. Folytatni akarván még hitsorsosainak összeszámlálását még egyszer elment Rómába, Luccába, Moriana kerületbe, s a Szent-Bernardon át Németországba meg Franciaországba, mely alkalomból számos várost említ meg, a hol a zsidók meghuzódtak, a kiknek száma azon

kivonat szerint, melyet Chateaubriand a Benjamin úti naplójából készített, összesen kitenne : hétszázhatvan-nyolczezerszázhatvanötöt.

Végre a befejezésben beszél még utazónk Páris-ról, melyet kétséggkívül látott s melyről azt mondja, hogy nagy város, Lajos király uralma alatt áll s a Seine partján épült.

«Vannak e városban — folytatja — bölcsek tanítványai, kiknek nincsen párjuk e földön; éjjel nappal tanulják a törvényt; minden idegent nagyon vendégszeretőleg fogadnak, minden zsidó testvérökkel barátságosak s irántok rokoni érzelmet tanusítók.»

Tudelai Benjamin elbeszélése a fentebb mondottakat foglalja magában. Fontos emléke az a XII-ik század földrajzi tudományának; az által, hogy az elbeszélésben megemlített városoknak mostani nevét soroltuk fel, lehetőségessé kívántuk tenni azt, hogy az olvasó a jelent ábrázoló térképeken is figyelemmel kísérhesse e spanyol utazó útját.

Tudelai Benjamin után az utazók közt időrendben Jean du Plan Carpin következik, kit némely író egyszerűen Carpininek is nevez. Plan Carpin 1182 körül született Olaszország Perugia tartományának egyik városában; későbben francziskanussá lett. Köz tudomású dolog, hogy mily hódításokat tettek a tatár csordák a nagyravágyó Dsingisz-khán uralma alatt. 1206-ban ez ügyes fejedelem Karakorumot azon régi török várost, a mely Tatárországban, Khinától északra fekszik, fővárosává tette. Utóda Oktáj a tatár uralmat már Khina közepéig kiterjesztette s akkor összeszedett hatszázezer embert s megrohanta Európát. Oroszország, Lengyelország, Morva, Szilézia és Magyarország véres csaták színhelyeivé lettek, melyek Oktáj előnyére döltek el. Európában úgy

tekintették e tatárokat, mint valami pokoli hatalom által kiszabadított ördögöket és nagyon féltek betöréseiktől.

IV. Incze pápa küldte a tatár khánhoz az első követeket, de gögös és kevésbé megnyugtató választ nyert. Ugyanazon időben az északkeleti tatárokhoz egy második követséget is küldött, hogy megakadályozza egy újabb betöréseket; a követség, fejevé Carpini francziskanust választotta, a kit akkoriban általában ügyes és értelmes diplomatának tartottak.

Carpini 1245 április 6-ikán kelt útra Benedictus Polonus rendtársa kíséretében. A francziskanusnak első dolga volt Csehországba menni. Ezen ország királya lengyelországi rokonaihoz intézett megbízó leveleket adott neki, hogy ezek megkönnyítsék a követnek az Oroszországba jutást. Carpini és társa tehát minden nehézség nélkül eljutottak az orosz fejedelem országaiba, a hol e fejedelem tanácsára ellátták magukat hód és más állati prémekkel, hogy legyen mit ajándékozniok a tatár vezéreknek. Így felkészülve Carpini északkeleti irányban elindult és elérte Kievet Oroszország fővárosát és a jelenlegi hasonnevű kormányzóság főhelyét, útközben azonban nem kevésbé félt a litvánoktól a kereszténység akkori ellenségeitől, a kik ama vidéken kalandoztak.

A kievi kormányzó felszólította a pápa küldötteit, hogy lovaikat cseréljék be tatár lovakkal, a melyek megszokták a fűvet a hó alól is felkeresni; a követtek ezt meg is tették s kellőleg felszerelvén lovaikat elindultak s elérték Danilon városát. Itt veszélyesen megbetegedtek; de alig hogy felgyógyultak, megvettek egy szekeret s ismét útra keltek. A Dnyeper mellett fekvő Kanev volt azon hely, melyet a tatár birodalomban először elértek. Innen egy eléggé nyers

vezér, kit ajándékokkal kellett megszelidíteniök, elvezetteté őket a tatárok tanyájára.

E barbarok, miután utazóinkat igen rossz fogadtatásban részesítették, elvezették őket Korrenza herczeghez, a ki egy hatvanezer emberből álló előhad élén állott. E hadvezér, a ki előtt le kellett térdelniök, három tatár kíséretében elküldte őket Batihoz,* a ki a főkhán után a leghatalmasabb vezérok volt. A pápai követek útközben mindenütt találtak friss lovakat. A tatárok s így a követek is gyorsan haladtak, ritkán tartottak pihenőt, nem tettek külömbiséget éjjel és nappal között s mindig sebes ügetve mentek előre. Így átjutottak a kúnok földjén, a mely a Dnyeper, a Tanaisz, a Volga és a Jak között feküdt; gyakran a befagyott folyókon keltek át s így végre elértek Batinak a kúnok földje határán levő udvarához.

«Midőn e fejedelem elé vezettek — mondja Carpini — tudtunkra adták, hogy két tűz között kell elmennünk azért, hogy ha netalán valami rossz szándékkal volnánk urok iránt vagy ha mérget vinnénk magunkkal, az megfosszson tőle; mi ebbe beleegyeztünk, már csak azért is, hogy minden gyanút elhárítsunk magunkról.»

A fejedelem trónusát, a mely udvarának közepén pompás finom vászonsátorban volt felállítva, tisztjei vették körül. Bati azon hírben állott, hogy övéi iránt nyájas, de a háborúban roppant kegyetlen. Carpini és társa balján foglaltak helyet.

Ez épen nagy hét szerdáján történt. A követek a pápai leveleket, melyek szláv, arab és tatár nyelvre

* Bati, azaz Batu-khán, a ki IV. Béla idejében Magyarországot elpusztította.

is le voltak fordítva, átadták a fejedelemnek. Ez figyelmesen átolvasta s azután Carpinit és társát visszaküldte sátrukba, a hol a tatárok üditőül egy csésze mézet adtak nekik.

Másnap ismét magához hivatta Bati a követeket s meghagyta nekik, hogy menjenek a császárához. A szerencsétlen utazók arra, hogy csak méz, víz és sóval táplálkozzanak, nem voltak elég erősek. Azonban kényszerítették őket, hogy lehetőleg gyorsan haladjanak előre és ezért egy nap alatt öt sőt hat-szor is kellett lovat váltaniok.

A kúnok országa, melyen átkeltek, egy szakadatlan pusztaság volt, mert a lakosokat a tatárok nagy részt kiölték. A követek most a Kangiták földjére értek, a mely az előbb említett országtól keletre fekszik s a melyben a víz sok helytt hiányzik. E tartományban a gyér lakosság csak marhatenyészéssel foglalkozott s türte a tatár uralom nehéz jármát.

Husvét után nyolcz nappal léptek utazóink a Kangiták földjére s csak Jézus mennybemenetele napján hagyták el azt ismét s mentek be a bizerminek azaz muzulmanok országába, a mely a mai Turkesztannak felel meg. Minden oldalon csak romba döntött városokat, várakat és helységeket láttak. Útjuk az országon keresztül a mennybemenetel napjától egészen július 1-jéig tartott, a mikor Karakitaj földjére léptek. E tartomány kormányzója szívesen fogadta őket s tiszteletökre tánczot rendezett, melyben két leánya s udvarának előkelő egyénei is részt vettek.

Elhagyva Karakitajt a követek több napig egy tó mentén lovagoltak, a mely Jeman városától éjszakra feküdt s a mely Rémusat véleménye szerint a Kezil-Bas lehetett. Ott lakott Ordu, a tatár vezérek legidősbike.

Utazóink e helyen egy egész napig pihentek, itt a tatárok sem fukarkodtak a vendégszeretettel. A pihe-
nésre szánt nap elteltével újra útra keltek és a
najmanoknak (nomád nép, mely sátrak alatt lakott)
hegyes és hideg országán át néhány nap alatt mongol
területre értek. Végre július 22-én elérték azt a
helyet is, a hol a császár, illetőleg az, a kit császárrá
akartak választani, tartózkodott.

A jövődöbeli felségnek neve Kujne volt, a ki is
gazdagon megvendégelteté a pápai követeket, de
magánál még nem fogadhatta őket, mert nem volt
még megválasztva, addig pedig minden beavatkó-
zástól a kormány-ügyekbe tartózkodott. Mindamellett
Bati egy leveléből értesült azon okokról, melyek
IV. Incze pápát követségküldésre birták.

Oktaj halála óta a tatár birodalom kormányát
özvegye a megválasztandó császár anyja vezette. Ez
fogadta tehát ünnepiesen a francziskánust és társát
egy fehér színű bibor kelméből készült sátorban,
a mely alatt legalább kétezer ember elfért.

«Végre itt levén, mondja Carpini, nagy gyüleke-
zetét láttuk a fejedelmek és vezéreknek, a kik embe-
reikkel minden felől összejöttek; mindnyájan lóháton
foglaltak helyet a közelfekvő síkságon vagy dombo-
kon. Első napon tiszta fehér biborba öltözködtek,
másnap vörösbe s e napon jött Kujne is a sátorba,
harmadnap violaszínű, negyednap pedig skarlát ru-
háiban jelent meg. A kerítésben, mely a sátort kö-
rülfogta, két nagy kapu volt, az egyiken át csak a
császár járhatott; nem volt ugyan ott őr, nyitva is
állott az, de azért senkisémet mert átmenni rajta,
hanem a másikon jártak ki s be, a melynél karddal,
íjjal és nyíllal felfegyverzett örök állottak. Ha valaki
a kitűzött határon túl közeledett a sátorhoz, azt,

ha elérték, megverték, ha pedig el nem érték, nyilakkal lőttek rá. Volt ott több előkelő, a kinek lova pánczélán, a mi ítéletünk szerint legalább húsz márka értékű ezüst volt.»

Azonban egy hónap eltelt, míg Kujnét császárrá kikiáltották s a pápai követeknek ezt meg kellett várniok, hogy általa fogadtathassanak. Carpini ezen idő alatt tanulmányozta e különös nép szokásait. Találhatni is elbeszélésében e tárgyra vonatkozólag érdekes részleteket.

Az ország, Carpini szerint, hegyes, de néhány helyet kivéve, hol a föld kövér, az egész homokos. Erdő alig van valahol; azért még a császár és a herczegek is csak állati ganaj tüze mellett melegszenek. Habár az ország terméketlen is, a nyájak jól tenyésznek. A klíma egyenlőtlen. Nyáron a vihar gyakori s a villámcsapásoknak sokan esnek áldozatul. A szél oly erős, hogy gyakran a lovast is feldönti. Csak nyáron esik az eső, télen sokszor annyi sem, hogy megnedvesítse a port. A jégeső hatása borzasztó; így Carpini ott tartózkodása idejében egyszer oly erős jégeső volt, hogy száznegyven ember pusztult el. Egészben nagy ugyan az ország, de szegényebb és nyomorultabb, semhogy szóval ki lehetne fejezni.

Carpini a tatárokról is elég szabatos rajzot ad, a mi éles megfigyelő tehetségét bizonyítja. «Szemeik és arczsontjaik között — így szól — nagy a távolság s arczsontjaik erősen kiállók, de orruk kicsiny és lapos; szemeik is kicsinyek és szempilláik a szemöldökig érnek, karcsuk és soványak, legnagyobb részt középtermetűek, szakálluk alig van; néhányának felső ajakán és állán nő ugyan néhány szál szőr, melyet a tatár meg is hagy nőni és soha le

nem vág. A fejük bubján koronát hordanak, mint a mi papjaink és egyik fülöktől a másikig három ujjnyi szélességben hajukat leborotválják; a haját, a mi a korona és a leborotvált rész közt van, egész a szemöldökig megnövesztik; csak a homlok szélén vágják le félig; különben a többi úgy megeresztik, mint az asszonyok; ezt azután két mótringba összefonják, a melyeket megint a fülök mögött összekötnék. Lábaik elég kicsinyek.»

Férfit és asszonyt nehéz egymástól megkülönböztetni, mert ruházatuk egyforma; mindkét nem prémes alsó ruhát hord, a mely elől fölnyitható; magas sapkáik kemény vászonból vagy biborból készülnek s felfelé kiszélesednek. Házaik sátoralakúak, vesszőből vagy botokból fonvák s könnyen szétszedhetők s a teherhordó állatok segélyével elszállíthatók. Némely házaik nagyobbak, ezeket szekereken viszik mindenüvé, a hová a tulajdonosuk megy.

A tatárok hisznek egy istenben, a ki minden látható és láthatatlan dolgot teremtett s a ki érdem szerint jutalmaz vagy büntet. De ezenkívül imádják ők a Napot, Holdat, tüzet, földet, vizet is és leborulnak azon nemez bálványok előtt, melyeknek emberi alakot adnak. Vallás tekintetében türelmetlenek; ők tették vértanúkká Turnigov Mihály és Fedort, kiket a görög egyház szentekké avatott azért, mert nem akartak Bati parancsára déli irányban térdet hajtani, mint azt a tatárok kivétel nélkül teszik.

Az egész nép babonás; hisznek a bűvészekben és bűbajosokban s azon nézetben vannak, hogy a tűz mindent megtisztít. Ha valamelyik előkelő emberek meghal, vele együtt eltemetnek egy asztalt, egy hússal megtöltött edényt, egy csészét, melyben kancza-

tej van, egy kanczát csikájával együtt s egy felnyergelt s felszerszámozott lovat.

Vezéreiknek mindenben engedelmeskednek, egymásnak sohasem hazudnak, kerülik a veszekedést; gyilkosság ritkán fordul elő náluk; a tolvajlás is csak néha s ezért az értékes tárgyaikat sem zárják el soha. A bőjtöt és fáradságot, hideget és meleget panasz nélkül eltűrik, sőt minden alkalmat felhasználnak, hogy játszhassanak, énekelhessenek s tánczolhassanak; de más oldalról részegesek is; főhibájok pedig hogy gögősek, az idegent megvetik és az emberi életet nem kimélik.

E rajzot Carpini a következőkkel végzi: mindenféle állatnak a húsát megeszik, még a kutyáét, a farkasét, a rókaét, a lóét sőt alkalom adtán az emberét is. Italuk a kanczának, a juhnak, a kecskének, a tehénnek vagy a tevének a teje. A bort, a sört és a mézvizet nem, csakis részegítő italokat ismernek. Különben is nagyon piszkosak s más eledel hijában a patkány és az egér húsát, sőt a férgeket sem vetik meg; csészéiket legfeljebb a bennök főtt levessel mossák ki; ruhájokat sem tisztítják, sőt azt sem engedik meg, hogy más kitisztítsa «különösen akkor nem, mikor mennydörög». A férfiak semmiféle munkát sem végeznek; minden foglalkozásuk abban áll, hogy vadásznak, a nyíllövésben gyakorolják magukat, őrzik a nyájaikat s lovagolnak. A leányok és asszonyok sem vetik meg e férfias foglalkozást s azért nagyon bátrak és ügyesek is. Ezenkívül ez utóbbiak készítik ki a prémeket és csinálják a ruhákat, vezetik a szekereket és tevéket, mindezt annál könnyebben végzik, mert sokan vannak; e soknejű barbarok ugyanis vesznek és pedig sokszor igen drágán annyi asszonyt, a mennyit csak el bírnak tartani.

Ezek azon megfigyelések, melyeket Carpini a Szira-Orduban töltött egy hónap alatt tett, midőn a császár-választásra várt. Nemsokára bizonyos jelekből látható volt, hogy ez már nincs messze. S valóban, valahányszor Kujne elhagyta sátrát, énekeltek előtte s azáltal is kifejezést adtak tiszteletöknek, hogy pálczácskákat hordtak előtte, melyek végére skarlátból csomók voltak kötve. Szira-Ordutól négy mértföldnyire egy síkságon, egy patak mellett volt felállítva a koronázási sátor, melyet belül egészen skarláttal vontak be s a mely aranyozott oszlopokon nyugodott. Végre Szent Bertalan napján roppant sok tatár gyűlt össze s mindegyik dél felé fordult arczezal folyton imádkozott; a mit a francziskanus és társa nem akart megtenni.

Végre az előkelők Kujnét a császári székbe ültették és a vezérek és nép térdet hajtottak előtte.

A császár-választás megtörtént.

Mindjárt azután Carpinit és társát is az új császár elé vezették. Először megmotozták őket s csak azután eresztették a többi gazdag ajándékokat felajánló követekkel együtt a császári sátorba. A mi utazóinkat illeti, ők már semmit sem adhattak. Vajjon éreztették-e ezt velök a tatárok — nem tudjuk. De Carpininek soká kellett várakoznia, míg a tatár fölségnek küldetési okát előadhatta. A napok teltek, a követeknek sokat kellett szenvedniök s kevésbe mult, hogy éhség és szomjuság véget nem vetett életöknek, végre Márton napján a császár intendansa és titkárai maguk elé hivatták őket s átadták nekik a pápának szánt leveleket, melyek, mint az ázsiai uralkodók üzenetei általában, a következő nagyhangú szavakkal végződtek: «Mi imádjuk Istent és segítségével meghódítjuk az egész földet, kelettől nyugotig.»

A követek nov. 13-ka körül hagyták el Szira-Ordut s majdnem eltelt az egész tél, míg nem átjutottak a megfagyott pusztaságokon. A mennybemenetel napján Bati udvarába érkeztek, a ki nekik útleveleket adott, melyekkel ellátva folytathatták útjokat; tizenöt nappal később 1247-ben szent János napján jöttek megint vissza Kievbe. Ugyanazon év október 9-én a pápa Carpinit antivari-i (Dalmátiában) érsekké nevezte ki; mint ilyen halt meg híres utazónk 1251 körül Rómában.

Carpini küldetése egészben véve eredmény nélkül maradt s a tatárok megmaradtak, a mik voltak: vad csordák. És mégis hat évvel a francziskanus visszatérte után egy másik, belga származású szerzetest, Rubruquis Vilmost küldték azon barbarokhoz, kik a Don és Volga közti területet lakták. Ime küldetésének célja:

Ezen korban sz. Lajos francia király háborút viselt a szaraczénok ellen s míg ő nyugat felől nyugtalanította a hitetleneket, egy tatár fejedelem Erkalta Perzsia felől támadta meg őket. Azon hír keletkezett tehát, hogy e tatár fejedelem áttért a keresztény vallásra. Lajos király meg akarván erről győződni, megbizta Rubruquist, hogy látogassa meg Erkaltajt saját országában.

1253 juniusban Rubruquis és társai Konstantinápolyba hajóztak, a honnan ugyancsak hajón folytatva útjokat, elértek az Azovi-tengerbe a Don torkolatához, hol számos germán származású góth törzset találtak. A francia király követei a tatárok közé értek, eleinte ők is rossz fogadtatásban részesültek, de midőn előmutatták Zagathal kormányzónak, a khán rokonának, leveleiket: kaptak tőle szeke-reket, lovakat s ökröket, hogy útjokat folytathassák.

Elindultak tehát s már másnap egy egész vándor-helységgel azaz házakkal megrakott szekerekkel, találkoztak, melyek a kormányzó tulajdonát képezték. Tíz napig maradtak az utazók e törzsnél, a mely oly kevés vendégszeretetet tanúsított, hogy Rubruquis és társai kétszersültjök nélkül bizonyosan éhen elveszhettek volna. Az Azovi-tenger végéhez érve, útjok kelet felé kiszáradt, fa- és kő nélkül szükölködő pusztán vezetett át. Ez a kúnok országa volt, melyet északibb részén már Carpini is bejárt. Rubruquis délnek hagyva a czirkassziak lakta hegyeket két hónapi fárasztó út után, Szartachnak a Volga partján álló táborába érkezett, a mely Bati khán fiának udvara volt.

Szartachnak hat felesége volt; mindegyike külön palotában lakott s azonkívül mindegyiknek volt még néhány háza és kétszáz szekere, melyek némelyike húsz láb széles s oly nehéz volt, hogy tizenegy pár azaz huszonkét ökörrel vontatták.

Szartach nagyon nyájasan fogadta a franczia király küldötteit és miután látta, hogy szegények, ellátta a szükségeseikkel; de Rubruquis és társainak papi ruháikba öltözködve kellett a fejedelem előtt megjelenniök; azonkívül pedig, mikor a fejedelemhez bementek, kezökben egy párnán a franczia király ajándékozta pompás bibliát, egy a királynétól kapott zsoltáros könyvet, egy misemondó könyvet, egy feszületet s egy füstölőt vittek és jól ügyeltek, hogy a küszöbhez ne érjenek, mert ezt a tatárok a megszenteltségtelenítés oly tettének tekintették, melyet soha sem bocsátottak volna meg nekik.

Mikor már Szartach előtt állottak, a jámbor követek rákezdték a *Salve reginá-t*. A fejedelem és egyik neje, a ki a fogadtatási szertartásnál jelen volt,

figyelmesen megvizsgálták a szerzetesek papi ruháit és templomi eszközeit, azután elbocsátották őket. Azon kérdést azonban, vajjon keresztény-e Szartach, Rubruquis eldönteni nem tudta.

Lajos király követeinek küldetése az említett fogadtatással még nem ért véget. Azért is a fejedelem rábeszélte őket, hogy menjenek el atyja udvarába. Rubruquis ráállott s a mohammedanus törzsek között, a kik a Don és Volga közt fekvő vidéket lakták, elért a király táborába, a mely az utóbb megnevezett folyónál volt felállítva.

Itt ugyanazon módon fogadták őket, mint Szartachnál. A szerzeteseknek megint fel kellett venniök egyházi ruháikat s úgy mentek a khán elé, a ki egy ágy szélességű aranyozott széken ült. De Bati mivel abban a nézetben volt, hogy ő maga mit sem, végezhet a francia király követeivel, elküldte őket Karakorumba Mangu-Khánhoz.

Rubruquis tehát átkelt a baskiok földjén, meglátogatta Kenkatot, hírt hallott Talasz városáról, átkelt egy folyón s elért Ekviuszba, melynek fekvését azonban magyarázóik megállapítani nem tudták; Ekviuszból utazónk az Organumnak nevezett földön át, melyen a Balkas-tó terül el, az ujguruk országába, majd tovább menve Karakorumba a tatár fővárosba jutott el, a mely város előtt Carpininek a nélkül, hogy azt meglátogathatta volna, meg kellett állapodnia.

E várost, Rubruquis szerint, négy kapuval ellátott fal veszi körül. Legnagyobb épületei voltak két török s egy keresztény templom. A barát itt tudakozódott a szomszéd népek és szokásaik felől; ezen tudakozódások alapján beszél ő különösen a tangutokról, melyeknek oly sajátságos és erős ökrei vannak: a

jakkok, melyek Tibetben élnek; azok alapján beszél továbbá a tibetiekről, kiknek azon különös szokásuk van, hogy atyjuk és anyjuk hulláit megeszik, hogy így tisztességes sírt biztosítsanak részökre.

A szerzetesek azonban a nagy khánt nem találták fővárosában Karakorumban. Rubruquisnek és társainak a hegyeken, melyek a tartomány északi részében vannak, át kellett menniök oda, a hol akkor székeltek. Megérkezésök után mindjárt másnap elmentek a nagy khán udvarába és pedig, a mint azt a szerzetesi szabályok megkövetelték, mezitláb, a minek azután nagy lábujjok elfagyását köszönheték. Mangu-Khán elé érve maguk előtt «egy pisze orru közép termetű embert láttak, a ki nyugvó ágyán hevert; öltözete pompás prémből készült s tarka volt, mint egy tengeri borjú bőre». A khán körül sólyom és más madarak voltak. A tatárok a következőket többféle szeszes itallal, mint kanczatejjel, rizsborral, valami sörfajtával és ballal, a mi mézből készült, kínálták meg; ezek azonban nem fogadták azt el, míg a khán kevésbé levén tartózkodó, mint ők, e részegítő italok behatása alatt rövid idő múlva elvesztette eszét s így a kihallgatást fel kellett függesztetni, mielőtt a követek küldetésök célját elérték volna.

Rubruquis több napot töltött a khán udvarában, a hol is számos magyar, német és franczia foglyot talált, a kiket különösen fegyvergyártókul alkalmaztak s a kikkel a bokoli bányákat bányásztatták. E foglyok, mivel a tatárok jól bántak velök, nem panaszkodtak sorsuk ellen. Miután a khán Rubruquist többször is fogadta volt, megengedte neki, hogy elutazhassék, ő tehát visszatért Karakorumba.

E város mellett a khánnak egy pompás palotája

állott, a mely egy hajóból és két oldalcsarnokból álló templomhoz hasonlított. Ebben, még pedig az északi oldalon szokott volt egy emelvényen a nagy khán kihallgatást adni; a férfiak mindig jobbján, az asszonyok pedig mindig balján foglaltak helyet. E palotában ezenkívül évenként kétszer fényes ünnepeket rendeznek, melyeknél a birodalom minden előkelő embere uralkodója köré gyűl.

Mialatt Rubruquis Karakorumban tartózkodott, érdekes dolgokat hallott a khinaiakról, azok szokásairól, írásáról stb. Elhagyva a tatár fővárost ugyanazon úton, melyen jött volt, megindult hazafelé; de mikor Asztrakanba, egy nagy folyó torkolatához ért, délnek fordult, bement Sziriába és egy tatár csapat kíséretében, melyet a rabló törzsek jelenléte tett szükségessé, Derbendbe, a vaskapuhoz érkezett. — Innen Naksivánon, Erzerumon, Szivaszon, Cezareán és Ikoniumon át Kurk kikötőbe ért, a hol hajóra szállott, hogy hazájába visszatérjen.

Útja, a mint a fentebbiekből kitetszik, nagyon hasonlít a Carpiniéhez, de elbeszélése kevésbbé érdekes; úgy látszik, a belga barátnak nem volt olyan éles megfigyelő tehetsége, mint az olasz francziskánusnak.

Carpini és Rubruquis-vel bezáródik azon utazók sora, a kik a tizenharmadik században nevezetesebbé lettek; de hírnevöket nemsokára jóval felülmulta a velenczei Marco Poloé, ezen korszak legnevezetesebb utazójáé.

IV. FEJEZET.

Marco Polo (1253—1324).

I.

A genovai és velencei kereskedőknek érdekekben fekszik, hogy Ázsia belsejében felfedezéseket tegyenek. — Polo családja és Velence földrajzi helyzete. — A két testvér Nicolo és Matteo Polo. — Konstantinápolyból a khinai császárhoz mennek. — Mily fogadtatásban részesülnek Kublaj-Khánnál. — A császár őket követeliül a pápához küldi. — A Polo testvérek visszatérnek Velenczébe. — Marco Polo. — Atyjával Nicoloval és nagybátyjával Matteoval elmegy a tatár uralkodóhoz. — X. Gergely pápává választatik. — Marco Polo elbeszélését francia nyelven tollba mondás után Rusticien de Pise írja meg.

A genovai és velencei kereskedők nem maradtak közönyösek azon felfedezések iránt, melyeket merész utazók Ázsia belsejében, Indiában és Khinában tettek. Ők felismerték, hogy azon országok az ő gyártmányaikra nézve rövid idő múlva jó piaczká lehetnek, másrészt pedig abból is óriási előnyöket várhattak, ha a kelet terményei nyugat vásártereire kerülnek. A kereskedelem érdekei tehát új kutatókat vezettek a felfedezők nyomaiba. Ezek voltak azon okok, melyek két nemes velenczeit rábirtak, hogy elhagyják hazájokat, s hogy alá vessék magukat azon veszélyeknek, melyekkel új kereskedelmi összeköttetéseket célzó utazások járnak.

E két velencei a Dalmáciaiból származó Polocsaládból való volt, a mely család a kereskedelem által nyert gazdagsága folytán Velenczében a patricziusi

családok közé emelkedett. Nicolo és Matteo testvérek, a kik már több évig éltek Konstantinápolyban, hol fiókkereskedésök volt, 1260-ban egy meglehetősen drágakő-szállítmánynyal Krim félszigetére mentek az ottani kereskedésükbe, a mely a legidősb fivérnek Polo Andrásnak igazgatása alatt állott. Innen északkelet felé vették útjokat s miután a kúnok földjén átjutottak, elértek Barkaj-khánnak a Volga partján fekvő táborához. A tatár fejedelem szívesen fogadta a két velencei kereskedőt s drágaköveiket megvette, adván értök kétszer annyit, mint a mennyit megértek.

Nicolo és Matteo egy évig maradtak a tatár táborban; ekkor azonban 1262 körül háború ütött ki Barkaj khán és Hulagu Perzsia meghódítója között. A velenceiek, miután a csaták színhelyét ki akarták kerülni, Bokharába indultak, a mely város Barkaj székvárosa volt; itt három évig maradtak meg. De Barkaj legyőzése után e város is az ellenség kezébe került; Hulagu emberei a két velenceit felszólították, hogy jöjenek velök a nagy khánhoz, a ki mindenesetre nagyon szívesen fogja őket fogadni. A nagy khánt Kublajnak hívták, a ki Dsingisznak negyedik fia és Khina császára volt s a ki akkor Mongolországban a khinai birodalom határán nyári székhelyén tartózkodott.

A velencei kereskedők elutaztak s egy álló évig mentek, míg nem átjutottak azon óriási területen, mely Bokharát Khina északi határától elválasztja. Kublaj khán nagyon örült a nyugati tartományokból származó idegeneknek megérkeztén. Tiszteletükre nagy ünnepet rendezett s nagy érdeklődéssel kérdezősködött azon eseményekről, melyek akkoriban Európában végbementek, tudakozódott a császárokról és

a királyokról, ezek kormányzási és hadakozási módjáról; azután hosszabb ideig beszélgetett velök a pápáról s a latin egyház ügyeiről.

Matteo és Nicolo, a kik tatárul folyékonyan beszéltek, bátran megfeleltek a császár minden kérdésére. Ennek akkor azon gondolata támadt, hogy követséget fog küldeni a pápához s kérte a két fivért: vállalják azt el. A kereskedők örömmel fogadták az ajánlatot, mert ez új minőségekben hazájokba is könnyebben térhettek majd vissza. A császár tehát török nyelven szerkesztett s a pápához intézett leveleket adott át nekik, melyekben kérte a pápát, hogy küldjön neki száz okos embert, a kik a pogányokat a keresztény vallásra térítsék; azután a velenceiek mellé adta egyik báróját, kit Kogatajnak hívtak s mindnyájokat megbízta, hogy hozzanak neki azon lámpa olajából, a mely Jeruzsálemben Krisztus sírja fölött folyton ég.

A két fivér ellátva oly útlevéllal, a mely az egész birodalomban az utazásra szükséges embereket és lovakat rendelkezésekre bocsátotta, búcsút vett a khántól és 1266-ban útnak indult. Nemsokára azonban Kogataj beteg lett. A velenceiek, miután így kényszerültek tőle megválni, egyedül folytatták útjokat; mindazon segély daczára, melyben részesültek, nem kevesebb, mint három év telt el, míg nem elérték Lajaszt, Örményország egyik kikötővárosát, mely ma már romokban hever. Elhagyva Lajaszt, utazóink 1269-ben Akkába értek. Itt tudták meg, hogy IV. Kelemen pápa, kihez küldettek, meghalt. Elmentek tehát az ott székelő pápai követhoz, Tebaldohoz. Ez fogadta a velenceieket s miután megtudta, hogy mi járatban vannak, felszólította őket, hogy várjanak, míg az új pápát megválasztják.

Matteo és Nicolo, kik már tizenöt évig voltak távol hazájoktól, elhatározták ekkor, hogy vissza fognak térni Velenczébe. El is mentek Negropontébe, ott tengerre szálltak s egyenesen szülővárosukba hajóztak.

Miután ott kikötöttek, Nicolo Polo megtudta, hogy felesége meghalt és hogy maradt egy fia, a ki az ő elutazása után néhány hónappal 1254-ben született. E fiút Marco Polonak hítták. A két testvér, kiknek érdekében feküdt, hogy küldetésüket teljesítsék, két évig várakozott a pápaválasztásra. Miután azonban ez egyhamar nem történt meg, Poloék úgy okoskodtak, hogy már tovább nem várhatnak, mert vissza kell menniök a tatár császárhoz; elindultak tehát Akkába s magukkal vitték a fiatal Marco Polot is, ki ekkor nem lehetett több tizenhét évesnél. Akkában újra felkeresték Tebaldo pápai követet, a ki felhatalmazta őket, hogy vihetnek magukkal olajat Jeruzsálemből a szent sír lámpájából. Miután ezt megtették, ismét visszatértek Akkába s a pápa hiányában a követtől kértek Kublaj khán részére leveleket, melyekben meg legyen említve, hogy IV. Kelemen pápa meghalt. Tabeldo a kívánt leveleket kiszolgáltatta, mire a velenceiek visszatértek Lajaszba. Itt nagy örömeikre megtudták, hogy Tebaldot X. Gergely név alatt 1271. szeptember 1-jén pápává választották. Az ujonnan választott azonnal értesítette erről őket; az örmény király pedig egy hajót bocsátott rendelkezésükre, hogy hamarabb eljuthassanak Akkába. A pápa örömmel fogadta őket, leveleket adott nekik, melyek a khinai császárnak szóltak, két szerzetest is rendelt melléjük: vicenzai Miklóst és tripoliszi Vilmost, azután megáldotta s útnak eresztette őket.

A követek elbúcsúztak ő szentségétől s visszatér-

tek Lajaszba. De alig hogy ide megérkeztek, Bibár mameluk szultánnak, a ki akkor Örményországot pusztította, majdnem foglyaivá lettek. A két szerzetes visszariadva az ilyen kezdettől, lemondott arról, hogy Khinába utazzék s a velenceiekre bizta a pápai levelek átadását.

Itt kezdődik tulajdonképen Marco Polo útja. Vajon látta-e ő mindazon országokat és városokat, melyekről elbeszélésében szól? Bizonyára nem; de hisz francziául szerkesztett elbeszélésében nyíltan ki van mondva, hogy «Marco Polo, Velence okos és nemes polgára, mindezt saját szemeivel látta s a mit nem látott, azt szava hihető emberek szájából hallotta». De mindjárt itt jegyezzük meg, hogy nagyobb részét ama királyságoknak és városoknak, melyeket elbeszélésében megemlíti, maga járta be. Mi tehát e könyvünkben ugyanazon sorrendet tartjuk meg, a melyet ő az elbeszélésében követ; egyedül azt jelöljük meg külön, a mit a híres utazó ama fontos küldetések alkalmából, melyeket Kublaj khán rábizott, hallomás útján tudott meg. A velencei testvérek második útjukhan nem ugyanazon úton mentek a khinai császárhoz, mint első ízben. Akkor ugyanis a Tiansan északi oldalán mentek előre, a mi hosszabbá tette útjukat. Másod ízben ama hegy-ség déli lejtőjét követték s habár ez út rövidebb volt is a másiknál, mégis három és fél év kellett, míg megtették; oly akadályokat vetettek eléjük a nagy esőzések s a folyók áradásai. Az olvasó Ázsia valamely jobb térképén könnyen meg fogja találni azon helyeket, melyeken a velenceiek megfordultak, mert mi könyvünkben a' Marco Polo elbeszélésében használt régi kifejezéseket mindenütt a nekik megfelelő ujakkal helyettesítettük.

II.

Kis-Örményország. — Nagy-Örményország. — Ararat hegye. — Georgia. — Mosszul, Bagdad, Basszora, Taurisz. — Perzsia. — Kirman tartomány. — Komadi. — Ormuz. — A hegy örege. — Seburgan. — Balak. — Balasan. — Kasmir. — Kasgar. — Szamarkand. — Kotan. — A sivatag. — Tangut. — Karakorum. — Szignanfu. — Tenduk. — A nagy fal. — Sandu, a mai Sangtu. — Kublaj khán székvárosa. — Kambaluk, a jelenlegi Peking. — A császári ünnepek. — Vadászatai. — Peking leírása. — A pénzverő és a khinai bank pénzjegyei. — A császári posta.

Miután Marco Polo Lajasz városát elhagyta, Kis-Örményországról szól, mint a melynek földje egészségtelen s a melynek lakói, habár egykor vitézek s erősek voltak, most gyengék és nyomorultak s mást nem tudnak, mint inni. A mi a lajaszi kikötőt illeti, az az ázsiai értékes czikkek rakodó és a különböző országok kereskedőinek gyülekező helye volt. Marco Polo Kis-Örményországból a turkomanok földjére ment, hol az egyszerű, de kissé vad emberek egyrészt országuk kitünő legelőin híres lovakat és öszvéreket nevelnek, másrészt a városokban pompás szőnyegeket és selyemkelméket gyártanak. Nagy-Örményország, melybe Marco Polo a turkomanok földjéről jutott volt, nyáron át a tatár hadaknak alkalmas legelőül szolgál. Itt látta utazónk az Ararat-hegyet, melyen Noe bárkája a vízözön után megakadt, s ez alkalomból említi meg a Kaspi-tenger mellett található ama kőolaj-forrásokat is, melyeket nagy mértékben kiaknáznak.

Miután Marco Polo Nagy-Örményországot elhagyta, útját északkeleti irányban Georgia felé vette, mely királyság a Kaukaszus déli lejtőjén terül el s melynek régi fejedelmei a hagyomány szerint «jobb vállukon egy sas jegyével» születtek. Georgia lakói szerinte jó nyilasok s jó katonák. Az ország mun-

kásai pedig nagyszerű, selyemmel és arannyal át-tört kelméket készítenek. Ez országban van a Kaukaszus meg a Kaspi-tenger között ama híres, négy mértföld hosszú szoros, melyet a törökök Vaskapunak, az európaiak pedig Derbendi-szorosnak neveznek; itt van továbbá azon csodálatos tó, melyről azt mondják, hogy csak nagy bőjt idején találhatsz benne halakat.

E helyről utazóink a mosszuli királyság felé irányozták lépteiket s miután e királyságnak a Tigris jobb partján fekvő hasonnevű főhelyét meglátogatták, eljutottak Bagdadba, a hol a világ minden szaraczenjének kalifája lakik. Marco Polo ez alkalomból elbeszéli ostromát s elestét Bagdadnak, melyet 1255-ben a tatárok elfoglaltak; elmond továbbá egy csodálatos történetet azon keresztény hitelvnek támogatására, mely szerint a valódi benső hit a hegyet is elmozdítja; végül a kereskedőknek tudtára adja, mely úton lehet tizennyolcz nap alatt e várostól a Perzsa-öbölbe eljutni.

Az útleírás Bagdadtól Tabrizig egy kissé homályos. Tabriz, Azerbajdsan perzsa tartomány egyik városa, nagy kiterjedésű s szép kertek közt épült; különösen drága kövekkel s más ily értékes tárgyakkal élénk kereskedést űz; de mohammedanus lakói gonoszak és hűtlenek. Ezután elsorolja azon nyolcz tartományt, melyre Perzsia fel van osztva. Perzsia bennszülöttei — mond — a kereskedők előtt annyira félelmesek, hogy csak ijjal meg nyillal felfegyverkezve mernek köztük utazgatni. Az ország fő kereskedelmi czikkét a lovak és szamarak képezik, melyeket Kismbe vagy Ormuszba s onnan Indiába küldenek. A föld termékei pedig a búza, árpa, köles és szőlő, a mi itt bővében terem.

MARCO POLO.

Marco Polo dél felé egész Jezdig, egy szép és iparos városig jutott, a mely Parzisztan legkeletibb helye. Ezt elhagyva hét napig vadakkal telt pompás erdön keresztül kellett utazóinknak lovagolniok, míg Kirman-tartományig jutottak, melyben sikerrel bányásznak a hegyekből türkiszeket, vását és antimoniumot; s melyben a himezés, a pánczélok és fegyverek készítése meg a vadász solymok nevelése sok embert foglalkoztat. Miután Marco Polo és társai Kirmán városát elhagyták, kilencz napig gazdag és népes országon mentek keresztül, azután elérték Komadit, melyről azt hiszik, hogy az a mai Memaun volt volna s mely már akkor is félig romokban hevert. A helység környéke azonban pompás volt; mindenfelé szép, kövér és nagy juhokat, hófehér, rövid, de erős szarvú ökröket, tyúkokat és vadakat lehetett látni; azonkívül nagyszerű fákat, különösen datolya-pálmákat, narancs- és pisztáciafákat.

Innen öt napig mentek dél felé, míg Kormoz (mai Ormuz) szép síkságára nem értek, melyet tiszta vizű patakok öntöztek. Ujabb két napi út után Marco Polo a Perzsa-öböl partjához, Ormuz városába, Kirman tartomány tengeri kikötőjébe érkezett. E földet melegnek és egészségtelennek találta; másrészt pedig mint datolyafákban s fűszerekben gazdag helyet írja le. A városban a föld terményei, drágakövek, selyem- és aranyos kelmék, elefánt-fogak, datolya-bor és más kereskedelmi czikkek voltak felhalmozva; a kikötőbe pedig számos egy árboczos hajó érkezett, melyeket gúzszal kötöttek csak össze s nem szegeztek meg, miért is — így szól — sok vész el közülök az indiai útban.

Ormuzból Marco Polo visszatért Kirmanba, innen

ismét veszélyes utakon egy sivatagon keresztül, melyben csak sós vizet talált, (ez a sivatag az, melyen 1500 évvel előbb Nagy Sándor serege átment, midőn az Indus torlatától elindulva admirálisával Nearchossal egyesülni akart), hét nap alatt Kabisz városába érkezett. Innen megint terjedelmes pusztaságon keresztül vezetett útja, míg nyolcz nap múlva meg nem érkezett Tonokainba, mely város alkalmasint a mai Damagan, Kumisz tartomány főhelye. Ez alkalomból Marco Polo néhány részletet mond el a hegy öregéről, amaz asszasszinok fejről, a kik egy mohammedanus felekezetet képeztek s vallásos vakbuzgóságuk, meg borzasztó kegyetlenségök által lettek híresekké. Tonokainból hat nap alatt Seburganba, e khorasszáni városba érkezett, melyben a dinnyék édesebbek, mint a méz; Seburganból a szép Balak városába ment, a mely az Oxus forrása felé feküdt. Majd folytatta útját oly vidéken keresztül, hol az oroszok nem ritkák s elért Tajkanba, hová hatalmas sótelepek vonzzák a kereskedőket, később pedig Skazembe, melyet Marsden, Marco Polo egyik magyarázója, Kasemnek olvas, Hiuenssang pedig Kisin vagy Kizinnek nevez (Rawlinson ezt a Zend-Aveszta Kharezm dombjával azonosítja) s melyről néhány magyarázója azt tartja, hogy a mai Kunduz volt. E vidéken sok a sündisznó s ha vadásznak rájuk — mondja Marco Polo — összeállanak s hátukon meg oldalukon levő tüskéket az őket üldöző kutyákra szórják. Ma már tudjuk, mit kelljen tartanunk a sündisznók e védekezési módjáról.

Utazóink e vidékről Balaszján hegyes földjére jutottak, melynek királyai azt tartották magukról, hogy Nagy Sándortól származnak s a melyben az ott uralkodó hideg daczára jól futó lovak, sebes röptű

solymok és más mindenféle vadállatok tanyáznak. E földön található a hússzínű rubin is, melyet a király a maga kizárólagos hasznára bányásztat a Sziginan nevű hegyből, melyre senki se teheti lábát, hacsak a halálbüntetéstől nem fél. Más helyeken meg ezüstöt és sok olyan követ ásnak ki, melyekből «a világ legfinomabb azurját» azaz a lazurkövet készítik. Marco Polo e vidéket oly jól ismeri, hogy azt kell hinnünk, hogy sokáig időzött benne. Balaszianból tíz napi út egy tartományba vezet, mely a mai Paisor, melynek lakói pogányok és nagyon sötét arcszínűek; e helyről dél felé hét napig kell menni Kasmir királyságba, egy mérsékelt klimájú országba, melynek sok a városa és helysége s a melyet földje, mivel szűk hegy-szorosok szelik, könnyen megvédelmezhetővé tesz. Ha Marco Polo útjának irányát továbbra is megtartja, Indiába jutott volna el, de ő Kasmirból északnak fordult s tizenkét nap alatt Vakkan nevű földre ért, melyet az Oxus forrás-vizei öntöznek s melynek pompás legelőin azon vad juhok, melyeket muflonoknak neveznek, hatalmas csordákban legelnek. Innen útja a Pamiron vezetett át, ama hatalmas fensíkon, mely az Altaj és Himmalája hegyrendszerek végébe helyezkedett; negyven napi fáradságos út után Kasgarba értek utazóink. Ez azon hely, a hol Marco Polo azon útra jött, melyet rokonai Matteo és Nicolo első ízben követtek, midőn őket Bokharából a nagy khán székhelyére vezették. Kasgar leírása után Marco Polo elbeszélése bennünket nyugatra Szamarkandba egy nagy városba vezet, melyben keresztények és szaraczenusok laktak. Majd megint Kasgarból Jarkandba visz, mely várost a kereskedést India és Ázsia éjszaki részei közt közvetítő karavánok gyakran meglátogatnak. Jarkandból Marco Polo Kotanon, a hasonló

tartomány fővárosán és Peinen át, mely városnak fekvését biztosan meghatározni nem tudják, de a melynek környékén utazónk szerint sok jaspist és kalczedont szedtek — elért Sarsan királyságba, a mely alkalmasint a mai Kharazarnak felel meg, a melyről azonban annyi bizonyos, hogy a Gobi-sivatag határán terült el; végre miután még hat napig egy homokos és iható víz nélkül szükölködő síkságon haladt volna előre, megpihent Lop városában, mely ma már szétzüllött; abban tette meg készülteit a sivatagon keresztül vezető útjához; «a sivatag oly hosszú, hogy annak, a ki hosszában át akarna rajta menni, egy évre volna szüksége; magában a sivatagban pedig szellemek tanyáznak, a melyek gyakran hallatják láthatatlan dobjaikat és más hangszereiket.»

Utazóinknak egy hónapra volt szükségök, míg a sivatagon annak szélteben átkelhettek; ez idő lefolyta után a Tangut tartományban fekvő Sacseuba értek, a mely város a khinai birodalom nyugati határán épült. A tartományban kevés a kereskedő, de annál több a mezőgazda, a kik földjük termékeiből élnek. A lakosok szokásai között, melyek általában nagyon meglepték Marco Polot, meg kell említenünk azt, a mely szerint nem égették el halottaikat csak azon napon, melyet e célra a csillagjósok kitűztek; «mindaddig a hulla a házban maradt; az elhunyt rokonai, kik ugyanazon házban maradtak, az asztalnál terítették részére és a teríték elé ételt meg italt raktak, mintha csak élő ember ülne ott.»

Miután Marco Polo és társai kiértek a sivatagból, kirándulást tettek északnyugati irányban Amilba, sőt innen megint tovább Zinsintalaszig, mely városnak fekvésére nézve a földrajz-írók nincsenek egyet-

értésben, s a melyet akkoriban pogányok, mohamedanusok és nesztorianus keresztények laktak.

Marco Polo Zinsintalaszból visszatért Sacseuba, onnan keleti irányban folytatta útját Tangut tatományon-, Szocseu városon-, egy a rhebarbara természetére alkalmas területen keresztül Kampiszionig, a a khinaiak által Kancseunak nevezett városig, mely akkor Tangut főhelye volt. E város akkor minden tekintetben fontos hely volt, melyben sok gazdag pogány előkelő ember lakott, a kik több feleséget tartottak s különösen szerették unokahugaikat vagy «apjuk feleségét» nőül venni. A három velenczei egy egész esztendeig maradt meg e városban. Könnyen felfogható tehát, mikor ily hosszú pihenőket tartanak, meg útközben egyenes irányától minduntalan eltérnek — miért volt szükségök három meg egy félévre, míg nem elértek Kublaj khánhoz.

Kancseuból tizenkét nap alatt egy homoksivatag szélén fekvő Eczina nevű városba értek. Itt azonban megint kitértek az egyenes útról azért, hogy a híres Karakorumot láthassák, a tatárok ama fővárosát, melyben 1254-ben Rubruquis is lakott volt.

Marco Polóban mindenesetre megvoltak a felfedező lényeges tulajdonságai; mert sohasem vette figyelembe a fáradtságot, ha arról volt szó, hogy földrajzi ismereteit kiegészítheti. Így ez alkalommal is negyven napig kellett egy lakatlan, sőt fű nélkül is szürkölködő sivatagon át utaznia, míg nem elérte Karakorumot.

De végre mégis elérte s elbeszélésében röviden le is írja. A városnak egész kerülete három mértföld. Miután hosszabb ideig a mongol birodalom fővárosa volt, Dsingisz khánnak, a mostani császár nagyatyjának kezeibe esett; azután Marco Polo egy

kis kitérést tesz a történet terére s elbeszéli, miként küzdött meg a tatár hős ama híres János pappal, a kinek uralma alatt állott volt az egész ország.

Karakorumból utazónk visszatért Kancseuba s onnan elindult kelet felé s öt nap alatt Erginul városba, alkalmasint a mai Lyangseuba ért. Innen egy kirándulást tett délre, hogy megláthassa Szignanfut; útja oly területen vezetett keresztül, melyen vad, elefántnagyságú ökrök és értékes pézsmáállatok legelésztek. Szignanfuból utazónk visszatért megint Lyangseuba s innen nyolcz nap alatt keleti irányban elérte Saliszt, a hol teveszörből a világ legszebb szövétét készítették, azután Tenduk tartományt; a hasonló nevű városban uralkodott János pap egyik utódja, a ki azonban ekkor már a nagy khánnak alattvalója volt. Tenduk iparos város, melyben a kereskedés is élénken folyt. E helyről a velenceiek észak felé megint csináltak egy kis kerülőt és elmentek a khinai nagy falon túl fekvő Szindaseuba, sőt tovább is Sagannorba, a mely a mai Csan-Balgassza; Sagannor szép város, melyet a császár néha, mikor sólyommadarakkal vadászni akar, meglátogat, mert sok a város környékén a daru, a gólya, a fáczán és a fűrj.

Végre Marco Polo, atyja és nagybátyja Sagannorból elindulva három nap alatt Sanduba, a mai Sangtuba ért, mely várost az elbeszélés Klemenfunak is nevez. E város, mely a nagy falon kívül Kambaluktól, a mai Pekingtől északra feküdt, Kublaj khánnak nyári székhelye volt s itt találták őt a pápai követek is. Utazónk keveset mond a fogadtatásáról, de annál részletesebben írja le a khán palotáját egy nagy kő- és márványból álló épületet, melynek szobái mindenütt meg vannak aranyozva. A palota egy

park közepén épült, melyet fal vesz körül, melyben források s vadállatokkal telt ketreczek vannak s melyben egy nádból oly formán épített ház is áll, hogy abba az eső be nem hatolhat; e nádház egy kioszk volt, melyet ide s tova lehetett vinni s mely június, július és augusztusban, azaz a szép időszyakban, a khánnak lakhelyül szolgált. Ez időszyaknak valóban szépnek kellett lennie; mert, mint Marco Polo mondja, a khán személye körül levő csillagjósok meg voltak bizva, hogy bűbájos mesterségökkel minden esőt, ködöt és rossz időt a nádpalota környékéről elűzzenek. A velencei utazó e bűvészek hatalmában nem kételkedik. «A bölcsek emberek — így szól — két felekezetre oszolvák, de azért mindkettő pogány; jobban ismerik az ördögi mesterséget és a bűbájosságot, mint bárki más; mindazt, a mit megtesznek, az ördög segítségével végzik, de más emberekkel mégis azt hitetik el, hogy őket az Isten támogatja. Van ezeknek az embereknek egy szokásuk, mely a következő: ha egy embert halálra ítélték és kivégeztek, előveszik annak holttestét, összevagdaltják, megfőzik és megeszik; de ha természetes halállal mult volna ki, meg nem ennék. Tudnotok kell még, hogy ez emberek, kikről szóltam s kik úgy értik a bűvészetet, a következő csodát is megteszik, melyet íme elmondok: Mikor a nagy khán a maga nagy termében asztalánál ül, a mely legalább nyolcz könyöknyi hosszú, a borral, tejjel vagy más kellemes itallal telített korsók a padozaton állanak, még pedig az asztaltól legalább tíz lépésnyire; ha már most a nagy khán inni akar, e bölcsek bűbájósok az ő mesterségökkel meg bűvészetökkel azt eszközik, hogy a telt korsók a nélkül, hogy valaki hozzájuk nyulna, önmaguktól felemelkednek s a nagy

khán elé sétálnak; ezt ők tízezer ember előtt is megteszik s ez tiszta igazság, melytől minden hazugság távol áll; különben azok, a kik a nekrománcziában jártasok, megmondhatják, hogy az a dolog nem lehetetlen.»

Ezután Marco Polo elbeszéli Kublaj khán történetét, a ki az emberek közt leghatalmasabb és több földnek meg kincsnek birtokosa, mint Ádám apánk óta bárki más. Elmondja továbbá, hogy a nagy khán, a ki akkor nyolczvanöt éves, középtermetű, kissé kövéres, de különben arányos tagokkal bíró, egészséges arczú és fekete szemű ember volt, miként jutott 1256-ban a trónusra. Dicséri hadvezéri tehetségét, a minek bizonyítékául felhozza azon háborút, melyet nagybátyja Naján ellen vívott, mikor ez felázadt ellene és négyszázezer lovas élén meg akarta őt a hatalomtól fosztani. — Kublaj khán «titokban» összegyűjtött háromszázezer lovast és százezer gyalogost s a sereggel nagybátyja ellen indult. A csata szörnyű véres volt. «Egyik és másik részről is annyi ember esett el, hogy az igazi csoda volt.» De Kublaj khán maradt a győztes és Naján, mivel a királyi családból származott, egy szőnyegbe varratva, iszonyú kínok közt végezte be életét.

E győzelem után diadalmasan vonult be a császár Kathaj fővárosába Kambalukba, mely a mai Pekinggé lett. Marco Polonak e városban soká kellett időznie, míg nem különböző ügyekben a birodalom belsejébe küldötték. Kambalukban állott a császárnak ama nagyszerű palotája, melyet utazónk a következő szavakkal ír le, melyet mi a szövegből fordítottunk le s mely fogalmat nyújthat a tatár uralkodó gazdagságáról:

«Egy nagy négyszögletű tért egészen fehér, ere-

szes fal vesz körül; a négyszögnek minden oldala egy mértföld, az egész fal tehát négy mértföld hosszú. A fal magassága tíz láb; a négyszögnek minden csúcsában és a fal közepén is egy szép és nagy palota áll, a melyekben az uralkodó fegyvereit: nyilakat, tegzeket, puzdrákat, nyergeket, gyeplőket, szóval mindazt őrzik, a mire egy hadseregnek szüksége van. Egy-egy palotában azonban csak egyféle fegyvernemet helyeznek el; az egyik tele van nyilakkal, a másik nyergekkel, a harmadik gyeplőkkel, a negyedik tegzekkel és így tovább.»

«A falba öt, dél felé néző kapu van bevágva: a közepén egy nagy, e mellett két kisebb és a fal végén ismét két kisebb. A nagy kaput csak akkor nyitják ki, ha valami háború alkalmából nagy mennyiségű fegyverzetet hordanak ki, a négy kisebb ajtó a ki- és bejáratra szolgál. A négy mértföld hosszú falon belül egy másik hosszúkás négyszögalakú fal épült, a melyhez úgy miként a külsőhöz nyolcz, fegyverrel megtöltött palotát építettek s a melyen szintén öt, dél felé néző kapu van.»

Látható, hogy mindezen paloták csak a császár fegyveres házai voltak. Nem fogunk azonban a fegyverek e roppant mennyiségén csodálkozni, ha meggondoljuk, hogy mennyi lova volt a nagy khánnak, a többi közt tízezer fehér kanczája, melyeknek tejét kizárólag ő élvezte.

Marco Polo leírását így folytatja: «Az utóbb említett négyszögben van a khán palotája. Ennél nagyobb talán sohasem épült; emelete nincs, de a padlózat tíz arasznyira van a földtől. A teteje nagyon magas; a falak és szobák mindenütt aranyozottak vagy ezüstözöttek, azonkívül sárkányokkal, négylábú állatokkal, madarakkal és másféle tárgyak

képeivel tele vannak festve, épen ilyen a tető is, úgy hogy az egész palotán nem láthatsz egyebet, mint aranyat, ezüstöt vagy festményt.»

«A nagy terem akkora, hogy hatezer ember kényelmesen ebédelhet benne; azonkívül is annyi a palotában a szoba, hogy igazi csoda. Egyáltalában e palota oly nagy, oly szép és oly gazdag, hogy azt senki a világon jobban be nem rendezhette volna. A tető gerendái és lécei veresek, sárgák, zöldek, kékek vagy más színűek s oly fényesek, hogy csillognak, mint a kristály, és az egész csillogó palota már messziről látszik.»

«A két kerítésfal között szép rétek és gyümölcsösök terülnek el, melyekben a legkülönbözőbb gyümölcsök teremnek. E térségeken s erdős helyeken tanyáznak a különböző vadak is, mint a szarvasok, dámvadak, őzek, vadkecskék, szép prémes állatok, szóval szebbnél szebb s különbözőbbnél különbözőbb vadak, még pedig mindegyik fajtából nagy számmal; e sok vadnak nagy helyre van szüksége s azért a király palotájához és a belső falhoz csak egy-egy út vezet.»

«Az egyik fal mellett, egyik szöglettől a másikig, egy szép tó terül el, melyben a legkülönbözőbb fajtából nagyszámú halat tenyésztene, úgy hogy az uralkodó a hányszor csak halat akar enni, onnan hozathat magának. E mellett megemlítem még, hogy a tavon egy folyó vezet keresztül úgy azonban, hogy a halak a tóból a folyón nem mehetnek ki, a nyílásoknál alkalmazott vas- és érczhálók miatt.»

«Az uralkodó palotájától éjszak felé egy nyíllövésnyire egy mesterséges, egészen zöld domb áll, a mely legalább száz láb magas s a melynek kerülete körülbelül egy mértföld; e domb örökké zöldelő fák-

kal van beültetve. Ha az uralkodó megtudja, hogy van valahol egy nagyon szép fa, azt kiásatja s gyökerestől meg a gyökeret környező földestől ide hozatja s elülteteti; a nagy fákat elefántokkal hozzák. Innen az, hogy a nagy khán parkjában vannak a világ legszebb fáai.»

«A domb tetején egy szép nagy palota áll; a mely úgy kívül, mint belül egészen zöldre van festve. Így aztán a domb, a fák és a palota is zöld; a miért a dombot is zöld dombnak hívják. Az egész oly szép, hogy a ki először látja, önkénytelenül el van ragadtatva. A nagy khán pedig a dombot azért csináltatta, hogy szívét öröm és gyönyör töltse el.»

A khán palotájának e leírása után utazónk még a fia és örökösét is megemlíti; azután leírja Kambalukot, melyet egy csatorna két részre oszt: a régire és újra; ugyanazon csatorna a mai Pekinget is a khinai és a tatár városrészre osztja. Utazónk, mint éles megfigyelő, ezután a császár életmódját írja le. E szerint Kublaj khán kétezer lovasból álló díszőrséget tart, de «ezt nem azért tartja, mintha félne». Étkezésénél bizonyos szertartásokat a legszigorúbban megtartanak. Ő maga az asztal északi oldalán egy emelkedett helyen ül, balján első felesége, jobbján, valamivel alantabb, fiai, unokái, szóval rokonai foglalnak helyet. Az ő személyét birodalmának legelőbbkelői szolgálják, a kik azonban szájukat meg orrukát finom aranyos kelmékkel takarják be, «nehogy lélekzetök a hatalmas uralkodó ételeit vagy italát érje». Mikor a császár iszik, megszólalnak a hangszerek, s midőn csészéjét kezébe veszi, az összes jelenlevők térdre borulnak.

A két legnagyobb ünnep, melyeket a khán rendez, újév napjára és az ő születésnapjára esik. Az

KUBLAI KHÁN NAGY ÜNNEPET RENDEZ A VELENCZEI
KERESKEDŐK TISZTELETÉRE.

utóbbin tizenkétezer báró, kik közt a császár évenként százötvenezer arannyal meg gyöngyökkel ékített ruhát oszt ki, állja körül a trónust; míg a többi alattvaló, legyenek azok pogányok vagy keresztények, nyilvános imákat rendez. Újév napján minden ember kivétel nélkül fehér ruhába öltözködik, mert a hagyomány szerint a fehér ruha szerencsét hoz és mindenki uralkodójának, a mennyire tőle telik, értékes ajándékokat visz. Százezer ékesen felszerszá-molt lovat, ötezer gyönyörű szőnyegekkel takart elefántot és számos tevét vezetnek el ez alkalomból az uralkodó előtt.

Deczember, januárus és februárusban, mely hónapok alatt a nagy khán téli fővárosában lakik, a környék urainak kell öt vaddisznókkal, szarvasokkal, dámvaddal, őzekkel s medvékkel ellátniok. Különben Kublaj maga is nagy kedvelője a vadászatnak és vadaskertjeit bőven ellátják állatokkal és gondosan ápolják. Vannak vadászatra betanított leopardjai, tigrisei, sasai, melyek a farkast, rókát, dámvadat és őzet is «elég gyakran elfogják»; végre vadászkutyái is vannak ezer számra. Márczius eleje körül kezdi meg a császár vadászatait; a mikor is útját a tenger felé veszi; tízezer solymász még nagyobb számú sólyommal képezi kíséretét. E kirándulás alatt egy kis hordható ház áll a császár rendelkezésére; e házat, melyet kívülről oroszlánbőrök, belül pedig aranyos kelmék takarnak, négy egymáshoz kötözött elefánt hordja. Vadászterülete az Amur egyik mellékfolyójáig huzódik, a hová, midőn a császár megérkezik, felütik a sátrát, a mely elég nagy arra, hogy tízezer embert is magába fogadjon. Ebben van a fogadó terme, ebben ad kihallgatást. Mikor pedig aludni akar, bemegy a mellette levő hermelin és más ér-

tékes prémekkel kirakott csodaszép sátorába; mind-egyik prémnek, a mely az alvó sátorban van, értéke kétezer arany besant, azaz a mi pénzünk szerint körülbelül nyolczezer arany forint. A császár husvétig vadásztat darvakra, hattyúkra, nyulakra, däm-vadakra s őzekre, a midőn megint visszatér fővárosába Kambalukba.

Miután ezt Marco Polo elmondta, a Kambalukra vonatkozó leírását kiegészíti. Elsorolja azon tizenkét városrészt, a melyek alkotják s a melyekben a gazdag kereskedők pompás palotákat építettek; mert e városban, mint a melyben élénk kereskedés foly, sok a gazdag kereskedő. Több értékes kereskedelmi cikket hoznak ide, mint a világ bármely más helyére. Mindennap csak selyemmel terhelve ezer szekér jő e városba. Ez az Indiák termékeinek, a gyöngyöknek és drágaköveknek rakodó helye és több mint kétszáz mértföldnyi kerületből ide jönnek bevásárolni. E kereskedelem igényeinek kielégítésére fel is állított a nagy khán egy pénzverőt, a mely rá nézve a gazdagság kiapadhatatlan forrása. Mert e pénzt, a császár pecsétjével ellátott valóságos bankjegyeket, az eperfa hársából készített papirosféléből csinálják. A hársat, miután papirosfélévé elkészítették, különböző nagyságú és alakú darabokra vágják a szerint, a minő értéket akartak neki tulajdonítani. Az természetes, hogy e pénznek kényszerforgalma volt. A császár minden fizetésnél azt használta, sőt egész birodalmában mindenki ugyanazt tette, s «halálbüntetés érte azt, a ki e fizetési eszközt visszautasította.» Ezenkívül mindazok, a kik drágaköveknek, gyöngyöknek, aranynak vagy ezüstnek birtokába kerültek, kényszerültek évenként több ízben e pénzverőbe menni s ott kincseiket papirospénzért beváltani; ily

formán a nagy khán birodalma gazdagságának birtokosává lett.

Marco Polo szerint a birodalom kormányzása a császár kezébe volt letéve, a ki azt kinevezett tisztviselőire bízta. A birodalmat, melyet tartományokra osztottak, tizenkét kiválóan előkelő férfiú kormányozta, a kik magában Kambalukban laktak; ugyanazon palotában, melyben amaz előkelők, laktak a többi tisztviselők is, a kik a tartományok ügyeinek elintézésével foglalkoztak. A városból számos jó karban tartott út vezetett a birodalom különböző helyeire; ezen utakon huszonkét-huszonkét mértföldnyire egymástól el voltak helyezve a postafogatok; összesen kétszázezer ló állott a császár küldötteinek rendelkezésére. De mi több, ezen fogatállomások között, három-három mértföldre kis, mintegy negyven házból álló helységek épültek, melyekben a futók laktak, kik gyalog szállították tovább a császárnak szóló leveleket; ez emberek fejök és hasuk körül övet hordtak, melyről csengők lógtak le, hogy jöveleket mindenki már messziről hallhassa; ezek segítségével azután a nagy khán oly helyről, mely tíz napi járó földre volt, egy nap és egy éj alatt hírt kaphatott. Azonkívül e közlekedési mód Kublaj khánnak kevésbe került; mert a gyalog futóknak fizetése abból állott, hogy nem kellett adót fizetniök, míg a postalovakat a tartományok lakói tartoztak a hely színére állítani.

De ha a tatár uralkodó ily módon fel is használta korlátlan hatalmát s ha nehéz terheket rótt is alattvalóira, gondoskodott is szükségleteikről és gyakran megsegítette őket. Így ha a jégeső vetéseiket tönkre tette, nemcsak hogy nem kívánt tőlük semmiféle adót sem, hanem inkább sajátjából adatott ne-

kik gabonát. Úgyszintén, ha dögvész pusztított marha-állományukban, a kárt sajátjából térítette meg. Gondja volt, hogy jól termő években nagymennyiségű gabona magtárakban halmoztassék össze s így annak ára magasra ne csigáztathassék fel. Kambaluk szegényeit még különös pártfogásában részesítette. «Összeszámíttatta mindazon családokat, a kik szegények voltak s kiknek nem volt mit enniök s azután, ha mindjárt hat, nyolcz vagy tíz tagból állott is egy-egy, annyi gabonát adatott nekik, a mennyire szükségök volt. Azokat pedig, a kik a császári udvarba jöttek kenyérért, soha sem utasították el. Így évenként mindennap harminczezer embert is elláttak; a mi mindenesetre nagy jóságra és nagy könyörületességre mutat. Azért imádják is Kublaj khánt, mint valami Istent.» Más tekintetben is gondosan kormányozzák a birodalmat; az utakat jó karban tartják s azok mentén pompás fákat ültetnek, különösen azért, hogy azok a kietlen vidékeken is felismerhetők legyenek. Ily módon, az erdőkről nem is szólva, a birodalom lakói fában nem szenvednek szükségét s mégis különösen Kathajban, számos köszénbányát művelnek, melyek bőven szolgáltatják a tüzelő anyagot.

Marco Polo bizonyosan hosszabb ideig időzött Kambalukban. Ez idő alatt élénk szelleme, értelmesége s azon könnyűség által, melylyel a birodalomban divó különböző nyelveket el tudta sajátítani, megnyerte a császár szeretetét, a ki őt azután különböző megbízásokkal nem csak Khina különböző részeibe, hanem az Indiai-tengerre, Czejlomba, Koromandel és Malabar partjaira, meg Kokhinkhinának a Kambodsa melléki részeibe is elküldte, sőt körülbelül 1277 és 1280 közt Jangcseu város kormányzójává is kinevezte, a mely minőségében huszonhét

más város is a hatalma alatt állott. E küldetéseinek köszönhető, hogy számos földet bejárt és róluk érdekes föld- és néprajzi adatokat közölt. Mi térképpel kezünkben könnyen fogjuk őt azon útjaiban követni, melyeknek a tudomány is oly nagy hasznát vette.

III.

Csoseu. — Tajenfu. — Pinjangfu. — A Sárga-folyó. — Szingnanfu. — Szucsuan. — Singtufu. Tibet. — Likjangfu. — Karazsan. — Jungsang. — Mien — Bengália. — Annam. — Tajping. — Szintiguj. — Szindifu. — Teseu. Csinanfu. — Linsincseu. — Linszing. — Manzi. — Jangseufu. — A partvidék városai. — Kinzej vagyis Hangseufu. — Fokien.

Első küldetése Marco Polot négy hónapra távolítja el Kambalukból. Kambaluktól délre tíz mértföldnyire átkelt a Szangsan nevű nagy folyón, melyet ő Pulizanginak nevez s melyen egy szép, háromszáz lépés hosszú és huszonnégy oszlopon nyugvó márványhídon ment át, melynek nincs párja az egész világon. Ettől harmincz mértföldre volt Csoseu iparos város, hol kiváltképen a szandálfát dolgozták fel. E várostól tíz nap alatt a mai Tajenfuba, Sanzi fővárosába jutott, mely egykor egy független kormányzóságnak főhelye volt. Az egész tartomány szerinte szőlőkben és eperfaerdőkben gazdag; a város iparosai kiváltképen fegyverkészítéssel foglalkoztak, melyeket a császár vett meg. Tajenfutól hét napi járó földre a szép, kereskedéséről és selyemkelmék készítéséről híres Pianfut találta, melynek neve ma Pinjangfu. Marco Polo e városból a Hoangho (Sárga-folyó) partjaihoz ért, melyet ő Karamorannak, azaz Fekete-folyónak nevez, alkalmasint azért, mert vizét a benne levő növényektől zavarosnak találta; e folyót elhagyva

HUSZONNÉGY BOLTIVŐBŐL ÁLLÓ SZÉP MÁRVÁNY-HID.

két nap múlva Kazanfuba ért, melyet valami még fennálló várossal azonosítani mindeddig nem sikerült.

Marco Polo, miután e várost is elhagyta, melyben semmi említésre méltót sem talált, népes és vadakban gazdag vidéken, városok, helységek és kertek közt folytatta útját. Nyolcz nap alatt beért a nemés Kvenzsanfuba, a Thang uralkodó ház egykori székvárosába, a melyet mai térképeinken Szignanfu név alatt találunk meg s a mely most is fővárosa Sanzinek. Itt lakott a császár fia Mangalaj, a kit mint igazságos fejedelmet népe szeretett s a kinek a városon kívül egy park közepén épült pompás palotája volt, melyet egy nem kevesebb, mint öt mértföldnyi kerülettel biró fal vett körül.

Utazónk most, a mai Szecsuanon keresztül, Tibet felé vette útját; ama tartományt úgy írja le, mint a mely hegyes völgyes s a melyben számos a tigris, az őz, a dämvad, a szarvas s a medve; huszonhárom napig tartott ezen útja, ez idő elteltével az akmelek-manzii síkságra ért. Ez is termékeny; mindenféle terményeket de különösen gyömbért szolgáltat, a melylyel egész Kathajt ellátja. És valóban oly jó itt a föld, hogy egy Simon nevű franczia utazó szerint, hektárját mostanában is 30000 frankon (= 12000 frt) azaz négyszög méterét három frankon (= 1 frt 20 kr.) veszik. A tizenharmadik században városok és helységek borították e síkságot és a lakosok a föld gyümölcseiből, a szarvasmarhák után és vadhúsból éltek, melyet a vadászok bőven szerezhettek.

Marco Polo ezután Szecsuan fővárosába Szindafuba, a mai Singtufuba ment, melynek kerülete akkoriban húsz mértföld hosszú volt; a város három részre volt felosztva s mindegyiknek, mielőtt Kublaj khán

meghódította volna, külön falkerítése, sőt külön királya is volt. A városon folyt keresztül a halban gazdag Kjang, mely szélessége miatt egy tengerhez hasonlított s melyen megszáámíthatatlanul sok hajó járt ide s tova. Ezen kereskedő és iparos város elhagyása után utazónk öt napig egy rengeteg erdőn ment keresztül, míg végre Tibet tartományba ért, a mely «nagyon pusztá volt, mert megrontotta a háború.»

Tibetben sok a tigris, a medve és a más mindenféle vadállat, melyek ellenében az utazók alig tudnák magukat megvédeni, ha nem találnának ott nagy mennyiséget azon csodálatosan nagy és vastag nádból, a mely nem egyéb, mint a bambusz. «Valóban a kereskedők és utasok, a kik e földön járnak, éjjel e nádból nagy tüzet raknak, mert ha ég oly nagy lármát és pattogást visz végbe, hogy a tigrisek, a medvék és a többi vadállatok messze elmenekülnek és a világért se jönnének közel a tűzhöz; az utasok tehát azért rakják e tüzet, hogy magukat és marháikat e vadállatok ellen, melyek ez országban nagy számmal tanyáznak, megvédjék. Íme tehát, hogyan keletkezik ez a nagy láрма: az ember egészen zöld náddarabokat dob a tűzre; rövid idő múlva ezek meggörbülnek s oly pattanással szakadnak ketté, hogy az okozott láрма, éjjel bizonyosan elhallatszik tíz mértföldnyi távolságra. Ha az ember először hallja e lármát, egészen elrémül, mert olyan erős; a lovak pedig, a melyek még nincsenek hozzá szokva, annyira megijednek, hogy kötelet és kötőféket elszakítanak és elfutnak, a mi gyakran meg is történik; azért is azoknak, a melyek még ama lármát meg nem szokták, szemeit be-, lábait pedig összekötik úgy, hogy ha hallják is e lármát meg nem szökhetnek. Ily módon szabadulhatnak meg hát az utasok és

marháik a tigrisektől, a medvéktől és más vadállatoktól, melyek ez országban nagy számmal vannak.» Azt, a mit az előbb idézett szavakban Marco Polo elmond, maig is alkalmazzák azon vidékeken, melyeken bambusz terem és valóban az ilyen égő nád okoz olyan durranást, mint a minőt egy jól megtöltött puska, mikor elsütik.

A velencei utazó elbeszélése szerint Tibet egy nagy tartomány, melynek lakói külön saját nyelvükön beszélnek, pogányok és rettenetes tolvajok. tartományukon keresztül egy jelentékeny folyó a Kinsakjang folyik, a melynek homokjában aranyat találnak. A tibetiek nagy mennyiségű korallt is szednek, melyeket azonban nagyrészt bálványaikra és asszonyaikra raknak. Tibet akkor a nagy khán főnhatósága alatt állott.

Marco Polo Szindafuból nyugat felé folytatta útját. Így átment Gaindu királyságon és elért annak főhelyére, alkalmasint a mai Likjangfuba, a mely a mai Szimong tartománynak fővárosa. E helytt utazónk egy szép tavat látott, melyen a gyöngyhalászat joga a császáré volt. A tartomány különben gazdag szegfűben, gyömbérben, fahéjban és más fűszerekben.

Miután Marco Polo Gaindut elhagyta és egy nagy folyón, alkalmasint az Irávaddin, átkelt, Karazsan tartományba ért, azon földre, a mely valószínűleg a mai Jünnannak éjszaknyugati részét képezi. Ennek lakói szerinte majdnem mind jó lovasok, eledelök pedig nyers hús, melyet még a gazdagok sem sütenek meg, legfőlebb fűszeres levessel leöntik. Roppant nagy kigyók vannak — mondja Marco Polo — ez országban. Ezek — alkalmasint alligatorok — tíz láb hosszúra is megnőnek. A fejök közelében két egy-egy körömmel ellátott, lábuk van; a fejök szörnyű

nagy, a torkuk meg olyan, hogy egyszerre egy embert is elnyelhetnek.

Karazsanból utazónk megint délnek fordult Zardandan tartományba, melynek fővárosa Nosán (ma: Jungsang). A tartomány lakosainak itt az volt a szokásuk, hogy a fogait kis aranylemezekbe foglalták, melyeket evés közben levehettek. A férfiak mindnyájan jó lovasok, s egyebet nem tesznek, mint «madarásznak, vadásznak és harcolnak», a nehezebb munkát pedig az asszonyokra és rabszolgákra bízák. Bálványaik és templomaik nincsenek, a család legidősb tagját azaz az ősoket imádják. A kereskedők követeléseiket pálczákra róják fel, mint azt vidéken nálunk némely helytt maig is megteszik. Orvosaik nincsenek, csak bűbájosaik, a kik tánczolnak és muzsikálnak, ugrálnak a beteg mellett mindaddig, míg az meg nem gyógyul vagy meg nem hal.

Az aranyfogúak országából utazónk két napig azon úton ment előre, a melyet kereskedők Indiából Indo-Khinába és vissza használnak, itt találta Bamo városát, melyben a kereskedők hetenként háromszor nagy vásárt tartanak, s ekkor mindenfelől oda tódulnak. E helytől kezdve Marco Polo útja tizenöt napig elefántokkal, egyszarvúakkal meg más mindenféle vadállatokkal tele erdőn keresztül vezetett; az erdőn túl feküdt a Mien nevű nagy város illetőleg Birma azon része, melynek jelenlegi újonnan épült fővárosát Amrapurának hívják. Mien városában, a mely a most már romban heverő Ava vagy az Iráváddi partján állott Pagan lehetett, valóságos építészeti csoda két torony volt tudniillik látható, melyek kövekből voltak ugyan építve, de az egyiket újjnyi vastagságú aranylemez, a másikat meg ugyanolyan vastag ezüstlemez takarta; a tornyok, mielőtt

az ország a nagy khán hatalmába nem jutott, Mien királyának síremlékeül szolgáltak.

Marco Polo Mienből egészen Bangaláig azaz Bengáláig jutott, a mely ország azon korban, 1290-ben még nem volt a nagy kháné. A császár hadai épen akkor készültek ezen termékeny, gyapotban, gyömbérben és czukornádban gazdag földet elfoglalni. A legdélibb pont, melyet utazónk ezen útjában elért, Kanszigu volt a hasonnevű tartományban, melyet alkalmasint a mai Kasszaj várossal azonosíthatunk. E tartomány lakói tátuálták testöket; azaz hegyes eszközök segélyével arczokra, nyakukra, hasukra, kezeikre és lábaikra, tigris sárkány meg madár alakokat szurkáltak s az emberi nem tagjai közül azt tartották legszebbnek, a kinek testén legtöbb ilyen alak volt látható.

Kanszigút elhagyva, utazónk északkeleti irányt követett és a mai Amu, Annam meg Tonkinen keresztül Toloman tartományba érkezett, melynek a mai Taiping-megye felel meg. Itt szép barna színű embereket talált, a kik mint bátor harczosok, hegyeket várakkal koronázták meg s közönségesen csak húst, tejet, rizst és fűszereket ettek.

Tolomanból elindulva, utazónk tizenkét napig egy folyó mentén ment vissza Khina felé, midőn Gigi vagyis Sintingiba érkezett, a melynek fővárosa ugyanazon nevet viseli. A mi e helyen legjobban meglepte utazónkat, az oroszánok nagy száma volt, melyek úgy a síkságon, mint a hegyen mindenkit megtámadtak. Csakhogy — s ebben Marco Polo magyarázói egyetértenek — itt nem oroszánokat, hanem alkalmasint tigriseket kell értenünk, mert Khinában oroszánok nincsenek. Idézzük mégis a szöveget: «Ez országban roppant sok az oroszán, s a

házon kívül nem lehet aludni anélkül, hogy az ember annak a veszélynek ne tenné ki magát, hogy e vadállatok felfalják; sőt ha az ember a folyón utazik és éjjelre valahol kiköt, jól kell vigyáznia, s a száraztól jó messze kell aludnia, különben ezek az oroszlánok eljönnek a hajóig is, kiragadják az embert és felfalják. Az ottani lakosok, a kik ezt tudják, vigyáznak is arra. Ezek az oroszlánok nagyok és veszedelmesek; de a mi szintén csodálatos: vannak e vidéken kutyák, a melyek neki mernek menni az oroszlánoknak; de ha valami sikert el akarnak érni legalább két ilyen kutyának kell együtt lennie; egy ember meg két kutya végezhet egy nagy oroszlánal.»

Marco Polo Sintingiből egyenesen Szindinba Sze-csuan tartomány fővárosába ment, majd megint Tibetnek fordult, a honnan a már megtett úton Kublaj-khánhoz vissza tért s így szerencsésen végére járt azon megbízatásnak, mely őt Indo-Khinába vezette volt. Valószínű, hogy ekkor a császár Khina délkeleti részébe küldte, mely a mint Pauthier a velencei utazóról szóló munkájában mondja, «ez óriási birodalomnak leggazdagabb része, hol a kereskedelem a legélénkebb s a melytől Európa a tizenhatodik század óta legtöbbet tanult.»

De hogy visszatérjünk Marco Polo útjára, ő egy új küldetésnek eleget teendő, elhagyta Kambalukot, dél felé ment s először is az iparos Sangliba (alkalmasint a mai Teseu) majd Kondinfuba a mai Csinanfuba ért, a mely Santung tartomány fő- és Konfucse szülő városa. E város utazónk idejében nagy és az egész környéken híres helység volt, melyet különösen a selyemkereskedők látogattak s melynek csodálatosan szép kertjeiben pompás gyümölcs ter-

mett. Csinanfuból, Marco Polo három nap alatt a Junno csatorna bejáratánál fekvő Lincsinseuban volt, a hová mindig végtelen sok hajó gyűl egybe, a melyeken Kathaj és Manzi részére az árukat hozzák. Nyolcz nappal később utazónk átment Ligi (alkalmasint a mai Lingszing) Piszeun, Csiangszu tartomány élénk forgalommal bíró városán és elért Karamoranhhoz, a Sárga folyóhoz, melynek egy fentebb fekvő részén már átkelt volt akkor, mikor Indo-Khinába utazott. Ez alkalommal utazónk alig egy mértföldnyire volt Khina e hatalmas folyójának torkolatától. A folyón túl kezdődött Manzi-tartomány, a Szungok egykori birodalma.

E királyságot, mielőtt azt a nagy khán meghódította volna, egy békeszerető király kormányozta, a ki kerülte a háború véres esélyeit s a helyett a szerencsétlenekkel és szegényekkel érezte a könnyörtetességet. Ime Marco Polo elbeszélésének azon része, melyben róla beszél: «E királynak nagy kincsei voltak, a melyekkel, hogy mit csinált, ime elmondom: E tartományokban a szegény nép, a mennyiben nem bírja táplálni gyermekeit, azokat azonnal születésök után valami elhagyott helyre viszi, hogy ott elvesszenek. A király az ilyen elhagyott gyermekeket összeszedette, feliratta, hogy mily égi jelben születtek s azután különböző helyeken felneveltette. Ha pedig valami gazdag embernek nem volt gyermeke, elment az a királyhoz s tőle kapott annyit, a mennyit csak akart. A felnőtt szegény gyermekeket a király azután összeházasította s adott nekik a magáéból annyit, a mennyiből megélhettek. Ily módon évenként húsz ezreket is felnevelt».

«Más dolgot is tett még ez a király. Ha a városban

meglátott egy kis házat, megkérdezte, miért nincs az szépen felépítve, s ha azt nyerte feleletül azért, mert szegény a tulajdonosa, a magáéból építtette azt oly magasra, mint a minő a többi volt. Ha pedig a kis ház gazdag emberé volt, annak magának kellett azt azonnal szép magasra építtetni. Ezért egész fővárosában csak is szép és nagy házak voltak, nem is szólva a pompás palotákról és vendégfogadókról, melyeknek száma szintén sokra rúgott. A királynak naponként ezer asszony és ezer kisaszszony állott szolgálatára. Országában olyan kitűnő volt az igazságszolgáltatás is, hogy gonosztevő alig volt található. A fővárosban meg olyan volt a biztonság, hogy éjjel is nyitva hagyták a kapukat, pedig a házak telve voltak értékes áruczikkével, s a lakosok vagyona oly nagy volt, hogy azt össze-számlálni, senki sem lett volna képes».

Az első város, melybe utazónk Manzi tartományban eljutott, Koigangi (ma: Hoáignanfu) volt, mely a Sárga-folyó partján fekszik s melynek lakói a közeli sós tavakból sok sót nyernek. E helyről a velencei egy nap alatt szépen kövezett úton haladva Pauinsen városába jutott, a mely arannyal áttört selyemkelméiről híres; ebből kiindulva meglátogatta még Kaiu-t a mai Kaojut, melynek lakói ügyes vadászok és halászok voltak, továbbá Taisent, a hová nagy számmal érkeznek hajók, végre Jangiba ért.

E Jangi, mostani nevén Jangcseufu volt az, melyet Marco Polo három évig kormányzott. A város maga nagyon népes, melyben sok kereskedő megfordult s melynek kerülete legalább két mértföldet tett ki. E városból Marco Polo több kirándulást tett, melyek lehetségessé tették rá nézve, hogy a közelben levő helyekkel részletesen megismerkedhessék.

Először is nyugatnak tartott s elérte Nangin városát, melyet nem szabad összetévesztenünk a mai Nankinggal. A szóban forgó Nangin városa mai néven Nganking nagyon termékeny vidéken fekszik. Utazónk ezután ugyanazon irányban haladva, érkezett Szajanfuba a mostani Sziangjangba, a mely város Hukuang tartomány északi részében fekszik. Manzi tartomány e városa volt az, a mely Kublájkhán hódító hadseregének legtovább állott ellen. Már három évig ostromolták, midőn végre a Polok segítségével el tudták foglalni. A Polok ugyanis hatalmas hajító gépeket csináltattak, a melyek segítségével valódi köesöt szórtak az ostromlottakra s ezáltal megadásra birták őket.

Szajanfuból Marco Polo előbbi útján visszatért, hogy a tengerparti városokat meglátogathassa. Így bejárta Szingit (Kiukjangot) a Kjang partján, a mely folyó e helyen legalább egy mértföld széles s a melyen ötezer hajó is elfér egyszerre; Kaingit, mely gabonával látja el a császár udvarának legnagyobb részét; Szingjanfut (Singjamot), a melyben a nesztorianus keresztények két templomot építettek; Szingigit a mai Csangcseufut egy kereskedő és iparos várost, és Szingit a mostani Szucseut, a melynek kerülete hat mértföld s a melyben, a kissé túlzott leírás szerint, nem kevesebb mint hat ezer híd áll.

Miután Marco Polo még egy ideig Vugiban (alkalmasint Hucseufu) és Sanganban (ma: Kiahing) tartózkodott volt, elment a híres Kinzej városába. E név «az ég városá»-t jelenti, ma Hangcseufunak hívják. Kerülete hat mértföld, a Csientangkjang foly rajta keresztül, a mely miután itt számtalan ágra szakad, Kinzejt Velenczéhez teszi hasonlónvá. A Szongdinasztia ezen egykori fővárosa majdnem oly népes,

mint Peking; utczáit kő- és téglaburkolat takarja; utazónk szerint «hatszáz ezer ház, négy ezer fürdő és tizenkét ezer köhíd» van benne. E városban laknak a világ leggazdagabb kereskedői feleségeikkel «szép és angyali teremtésekkel.» Itt lakik egy alkirály, a ki a császár megbízásából több, mint száznegyven várost kormányoz. A tizenharmadik században még látható volt benne Manzi egykori királyainak palotája, melyet szép kertek, tavak s források vettek körül s melyben több, mint ezer szoba volt. A nagy khánnak e városból s a tartományból iszonyú jövedelme van; a főtermékekre, mint a sóra, a czukorra, fűszerekre és selyemre vetett adót millió forintokban kellene kifejeznünk.

Kinzejtől délre szép vidéken keresztül elvezet az út Tunpigiba (Saohingfu), Vuguiba (Hucseu), Gengiba (Kuicsen), Szansanba (Charton szerint Jencseufu, Pauthier szerint Szuicsangfu) és Kuguiba (Kiucseu). Miután Marco Polo mindezeket látta, átment Fugikirályságba, melynek egykori hasonnevű fővárosát most Fuseufunak nevezik, s Fokien tartomány főhelyének tekintik. Marco Polo szerint a tartomány lakói kegyetlen katonák, a kik ellenségeiknek semmi körülmény közt sem kegyelmeznek meg, sőt vérét szívják ki és husát eszik meg. A tartomány fővárosából utazónk Zajtembe ment, a mely valószínűleg a mai Csuencseunak felel meg s a mely ez alkalommal Marco Polo útjának végső pontja volt.

IV.

Japán. — A három Polo a császár leányával és a perzsa köve-
tekkel együtt elhagyja Khinát. — Szajgun. — Jáva. — Kondor. —
Bintang. — Szumátra. — A Nikobarok. — Czejlon. — A Koro-
mandel-part. — A Malabar-part. — Az Oman-tenger. — Szokotora-
sziget. — Madagaszkár. — Zanzibar és az afrikai part. — Abisz-
szinia. — Jemen, Hadramaut és Oman. — Ormuz. — A Polo-k
megérkeznek Velenczébe. — Egy ünnep a Polok-házában. — Marco
Polo genovai fogságba esik. — Marco Polo halála.

Miután utazónk a fentemlített küldetésének is
szerencsésen megfelelt, visszatért Kublaj-khán udva-
rába. Itt azután, mivel tatárul, törökül és mand-
suul jól beszélt, más megbízatásokban is részesült.
Így alkalmasint tagja volt egy követségnek, a melyet
India szigeteire küldöttek; midőn ezzel visszatért,
részletes jelentést tett a nagy khánnak a hajózás
feltételeiről és módjáról ama tengereken, melyeket
még kevésbé ismertek. Életének eseményeit azonban
ez időtől fogva részletesen nem ismerjük. Elbeszél-
ésében körülményesen leírja Zipangu szigetét, mely
alatt a Japán-szigeteket érti; de ő maga aligha volt
ott. Japán akkor híres volt kincseiről s azért 1264-ben,
nehány évvel előbb semhogy Marco Polo a tatár
udvarba érkezett volna, Kublaj-khán kísérletet tett
a meghódítására. A kiküldött hajóhad szerencsésen
meg is érkezett Zipanguba s elfoglalt egy erősséget,
melynek védelmezői kardélre hányattak; de egy
vihar a tatár hajókat szétszórta s a vállalat ered-
ménytelen maradt. Marco Polo e kísérletet részle-
tesen elbeszéli s egyet-mást a japánok szokásairól
is elmond.

Azonban Marco Polo, atyja Nicolo és nagybátyja
Matteo már tizenhét évig voltak a császár szolgálá-
tában, nem számítva az időt, mely alatt Európából
Khinába értek. Szerették volna tehát hazájokat viszont

KUBLAJ KHÁN FELSZERELTET EGY HAJÓHADAT.

látni; de Kublaj-khán, a ki nagyon ragaszkodott hozzájuk s nagyra becsülte érdemeiket, nem tudta magát elhatározni arra, hogy őket elbocsássa. Mindent megtett, hogy őket elhatározásukban megengassa és roppant kincseket ajánlott fel nekik az esetre, ha el nem mennek. A három velencei azonban ragaszkodott tervéhez; mire a császár határozottan megtagadta az elutazáshoz szükséges engedélyt. Marco Polo nem tudta, hogyan játszsza ki a felügyeletet, melynek tárgya volt; midőn egy véletlen Kublaj-khánt más nézetre birta.

Argun tatár fejedelem, Perzsia uralkodója, követiséget küldött volt a császárhoz, hogy részére feleségül kérjen egy, a császári házból származó leányt. Kublaj-khán teljesítette Argun kérelmét és Kogatra nevű leányát nagy kísérettel elküldte neki. De azon tartományokban, melyeken Perzsia felé át kellett menniök, nem lehetett egész biztonságban utazni; zavarok, lázadások az utazó társaságot csakhamar feltartóztatták s kényszerítették, hogy néhány hónapi távollét után visszatérjen Kublaj-khánhoz. Ekkor hallották a perzsa követek, mily ügyes, tanult hajós Marco Polo, a ki már az Indiai-tengert is ismeri, kérték tehát a császárt, bízva arra leányát, hogy azt elvezesse a tengeren át jegyeséhez, hol az utazás kevésbbé veszélyes, mint a szárazföldön.

Kublaj-khán végre hosszas vonakodás után e kérelemnek helyt adott; tizennégy négy árboczos hajót felszereltetett s azokat két évre élelmi szerrel is ellátta. Ezek közül néhány hajón kétszáz ötven ember is volt. Látszik tehát, hogy az egész vállalat jól fel volt szerelve s méltó volt a khinai császárhoz, e dúsgazdag uralkodóhoz.

Matteo, Nicolo, Marco Polo és a perzsa követek

tehát Kogatra herczegnővel útra keltek. Vajjon Marco Polo a Szunda-szigeteket, meg Indiát, melyeket leír, ezen tizenhatsz hónapig tartó útjában látta-e nem bizonyos, de valószínű. Különösen áll ez Czejlön szigetére meg az indiai partvidékre nézve. Mi követjük őt e tengeri útjában s referáljuk azon leírásokat, melyeket akkor még csak tökéletlenül ismert vidékekről ad.

1291 vagy 1292 körül a Marco Polo vezérsége alatt álló kis hajóhad elhagyta Zajtem kikötőt, melyet utazónk már látott akkor, midőn Khina déli tartományában járt. Zajtemből egyenesen Szianbába, a Kokhinkhinától délre fekvő roppant nagy tartományba mentek, a mely jelenleg épúgy mint Szajgun-tartomány, Franeziaország birtokában van. A velencei utazó alkalmasint 1280 körül, midőn a császár valamelyik megbízásának eleget tett, itt is megfordult volt már. Ez időben Szianba már a nagy khánnak adót fizetett, mely évenként bizonyos számú elefántból állott. Midőn Marco Polo először, a meghódítás előtt, járta be az országot, az itt uralkodó királynak nem kevesebb, mint háromszáz huszonhat gyermeke volt, a kik közül százötven már fegyvert hordhatott.

A hajóhad a kambodsai félszigetről Kis-Java szigetére ment, melyet Kublaj-khán soha sem tudott volt meghódítani, a mely pedig bors-, muszkátdió-, kubeka-, szegfű- és más fűszerekben nagyon bővelkedett. Miután utazóink Kondor és Szandurban a kokhinkhinai félsziget végében megpihentek volt, elértek a Malakka-csatorna keleti bejáratánál fekvő Pentamba (Bintang) s onnan Szumatrába vagy, mint Marco Polo nevezi Kis-Jávába. «E sziget — úgy mond — annyira délnek fekszik, hogy ott a sark-

csillagot soha sem látják» — a mi a sziget déli részének lakóiról csakugyan elmondható. A sziget maga termékeny, az aloe csodálatos magasra nő; vannak rajta vad elefántok, rhinoczerusok, melyeket Marco Polo egyszarvúaknak nevez és majmok, melyek ott nagy csapatokban barangolnak. A kedvezőtlen rossz időjárás öt hónapig tartotta fogva utazóinkat e szigeten; ez időt Marco Polo arra használta fel, hogy meglátogatta a sziget nagyobb tartományait; így Szamarát, Dagrajánt, Labrint, hol sok a farkos ember — kik alatt majmokat kell értenünk — és Fandurt azaz Bango szigetét, melyen a szagofa terem.

Végre kedvező szél kerekedett s a hajóhad elhagyta Kis Jávát; Nekaranban a Nikobárok egyikén s az Andaman szigetcsoporton azután délnyugati irányba fordulva Czejlön szigetén is kikötött. «E sziget — mondja az elbeszélés — azelőtt jóval nagyobb volt, mert a szerint a mint az e tengert ismerők mondják, háromezer hatszáz mértföldet tett ki a kerülete; de az éjszaki szél itt oly erősen fuj, hogy a sziget egy részét megrongálta s a tengerbe sülyesztette.» E hagyomány Czejlön lakóinál maig is feltalálható. E sziget az, melyen bővében vannak a «nemes és jó» rubinok, zafirok, topázok, amethysztek s más drága kövek mint a granátok, opálok, agátok és szardonixek. Az ország akkori királyánál látott utazónk egy tűzvörös rubint, mely olyan hosszú volt, mint egy tenyér és olyan vastag, mint az ember karja s melyet a nagy khán hiába akart e fejedelemtől egy város árán megvenni.

Czejlontól hatvan mértföldnyire fekszik a nagy Maabar tartomány, melyet nem szabad összetévesztenünk az India nyugati partján fekvő Malabarral.

Az utazónk Maabarja a gyöngyhalászatáról híres koromandeli part déli része. Itt működtek azon bűbajosok, a kik a tengeri szörnyeket a halászokra nézve ártalmatlanokká tudták tenni s a kiknek faja maig is fentartotta magát. Ez ország bennszülötteiről Marco Polo több érdekes dolgot mond el: itt a király temetésekor hívei a tűzbe ugranak és elégetik magukat; sokan vallásos buzgalomból öngyilkosok lesznek; az özvegyek elhunyt férjök holttestével egy máglyán égnék el; a vallásos szokások naponként két mosakodást rendelnek el, a lakosok jó arczismerők és roppantul biznak a csillagjósokban és bűvészekben.

A koromandeli-parton Marco Polo észak felé a Muftili királyságig jutott el, melynek egykori fővárosát ma Mazulipatamnak hívják. E királyság egy nőnek böles kormányja alatt állott, a ki már negyven évig volt özvegy, mert hű akart maradni férje emlékéhez. Itt roppant sok a hegyeken a gyémánt, de szerencsétlenségre a nagy számú kigyók miatt alig lehet hozzá férni. — A gyémántkeresők azonban a czélból, hogy magukat azok ellen biztosítsák, egy kitűnő módot gondoltak ki, melynek czélszerűségét joggal kétségbe lehet vonni. «Igen sovány húst visznek magukkal — mondja utazónk — s azt a völgyekbe dobják, a hová senki sem férhet. A mint ezt a fehér sasok, melyek nagy számmal vannak e hegyekben és kigyókkal élnek, meglátják, leszállanak a völgybe s a húsdarabot körmeik közt felhozzák, hogy valamely kiálló sziklán megegyék; az emberek azonban, a kik csak ezt lesik, lehetőleg gyorsan oda szaladnak, elkergetik őket a elveszik tőlük a húsdarabot, melyet az alján gyémántszemekkel megrakva találnak. E gyémántszemek a völgy-

ben ragadtak a húshoz; mert e mély völgyekben annyi a gyémánt, hogy az igazi csoda. Más módon is találnak amaz emberek gyémántot. Felkeresik ugyanis ama fehér sasok fészkeit, melyekben a madarak ganaja közt találják; vagy ha megfoghatnak egy ilyen madarat, azt felbontják és a hasában is találnak gyémántot, mely oda a madár által felfalt hússal került.»

Miután utazónk még a Madrasztól néhány mért-földnyire dél felé fekvő Szent Tamás városát is meglátogatta volt, melyben sz. Tamás apostol hullája nyugodott — Maabar királyságnak Lar nevű tartományát járta be, a honnan az «abraiaments», valószínűleg brahamanok származnak. Ez emberek, az elbeszélés szerint, józanságuk és mértékletességöknél fogva nagyon magas kort érnek el; némelyik szerzetes közülök megéri a százötvenedik, sőt a kétszázadik évét is; pedig nem eszik egyebet, mint rizst és tejet s néha iszik valamit, a mibe ként és kénesöt kever. Ezen «abraiament»-ek ügyes kereskedők ugyan, de babonásak s a mellett nagyon nyíltszívűek; senkitől sem vesznek el semmit, nem ölnek meg semmiféle élő lényt sem, imádják az ökröt, melyet szent állatnak tartanak.

Maabarból a hajóhad ismét visszajött Czejlomba, a hová Kublaj-khán már 1284-ben küldött volt követeket, hogy elhozzák neki az állítólag Ádámtól származó ereklyéket, különösen pedig annak két zápfogát; ugyanis a mohammedanusok hagyománya szerint ősatyánk sírja azon meredek hegyen van, mely e szigeten a legmagasabb. Miután utazóink Czejlont elhagyták, Kail kikötőbe értek, melyet mai térképeinken már nem találhatunk meg, de a mely akkor az Ormuzból, Kismből, Adenből s az arab

partokról jövő hajók találkozója volt. Kailból kiindulva, megkerülték a Komorinfokot s Koilumba, a mai Kulamba hajóztak, a mely városban a tizenharmadik században még élénk kereskedelem folyt. E helyen szedték különösen a szandálfát, az indigót s keletről mint nyugatról nagy számú hajó jött ide. Malabar-országban sok rizst termeltek; vadállatok sem hiányoztak belőle: leopardok, melyeket Marco Polo «oroszlán»-oknak nevez, különböző fajtájú papagájok és pávák, melyek az európaiaknál sokkal szebbek — bővében voltak.

Koilumból utazóink a malabári partok mentén útjokat Eli királyságig folytatták, mely nevét a Kanara és Malabár határán fekvő hegytől nyerte; e helytt a lakosok sok borsot, gyömbért, sáfrányt meg más mindenféle fűszert szednek. E királyságtól északra terül el azon föld, melyet a velencei utazó Melibarnak nevez s mely a tulajdonképeni Malabartól északra feküdt. Manzi kereskedői gyakran jöttek ide kereskedelmi czélokból, hogy kitűnő fűszereket s más értékes árukat szerezenek be; csak hogy hajóikat ama tengerparti kalózok gyakran kirabolták, a kiket joggal félelmes tengeri rablóknak tartottak. E kalózok nagyobb része Gohurat, Gudserat félszigetén laktak; ide is eleveztek a velenceiek, miután előbb látták volt Tanatot, hol barna tömjént szedtek és Kanbaotot (ma: Kambajetet), hol a bőrkereskedés virágzott. — Miután a felemlített, pogány, kegyetlen s vad lakóiról híres, félszigeten megnézték még Szumenatot, és Kezmakorant (alkalmasint a mai Kedset), a helyett, hogy Perzsia felé eveztek volna s a tatár királyleányt a rá várakozó jegyeséhez vitték volna, egyenesen nyugatnak fordultak s át-hajóztak a széles Ománi-tengeren.

Marco Polot a kielégíthetetlen felfedezési inger Arábia partjaira vonzotta; ezen útjának leírásában beszél a Férfiak- és Nők-szigetéről, melyeknek e neveket azért adták, mert az egyiken csak férfiak, a másikon csak nők laknak, a kik csupán márczius, április és május hónapokban látogatják meg egymást; szól továbbá Szokotora szigetéről, a mely az adeni öböl bejáratánál fekszik s melynek lakói ügyes bűvészek és bűbajos mesterségeik által mindent, a mit akarnak, végre hajtanak s még a vihar és szeleknek is parancsolnak; végre szól még a Szokotorától ezer mértföldnyire délnek fekvő Madagaszkarról.

Utazónk szerint Madagaszkar egyike a világ legnagyobb s legnevezetesebb szigeteinek. Lakosaiban erős a kereskedői szellem s különösen élénk kereskedést az elefántfogakkal folytatnak. Főtáplálékuk a tevehús, mely a legjobb s legegészségesebb eledel. Az indiai kereskedőknek csak hús napra van szükségök, hogy e szigetet elérjék, míg a visszautazás három hónapot vesz igénybe, mert a tengeráramlatok mindig délnek hajtják őket. Mindamellett ellátogatnak ama szigetre, mert ott olcsón kapják a szandálfát, melyből egész erdők vannak rajta, meg az ámbrát, melyet nagy nyereséggel cserélnek be aranyozott selyemkelmékért. Nem hiányzik a vad sem e szigeten; leopárdok, medvék, oroszlánok, szarvasok, vaddisznók, zsiraffok, vad szamarak, özek, dámvadak nagy csapatokban barangolnak rajta; de a mi a legcsodálatosabb az a griffmadár, azon «ruk», melyről az «Ezer egy éjszaka» annyit beszél s mely — úgy mond utazónk — nem félig oroszlán és félig madár, mint sokan hiszik. Alkalmasint az Epyornis maximus az, melyről utazónk itt szól s melynek Madagaszkarbon ma már csak roppant nagy tojásait találják.

Miután Marco Polo e szigetről szólott, Zanzibarra s az afrikai partokra tér át. Ennek lakosai szerinte roppant nagyok és erősek, úgy, hogy egy-egy négy ember terhét is elbirja, «a mit azonban nem lehet csodálni, mert öt ember helyett is esznek». Különben egészen feketék s meztelenül járnak; szájuk nagy, orruk lapos, ajkaik duzzadtak s szemeik nagyok; e leírás maig is illik Afrika ezen részének bennszülötteire. Eledelök: a rizs, a hús, a tej, a datolya; míg italukat rizs-, czukor- és fűszerekből készítik. Bátor katonák, kik a haláltól nem félnek; tevéken vagy elefántokon ülve harcolnak; fegyvereik a kard, a lándsa és a bőrpaizs; a csata előtt részegítő italokkal izgatják fel magukat.

Marco Polo idejében, Charton szerint, India névvel három országot neveztek el: Nagy-India alatt Hindusztánt azaz az Indus és Gangesz közt fekvő földet értették; Kis-India alatt a Gangeszen túl fekvő országokat vagyis mindazokat, a melyek a félsziget nyugati oldalától Kokhinkhináig terjedtek; végre Közép-India alatt Abissziniát és a Perzsa-öbölíig nyúló arab partokat.

Miután utazónk Zanzibart elhagyta, Közép-India partvidékét kutatta át; még pedig először Abazit vagyis Abissziniát, mely nagyon gazdag különösen kitűnő gyapotkeltékben, azután a Babel-Mandeb szoros bejárata közelében fekvő Zejlát; végre Adent, melyet mindazon hajósok meglátogatnak, a kik akár Kkina akár Indiával üznek kereskedést. Innen kiindulva, utazónk még a következő helyeket látogatta meg: Eiszert, a honnan sok kitűnő ló kerül kiviteltre; Dafart, a mely híres tömjént termel; az Oman partján fekvő Kalatut, a mostani Kalazsatot és végre Kormozt azaz Ormuzt, a melyet Marco Polo látott

volt már akkor, midőn Velenczéből Kublaj-khánhoz ment.

Ormuz a Perzsa-öbölnek azon kikötője, a hol a hajóhad, melyet a tatár császár szerelt volt fel, útját bevégezte. A herczegnő tehát tizenennyolcz hónapig tartó hajózás után megérkezett Perzsia határára. De ekkor jegyese Argun herczeg már nem volt az élők közt; országát pedig belháborúk zaklatták. A herczegnőt tehát Argun fiára Gazanra bízták, a ki trónját csak 1295-ben, mikor a trónbitorlót, Argun fivérét már kivégezték volt, foglalhatta el. Mi lett a herczegnőből, nem tudjuk; de mielőtt Marco, Nicolo és Matteo Polot elhagyta volna, jóindulatának bizonyítékaiul ajándékokkal halmozta őket el.

Marco Polo alkalmasint az időben, midőn Perzsiában tartózkodott, nagy Törökországra vonatkozólag érdekes adatokat tudott összegyűjteni; ezeket mint töredéket, melyek a Perzsaország fölött uralkodó tatár khánok történetére vonatkoznak, elbeszélése végén közli.

Útját azonban ő nemsokára bevégezte. Miután még gazdagon megjutalmaztatott, búcsút vett a tatár herczegnőtől, atyjával meg nagybátyjával erős őrizet kíséretében szárazon folytatta útját Trebizondig, hol hajóra ült és Konstantinápolyon, Negropontén át Velenczébe érkezett.

1295-ben elutazása után huszonnégy évvel, tért vissza Marco Polo szülővárosába. A három utazót. kiket a nap megbarnított, kik a tatár szokásokról és modorról lemondani még nem tudtak, kik a velenceiek nyelvét már csak törték, durva tatár ruhájokban, senki, még legközelebbi rokonaik sem ismerték meg. Különben is már jóval előbb halálok híre kelt s viszontlátásukra már senki sem számított.

Utazóink megérkeztek után elmentek saját házukba, mely az aranyszájú szent János negyedében volt s abban a Polo család több tagjára találtak. Ezek őket roppant bizalmatlansággal fogadták, melyet kétségtelenül nyomorult ruházatok idézett elő s rendkívüli dolgokról szóló elbeszéléseiknek sem adtak hitelt. Különben kérésökre helyet mégis adtak nekik azon házban, melynek törvényes örökösei ők voltak. Nehány nappal később, hogy a rájuk nehezedő gyanút elhárítsák, Marco, Matteo és Nicolo pompás lakomát rendeztek, melyet fényes ünnep kísért s arra családjuk minden tagját, meg Velence legnagyobb urait meghívták. Midőn a meghívottak a fogadó teremben egybegyültek volt, megjelent a három Polo vörös atlaszruhában, a vendégeket az ebédlőbe vezette s a lakoma megkezdődött, az első tál étel után Marco Polo, atyja és nagybátyja néhány perczre eltávoztak; midőn visszatértek fényes drága damaszt ruhák takarták testöket, e damaszt ruhákat a Polo-k csakhamar szétszaggatták s a jelenlevők közt kiosztották. A második tál étel után még fényesebb és értékesebb vörös bársony ruhákat öltöttek magukra, melyeket a lakoma befejeztéig fentartottak. Ekkor ismét közönséges velencei módra öltözködtek fel.

A vendégek meglepetve és elcsodálkozva azon fényűzés által, melyet gazdáik ruháikban kifejtettek, nem tudták a dolgot mire vélni, midőn végre utazóink előhozatták azon durva ruhákat, melyeket útközben viseltek volt; ezeken felbontották a varrást, kifejtették a bélést, mire csak úgy hullott a földre a sok rubin, zaphir, smaragd, gyémánt s más mindenféle drágakő. A durva ruharongyok roppant kincset rejtettek volt magukban. Ezen váratlan látvány minden gyanút elosztatott; a három utazót

elismerték annak, a kik valóban voltak s Marco, Matteo meg Nicolo Polo-t minden oldalról a legőszintébb elismerő nyilatkozatokkal halmozták el.

Oly nevezetes férfiú, mint Marco Polo, nem kerülhette ki a kitüntetések sem. Velence első tisztviselői közé vétetett tehát fel s miután mindig azon nagy khán milliőről beszélt, a ki az alattvalók milliói fölött rendelkezett, elnevezték «Messire-Million»-nak.

Utazóink haza érkezte után rövid idővel 1296-ban Velence és Genova közt háború tört ki. Egy genovai hajóhad, melyet Lamba Doria vezérelt, az Adriai-tengerbe evezett s annak partvidékét fenyegette. A velencei admirális, Dandolo András, egy számra nézve a genovainál nagyobb hadat szerelt fel s az egyik hadihajó vezérletét Marco Polora bízta, a ki egyes hajós hírében állott. Azonban a tengeri csatában, mely 1296 szeptember 8-ikán ment végbe, a genovaiak győztek s Marco Polo súlyosan megsebesítve fogságukba esett. A győzők, a kik ismerték és becsülték ezen foglyuk érdemeit, tiszteletteljesen bántak el vele. Elvezették Genovába, a hol a legelőkelőbb családok, melyek kíváncsian hallgatták elbeszéléseit, mindig szívesen látták. De míg a hallgatók nem fáradtak ki, Marco Polo beleunt az elbeszélésbe s ugyancsak fogsága tartama alatt 1298-ban megismerkedvén Rusta Pisannal, annak tollba mondta egész útja leírását.

Marco Polo 1299 körül visszanyerte szabadságát. Elment Velenczébe s ott megházasodott. A történelem életének további folyamára nézve hallgat. Csakis végrendeletéből, mely 1323 januárius 9-én kelt, tudjuk, hogy három leányt hagyott maga után. Az általános vélemény az, hogy végrendelete elkészítése

után rövid idő múlva életének hetvenedik évében meg is halt.

Ez volt azon híres utazónak élete, ki elbeszélésével, a földrajzi tudományra oly nagy befolyást gyakorolt, a kinek éles megfigyelő tehetsége volt s a ki a mit látott, le is tudta írni azt; ezért is a későbbi felfedezések csak az ő állításait erősíthették meg. A XVIII-ik század közepéig a Marco Polo elbeszéléséből merített adatok képezték ama földrajzi tanulmányoknak és kereskedelmi vállalatoknak alapját, melyek Khinát, Indiát és Ázsia belsejét karolták fel. Azért az utókor csak jóváhagyhatja azon czímet, melyet Marco Polo munkájának első másolói adtak, a *Le Livre des merveilles du monde* (A világ csodáiról szóló könyv) czímet.

V. FEJEZET.

IBN BATUTA (1328—1353).

Ibn Batuta. — A Nilus. — Gaza, Tirusz, Tiberiasz, Libanon, Balbek, Damaszkusz, Mesed, Basszora, Bagdad, Tabriz, Medina, Mekka. — Jemen. — Abisszina. — A berberék földje. — Zanzibar. — Ormuz. — Sziria. — Anatolia. — Kis-Ázsia. — Asztrakán. — Konstantinápoly. — Turkesztan. — Herat. — Az Indus. — Delhi. — Malabar. — A Maledivák. — Czejlon. — Koromandel. — Bengália. — A Nikobarak. — Szumátra. — Khina. — Afrika. — A Niger. — Timbaktu.

Körülbelül huszonöt évvel Marco Polo hazaérkezte után 1313 és 1330 között egy francziskánus barát végig utazott Ázsián a Fekete-tengertől kezdve Khina keleti határáig; útja Tarabizonon át az Ararát hegye és Babel mellett Kis-Jáva szigetéig vezetett. De előadása oly zavaros és hiszékenysége oly feltűnő, hogy elbeszélésének semmi súlyt sem lehet tulajdonítani. Így vagyunk azon Jean de Mandeville mesés útjaival is, a kiről Cooley mondja, hogy közrebozsátott «egy munkát, mely annyira tele van hazugságokkal, hogy e tekintetben hozzá fogható a világon több nincs.»

Hogy a velencei utazó mellé, egy hozzá méltó utódot állíthassunk, egy arab utazót kell megemlítenünk, a ki Egyiptom-, Arábia-, Anatolia-, Tatárország-, India-, Khina-, Bengáliára és a Szudánra nézve az, a mi Marco Polo Ázsia belsejének nagyobb részére nézve. Ezen eszes és bátor embert a legmerészebb fölfedezők sorába kell helyeznünk.

Foglalkozására nézve pap volt. Tulajdonképeni neve Abd Allah El Lavati, de híressé Ibn Batuta név alatt lett. 1324-ben elhatározta magát, hogy Mekkába zarándokol; el is hagyta szülővárosát Tandsert s elment Alexandriába s onnan Kairóba. A mi alatt Egyiptomban tartózkodott, kiváltképen a Nilust és torkolatát tanulmányozta, később igyekezett annak felső folyásához, esetleg forrásához, eljutni, de a Nubia határán folyó háború ebben megakadályozta; visszament tehát a folyón s elhajózott Kis-Ázsiába.

Ott meglátogatta Gázát, hol Abrahám, Izsák és Jákob sírja volt; Tiruszt az akkor roppantul megerősített s három oldalról megtámadhatatlan várost; Tiberiaszt, mely már akkor is csak romhalmaz volt s melynek egykor híres fürdői eltűntek s azután a Libanonhoz ment, melynek csodái vonzották s a mely azon kor remetéinek találkája volt, a kik temetkezési helyökül, igazán a föld egyik legszebb helyét választották ki. Ibn Batuta 1345-ben Balbeken át Damaszkuszba utazott, melynek lakóit akkor a pestis megtizedelte volt. A borzasztó betegség, ha utazónknak hitelt adhatunk, naponként «huszonnégyezer» embert is elragadott és Damaszkusz az ég közbenjárása nélkül kétségtelenül elnéptelenedett volna; de a nép összegyűlt ama híres mecsetben, hol amaz értékes követ, melyen Mozes lábnyoma látható, őrzik — s addig imádkozott, míg utazónk szerint Istent meg nem engesztelte.

A tudós arab theologus most Mesedbe ment, hol meglátogatta Ali sírját. Számos sánta ember zarándokol e sírhoz, a kiknek csak egy éjjelt kell ott imádkozva eltölteniök, hogy bajukból kigyógyuljanak. Batuta nem vonja kétségbe e csodát, melyet keleten «a gyógyulás éje» néven ismernek.

Mesedből a fáradhatatlan utazó, kit a vágy mindig ujat láthatni, ellenállhatatlanul vonzott, Basszorába utazott, azután benyomult az iszpaháni királyságba, s később Siraz tartományba, a hol a híres csodatevővel Magd Odinnal akart találkozni. Sirazból Bagdadnak fordult, majd elment Tabrizba s onnan Medinába, hol a próféta sírjánál mondott buzgó imát s végre elérte zarándokolásának célját Mekkát is, a mely városban azután három éven át pihent.

Köztudomású dolog, hogy e szent városból folyton indulnak ki karavánok, melyek a szomszéd országokat bejárják. Ibn Batuta is egy ilyen bátrak karavánjának kíséretében utazhatta be Jement s ismerkedhetett meg Adennel, a hol hajóra ült és Zejlába, Abisszinia egyik kikötőjébe hajózott s ezzel Afrika földjére ért. Beljebb a berberék földjére jutva, tanulmányozta ezen piszkos és visszataszító népnek, a mely csak halakból és tevehúsból él, erkölceit és szokásait. Makdazbu városában azonban bizonyos fényűzést, mondhatnók kényelmet talált, melyről későbben is szívesen emlékezett meg. A lakosok igen kövérek voltak s mindegyik egymagában is «annyit evett, mint egy egész klastrom»; különösen szerették az izletes nyalánkságokat: a tejben főtt uti laput (*Plantago*); a czukorba főtt czitromot, a a friss bors héját s a zöld gyömbért.

Miután utazónk a berberék országával s különösen annak tengerparti részével megismerkedett, Zanzibárba indult; átkelt tehát a Veres-tengeren s útját az arab partok mentén az Indiai-tenger partján fekvő Zafárig folytatta. A vidéket pompás növények takarták; de ez Ibn Batutát nem bilincselte le, ő mindig tovább ment s így elért Ormuzba; majd beutazta megint Perzsia egy részét s 1332-ben ismét

IBN BATUTA EGYIPTOMBAN.

visszatért Mekkába. A szent várostól tehát három évig maradt távol.

Azonban Ibn Batuta most sem maradt ott hosszabb ideig; ő csak megpihent, hogy ismét megkezdje útját és pedig ezúttal Afrika felé. A rettenthetetlen utazó a Nilus felső folyásának kevéssé ismért vidékeit látogatta meg s azután Egyiptom folyóján Kairóig lement. Innen ismét átkelt a tengeren, Szíriába ért s onnan Jeruzsálembe, majd Tripoliszba s végre az anatóliai turkománok földjére ment; a hol őt «a fiatal emberek vallásos egyesülete» vendégszerető fogadtatásban részesítette.

Kis-Ázsiában Erzerumig hatolt, hol egy hatszáz-husz fontos meteor-követ látott; onnan a Fekete-tenger partjaira ment, azon áthajózott, meglátogatta Krim félszigetét, Kaffa, majd Bulgara városát, mely már annyira északnak feküdt, hogy utazónk az éj és a nap hosszúsága közt levő különbséget is észrevette s végre a Volga torkolatánál fekvő Asztrakánt, melyben a tatár khán télen át lakott volt.

A tatár fejedelem neje Bajlun, a konstantinápolyi császár leánya, éppen akkor készült atyját meglátogatni. Ez kedvező alkalom volt arra, hogy Ibn Batuta a jelenlegi Európai-Törökországot is meglátogathassa. Kérte tehát s megnyerte az engedélyt, hogy a herczegnőt útjában követhesse; a herczegnő ötezer ember kíséretében el is utazott, vivén magával egy hordozható mecsetet, a melyet minden megállapodási helyen felállítottak. A fogadtatás Konstantinápolyban nagyszerű volt és a harangok oly erősen zúgtak, hogy «a lármától az égboltozat is rengett.»

A mohammedánus tudós theologus fogadtatása is méltó volt hírnevéhez. Bejárhatta a város minden zugát s ezért ott is maradt harminczhat napig.

Az elsoroltakból kitűnik, különösen ha tekintetbe vesszük mily nehéz és veszélyes volt az akkori időben a közlekedés, hogy Ibn Batuta a merész utazók sorába tartozik. Ő bejárta Egyiptomot, Arábiát, Ázsiai-Törökországot s a Kaukaszus melléki tartományokat. Ily fárasztó utazások után joggal megpihenhetett volna. Hírneve is nagy volt és bármely kevésbbé magasra törő szellemet kielégített volna; mert kétségbevonhatatlan, hogy a tizennegyedik században nála híresebb utazó nem élt. Azonban kielégíthetetlen szenvedélye őt még most sem hagyta nyugton s miután újabban útra kelt, fölfedezéseinek körét még jóval megnagyobbította.

Konstantinápolyból tehát visszament Asztrakánba. Azután átkelt a mai Turkesztán vízben szegény sivatagjain s meglátogatta Bokharát, melyet Dsingisz hadai félig romba döntöttek volt; Szamarkandot e vallásos várost, mely nagyon megnyerte tudós utazónk tetszését s végre Balkot, melynek helyén azonban már csak romokat és pusztulást talált. A barbár hadak nyomai mindenütt láthatók voltak. Ibn Batuta azért nem is maradhatott ott sokáig. Visszatért tehát és nyugatnak Afganisztán határa felé fordult. Nehezen járható hegyes vidék állott előtte. De ez nem riasztotta őt vissza; útja, a melyen sem szerencséje sem türelme el nem hagyta, a fontos Heratig igen kifárasztotta.

Heratból Ibn Batuta megint keletnek fordult s el akart a legszélső keletig, a Csendes-tenger partjáig jutni. Ha ez sikerül neki, több földet járt volna be, mint maga a híres Marco Polo.

Elindult tehát utazónk a Kabul-folyó mentén s Afganisztán határát követve a Szindi, illetőleg a mai Indus partjáig jutott; itt délnek fordult s annak

torkolataig ment. Meglátogatta Lahari városát, majd utóbb Delhit is, a nagy várost, melyet lakói akkoriban elhagytak volt, hogy Mohammed császár haragja elől meneküljenek.

E zsarnok, a ki néha-néha bőkezű és nagylelkű volt, az arab utazót nagyon szívesen fogadta s kegyeivel elhalmozta; így kinevezte őt Delhibe birónak, megadván neki az ezen álláshoz kötött jószágokat és pénzbeli előnyöket is. Azonban Ibn Batuta e hivatalt nem tartotta meg sokáig; miután egy állítólagos összeesküvésben részeséssel vádolták, el kellett állását hagynia; fakírrá lett, hogy a császár haragja elől menekülhessen. Azonban Mohammednek azon jó ötlete támadt, hogy neki megkegyelmezzon s őt Khinába küldje követségbe.

A szerencse tehát a bátor theologushoz ismét hű maradt; azon távoli országokat oly kényelem- és biztonságban látogathatta meg, mint a minőt más különben semmi esetre sem élvezett volna. Feladata volt kétezer lovas kíséretében a khinai császár részére ajándékot vinni.

De Ibn Batuta nem vette számításba azon fölke-
lőket, a kik a határos tartományokat elfoglalva tartották. Kisérete és a hinduk összeütköztek. Ibn Batutát, a ki elvált társaitól, megfogták, kifosztották, megkötözték és elhurczolták; de hogy hová — ő maga sem tudta. Azonban reménységét és bátorságát még ekkor sem vesztette el és csakugyan sikerült neki a rablók kezeiből kimenekülni. Hét napig bolyongott a nélkül, hogy tudta volna, merre jár, midőn végre egy szerecsennel találkozott, a ki őt Delhibe a császár palotájába visszavezette.

Mohammed azonnal új követséget szerelt fel s annak fejévé újra az arab utazót tette. A követség ez

alkalommal minden baj nélkül átkelt a lázadók országán és Kanods, Merva, Gvalior és Barunon át Malabar tartományba s kevéssel utóbb Kalikutba ért, a mely város később Malabar fővárosává lett s már akkor is fontos kikötő volt; itt három hónapig várt kedvező szélre. Ezen akaratlan pihenést utazónk arra használta fel, hogy a khinai kereskedelmi hajókat, melyek a városba jöttek, megnézegetse. Egész elragadtatással beszél azon járóművekről, a melyek valóságos úszó kertek s a melyeken zöldséget is természetnek; e hajók egészen független kis helységeket képeznek, melyek közül sok gyakran csak egy magános gazdag ember birtokát képezte.

Beállott végre a kedvező időszak. Ibn Batuta a maga személye részére egy kis, kényelmesen berendezett khinai dereglyét bérelt, a melyet a saját kincseivel és holmijával töltött meg; tizenhárom más dereglyére pedig felrakatta a khinai császárnak szánt ajándékokat. De éjjel egy borzasztó vihar a járóműveket mind szétrombolta. Szerencséjére Ibn Batuta a szárazon maradt, hogy részt vegyen még a mecsetben rendezett közös imákban. Ájtatoskodása az életét mentette meg; de összes vagyona elveszett; nem maradt egyebe, mint «azon szőnyege, melyen ájtatosságait végezte»; e második szerencsétlen esete után nem mert többé a delhii császár elé menni. Ez egy kevésbé türelmetlen császárt is rossz hangulatba ejtett volna.

Elhagyta tehát a császár szolgálatát és lemondott azon haszonról, melylyel a követség járt; azután elhajózott a Maledivákra, melyeket egy asszony kormányzott s a melyek kokuszdiófahéjjal élénk kereskedést űztek. Itt az arab theologus megint bírónak lett; feleségül vett három asszonyt, azonban magára

vonta a vezér haragját, a ki hírnevét irigyelte s ezért kényszerült elfutni. Azon reményt táplálta most, hogy elérheti a koromandeli partokat, azonban a szél őt Czejlön szigetére hajtotta. E szigeten Ibn Batutát nagy tisztelettel fogadták s a király megengedte neki, hogy a szent Szerendid-hegyre vagyis az Ádám-csúcsra felmehessen. Célja volt, hogy meglássa a hegy tetején levő csodálatos lábnyomot, melyről a hinduk azt tartják, hogy Buddhától, a mohamedánusok pedig, hogy Ádámtól származik. Elbeszélésében utazónk e lábnyomról azt mondja, hogy hosszúsága tizenegy arasznyi; míg a kilenczedik század egy történetírója azt nem kevesebb, mint hetvenkilencz könyöknnyire becsüli. E történetíró még azt is hozzáteszi, hogy míg az emberiség ős apjának egyik lába már a hegy tetején volt, a másikkal még az Indiai-tengerben állott. Ibn Batuta ez alkalmából még nagy szakállas majmokról is beszél, a melyek szerinte a sziget lakosságának nagy részét képezik, s a melyeknek egy falevéllal koronázott kutyafejű királyuk van. Ma már mindenki tudja, mit kell tartania ezen mesékről, melyeket a hinduk hiszékenysége terjesztett el.

Czejlön szigetéről utazónk, miután borzasztó viharokkal megküzdött, a koromandeli partokra ért. Az ellenkező partra már szárazon ment el, a hol ismét hajóra szállott. De hajója kalózok kezébe esett s Ibn Batuta mindenéből kifosztva, majdnem meztelenül ért vissza Kalikutba. De őt semmiféle szerencsétlenség sem volt képes megtörni. Ő a híres utazók azon fajtájához tartozott, kiket a szerencsétlenség csak erősebbekké tesz. Azért, a mint azt néhány delhii nagylelkű kereskedő bőkezűsége rá nézve lehetővé tette, újból hajóra szállott, hogy elérje a

Maledivákat; ennek megtörténte után Szumátra felé hajózott; ötven napig tartó gyalázatos út után a Nikobarok egyikén megpihent; majd újabb tizenöt nap múlva elérte Szumátra szigetét, melynek királya őt is, mint minden mohammedanust, igen szívesen fogadta. De Ibn Batuta nem közönséges ember; ő meg tudta nyerni a sziget királyának különös tetszését s ezért ez őt bőkezűen ellátta a szükségesekkel, hogy Khinába utazhassék.

Egy khinai dereglye az arab utazót «a nyugodt tengeren» át hetvenegy nap alatt Kájluka kikötőbe, egy oly ország főhelyére szállította, melynek hollétét maig sem tudjuk megmondani. Kájlukából Ibn Batuta a khinai tartományokba ment s először is a nagyszerű Zajtem városát látogatta meg, a mely alkalmasint a Nankingtól északra fekvő mai Csuen-cseu volt. Később a nagy khinai birodalomnak több városát is bejárta s megfigyelte ama népnek szokásait, a mely mindenütt csodálatosan gazdag, iparos és művelt volt, — de a nagy falig, melyet ő «Gog és Magog gátja»-nak nevez, nem juthatott el. Midőn az óriási birodalomban járt, látta Sanzi városát is, a mely hat megerősített városból állott. A véletlen úgy hozta magával, hogy egy alkalommal ezen vándorlása közben egy khán temetésénél is jelen lehetett, a kit négy rabszolgájával, hat kegyenczével és négy lovával együtt tettek le a sírba.

E közben Zajtemben zavarok törtek ki s kényszerítették Ibn Batutát, hogy e várost elhagyja. Ő tehát Szumatrára tért vissza s miután Kalikutban és Ormuzban is még egyszer megfordult volt, 1348-ban Perzsián és Szirían át megint elérte Mekkát.

De nyugalma órája még most sem ütött. A fáradhatatlan utazó a következő évben felkereste szülővá-

rosát Tandsert; azután meglátogatta Spanyolország déli partvidékeit s visszament Marokkoba, a honnan egy új nagyszerű útra kelt, mely magában is elég lett volna arra, hogy egy utazót híressé tegyen; ugyanis átkelt a Szaharán, elérte Timbuktot, benyomult a Szudánba és bejárta a Niger öntözte vidéket.

Ez volt utolsó vállalata. 1353-ban, tehát huszonkilencz évvel később, semhogy Tandsert először elhagyta volna, visszatért Marokkoba és Fezben megtelepedett. Ibn Batuta joggal nevezhető a tizennegyedik század legrettenthetetlenebb utazójának s az utókor csak igazságot gyakorol vele szemközt, midőn nevét közvetlenül a híres velenceié, Marco Poloé, után említi.

VI. FEJEZET.

Jean de Béthencourt (1339—1425).

I.

A normandiai lovag. — Hódításokra vonatkozó tervei. — Béthencourt korának a Kanári-szigetekre vonatkozó ismeretei. — Cadix. — A Kanári-szigetek. — Graciosa. — Lancerote. — Fuerteventura. — Lobos. — Jean de Béthencourt visszatér Spanyolországba. — Berneval lázadása. — Jean de Béthencourt meglátogatja III. Henriket. — Gadifer meglátogatja a Kanári-szigeteket. — Gran-Canaria. — Ferro szigete. — Palma szigete.

Jean de Béthencourt, Saint-Martin le Gaillard bárója, 1339 körül Eu grófságban Normandiában született. Béthencourt jó házból származott s miután a háborúban s a hajózásban magát kitüntette, VI. Károly király kamarásává lett. De ő fölfedező akart lenni és miután a király örültségének tartama alatt az udvari szolgálatot is nagyon megúnta és családja körében sem lelte meg a keresett boldogságot — elhatározta, hogy elhagyja hazáját és valami kalandos hódítás által nevét híressé teszi. Alkalom csakhamar akadt rá, még pedig a következő módon.

Van Afrika partjain egy szigetcsoport, melyet ma Kanári-szigeteknek neveznek s melyeket régebben Szerencsés-szigeteknek neveztek. Jubáról, egy numidiai királyfiról mondják, hogy őket Róma építtetése után a 776-ik évben átkutatta. A középkor elején

némely elbeszélés szerint, arabok, genovaiak, portugallok, spanyolok és biscayabeliek látogatták meg ezen érdekes szigetcsoport egyes részeit. Végre 1393-ban egy Almonaster nevű spanyol, egy expedíció élén Lanceroteon, a Kanári-szigetek egyikén kikötött és néhány foglyon kívül földtermékeket is hozott magával, melyek a szigetcsoport termékenységéről tettek tanubizonyítást.

E tény szolgált a normandiai lovagnak ösztönül. A Kanári-szigetek vonzották őt s mint vallásos ember elhatározta, hogy lakóit a keresztény vallásra fogja téríteni. Bátorsága, értelmessége, őszinte nyíltsága és gazdagsága őt erre alkalmassá tették. Elhagyta tehát Caux-ban fekvő grainville-la-Teinturière-i palotáját és La Rochelle-be ment. Itt találkozott Gadifer de la Salla lovaggal, a kit tervének megnyert. Jean de Béthencourt elmondta Gadifernek a Kanári-szigetekre vonatkozó terveit; mire ez őt felkérte, hogy kísértsék meg együtt szerencséjüket. «Sok szép beszéd» folyt köztük, melyet hosszadalmas volna elmondani, míg végre az egyezés létrejött.

Ezalatt Jean de Béthencourt összegyűjtötte hadseregét. Hajója is volt elég, melyeket emberekkel és élelmi szerekkel megrakott. Az előkészületek befejezése után Godiferrel együtt megindult s miután őket Ré szigeténél a kedvezőtlen szelek s még inkább az egyenetlenség, mely a vezérek és a legénység közt többször kitört, itt-ott feltartóztatták volna, megérkeztek a Galicziában fekvő Viveroba s onnan Corunnába. E városban Béthencourt és kísérei nyolcz napig maradtak, a mely idő alatt egy skóczi gróffal, ki őket megsértette, kellemetlenségök is volt; de az egész csak szóváltás maradt. Vezérünk ezután újból tengerre szállott, megkerülte a Finisterre-fokot,

JEAN DE BETHENCOURT.

majd folytatta útját Portugallia mentén, körülhajózta a S. Vicente-fokot s végre Cadixba ért, hol hosszabb pihenőt tartott. Itt újból genovai kereskedőkkel keveredett viszálykodásba, a kik őt azzal vádolták, hogy elvette egyik hajójukat s Béthencourtnak e miatt Sevilleba is el kellett mennie, hol azonban III. Henrik neki igazságot szolgáltatott, s őt a vád alól felmentette. Erre visszament Cadixba, a hol legénységének egy része távollétében fellázadt volt. A matrózok a vállalat veszélyességétől elrémülve, nem akartak tovább menni, de a francia lovag, miután a gyávákat elbocsátotta, felvonatta a vitorlákat, elhagyta a kikötőt s kiszállt a sík tengerre.

A báró hajóit itt a szélcsend három napon át mozdulatlanságra kárhoztatta; de ez idő eltelte után ismét felkerekedett a kedvező szél s utazónk öt nap alatt elérte a Kanári-csoport egyik kis szigetét, majd később a nagyobb és fontosabb Lancerote-ot, melynek hossza 44, szélessége pedig 16 kilométer, alakja pedig a Rhoduséhoz hasonlít. Lancerote legelőekben és jó termő földben gazdag s árpatermelésre alkalmas. A források és vízgyűjtők számosak s kitűnő vizet szolgáltatnak. A sárga zuzmó, melyet festésre használnak, bőven megterem. A sziget férfi lakói majdnem meztelenül járnak, nagyok és arányos nővések; míg a nők, a kik hosszú bőrszoknyákat viselnek, szépek és erkölcsösek.

Jean de Béthencourt, még mielőtt hódítási terve napfényre kerül, szeretett volna néhány bennszülöttet foglyul ejteni. De nem ismerte a földet, s ezért a terv megvalósítása nem volt könnyű; egy északibb fekvésű szigethez ment tehát s ott horgonyt vetett, tanácsra hitta össze nemeseit s megkérdezte tőlük, hogy mit kelljen most tenniük. Az általános véle-

mény az volt, hogy minden áron, csellel vagy erőszakkal néhány bennszülöttet el kell fogni. A szerencse lovagunknak kedvezett. A sziget királya Gvadarfia összeköttetésbe lépett vele s hűséget esküdött neki; nem ugyan mint alattvalója, hanem mint barátja. Jean de Béthencourt tehát a sziget délnyugati síkságán egy kis várat építtetett és egy pontos ember Berthin de Berneval vezérlete alatt ott hagyta néhány katonáját, maga pedig Erbania, a mostani Fuerteventura-szigetének meghódítására indult.

Gadifer tanácsára e szigeten éjjel kötöttek ki; a tanácsadó azután néhány embert maga mellé vett s nyolcz napig járt a szigeten ide s tova a nélkül, hogy egy bennszülöttel is találkozott volna; mert ezek mind a hegyeik közé menekültek. Gadifert az élelmi szerek hiánya visszatérésre kényszerítette, elment hát a Lancerote és Fuerteventura közt fekvő, Lobos nevű szigetre, hogy ott próbáljon szerencsét. De itt a hajósok vezére fellázadt ellene s nem csekély fáradságba került, mígnem ő és a báró vissza tudtak jutni lancerote-i várukba.

Jean de Béthencourt ekkor vissza akart térni Spanyolországba, hogy élelmi szereket és katonákat hozzon magával, mert saját legénységére már nem számíthatott bizton. A szigetek fölött a vezérséget Gadiferre bízta; azután az egész társaságtól búcsút vett és Gadifer egyik hajóján Spanyolország felé elvitorlázott.

Fentebb mondtuk, hogy Béthencourt a lancerote-i várat Berthin de Bernevalra bízta. E Berneval Gadifernek személyes ellensége volt. Azért alighogy a normandiai lovag elutazott, Berneval elkezdett izgatni a kormányzó ellen és sikerült is neki többeket, különösen a gascogne-iakat fellázítani. Gadifer

mit sem sejtve Berneval céljairól, Remonnet de Levéden és más társaival együtt vadászgatott. Egy ízben Remonnet-t elküldte élelmi szerekért Lancerotera, de Berneval már nem volt ott; ugyanis bűntársaival együtt elhagyta a szigetet, Graciosára ment, felkereste az egyik hajót s annak urát ígéretei által rábirta, hogy tulajdonát rendelkezésére bocsássa.

Avval azután visszatért Lancerotera s gonosz tetteit azzal szaporította, hogy a sziget királyával és a Kanári-szigetek lakóival szinleg szövetséget kötött. A király nem gondolván arra, hogy őt azon Béthencourtnak tisztje, a kibe ő teljes bizalmat helyezett, megcsalhassa: huszonnégyszáz alattvalójával Bernevalhoz ment. Ez azonban, a mint a bennszülöttek elaludtak, megköötöztette őket s elvitte Graciosa szigetének kikötőjébe. A király, miután észrevette, hogy alávaló módon megcsalták, elszaggatta kötelékeit, három társát is kiszabattította s ezekkel együtt elmenekült; de a többi szerencsétlen bennszülött fogoly maradt, ezeket azután Berneval kiszolgáltatta a spanyol rablóknak, kik őket elhurczolták s idegen földön eladták.

E gyalázatot Berneval még másokkal is tetézte. Így elrendelte, hogy legényei azon hajót, melyet Gadifer élelmi szerekért Lancerotera küldött, elfoglalják. Remonnet meg akart ugyan verekedni ez áru-lókkal; de embereinek csekély száma őt ebben megakadályozta. Kérelmök Berneval bandáját és Bernevalt magát abban sem volt képes megakadályozni, hogy el ne rabolják és szét ne rombolják azon készleteket, szerszámokat és fegyvereket, melyeket Béthencourt a lancerote-i várban hagyott. A kormányzó ellen intézett sértegető szavakban sem volt hiány; Berneval a többi közt maga mondta: «Tudja meg Gadifer de la Salle, hogy ha az én koromban volna,

megölném; de mivel véletlenül vénebb, még megkimélem. Ha még jobban megharagít, elmegyek Lobos szigetére s a vízbe fojtom, azután mehet vadászni.»

Ezalatt Gadifer és tizen társai közül Lobos szigetén élelmi szerek és ivóvíz nélkül az elpusztulás veszélyének voltak kitéve. Szerencsére Lancerote várának két káplánja eljutott Graciosa-sziget kikötőjébe és egyik hajóvezért, a kit már bántott Berneval árulása, az elhagyatottak iránt könyörületre birta. E vezér egyik társát Ximenest melléjük rendelte s így hárman visszamentek Lancerote-ra. Itt egy rongyos csolnakot találtak, melyet megraktak élelmi szerekkel; azután Gadifer négy hívével együtt Lobos-sziget felé indultak. A négy mértföldnyi távolságot ott lépték át, «a hol a tengeren a legveszedelmesebb az átjáró.»

Ezalatt Gadifer és övéi az éhség és szomjúság legborzasztóbb kínjait szenvedték. Ximenes még épen idejében jött meg, hogy őket a haláltól megmentse. Gadifer ekkor hallott hírt Berneval árulásáról is; a csolnakba szállott tehát, hogy elmenjen Lancerote-ba. Roppantul bántotta őt Berneval magaviselete a szegény bennszülöttek iránt, a kiknek pártfogására ő és Béthencourt esküt tettek. Nem! soha sem hitte volna, hogy ő, a kit az egész társaságban a «legmegbízhatóbb»-nak tartottak, ilyen dologra képes legyen.

Mit csinált ez idő alatt Berneval? Miután urát elárulta, elárulta társait is, kik gonosz tetteiben neki segédkezet nyújtottak; miután tizenkettejüket partra szállította, elutazott azon szándékkal, hogy felkeresi Spanyolországban Béthencourt-t és viselt dolgaik jóváhagyását kieszközli olyaténképen, hogy azokat a

maga módja szerint elmondja. Érdekében állott ugyanis, hogy a terhelő tanúktól megszabaduljon. E szerencsétleneknek első ízben az volt a szándékuk, hogy a kormányzó nagylelkiségéhez fordulnak és kegyelmet kérnek; ezt megvallották a káplánnak, a ki őket arra szintén biztatta. De később a szegény emberek, mivel félték Gadifer bosszújától, kézre kerítettek egy vízi járóművet s a kétségbe esés egy pillanatában a mórok országa felé elmenekültek. A járómű azonban a part közelében megfeneklett. Tizen a vízbe fultak, kettő pedig a pogányok kezére került, kik őket rabszolgáikká tették.

Míg ezek Lancerote szigetén történtek Jean de Béthencourt Gadifer hajóján Cadixba érkezett. Itt lázongó legényei ellen először szigorú rendszabályokhoz nyult s a főczinkosokat fogságra vetette. Azután elküldte hajóját Sevilleba, hol akkor III. Henrik tartózkodott; de a hajó Gadifer nagy kárára a Quadalquivirben tönkre ment.

A mikor a normandiai lovag Sevilleba ért, találkozott egy bizonyos Calve nevű emberrel, a ki ropant gyorsan megjárta volt a Kanári-szigeteket és a ki azon ajánlatot tette neki, hogy visz majd élelmi szereket a kormányzó részére. De Béthencourt ez ajánlatot nem akarta elfogadni, mielőtt a királlyal nem találkozott.

Ezalatt megérkezett Berneval is fő czinkostársaival és néhány kanári bennszülöttel, kiket oly czélból hozott magával, hogy mint rabszolgákat eladja. Az áruló azt remélte, hogy árulását saját hasznára fordíthatja és Béthencourt becsületességével visszaélhet; e tervének végrehajtásában különösen egy bizonyos Courtille-re, Gadifer trombitására, számított, a kit magával hozott volt. Azonban e derék katona el-

árulta Berneval gáztetteit; a benyújtott vádra a gazembereket a cadixi börtönbe vetették. Courtille azt is elmondta, hogy minő a hajón levő kanáriak helyzete. Mivel normandiai lovagunk ekkor Sevillát a kilátásba helyezett kihallgattatása miatt el nem hagyhatta, csak rendeletet küldött Cadixba, hogy a szigetlakókkal tisztességesen bánjanak. De ezen üzenetküldözgetés alatt a hajó, a melyen azok voltak, Arragoniába került s a szegény embereket csakugyan eladták rabszolgául.

Ezalatt Jean de Béthencourt is nyert kihallgatást Castilia királyánál. Miután vállalata eddigi sikereit elmondta, így szólt: «Felség! én segélyért és azon engedélyért jöttem, hogy a Kanári-szigeteket a keresztény hitnek megnyerhessem; miután pedig Felséged a környékbeli országoknak is ura és vezére, miután Felséged lakik a keresztény királyok közül ama szigetekhez legközelebb — eljöttem, kérem kegyelmét s fogadjon hűbéresének.»

A király e kérelemnek megörült s azt teljesítette. Hűbérebe adta Béthencourtnak a Kanári-szigeteket, megengedte, hogy mindazon árúkból, melyeket a nevezett szigetekről Spanyolországba fognak vinni, egy ötödöt magának tarthasson meg. Sőt még ezenkívül adott neki ajándékba húszezer maravedit, körülbelül hatezer arany forintot, hogy Gadifer kormányzó és a többi emberei részére élelmi szereket vásárolhasson; végre őt még a szigetekre nézve pénzverési joggal is felruházta.

Szerencsétlenségre a húszezer maravedit egy olyan emberre bízta, a ki megszökött vele Franciaországba s így Castilia királyának ajándékát magával elvitte.

Kárpótlásul azután kapott a normandiai lovag III. Henriktől egy jól felszerelt hajót, melyet a ki-

rály rakatott meg a szükséges élelmi szerekkel, fegyverekkel, szerszámokkal és nyolczvan emberből álló legénységgel. Jean de Béthencourt a király ez újabb nagylelkű tettét nagy elismeréssel fogadta s megírta Gadifernek, hogy mi mindent tett vállalatuk érdekében, megírta, hogy mennyire elcsodálkozott és megharagudott, mikor hírt hallott Bernevalnak, a kiben ő megbízott volt, viselt dolgairól s végre még tudtára adta, hogy Castilia királyának hajója nem sokára el fog utazni.

Míg Béthencourt vállalata érdekében ezeket tette, Lancerote szigetén komoly események mentek végbe. Gvadarfia király, a kit Bernevalnak irányában tanúsított magaviselete bántott, fellázadt és Gadifer emberei közül nehányat már meg is ölt. Gadifer el volt határozva a bűnösök büntetését követelni, midőn a király egy rokona, a bennszülött Ás eljött hozzá s azt az ajánlatot tette neki, hogy Gvadarfiát kerítse hatalmába s az ő javára fossa meg a trónustól. Ezen Ás igazi gazember volt, a ki miután elárulta volt királyát, ugyanazt akarta tenni a normandiaiakkal, hogy őket a szigetekről elűzze. Gadifer, a ki a bennszülöttnak gonosz szándékairól nem is álmodott, hanem csak övéinek halálát akarta megbosszulni, elfogadta Ás ajánlatát; ezután kevés idő múlva szent Katalin napjának előestélyén a királyt ellenségei meglepték, a várba vitték és lánczra verték.

Néhány nappal ez eset után a sziget új királya, Ás már megtámadta Gadifer embereit s nehányat halálosan meg is sebesített. De már a rákövetkező éjjelen Gvadarfiának sikerült megszöknie; ez Ást elfogatta és azonnal megköveztette és elégettette.

A kormányzó, a kit a mindennap megújuló erőszakos tettek nagyon bosszantottak, elhatározta, hogy

a tartománynak minden férfi-lakosát meg fogja öletni, csupán az asszonyokat és gyermekeket hagyja életben és ezeket megkeresztelteti. De mielőtt e határozatát végrehajthatta volna, a Jean de Béthencourt küldte hajó és egyéb dolgok Gadifer figyelmét magukra vonták. A hajón ugyanis a nyolczvan emberen és az élelmi szerekén kívül a többi dolgok közt egy levél is volt, melyben Béthencourt Gadifernek tudtára adja, hogy Castilia királyától a Kanári-szigeteket, mint hűbért, elfogadta; ennek a kormányzó nem nagyon örült, mert a szigetek egy részére ő számított. De ezen elégedetlenségét eltitkolta és színelig örömmel fogadta az ujonnan érkezőket.

Az élelmi szereket és fegyvereket azonnal partra szállították; Gadifer pedig hajóra szállott, hogy a szomszédos szigetekkel is megismerkedjék. Kiséretében voltak Remonnet és mások; két bennszülöttet pedig azért vitt magával, hogy őt vezessék.

Gadifer minden baj nélkül elérte Fuerteventurát s itt kikötött. Nehány napra rá harminczöt emberrel elindult, hogy a szigetet bejárja; de csapatjának nagyobb része nem sokára elhagyta őt és csak tizenhárom ember, ezek közt két íjjas, maradt mellette. Gadifer ezért kutatásait nem hagyta abba. Miután egy sebes folyású vizen átgázolt, egy pompás völgybe ért, melyet nyolczszáz pálmafa tett árnyékossá. Miután itt embereivel megpihent és felüdült, folytatta útját fölfelé egy hosszú lejtőn.

Itt megjelent vagy ötven bennszülött, a kik körülfogták a kis csapatot és azt megtámadták. Gadifer és társai jól védekeztek s így sikerült nekik ellenségeiket elűzni; este felé azután a négy fogoly-asszonynyal együtt a hajót is elérték.

Másnap Gadifer elhagyta Fuerteventurát és Gran

Canarián a mostani Teldes és Argonnez közt fekvő öbölben kötött ki. A parton valami ötszáz bennszülött barátságosan fogadta őket és horgokért meg más vasdarabokért gyümölcsöket, még pedig vagy fügét vagy sárkányfagyümölcsöt adott nekik, mely utóbbit az európaiak balzsam illatánál fogva nagyon szerettek. De e mellett a bennszülöttek nagyon vigyáztak az idegenekre s mivel húsz évvel előbb Lopez kapitány és emberei a szigeteket kirabolták, Gadifernek sem engedték meg, hogy partra szálljon.

A kormányzónak tehát a nélkül, hogy Gran Canariát bejárta volna, fel kellett vonatnia a vitorlákat s elmennie Hierro vagyis Ferro szigetére; miután ennek partjait körülhajózta, éjjel Gomera-szigethez ért, a melyen a bennszülöttek rakta tűz messzire elvilágított. Nap felkelte után Gadifernek néhány társa partra akart szállani; de Gomera lakói, kik ravaszságuk és bátorságuknál fogva félelmesek voltak, megrohanták a spanyolokat, a kiknek gyorsan csolnakjukba kellett menekülniök, nehogy az ellenség kezébe kerüljenek.

Gadifer, a kit a fogadtatás, melyben a sziget vad lakói őt részesítették, nagyon bosszantott, Ferro szigetén akart szerencsét próbálni. El is jutott még nappal oda s minden akadály nélkül partra szállhatott, fel is használta ez alkalmat s huszonkét napi pihenőt tartott a szigeten.

A sziget belseje nagyszerű látványt nyújtott. Több mint százezer fenyű borította. Több helyen kristálytiszta bővizű patak öntözte. A fürjek egészen ellepték és a disznó, kecske meg juh bővében volt.

E vendégszerető szigetről a fölfedezők Palmába mentek át s egy tekintélyes folyótól jobbra fekvő kikötőben vetettek horgonyt. Palma volt a legnyu-

gatibb sziget. Fenyő és sárkányfa (*Dracna*) fedték, bővizű patakok öntözték, kitünő rétek takarták s mint ilyen a sziget mindenféle termelésre alkalmas volt. Nagy, erős és arányos növéssű lakóinak egészen fehér bőrük és kellemes arczonásaik voltak.

Gadifer csak kevés ideig maradt e szigeten; matrózai még ellátták magukat ivó vízzel és két nap, meg két éjj alatt, miután a többi sziget mellett elhajóztak a nélkül, hogy kikötöttek volna, a lance-rote-i várhoz értek. Ez alatt a visszamaradt legénység folyton üldözte a bennszülötteket és sok foglyot ejtett; erre a megrémültek közül néhány minden nap eljött az idegenekhez, kegyelemért esedezett s kérte, hogy őket is kereszteljék meg. Gadifer, a ki ez eredmény által el volt ragadtatva, az egyik nemes embert Spanyolországba küldötte, hogy a Kanári-gyarmat állapotáról Béthencourtnak jelentést tegyen.

II.

Jean de Béthencourt visszatér a Kanári-szigetekre. — Gadifer feltékenysége. — Jean de Béthencourt meglátogatja a maga szigeteit. — Gadifer elindul Gran-Canaria meghódítására. — A két vezér közt kitör az egyenetlenség. — Mindketten visszatérnek Spanyolországba. A király megszegyeníti Gadifert. — A normandiai lovag ismét a szigetekre megy. — Fuerteventura bennszülöttei megkeresztelkednek. — Jean de Béthencourt Caux-ba utazik. — Majd ismét visszaindul Lancerotera. — Az afrikai partokon kiköt. — Gran-Canaria, Ferro és Palma szigetek meghódítása. — Maciot a Kanári-szigetek kormányzójává nevezetik ki. — Jean de Béthencourt Rómában a pápától engedélyt nyer, hogy a Kanári-szigeteken püspökséget alapíthasson. — Jean de Béthencourt visszatér hazájába. — A normandiai lovag halála.

A kormányzó küldötte még nem érte el Cadixot, midőn már Béthencourt báró személyesen «egy szép kis csapattal» megjött Lancerote szigetére. Gadifer és társai, valamint a kikeresztelkedett bennszülöttek

nagy ünnepiességgel fogadták. Nehány nappal később maga Gvadarfia király is kegyelemre megadta magát és 1404 februarius huszadikán társaival együtt fölvette a keresztséget. Jean de Béthencourt papjai ezután maguk készítettek az ujonnan megkeresztelték részére egy igen egyszerű és világos utasítást, mely magában foglalta a kereszténység főtanait a világ teremteséről, Ádám és Éva bűnbeeséséről, Noéről és a bábéli toronyról, a patriarchák életéről, Jézus Krisztus élettörténetéről és keresztre feszítéséről és a melyben elmondták, miképen kell hinni a tíz parancsolatban, az oltári szentségben, a husvéti bárányban, a gyónásban és más hasonló dolgokban.

Jean de Béthencourtnak törekvései nemesek voltak. Ő nem elégedett meg azzal, hogy átkutatta és úgyszólván elfoglalta a Kanári-sziget csoportot, hanem már is arra gondolt, mikép kerítse hatalmába Afrikának az Atlanti-tenger által mosott partjait. Midőn Lancerote-ra visszatért, már ezen törte a fejét; pedig még sokat kellett tennie, hogy e szigetcsoporton, melynek még csak névleges ura volt, csak erős kormányzatot hozhasson is létre. Hozzáfogott tehát ehhez és először is személyesen meg akarta látogatni mindazon szigeteket, melyeket Gadifer már beutazott volt.

De mielőtt elment volna, közte és Gadifer közt beszélgetés folyt, melyet meg kell említenünk. Gadifer felhánván szolgálatait, követelte a bárótól, hogy jutalomképen adja neki Fuerteaventurát, Teneriffát és Gomerát.

«Barátom uram», válaszolá a báró, «a szigetek s a föld, melyet kívánsz, még nincs meghódítva. Én ugyan oda törekszem, hogy te fáradalmaidért a ju-

talmat megnyerd, mert azt megérdemled. De kérlek, fejezzük be előbb megkezdett vállalatunkat s addig is maradjunk testvérek és barátok.»

«Ez igen szép beszéd», felelte Gadifer; «de van köztünk egy dolog, a mivel én sehogy sem vagyok megelégedve s ez abban áll, hogy te a Kanári-szigeteket hűbérként Castilia királyától elfogadtad és hogy ennek alapján, egyszerre csak azok urává teheted magadat.»

«Arra nézve, a mit mondasz», volt Jean de Béthencourt válasza — «teljesen igazad van, én letettem a hűbéresküt és magamat, a mennyiben Castilia királya abba beleegyezik, a szigetek birtokosának tartom. De kérlek, várd meg a dolog végét és meglátod, hogy én kielégítésedre oly dolgot fogok neked átadni, melylyel teljesen meg leszesz elégedve.»

«Én nem maradok soká e földön», felelt újból Gadifer, «mert nekem vissza kell térnem Franciaországba. Nem akarok tovább itt maradni.»

Erre a két lovag elvált egymástól; de Gadifernek haragja lassan lecsillapult s ő is Béthencourt emberei közé állott akkor, a mikor azok a Kanári-szigetek átkutatására elindultak.

Béthencourt báró, miután magát és embereit élelmi szerekkel és fegyverekkel jól ellátta, felvonatta a vitorlákat és elhajózott Fuerteventurába. Három hónapig maradt e szigeten s mindjárt eleinte nagyszámú bennszülöttet kerített hatalmába, kiket Lancerotera küldött. Ezen eljárásan nem kell csodálkoznunk, mivel azon korban minden hódítás hasonló módon történt. Ezután a bennszülöttek ellen egy kis erősséget építtetett, azon bennszülöttek ellen, a kik magasak, erősek és szokásaikhoz híven ragaszkodók voltak; a Richeroque-nak nevezett erősség, melynek

romjai egy kis helység közepén maig is láthatók, egy magas hegy lejtőjén épült. Miután ez elkészült, a báró bejárta az egész szigetet.

Ugyanezen időben Gadifer, a ki még sérelmeit nem feledte el és nem hagyott fel rossz kedvével, melynek gyakran hangos szavakban is kifejezést adott, elfogadta egy csapat vezérletét, melyet a báró rábízott, hogy azzal Gran-Canariát meghódítsa.

Gadifer 1404 július 25-én indult el, de vállalatának semmi látható sikere sem volt. Mindjárt kezdetben a hajósokat a vihar és ellenkező szelek erős próbára tették. Nagy nehezen megérkeztek Teldes kikötőbe, a hol, mivel már éjjel volt s a szél nagyon erősen fújt, nem mertek kikötni, hanem folytatták útjokat a kis Argineguy városáig, a hol horgonyt vetettek és tizenegy napig tétlenül maradtak. A bennszülöttek, kiket Artamy nevű királyuk felingerelt, cselt forraltak ellenségeik ellen, a mely végzetes lehetett volna Gadifer embereire nézve. Volt különben köztük csetepaté, folyt a vér is és a spanyolok, miután csekély számmal voltak, két napra elmentek Teldesbe s onnan vissza is tértek Lanceroteba.

Gadifer, kit vállalatának sikertelensége még jobban bosszantott, ez időtől fogva mindent, a mi körülötte végbe ment, rossznak talált. Irigysége, melyet vezére ellen táplált, napról-napra növekedett s gyakran heves vádaskodásokban tört ki; gyakran elmondta, hogy Béthencourt báró sem csinált mindent maga és a hódítás műve sem jutott volna még annyira, ha mások nem segítik. A báró e beszédeknek neszét vette, roppantul megharagudott s az irigy Gadifernek szemrehányásokat tett, a miért is heves szóváltás folyt köztük. Gadifer megmaradt azon szándéka

mellett, hogy elhagyja ezen földet; mert minél tovább marad rajta — mondá — annál többet veszít. Jean de Béthencourt, tehát úgy rendezte be dolgait, hogy elutazhassék Spanyolországba; felkérte Gadifert is, hogy kísérje el s így együtt «a köztük fennforgó egyenetlenséget» megszüntethessék. Gadifer ez ajánlatot elfogadta; de a két versenytárs nem utazott együtt; mert mindketten külön, saját hajójukon hagyták el a Kanári-szigeteket. Miután Sevillába érkeztek, Gadifer előadta panaszát; de Castilia királya nem neki adott igazat, sőt teljes mértékben helyeselte Béthencourt eljárását; miért is Gadifer elhagyta Spanyolországot s visszatért Franciaországba, hogy soha többé ne lássa azon szigeteket, melyeket maga részére kívánt volna elfoglalni.

Béthencourt báró maga az ítélet kihirdetése után azonnal búcsút vett a spanyol királytól. A keletkező gyarmat kormányzása sürögösen követelte jelenlétét. Elutazása előtt Sevilla lakói, kik nagyon megszerették, több kedves meglepetésben részesítették; sőt a mi rá nézve leghasznosabb volt, élelmi szerekkel, fegyverekkel, aranynyal és ezüsttel is ellátták.

Miután a normandiai Spanyolországot elhagyta, szerencsésen megérkezett Fuerteventurára, hol emberei nagy örömmel fogadták. Gadifer, mikor elutazott, a maga helyén törvénytelen fiát Hannibalt hagyta, de a báró ezzel legkevésbé sem érezte az atyja magaviseletének helytelen voltát.

Az első napokban, midőn Béthencourt hivatalát újból elfoglalta, a bennszülöttekkel számos csatát vívott, a minek következtében a kápolna, Richeroque vára és a benne levő élelmi szerek is elpusztultak. De a báró hatalmasan küzdött és végre is győztes maradt. Lancerote-ból is elhivatta számos emberét

és rendeletet adott, hogy a szétrombolt erősséget azonnal állítsák helyre.

A küzdelemnek mindamellett még nem volt vége és a bennszülöttek közül sokan pusztultak el; a többi között egy kilencz láb magas óriás is, a kit Béthencourt élve szeretett volna kézre keríteni. A báró e harczai közben Gadifer törvénytelen fiában és ennek kíséretében teljesen soha meg nem bízhattott. E fiú ugyanis atyja féltékenységét a báró iránt örökölte. Ez pedig, miután Hannibalra szüksége volt, egy darabig eltitkolta a bizalmatlanságát; más különben is szerencséjére saját emberei többen voltak, mint azok, a kik Gadiferhez hívek maradtak. Lassan azonban Hannibal kifakadásai is olyanokká lettek, hogy a báró elküldte hozzá egyik tisztjét, Jean le Courtoist és ez által figyelmeztette esküjére és arra, hogy azt szigorúan tartsa meg.

Jean le Courtois elég rossz fogadtatásban részesült; össze is tűzött a Gadifer fiával és övéivel valami bennszülött foglyok miatt, kiket ezek jogtalanul visszatartották és kiadni nem akartak. Hannibal végre mégis engedelmeskedett; de Jean le Courtois, mikor a báróhoz visszatért, elmondta neki, hogy mily szemtelenül viselte magát a törvénytelen szülött és oda törekedett, hogy urát ellene megharagítsa. «Nem uram», válaszolá az igazságszerető Béthencourt, «én nem akarom, hogy őt vagy övéit valaki jogtalanul bántsa. Nem szabad mindent megtennünk, a mihez jogunk van; fékezniük kell magunkat s jobban ügyelnünk becsületünkre, mint hasznunkra.» Szép szavak ezek, melyeket nem lehet eléggé mélyen az emlékezetünkbe vésnünk.

Ezalatt, daczára a benső viszálykodásnak, a háború a bennszülöttek és a hódítók közt tovább folyt; de

ez utóbbiak, kiknek fegyverei jobbak voltak, minden összeütközésnél győztesek maradtak. Ezért is Fuerteventura királyai alkudozásba akartak bocsátkozni s egyik emberöket Béthencourthoz küldték, hogy nevökben fegyverszünetet kérjen; e kérelemhez még azt is hozzá csatolták, hogy szeretnének keresztényekké lenni. A báró, a ki ez ajánlatnak nagyon megörült, azt felelte, hogy a királyokat, ha eljönének hozzá, igen szívesen fogadná.

Csakugyan Maxorata király, a ki a sziget északnyugati részét kormányozta, huszonkét emberével nem sokára el is jött s 1405 januárius 18-án kíséretével együtt megkeresztelkedett. Három nappal későbbben másik huszonkét bennszülött vette fel a keresztséget. Januárius 25-én azon király jött a báróhoz, a ki Fuerteventura délkeleti részében levő Handia félszigetnek állott élén; e királynak kíséretében huszonhat ember volt; ezeket is megkeresztelték. Így rövid idő múlva Fuerteventura összes lakói felvették a keresztény vallást.

Jean de Béthencourt, a kit e siker boldoggá tett, szerette volna most hazáját viszont látni. A vezérséget és a szigetek kormányzását egyik tisztjére Jean le Courtois-ra bízta és januárius utolsó napján társainak sírása közben és áldáskívánataitól kísérve, elindult. Három bennszülött férfit és egy nőt vitt magával, hogy azoknak a franczia királyságot megmutassa. «Hogy az Isten vezérelje, akkor is, mikor haza és akkor is, mikor visszautazik», — mondja az elbeszélés.

Huszonegy nap alatt Béthencourt báró Harfleur kikötőbe ért és két nappal későbbben bevonult a grainville-i palotájába. A környék nemesei mind eljöttek látogatására és ő és a báróné nagy ünnépet

rendeztek. Béthencourt azonban, hogy mielőbb visszatérhessen a Kanári-szigetekre, csak kevés ideig akart hazájában maradni. Magával akarta azonban vinni honfitársai közül is mindazokat, a kik önkényt jelentkeznek; felfogadott tehát mindenféle foglalkozású embereket, nőseket, nőtleneket, a kiknek aztán földet ígért. Így sikerült neki összehozni bizonyos számú kivándorlót, a többi közt huszonnyolcz katonát, a kik közül huszonhárom a feleségét is magával vitte. Két hajó állott készen a kivándorlók elszállítására; a találkozást május hatodik napjára tűzték ki. Ugyanazon hónap 9-ikén Béthencourt felvonatta a vitorlákat és elindult. Francziaország elhagyása után négy és fél hónappal, megérkezett ismét Lanceroteba.

A normandiai lovag megérkeztének öröme megszólaltak a legkülönbözőbb hangszerek. «Az ég dörgeése sem hallatszott volna az örömjaj közepette.» A bennszülöttek is tánczoltak és énekeltek s a kormányzó tiszteletére folyton kiáltozták: «Ime jó a királyunk!» Jean le Courtois is sietve megjelent vezére előtt, a ki mindjárt megkérdezte tőle, hogyan folynak az ügyek. «Uram! minden a lehető legjobban megy» volt a tiszt válasza.

Béthencourt követői vele együtt a lancerote-i várban foglaltak lakást. A föld az új jövevényeknek nagyon megtetszett. Ettek datolyát és más gyümölcsöt, melyek kitünően ízlettek, «és semmi sem okozott nekik bajt.»

A báró Lancerote-ban csak rövid ideig maradt, új híveivel együtt nem sokára Fuerteventurába ment, hogy nekik ezen szigetet is megmutathassa. Különösen a bennszülöttek és királyaik itt is oly örömmel fogadták ötöt, mint a lancerote-iak. A királyok

nála is vacsoráltak Richeroque várában, melyet Jean le Courtois helyreállítatott volt.

Béthencourt báró ekkor azon szándékát fejezte ki, hogy Gran-Canariát is úgy, mint Lancerote-ot és Fuerteventurát, meg fogja hódítani. Terve szerint a szigetek kormányát unokaöcsésének Maciotnak, kit Franciaországból magával hozott volt, fogta volna örökségképen átadni azért, hogy ama földről a Béthencourt név soha ki ne vesszen. E tervét Jean le Courtoisval közölte is, a ki örömmel adta beleegyezését és helyeselte az egészet. «Uram, ha az Istennek is úgy tetszik, én veled együtt fogok Franciaországba visszatérni. Én igazán rossz férj vagyok; mert már öt éve nem kerestem fel a feleségemet; igaz — őszintén szólva — nem is törődik ő avval sokat!»

A Gran-Canariába való elutazás napjául 1405 október hatodik napját tűzték ki. Három hajó vitte a báró kis csapatját. De a szél mindjárt megindulásuk után Afrika partjai felé vitte őket; eljutottak így a Bajadorfokon túl fekvő vidékre, a hol Béthencourt kikötött és partra szállott. Nyolcz mértföldnyi távolságra hatolt be amaz ország belsejébe s e közben kézre kerített néhány bennszülöttet és három-ezer tevét, melyeket hajójához vitetett. A mennyit csak lehetett, ez állatok közül felraktak a hajóra, hogy őket a szigetekben meghonosítsák; ezután a báró felvonatta a vitorlákat s elhagyta a Bojadorfokot; övé a dicsőség, hogy azt harmincz évvel előbb körülhajózta sem mint a portugallok.

A báró három hajóját, midőn azok az afrikai partokról Gran-Canaria felé eveztek, a vihar szét-szorta. Az egyik Fuerteventura, a másik meg Palma szigetére jutott. De végre az e célra kitűzött helyen

mindnyájan találkoztak. Gran-Canaria az elbeszélés szerint húsz mértföld hosszú és tizenkét mértföld széles. Éjszaki részén sík föld, déli részén pedig hegyes. A fenyő-, sárkány-, olaj-, datolya- és fügefák valóságos erdőket képeztek. Kecskék, juhok és elvadult kutyák is nagy számban voltak rajta. A könnyen megművelhető földben évenként kétszer is megtermett a gabona. A lakosok száma is nagy volt, a kik magukat kivétel nélkül nemeseknek tartották.

Béthencourt alig hogy kikötött a szigeten, már is annak meghódítására gondolt. Szerencsétlenségére azon körülmény, hogy az afrikai partokra jutott volt, normandiai katonáit nagyon büszkékké tette és ezek azért azt hitték, hogy Gran-Canariát és tízezer lakóját húsz emberrel is meg lehet hódítani. Béthencourt báró, mikor látta, hogy emberei mily gögösek, elővigyázatra intette őket; de azok nem hallgattak rá, a mit azután drágán meg kellett fizetniök. Egy csetepaté alkalmával, melyben eleinte előnyben voltak, szétszóródtak; a bennszülöttek ekkor még nagyobb elkeseredéssel rohantak rájuk s megölték mind a huszonkettőt, a többi közt Jean le Courtoist és Hannibalt, Gadifer törvénytelen fiát is.

Ezen szerencsétlen kimenetelű ütközet után Béthencourt elhagyta Gran-Canariát, Elment Palma szigetére, s azt akarta hatalma alá vetni. Ezen sziget lakói azonban a kódobásban nagyon ügyesek voltak és ritkán hibáztak el valakit. Azért is azon számos kis ütközetben, melyet vívtak, volt elég halott mindkét oldalon; azonban mégis több a palmaiakén, mint a normandiaiakén, kik közül összesen is csak valami százan estek el.

Hat heti csatározás után a báró elhagyta Palmát

és elment Ferro szigetére, hol három hónapig tartózkodott. A sziget hét mértföld hosszú és öt mértföld széles; alakjára nézve olyan, mint a hold sarlója. Partjai nem szaggatottak és földje magasra emelkedik ki a tengerből. Nagy fenyő és borostyán ligetek teszik árnyékossá. A vízgőzök, melyeket a magas hegyek megsűrítene, a földet gyakran meg nedvesítik s ennek következtében gabona és szőlőtermelésre igen alkalmassá teszik. Vadat bőven lehet rajta találni; disznók, kecskék, juhok úgy szintén a nagy gyíkok is nagy számmal vannak. A lakosok, úgy a férfiak mint a nők, igen szépek, élénkek, vígak, egészségesek, ügyesek és jól megtermettek voltak és a házasságra nagy hajlandóságot tanúsítottak. Egy szóval Ferro a szigetcsoporthoz egyike a legszebbeknek.

Béthencourt, miután Palma és Ferro szigetét meghódította volt, visszatért hajóival Fuerteventurára. Ez utóbbit, a mely tizenhét mértföld hosszú és nyolcz mértföld széles, sík föld és hegyek képezik. Egyébként földje nem oly egyenetlen, mint a többi szigeté. Édes vízben gazdag patakok folynak a pompás ligetek közt; az euforbiák, melyekből csípős, tejszerű nedv szivárog ki, gyilkos mérget szolgáltatnak. Azonkívül bővében van a datolyapálma, az olajfa, a masztixfa (*Pistacia lentiscus* L.) és egy bizonyos festő anyagot szolgáltató növény, a mely midőn termesztetni kezdték, roppant buján nőtt. Fuerteventura partjain nagy hajók nem találhatnak biztos kikötőt; de a kicsinyek teljes biztonsággal helyezkedhettek el mellette.

E szigeten osztott ki Béthencourt báró gyarmatosainak először földeket s ezt oly igazságosan hajtotta végre, hogy sorsával mindenki meg volt elé-

gedve. Azoknak, a kiket ő hozott magával, kilencz évre teljes adómentességet biztosított.

Egy oly jámbor emberre nézve, a minő Béthencourt báró volt, a vallás és egyházi igazgatás kérdése nem lehetett közönyös. El is akart tehát menni Rómába, hogy országa részére püspököt kérjen, a ki «a katholikus vallást igazgassa és terjeszsze». De mielőtt elutazott volna, unokaöcscsét Maciot de Béthencourt-t a szigetsoport kapitányává és kormányzójává kinevezte s meghagyta, hogy két ember, a kik az ő parancsa alatt fognak állani, kezelje az igazságszolgáltatást, hogy évenként kétszer küldjenek neki tudósítást és hogy Lancerote meg Fuerteventura jövedelmeit két templom építésére fordítsák.

Azután unokaöcscsének Maciot-nak a többi közt ezeket mondta: «Egyébként korlátlan hatalmat és tekintélyt ruházok rád, hogy mindent, a mit tisztességesnek és üdvösnek találsz, megtehesd; de óvd meg első sorban az én becsületemet és az én jövedelmeimet. A mennyire csak lehet, kövesd mind az igazságszolgáltatásban mind más egyéb dolgokban a francia és normandiai szokásokat. Egyszer-smind arra kérlek és azzal bízlak meg, hogy a mennyire csak lehet, tartsd fenn a békét és az egyetértést, hogy mindnyájan mint testvérek szeressétek egymást és hogy különösen köztetek, a kik nemesek vagytok, soha viszálykodás ne keletkezzék. Mindegyiteknek kijelöltem a teendőit: az ország elég nagy; éljetez békében és egyetértésben. Jobb tanácsot nem tudok adni, mint azt, hogy a békét tartsátok fenn; ez esetben minden rendében lesz.»

Béthencourt még három hónapig maradt Fuerteventurán s a többi szigeteken. Oszvéréen ülve, Maciot és a többi nemesek társaságában, bejárta az orszá-

gát s beszélgetett az emberekkel, a kik már kezdtek megtanulni a normandiaiak nyelvét. Elmondta nekik, mit kelljen tenniök s mindig mily tisztességes eszközökhöz nyulniok. Miután pedig a meghódított szigeteket mind bejárta, kihirdette, hogy december 15-ikén el fog utazni Rómába.

Elutazása idejéig azután Lancerote-ban maradt. Ott meghagyta mindazon nemeseknek, kiket magával hozott volt, a mesterembereinek és a három királynak, hogy elutazása előtt két nappal gyűljenek össze nála, hogy elmondhassa nekik saját akaratát és hogy őket Istennek ajánlhassa.

A meghívottak közül a kitűzött időben senki sem hiányzott. Béthencourt báró őket a lancerote-i várban fogadta és pompásan megvendégelte. A lakoma végeztével egy székben foglalt helyet, mely egy emelkedett helyen volt s még egyszer lelkökre kötötte, hogy engedelmeskedjenek mindnyájan Maciotnak, hogy fizessék meg részére pontosan az ötödöt, hogy teljesítsék keresztényi kötelmeiket és szeressék az Istent. Azután kiválasztotta azokat, kiket magával akart vinni Rómába s megtette az előkészületeket az elutazásra.

Alig hogy hajója felhúzta a vitorlákat, minden oldalról kitört a jajgatás. Európaiak és bennszülöttek egyaránt megsiratták «az igazságos urat», a kiről azt hitték, hogy soha többé nem fogják látni. Sokan közülök beugrottak a vízbe s fogták a hajót, mely vontá őket. De a vitorlákat felhúzták. Béthencourt elutazott. «Hogy az Isten kegyelme őt minden gonosztól és bajtól óvja meg!»

Hét nap alatt a normandiai lovag Sevillebe ért. Innen Valladolidba ment, hogy a királylyal találkozhassék, ott igen szíves fogadtatásban részesült.

Hősünk elmondta a spanyol királynak az egész hódítás történetét s azután ajánló leveleket kért a pápához, hogy megnyerhesse az engedélyt országában egy püspökség alapítására. A király, miután őt roppant leereszkedőleg fogadta és ajándékokkal elhalmozta, a kívánt leveleket kiadatta; mire Béthencourt báró fényes kísérettel Rómába elutazott.

Az örök városban a báró három hétig tartózkodott. Itt megkapta az engedélyt, hogy VII. Incze pápa lábát megcsókolhassa. A pápa a fogadtatás alkalmával megdicsérte őt, hogy annyi embert megnyert a keresztény vallásnak, azután elismerését fejezte ki bátorsága fölött, melynek tanujelét adta akkor, mikor elhagyta Francziaországot, hogy oly messze földet meghódítson. A kihallgatás után a püspökség alapítására szükséges engedélyt kiadta és Albertet az összes Kanári-szigetek püspökévé kinevezte. Ezek után a báró búcsút vett a pápától, a ki őt meg is áldotta.

Az új püspök is elbúcsúzott a bárótól és haladéktalanul elutazott, hogy helyét elfoglalja; meg is érkezett Fuerteventurába minden baj nélkül. Maciot, a ki igazi lovag volt, őt tiszteletteljesen fogadta. Albert azonnal hozzá is fogott püspöksége kormányzásához, melyet kegyesen és jóindulattal teljesített, gyakran tartott majd az egyik, majd a másik szigeten hitszónoklatokat, végre Jean de Béthencourt-ért különös imákat rendelt el. Maciot-t is mindnyájan, de különösen a föld népe szerette. Azonban az is igaz, hogy e boldog idő csak öt évig tartott; mert későbbben Maciot a korlátlan hatalom gyakorlatától elkábulva zsaroló lett; miért is az országból elűzték.

Azon közben Béthencourt báró elhagyta Rómát

JEAN DE BETHENCOURT TEHÁT MEGCSINÁLTA VÉGRENDELÉTÉT.

és Firenzen keresztül Párisba, majd Béthencourtba ment, hol a nemesek nagy számmal összegyűltek, hogy az ő személyében a Kanári-szigetek királyát üdvözljék. Annyi bizonyos, hogy sokan gyűltek össze; ha már a báró első látogatásakor sokan jöttek össze, most még többen tisztelegtek nála.

Béthencourt báró, a ki «már öreg» volt, feleségével egy szép és fiatal asszonynyal, Grainvilleben telepedett meg. Unokaöcscsétől, Maciottól, gyakran kapott üzeneteket s remélte is, hogy még egyszer vissza fog térni Kanári-királyságába, de az Isten nem engedte megérnie ez örömet.

1425-ben egy napon a báró megbetegedett. Látott rajta, hogy nem fog már sokáig élni. Megcsinálta tehát végrendeletét, felvette a halotti szentséget «és — mond az elbeszélés befejezésésképen — elment e századból a másikba. Isten legyen lelkének irgalmas. Sírja Grainville-la-Teinturièreben közvetlenül a templom nagy oltára előtt van. Meghalt ezernégyszázhuszonötben.»

VII. FEJEZET.

Kolumbusz Kristóf (1436—1506.)

I.

Madeira, a Zöldfok-szigetek, az Azorok, Guinea és a Kongo fölfedezése. — Diaz Bertalan. — Cabot és a Labrador-félsziget. — A geografusok és a kereskedők törekvései a középkorban. — A középkorban az Európa és Ázsia közt levő távolságra nézve hibás nézet uralkodik. — Kolumbusz Kristóf származása. — Kolumbusz első utai. — Kolumbusz terve nem részesült tetszésben. — Kolumbusz a franciskánusok klostromában. — Fogadtatása Ferdinand és Izabellánál. — 1492 április 17-ről keltezett szerződése. — A Pinzon testvérek. — Palos kikötőjében három hajót felszerelnek. — Kolumbusz 1492 augusztus 3-án útnak indul.

Az 1492-ik év a földrajz évkönyveiben mindig kiváló helyet fog elfoglalni; mert ez azon emlékezetes év, melyben Amerikát fölfedezték. Egy embernek lángelméje, hogy úgy mondjam, kiegészítette a földgömböt, igazolván ez által Gagliuffi következő versét:

Unus erat mundus; duo sint ait iste: fuere.

(Csak egy világ volt; legyen kettő — mondá ő — és úgy lett.)

Az ó-világnak tehát az újat moralis és politikai tekintetben nevelés alá kellett fognia. Azonban állott-e az feladatának magaslatán, midőn még eszméi szűkkörűek, törekvései félig barbárok, vallási türelmetlensége pedig oly nagy volt? E kérdésre a tények felelnek meg.

1405-től, midőn de Béthencourt János befejezte a Kanári-szigetek gyarmatosítását 1492-ig mi történt? Nehány szóval el fogjuk mondani.

Ez időben a spanyol félszigeten az araboknak köszönhető tekintélyes tudományos mozgalom keletkezett. Minden kikötővárosban s különösen a portugallokban sokat beszéltek a gazdag és csodálatos afrikai földről és a tengerentúli országokról. «Ezerféle elbeszélés, mondja Michelet, költötte fel a kíváncsiságot, a bátorságot és a fősვნყსéget; mindenki látni akarta azon titokszerű vidékeket, melyeken a természet megalkotta a maga szörnyetegeit és a melyeken a föld felszínére elszórta az aranyat.» Egy fiatal herczeg, Henrik infans, viseui herczeg, I. János király harmadik fia, a ki a csillagászatot és földrajzot tanulmányozta, kortársaira nagy befolyást gyakorolt; ő az, a kinek Portugallia tengerentúli hatalmát és a világ ama gyakran megújított felfedezési vállalatokat köszönhette, melyeknek ragyogó leírása és nagyszerű eredményei Kolumbusz Kristóf fantáziáját is felizgatták.

Sagresben, Algarve tartomány egyik déli pontján, a melyről az emberi szem bekalandozhatta a mérhetetlen oczeánt s a mely mintegy új föld keresésére látszott utalni, Henrik egy csillagvizsgáló tornyot építtetett és egy tengerészeti akademiát alapíttatott, hol tudósok pontosabb térképeket szerkesztettek és az iránytű használatára tanítottak; ott gyűltek köréje a tudósok és gyűjtötték az adatokat, melyek segélyével Afrikát körülhajózni és Indiát elérni lehessen. A nélkül, hogy valaha részt vett volna valamely tengerészeti vállalatban, csupán biztatásai és a tengerészek pártfogolása által kivívta magának a «tengerész» nevet, a mely név történeti nevévé is lett.

1418-ban Henrik udvarából való két portugall nemes, Juan Gonzales Zarco és Tristam Vaz Teixeira a Nun-fokon, az ókori utazások e végzetes határ-

Isidore de Bénéfice

TENGERESZ HENRIK.

pontján, túl mentek; itt a szél kiragadta kezökből a kormányrudat és kidobta őket a sík tengerre s azután elűzte egy szigetre, melyet Puerto-Santonak neveztek el. Kevéssel később, midőn a látóhatár egy mozdulatlan fekete pontja felé hajóztak, egy nagy és pompás erdővel borított szigethez érték el. Ez Madeira volt.

1433-ban Gillianes és Gonzales Baldaya körülhajózták a Bojador-fokot is, mely oly gyakran vetett gátat a fölfedezők elé és elvitorláztak azontúl is még vagy negyven mértföldre.

Felbátorítva e példa által, Gonzales és Nuno Tristam 1441-ben még tovább mentek s eljutottak a huszonegyedik fok alatt fekvő Bianco-fokig; «oly hőstett» mondja Fabria y Souza, «mely a közvélemény szerint, legkevésbé sem áll mögötte Hercules legdicsebb tetteinek», ama pontról hoztak ők haza Lisszabonba bizonyos mennyiségű aranyport, melyet a «Rio del Ouro»-ban találtak. Egy másik útjában Tristam a Verde-fok néhány szigetét vette szemügyre és Sierra Leoneig hatolt. Ez alkalommal ő a Guineai partokon már kereskedőktől egy tuczat négyert vásárolt, a kiket Lisszabonba vitt és ott jó árért eladott; mert roppantul fölkellették volt az általános kíváncsiságot. Ez volt a feketékkel való kereskedés eredete, mely négy századon keresztül Afrikát annyi millió lakosától megfosztotta és az emberiség életében valóságos szennyfoltta lett.

1441-ben Cada Mosto hajózta körül a Verde-fokot és vizsgálta meg az azontúl fekvő partokat. 1446-ban a portugallok, midőn már messzebb ki mertek menni a sík tengerre, fölfedezték az Azorokat. Ez időtől fogva a félelem megszűnt. Miután átlépték azon félelmes vonalat, melyen túl hitök

szerint a levegő úgy égetett, mint a tűz, egyik vállalat a másikat követte s majdnem mindegyik újabb fölfedezés hírével tért vissza. De mindez csak azt látszott bizonyítani, hogy Afrika ezen partjának nincs vége. Mennél messzebb mentek, annál jobban húzódtott délnek amaz annyira keresett fok, a kontinens ama végső pontja, melyet körül kellett hajózniok, hogy az Indiai-tengerbe eljuthassanak.

Már II. János király többi címéhez a «Guinea urát»-t is hozzácsatolta, hajósai már a Kongó fölfedezésével új égboltozat és ismeretlen csillagok alájutottak volt, midőn Cam Diego három egymást követő útjában már-már kiragadta Diaz kezéből ama dicsőséget, melyet az magának a kontinens déli pontjának felfedezésével biztosított. A legvégső pont, melyet Cam Diego elért, a déli szélesség 21° — 50° alatt feküdt. Ez a Crossz-fok, a melyen az akkori szokás szerint egy padrao vagy padront azaz emlékoszlopot állított fel; ezt az újabb korban megtalálták. Midőn utazónk visszatérőben volt, Kongo királyát a maga fővárosában meglátogatta és onnan egy Kaszuta nevű követet s vele együtt egy nagyszámú afrikai kíséretet hozott Lisszabonba; a feketék mind azért jöttek el, hogy felvegyék a keresztséget és elsajátítsák azon vallás tanait, melyet, ha hazájukba visszatértek, hirdetniök kellett volna.

Cam Diego hazaérkezte után kevéssel, 1487 augusztusban, három hajó hagyta el a Tajot. A hajók fővezére egy a királyi házból származott lovag, Diaz Bertalan volt, a ki már rég jól ismerte a Guineai-tengert. Parancsa alatt állott egy tapasztalt tengerész, Infante János és saját testvére Diaz Péter, kire rábízták a három hajónak élelmi szerekekkel megrakott legkisebbikét.

Ezen emlékezetes útnak első feléről részletes tudósításaink nincsenek. Barros János, a kihez fordulnunk kell mindenben, a mi a portugall hajózásokat illeti, csak annyit mond, hogy a Kongón túl a 29-ik fokig, Diaz a part mentén haladt, midőn is azon kerülők miatt, melyeket meg kellett tennie, dos Voltasnak nevezett helyen kikötött és kilencz matróz felügyelete alatt legkisebb hajóját ott hagyta. A kedvezőtlen idő miatt Diaz maga is öt napig maradt fogva e kikötőben; ez idő elteltével kiszállott a sík tengerre és délnek fordult; de tizenhárom napig megint csak a vihar játéka maradt.

Minél tovább haladt utazónk délnek, a hőmérsék annál lejjebb szállott és az időjárás annál zordabbá lett. Végre az elemek dühe csillapulván, Diaz keletnek fordult, mivel remélte, hogy azon irányban bukkanhat először szárazföldre. De midőn e reménye néhány nap alatt nem teljesült s ő már a déli szélesség 42° — 54° alatt volt, visszafordult északnak s egy kis öbölben horgonyt vetett, melyet azon sok szarvasmarháról és pásztorról, melyek a két hajó láttára a partról a szárazföld belseje felé menekültek, dos Vaqueirosnak nevezett el. A dos Vaqueiros kikötő a Jó-Reménység-fokától, negyven mértföldnyire fekszik kelet felé, ezt tehát Diaz megkerülte a nélkül, hogy észrevehette volna. A hajósok ott ellátták magukat ivóvízzel s azután folytatták útjokat keletre a San-Braz (ma: Mossel Bay), majd a de l'Algua öbölig és egy do Cruz nevű szigetig, a hol felállították a padraot. De itt a hajó legénysége, mely a kiállott veszélyek következtében kislelkűvé lett s a gyéren található rossz élelmi szerek miatt kimerült, kijelentette, hogy tovább nem megy. Különben is, mondták, miután már a part

kelet felé húzódik, jó lesz megismerkednünk azon fokkal, melyet megkerültünk a nélkül, hogy azt észrevettük volna.»

Diaz egybehívta embereit s rábirta őket, hogy hát nem bánják, még két vagy három napig folytatják útjokat északkelet felé. Szívósságának köszönhetette tehát Diaz, hogy do Cruztól még huszonöt mért-földnyi távolságra mehetett egy folyóig, melyet másodkapitányáról, Rio Infante-nak nevezett el. Innen a legénység vonakodása miatt visszatérni kényszerült.

«Midőn megvált azon oszloptól», mondja Barros, «melyet e helyen felállított volt, oly keserűség és fájdalom fogta el lelkét, mintha édes fiától kellene örökre megválnia; különösen, mikor meggondolta, mennyi veszélyt kellett neki és embereinek kiállania, mily messze utat kellett megtennie s mindezt csak azért, hogy e határkövet ide felállíthassa.»

Visszatérőben utazóink megtalálták azon fokot, «mely annyi századokon át rejtőzködött s elnevezték azt Vihar-foknak (Cabo Tormentoso); mert sok veszélylyel és erős szélvészekkel kellett megküzdeniök, míg körülhajózhatták.»

II. János azon jóslási képességgel, mely a lángelmék tulajdona, a Vihar-fok elnevezést elvetette s Jó-Reménység névvel cserélte fel. Ő látta már az Indiába vezető utat és azért hozzá is fogott azon hatalmas terveinek létesítéséhez, melyek hazája kereskedelmének és befolyásának kiterjesztését czélozták.

1488 augusztus 24-ikén Diaz visszaérkezett a das Voltas öbölbe. A kilencz ember közül, a kiket ott hagyott, hat már előbb, a hetedik pedig akkor halt meg, midőn társait viszontlátta. Diaz ezután a nélkül, hogy közelében valami feljegyzésre méltó dolog

történt volna, hazaért. Benin partjain, hol a bennszülöttekkel cserekereskedésbe bocsátkozott és El Minában állapodott csak meg, a hol a kormányzótól a gyarmat kereskedelméből befolyt ezüstöt átvette; 1488 december folyamán végre Portugallia partjaira ért.

Azonban, bámulatos dolog! nem csak nem kapott merész, siker koronázta útjáért semmi jutalmat sem hanem még, a mint látszik, kegyelemvesztetté is lett; mert tíz éven át szolgálatait igénybe sem vették. Sőt mi több, azon hajók vezérletét is, melyeknek az általa fölfedezett fokot újból megkellett kerülniök, nem reá, hanem Vasco de Gamára bízák, ő pedig csak mint alvezér El Mináig követhette őket. Diaz tehát más jutalmat nem kapott, mint hogy meghallgathatta szerencsés vetélytársának leírását az Indiába vezető útról és elgondolhatta, mily befolyást fog gyakorolni ez esemény hazája sorsára.

Diaz azonkívül még részt vett a Cabral vezette expediczióban, a mely Braziliát fölfedezte; de azon örömben már nem részesült, hogy megláthatta volna azon országot, melyhez az utat ő mutatta meg. Alighogy hajója elhagyta az amerikai partokat, szörnyű vihar keletkezett. Négy hajó elsüllyedt, a többi közt a Diazé is. Életének ezen tragikus végére czéloz Camoëns, midőn Adamostorral, a Vihar-fok szellemével, a következő vészthirdető jóslatot mondatja el:

«A hadnak, a mely e szilaj habokban
Első fog új ösvényt kérkedve vágni,
Váratlan oly csapást sujtok fejére
Hogy kára még nagyobb lesz mint veszélye
Itten remélek (s tán nem csal reményem)
Fölfedezőmön vég bosszút vehetni.»

Elég azon, hogy Vasco de Gama csak 1497-ben, azaz öt évvel Amerika felfedeztetése után, hajózta körül Afrika déli csúcsát. És ez szerencse volt, mert ha Vasco de Gama megelőzi Kolumbust, az új-világ felfedezése aligha nem csak néhány századdal későbbben következett volna be.

És valóban ezen kor tengerészei még nagyon félénkek voltak; nem mertek kiszállani a sík tengerre; keveset törődve azzal, hogy ismeretlen tengereket kutassanak ki, óvatosan haladtak a part mentén a nélkül, hogy attól valaha is messzebbre eltávoztak volna. Ha tehát valaki a Vihar-fokot körülhajózza, a tengerészek rendesen ezen úton mentek volna Indiába és senkinek sem jutott volna eszébe az Atlanti-tengeren áthajózni, hogy a «fűszerek hazáját» azaz Azsiát elérje. Igazán, ki gondolt volna arra, hogy a keletet nyugat felé keresse?

Már pedig tény, hogy ezen indító ok működött, hogy ezen eszme foglalkoztatta az embereket. «A portugall tengerészeti vállalatoknak a tizennegyedik században fő céljok volt», mondja Cooley «az Indiába vezető tengeri utat felkeresni.» A legnagyobb tudósok sem tételeztek fel még egy földrészt, mely az ó-világot egyensúlyozza. Sőt többet mondunk. Az amerikai szárazföld egyes részeit már felfedezték volt. Egy olasz tengerész, Cabot Sebestyén, már 1487-ben elérte Labradort. A normannok is jártak bizonyára ez ismeretlen vidéken. A grönlandi gyarmatosok átkutatták Vinlandot. Mindamellett ezen korban olyan volt az észjárás, hogy egy új földrész létét valószínűtlennek tartották, és Grönlandot, Vinlandot, Labradort az európai földhöz tartozónak tekintették.

A tizenötödik század hajósai tehát csak arra töre-

kedtek, hogy Ázsia partjait lehetőleg könnyen megközelíthessék; mert az addig ismert út Indiába, Khinába és Japánba a Marco Polo csodás elbeszéléséből ismert vidékekre, a mely Kis-Ázsián, Perzsián meg Tatárországon át vezetett, hosszú és veszélyes is volt. És más különben is e «szárazföldi utak» sehogy sem alkalmasak a kereskedés közvetítésére; a szállítás rajtuk nagyon nehézkes és drága. A cél-nak jobban megfelelő közlekedési módot kellett tehát keresni. Azután az európai parti lakóknak az angoloknak, portugalloknak, spanyoloknak stb., a kik szemeik előtt látták elterülni az Atlanti-tengert, a melyen hajóik beláthatatlan távolságra evezhettek, önkénytelenül is eszökbe juthatott és jutott is azon kérdés, vajjon nem lehetne-e azon Ázsiába eljutni?

Miután a Föld gömbalakja már be volt bizonyítva, ez okoskodás teljesen jogosult volt. E szerint, ha valaki folyton nyugat felé hajózik, annak okvetlenül keletre kell eljutnia. A mi pedig a tengeren át vezető utat illeti, annak okvetlenül szabadnak kell lennie, okoskodtak Kolumbus kortársai. De igazán ki is tételezhette volna fel akkor, hogy Európa és Ázsia közt egy háromezerkétszázötven mértföld hosszú akadály van, melyet később Amerikának neveztek el.

Meg kell még azt is jegyeznünk, hogy a középkor tudósai arra sem gondoltak, hogy Azsia partjai Európától több mint kétezer mértföldnyi távolságra fekszenek. Aristoteles a földgömböt kisebbnek képzelte, mint a minő a valóságban. «Mennyire van Spanyolország nyugati partjától India? olvassuk Senecánál. Nehány napi járásnyira, ha a szél kedvező.» Ez volt a Strabon véleménye is. Azonkívül az olyan pihenő helyek, mint az Azorok és az

Atlantis, melyek létezését Európa és Ázsia közt a tizenötödik században senki sem vonta kétségbe — a tengeren való közlekedést csak megkönnyíthették.

Határozottan állíthatjuk tehát, hogy azon tévedésnek, mely a középkorban általános hitelnek örvendett és a mely szerint Európa Ázsiától nincs nagyon messze, meg volt azon jó oldala, hogy a tengerészeket felbátorította és őket az Atlanti-tenger áthajózására bírta.

Ha ismerték volna a távolságot, mely Európát Ázsiától elválasztja s a mely körülbelül ötezer mért-földet tesz ki, aligha mertek volna kiszállani a nyugati tengerre.

Azt is meg kell még említenünk, hogy bizonyos tények igazat adtak vagy legalább igazat adni látszottak Aristoteles és Strabon híveinek, a kik hitték, hogy az ázsiai partok közel vannak. Így Portugallia királyának egyik tengerésze, midőn a S. Vicente-foktól Algarve tartomány egyik pontjától nyugat felé négyszázötven mértföldnyire elhajózott volt, egy régi diszítvényekkel ellátott fadarabot talált, mely csak valami közel fekvő partról származhatott. Madeira közelében pedig a halászok egy faragott gerendát, meg hosszú bambuszrudakat találtak, melyeknek alakja az indiaiakra emlékeztetett. Mi több, az Azorszigetek lakói gyakran halásztak ki a partok közelében ismeretlen fajtajú fenyődarabokat, sőt egy ízben két emberi testet is «széles arcú hullákat», mondja a krónikaíró Herrera, «a melyek nem hasonlítottak keresztényekhez.»

E különböző tények tehát az emberek képzelmét felizgatták. Miután a tizenötödik században az Öböl-áramlat létéről sem tudtak semmit, a mely az amerikai partoktól Európa felé foly és így könnyen át-

hozhat onnan hulladékokat, volt alapja azon hitnek, mely szerint ama talált tárgyak ázsiai eredetűek. Ázsia tehát nem lehet messze Európától, mondták a tizenötödik században, és így a közlekedés sem lehet nehéz az ó-világ e két szélső pontja között.

Azon kor egyik geografusa sem gondolta tehát, hogy lehet még az ismerteken kívül egy más föld-rész is; ez az, a minek megállapítása fontos. Midőn a nyugati utat keresték, nem is jött szóba, hogy ez út által a földrajzi ismeretek bővíülhetnek. Nem; tisztán kereskedők voltak azok, a kik e mozgalom élén állottak s a kik dicsőítették az Atlanti-tengeren átvezető utat. Ők nem gondoltak egyébire, mint a kereskedésre és arra, hogy ennek előmozdítása végett egy rövidebb utat találjanak.

Meg kell még jegyeznünk, hogy az iránytű, melyet a legelterjedtebb nézet szerint 1302-ben az Amalfiból származó Flavio Gioja talált fel, lehetségessé tette a hajókra nézve azt is, hogy a partoktól eltávolozzanak s messze a sík tengerekre szálljanak. Mi több Martin Behaim és a portugál Henrik két orvosa kitalálták a módot, mely szerint az astrolabiumot a hajózás czéljaira fel lehetett használni.

Miután tehát ily segélyeszközökre szert tettek, a nyugati út kérdését Spanyolországban, Portugalliában és Olaszországban azon földön, hol még a tudomány is háromnegyed részben a fantázia uralma alatt áll, folytonosan tárgyalták. Vitatkoztak és irtak róla. A roppantul felizgatott kereskedők a tudósokat is magukkal ragadták. Egész rendszerek és különböző elméletek keletkeztek. Ideje volt, hogy fellépjen egy ember, a ki azokat egyesítette és elsajátította.

Ez meg is történt. Akadt egy ember, a ki ellátva a szívósság, a kitartás és bátorság ritka tulajdonsá-

gaival, ez eszméket mind összehalmozta a saját fejében.

Ez ember Kolumbus Kristóf volt. Kolumbus alkalmasint Genova közelében 1436 körül született. Azt mondjuk «alkalmasint», mert Cogoreo Nervi, Savona és Genova városok vetekedve mondják őt magukénak. A mi e híres tengerésznek születési évét illeti, abban életírói nem egyeznek meg s az 1430 és 1445 közt levő éveket emlegetik; azonban az 1436-ik év látszik a leghitelesebb okiratokkal legjobban megegyeztethetőnek.

Kolumbus Kristóf családja nem tartozott az előkelők közé. Azonban atyja, Kolumbus Domenico, ki posztókészítő volt, meglehetősen jólétnek örvendett, a minek következtében gyermekeit is jobban neveltethette.

A fiatal Kolumbust, az első szülöttet, a páviai egyetemre küldte, hogy grammatikát, latin nyelvet, földrajzot, csillagászatot tanuljon és a hajózás mesterségét elsajátítsa.

A tanuló tizennégy éves korában az iskola padját egy hajó fedélzetével cserélte fel. Ez időtől fogva 1487-ig életének folyását homály takarja. Idézzük erre vonatkozólag Charton után Humboldt szavait, melyekben sajnálatát fejezi ki. «Kolumbus ezen életszakát fedő bizonytalanság felett, különösen, ha rá gondolunk mindarra, a mit a krónikáirók Becerillo kutya életéről vagy a Harun-al-Rasid által Nagy Károlynak ajándékozott Abulababat nevű elefántról lelkiismeretesen elmondanak.»

Az egykorú okiratokból és Kolumbus irataiból is az tűnik ki, hogy a fiatal tengerész több ízben meglátogatta Angliát, Portugalliát, Guineát és az afrikai szigeteket, sőt talán Grönlandot is; azért mondják

a negyven éves férfiúról: «Volt mindenütt, hová hajós előtte eljutott.»

Kolumbusz Kristóf ez utazásaiban kitűnő tengerészszé képezte ki magát. Mindenfelé ismert hírnevének köszönhetette, hogy a genovai hajók vezérletét bízta rá, midőn e város, Velenczével háborúba bonyolódott. Az új hajókapitány később az anjoui René király költségén felszerelt vállalatot a Berber partokra vezette. 1477-ben pedig az Izland jegén túl fekvő földek felkutatására ment.

Ez utóbbi útjából szerencsésen haza érve, Kolumbusz Lisszabonban telepedett meg. Itt vette nőül Bartholomeo Muniz Perestrellonak egy olasz nemesnek lányát; apósa, mint ő, tengerész és a földrajz terén felmerült eszmék kitűnő ismerője volt. Mivel felesége Felipa vagyontalan és ő neki sem volt semmije, dolgoznia kellett, hogy megélhessenek. Az új világ jövődöbéli felfedezője tehát 1484-ig képes könyveket másolt, földgolyókat, térképeket és hajómintákat csinált, de e mellett nem hanyagolta el a tudományt és az irodalmat sem. Sőt valószínű, hogy ez idő alatt kiegészítette előbbi tanulmányait is és oly készségekre tett szert, melylyel korának tengerészeit felülmultha.

Vajjon ezen időben merült e fel agyában «a nagy eszme»? — valószínű. Kolumbusz mindig feszült figyelemmel kísérte azon vitákat, melyek a nyugati útra vonatkoztak s melyeknek tárgya az Európából Ázsiába nyugat felé vezető út volt. Levelezései bizonyítják, hogy osztozott Aristoteles azon véleményében, mely szerint az ó-világ ellentétes partjait aránylag csekély távolság választja el egymástól. Ő levelezett kora legkiválóbb tudósaival, a már említettük Behaim Mártonnal meg a firenzei

KOLUMBUS KRISTÓF.

csillagászszal, a kiknek véleménye nem lehetett befolyás nélkül saját nézeteire.

Életének ezen szakában Kolumbus Kristóf életírójának, Washington Irvingnek leírása szerint magas, erős és nemes magatartású férfiú volt. Arcza hoszszúkás, melyet sasorr díszített, arczsontjai kissé kiállók, szemei fényesek és tüzzel telvék, arczbőre kissé vereses volt. — Lelke mélyében pedig azon meggyőződés élt, hogy a keresztény vallás az egyedül helyes vallás; teljesítette is törvényeit igazi odaadással.

Azon időben, midőn Toscanelli csillagászszal levelezésben állott, megtudta, hogy ez V. Alfonz portugál királynak saját kívánságára egy mélyen át gondolt emlékiratot nyújtott át, melyben vitatta, hogy Indiát nyugat felé is el lehet érni. Kolumbus, a kihez e tekintetben szintén kérdést intéztek, egész teintélyével síkra szállt a Toscanelli által fejtegetett nézet mellett. De ezen biztató kezdet siker nélkül maradt; mert Portugallia királya, kinek figyelmét háborúja Spanyolországgal másfelé fordította, meghalt a nélkül, hogy szándéka szerint a fölfedezéseket előmozdíthatta volna.

Utódja II. János lelkesedéssel karolta fel a Kolumbus és Toscanelli által védelmezett tervet. És mégis oly aljassággal, melyet meg kell bélyegeznünk, a két tudóst tervök áldásaitól meg akarta fosztani; ugyanis a nélkül, hogy szólott volna nekik valamit, egy hajót küldött ki, a mely megkísértse a nagy-szerű terv kivitelét, azaz próbáljon eljutni Khinába az Atlanti-tengeren át. De a király nem számolt hajósainak ügyetlenségével, nem a viharral, mely ellenök nyilatkozott és csakugyan a szélvész a hajót eltávozta után néhány nappal Lisszabonba visszaüzte.

Kolumbusz Kristóf, a kit II. János ezen tette joggal megsértett, belátta, hogy nem számíthat többé azon királyra, a ki őt oly alávaló módon elárulta. Időközben neje is meghalt s így 1484 vége felé Diego fiával együtt elhagyta Portugalliát s Genovába, majd Velenczébe ment; az ázsiai útra vonatkozó tervei azonban itt sem találtak tetszésre.

Bármint lett légyen e dolog, annyi bizonyos, hogy Kolumbusz 1485-ben újra Spanyolországba ment. A szegény nagyra törő embernek nem voltak segélyforrásai. Gyalog utazott és tíz éves fiát, Diegot, karján vitte magával. Életét e szakától kezdve lépésről lépésre ismerjük, semmi sem került ki a történet figyelmét, a mely a nagy ember életének minden csekély mozzanatát megőrzé az utókornak.

Kolumbusz Kristóf tehát a fentemlített évben Andaluszában, Palos kikötőjétől fél mértföldnyi távolságra, tartózkodott. Mindenéből kifogyva s az éhhalállal küzdve, bekopogtatott a francziskánusoknak santa Maria de Rabidá-ról elnevezett klastromába s alalmazsnát: kenyeret és vizet kért a maga és gyermeke részére.

A szerzet gvardiánusa Juan Perez de Marchena a szerencsétlen utazót vendégszeretően fogadta. Megkérdezte tőle, mi járatban van. A jó szívű lelki atyát meglepte az idegennek finom beszédmódja, de még inkább csodálkozásba ejtették őt merész eszméi; Kolumbusz ugyanis feltárta előtte vágyait. A kóbor tengerész több hónapig maradt a vendégszerető kolostorban. Tudós szerzetesek érdeklődtek iránta és tervei iránt. Tanulmányozták a kérdést, kikérdeztek ez irányban híres tengerészeket és becsületökre legyen mondván, ők voltak az elsők, a kik bízni kezdtek Kolumbusz Kristóf lángelméjében. Juan Perez még többet is tett;

elvállalta a fiú nevelését, az atyát pedig levélben melegen ajánlotta a castiliai királyné gyóntató atyjának.

E gyóntató atya, a prado-i monostor priorja, Ferdinandnak és Izabellának teljes bizalmát birta; de ő a genovai tengerész terveit nem tudta magáévá tenni s így annak érdekében királyánál nem is tett semmit sem.

Kolumbusz Kristófnak tehát újra várnia kellett. Megtelepedett tehát Cordovában, a hová az udvar költözködni akart és hogy megélhessen, újra előbbi mesterségéhez a képfestéshez fogott. Volt-e a történelem nagy emberei között egy is, a kivel rosszabbul bántak volna, mint e nagy tengerésszel? Sújthatott-e valakit jobban a sors? De a lángelméjű, hajlíthatatlan és fáradhatatlan férfiú, kit a sors csapásai csak jobban megedzettek, nem esett kétségbe. Szent lelkesedéssel eltelve dolgozott tehát folytonosan: minduntalan fölkereste a befolyásos személyeket, terjesztette és védelmezte a maga eszméit, szóval bámulatos kitartással küzdött. Végre kivívta magának a hatalmas toledo-i érseknek és kardinálisnak, Pedro Gonzales de Mendozának pártfogását s ennek köszönhetette, hogy Spanyolország királya és királynője kihallgatáson fogadták.

Kolumbusz Kristóf azt hihette ekkor, hogy nyomorúságának immár vége lesz. Ferdinandra és Izabellára terve kedvező benyomást tett; s azért azt fölülvizsgálat végett egy tudósokból, főpapokból és barátokból álló, a salamancai domonkos kolostorba ideiglenesen összehítt gyülekezet elé terjesztették.

De a szerencsétlen tervező viszontagságainak végét még most sem érte el. E gyülekezetben minden bíróját vele ellenkező állásponton találta. Hiszen

KOLUMBUS BEKOPOGTATOTT A FRANCZISKÁNUSOK KOLOSTORÁBA.

eszméi vallási kérdéseket is érintettek, melyeket a tizenötödik században oly szenvedélylyel vitatták. Az egyház férfiai tagadták, hogy a föld gömbalakú volna; azután a Föld körülhajózása a biblia szövegébe is bele ütközik — mondák — s így észszerűen abba bele fogni nem lehet. «Különösen pedig», mondák a tudós theologusok, «ha sikerülne valaha is valakinek a másik féltekére eljutni, miként jöhetne az vissza?»

Nagyon komoly okadatolás volt ez azon korban, melylyel csak kényesen lehetett elbánni. És csakugyan kevés hja volt, hogy Kolumbust nem vádolták azon bűnnel, melyet ezen türelmetlen országban legkevésbbé bocsátottak meg: az eretnekséggel. Ezt ez alkalommal kikerülte ugyan, de tervének újabb tanulmányozását máskorra halasztották.

Hosszú évek teltek el ismét. Szegény Kolumbus, miután már kétségbeesett arra nézve, hogy törekvéseit Spanyolhonban siker kísérje, fivérét Angliába küldte VII. Henrik királyhoz, hogy felajánlja neki szolgálatait. A király alkalmasint nem is válaszolt e kérésre.

Ekkor a lángelméjű tengerész újra Ferdinandhoz fordult. De ezt épen akkor a mórok ellen viselt irtó háború foglalkoztatta s így csak 1492-ben, midőn azok Spanyolországból már kiűzettek, hallgathatta meg újból a genovait.

A dolgot ez alkalommal érett megfontolásnak vetették alája. A király beleegyezését adta abba, hogy tegyenek kísérletet. De a mint a büszke lelkek-nél szokás, Kolumbus feltételeket akart szabni. A fölött alkudoztak, a mi Spanyolországot gazdaggá fogja tenni! Kolumbus megsértődve már azon ponton állott, hogy okvetetlenül és örökre elhagyja e

SPANYOL KIKÖTŐ.

hálátlan országot; de Izabella, kit meghatott azon gondolat, hogy mennyi hitetlent lehetne Ázsiában a keresztény vallásra téríteni, maga elé hivatta a híres tengerészt és beleegyezett minden követeléséibe.

1492 április 17-én, hét évvel a palos-i monostor elhagyása után és tizennyolcz évvel később, semhogy terve agyában megfogamzott volna, életének ötvenhatodik évében Kolumbus Kristóf Santa-Fetában a királylyal kötött egyezséget aláírta.

Az ünnepies egyezés alapján Kolumbust minden általa fölfedezett országok nagy admirálisává nevezték ki. E méltóság örököseire és utódaira is átszállt. Azonkívül biztosították, hogy mindazon országoknak, melyeket a gazdag Ázsiában meghódíthat, alkirálya és kormányzójává lesz. Végre megadták neki azon jogot is, hogy a kormányzása alatt álló földeken a gyöngyök, drágakövek, arany, ezüst, fűszerek vagy más élelmi szerek és mindenféle kereskedelmi czikk után tizedet szedhessen.

Mindezek elintézése után Kolumbus hozzá foghatott terveinek keresztül viteléhez. De ismételjük, hogy ő nem számított legkevesbbé sem amaz új földrészre, melynek létét semmiképen sem gyanította. Ő nem akart egyebet, mint «felkeresni a keleti országokat nyugati irányban és ezen módon eljutni ama földre, hol a fűszerek teremnek». Sőt azt is be lehetne bizonyítani, hogy élete végső pillanatáig azon hitet táplálta, hogy igenis elérte Ázsia partjait, de nem fedezte fel Amerikát. Dicsőségét azonban ez legkevesbbé sem csökkenti. Az új földrész felfedezése csak véletlen volt. A mi Kolumbusnak a halhatatlan nevet biztosítja, az az ő nagyszerű merész gondolata, hogy megküzdjön az ismeretlen tenger veszélyeivel, hogy eltávozzék azon partoktól,

melyeket tengerésztársai elhagyni mindaddig nem mertek, hogy korának törékeny hajóival, melyeket a legelső vihar megsemmisíthetett volna, neki mert menni az Atlanti-tengernek és hogy belenyúlt az ismeretlen tenger homályos titkaiba.

Kolumbusz Kristóf tehát megkezdte előkészületeit. Palosi gazdag kereskedőkkel, a három Pinzonnal megalkudott, hogy azok a felszereléshez még szükséges költségeket előlegezzék.

Három hajót szereltek fel Palos kikötőjében. A három hajó neve volt: Gallega, Nina és Pinta. Kolumbusz a Gallegán, melynek nevét Santa Mariára változtatta, indult el. Pintát Pinzon Alonzo vezérelte, a Ninát pedig az utóbbinak két testvére Pinzon Márton és Yanez. Legénységet azonban csak nehezen kaphattak, a matrózok féltek azon veszélyektől, melyekkel a vállalat járt. Nagy nehezen végre mégis sikerült százhusz embert összehozniok.

1492-ben augusztus 3-án reggel nyolcz órakor hagyta el az admirális a saltes-i homokpadot, a mely az andalusiai Huelva nevű várossal egy szélességi fok alatt fekszik és kivitorlázott három félfedélzetű hajójával az Atlanti-tenger beláthatatlan síkjára.

II.

Az első út: Gran-Canaria. — Gomera. — Az iránytű elhajlása. — Lázadási tünetek. — A szárazföld! a szárazföld! — San-Salvador. — A birtokba vétel. — Concepcion. — Fernandina vagy Great-Exuma. — Izabella vagy a Hosszú-sziget. — A Mukarras-szigetek. — Kuba. — A sziget leírása. — A Boldogságos szűz Máriáról elnevezett sziget-tenger. — Hispaniola vagy S. Domingo. — Tortuga-sziget. — A kázika a «Santa-Maria» fedélzetén. — Kolumbusz hajója megfeneklik. — Monte Cristo szigete. — A hazatérés. — Vihar. Kolumbusz megérkezik Spanyolországba. — Kolumbusz Kristóf fogadtatása.

Az admirális — mert e néven nevezik az útja leírói — első napon egyenesen déli irányban nap

lementéig tizenöt mértföldet tett meg. Ekkor délnyugatnak a Kanári-szigetek felé irányozta útját azért, hogy a Pinta kormányát, a melyet alkalmasint az úttól irtózó kormányos rosszakarata tett tönkre, kijavíttassa. Tíz nappal később Kolumbus hajói Gran Canariánál vetettek horgonyt, hogy minden hiányt kijavítsanak. Tizenkilencz nappal később Gomeránál szállottak megint partra, mely szigetnek lakói bizonytságot tettek előtte, hogy tőlük nyugat felé csakugyan van valami ismeretlen föld.

Kolumbus e szigeten csak szeptember 6-áig maradt. Meghallotta ekkor, hogy három portugál hajó várja a sík tengeren, melyek útját akarják állani. De nem sokat törődve e hírrel, felvonatta a vitorlákat, ügyesen kikerülte ellenségeit és egyenesen nyugati irányban haladva, a szárazföld eltűnt szemei elől.

Útjának tartama alatt az admirálisnak volt gondja arra, hogy társai előtt eltitkolja, hány mértföldet tettek meg naponként; mindig kevesebbet mondott, nehogy matrózait a valódi távolság, mely őket Európától elválasztja, elriaszsza. Azonkívül mindennap figyelmesen megnézte az iránytű állását s bizonyára neki köszönhetjük a delejes elhajlás felismerését, mert számításaiban azt figyelembe vetté. De kalauzai nagyon nyugtalankodtak, midőn látták az iránytűket «éjszaknyugatiaskodni», mint ők ez elhajlást elnevezték.

Szeptember 14-én Nina matrózai megláttak egy fecskét és egy hegyes farkú sirályt (*Dafila acuta*). Persze ebből azt következtették, hogy alkalmasint közelben van már a szárazföld; mert ama madár közönségesen legfőlebb huszonöt mértföldnyire távozik el a száraztól. A hőmérsék nagyon enyhe, az

időjárás pompás volt. A szél keletről fújt, a hajókat tehát a kellő irányban hajtotta. De épen a szél ezen állandósága rémítette el a legénység nagyobb részét, mert a mily kedvező volt az a cél elérésére, oly nagy akadály lehetett a visszatérésnél.

Szeptember 16-án néhány csomó friss, a hullámkokon hintázó, fucus natanst láttak meg. De szárazföld még mindig nem mutatkozott, mert ama növény nem volt szárazföldi eredetű. Szeptember 17-én harminczöt nappal elutazásuk után gyakrabban találkoztak a tenger színén úszó növényekkel; sőt egy alkalommal egy ilyen kis úszó növény-szigetkén egy élő rákot is észre vettek, a mi már annak jele volt, hogy a szárazföld nem lehet messze.

A következő napokban meg madarak, mint a bákák (Szula), hegyes farkú sirályok és halászkák repkedtek nagy számmal a hajók körül. Kolumbus felhasználta e madarak megjelenését arra, hogy bátorságot öntsön társaiba, a kik már kétségbe kezdtek esni a fölött, hogy még hat heti tengeri út után sem érnek szárazra. Ő a maga részéről minden bizalmát Istenbe helyezte s nagy bátorságot tanúsított. Gyakran lelkesítette övéit és minden este összehívta őket a *Salve Regina* vagy más a szent szüzhöz intézett hymnus elénekelésére. E hősies férfiú szavaiból, a ki oly nagynak és minden emberi gyöngeség fölött állónak tűnt fel és a ki terveinek sikerében oly erősen bízott, a legénység is bátorságot merített és ment újra előre.

Elgondolható, hogy a matrózok és a hajós tisztek csüggtek szemeikkel ama nyugati szemhatáron, a melynek irányában vitorláztak. Mindnyájának érdekében feküdt, hogy első legyen, a ki szárazföldet jelez, mert Ferdinand király annak, a ki első lát

szárazföldet, tízezer maravedit, azaz körülbelül háromezer és kétszáz forintnyi jutalmat ígért.

Szeptember utolsó napjaiban a legénységet kitarásra ösztönözte bizonyos madaraknak, mint a sziklagalamb (*Columba livia*) a *Tachypetes aquail*-nak megjelenése; e madarak gyakran párosával röpkedtek a hajók körül, a mi annak volt a jele, hogy nem eltévedt állatok. Azért is fejezte ki Kolumbus azon megingathatatlan meggyőződését, hogy a száraznak már a közelben kell lennie.

Október 1-jén az admirális tudtul adta társainak, hogy Ferro szigetétől számítva ötszáznyolcvannégy mértföldnyi utat tettek már meg. De a valóságban e távolság több volt hétszáz mértföldnél is és ezt Kolumbus igen jól tudta; de e tekintetben következetesen eltitkolta az igazságot.

Október 7-én az egész legénységet azon sortüzek, melyek a Nináról elhangzottak, felizgatták. A hajóvezérek, a két Pinzon, abban a csalódásban voltak, hogy szárazföldet láttak meg. De e csalódás nem sokára kiderült. Mivel azonban erősen bizonyították, hogy délnyugati irányban papagájokat láttak repülni, az admirális beleegyezett, ám folytassák abban az irányban útjokat. Ezen irányváltztatásnak szerencsés következményei voltak; mert ha utazóink egyenest nyugatnak mennek tovább is, a bahamai nagy homokpadra jutottak és ott alkalmasint elvesztek volna.

Azonban az oly forrón óhajtott szárazföld még mindig nem mutatkozott. A lemenő nap minden este a végtelen víztükörbe látszott leszállni. A legénység, mely többször esett optikai csalódásba, zúgolódni kezdett Kolumbus «a genovai idegen» ellen, a ki oly messze elcsalta őket hazájuktól. Lázadás

előjelei mutatkoztak és október 10-én a matrózok kijelentették, hogy most már tovább nem mennek.

Ez eset alkalmából a képzelők működésének tág tért engedő történetírók, a kik Kolumbus útjáról írtak, komoly jelenetekről beszélnek, melyek állítólag az admirális hajóján végbe mentek. Szerintök a Santa Marián már a vezér élete is veszélyben forgott és a panaszoknak csak egy egyezés tudott végét vetni, a mely szerint, ha három nap alatt nem érnek szárazra, az egész hajóhad vissza fog térni. Biztosra lehet fogni, hogy ezen mesét az akkori kornak a regényest hajhászó elbeszélői találták ki. Még magának Kolumbusnak irataiból sem lehet semmit kiolvasni, a mi azt valószínűvé tenné. Helyén valónak találtuk mégis annak megemlítését, mert semmit sem szabad elhagynunk, a mi a genovai tengerészre vonatkozik és egy kis legenda Kolumbus Kristófhhoz, mint történelmi alakhoz, nagyon is illik.

Bármit mondjanak is e dologra vonatkozólag, annyi bizonyos, hogy Kolumbus ellen a hajókon zugolódtak; de az admirálisnak szavai és az ismeretlennel szemközt tanúsított határozott magaviselete a legénységbe új erőt öntött s a tovább utazásnak akadályai eltűntek.

Október 11-én az admirális a hajója mellett egy még zöld nádszálat vett észre, a mely az elég magas hullámokon ringatózott. Ugyanazon időben a Pinta legénysége kihalászott egy másik nádszálat, egy deszkadarabot és egy kis pálczát, melyen alkalmasint valami vasszerszámmal csinált bevágások voltak láthatók. Világos volt e gazdátlan jóságokon az emberi kéz nyoma. Majdnem ugyanazon pillanatban a Nina emberei is észrevettek egy zöld ga-

lyat. Mindezen tárgyak az embereket nagyon megörvendeztették. Nem lehetett többé kétségbe vonni, hogy közelben szárazföldnek kell lennie.

Ekkor az éj nehezedett a tengerre. A Pinta, mint a legjobb vitorlás elől ment. Már Kolumbus maga és egy bizonyos Rodrigo Sanchez is, a vállalat ellenőre, a szemhatáron el-eltűnő világot véltek láthatni, midőn a Pinta egy matróza, Rodrigo, elkezdett kiáltozni: Partot látok! partot látok!

Mily érzelmek foghatták el Kolumbus lelkét e pillanatban? Mióta az emberiség él, szenvedett-e valaki oly rázkódtatást, minőt e nagy tengerész ekkor kiállott? Talán azt is mondhatnók, hogy Kolumbus volt az, a ki először látta meg az új földrészt? De az kevésbé fontos; Kolumbus dicsősége nem abban áll, hogy megérkezett az új világ partjára, hanem abban, hogy oda elindult.

Éjjel két óra volt, midőn teljes biztossággal felismerték a partot. A hajók nem voltak tőle távolabb, csak valami két órányira. Az egész legénység meghatott hangon kezdte énekelni a Salve Reginát.

A felkelő nap első sugarainál embereink egy kis szigetet láttak maguk előtt. A sziget a Bahama-csoporthoz tartozott. Kolumbus San Salvadornak nevezte el; azután térdre borult és elkezdé imádkozni szent Ágoston és Ambróz készítette «Téged Isten dicsérünk»-et.

Ugyanazon pillanatban teljesen meztelen bennszülöttek jelentek meg a parton. Kolumbus, Pinzon, Alonzo és Lanezzel, Rodrigo ellenőrrel, Descovedo titkárral s még néhány emberével csónakra szállt, majd társaival együtt partra lépett; ő a királyi zászlót tartotta kezében, a két kapitány pedig a keresztet, melyen a Ferdinand és Izabella név ölel-

MILY ÉRZELMEK FOGHATTÁK EL KOLUMBUS LELKÉT
E PILLANATBAN ?

kező kezdő betűi voltak láthatók. Az admirális ezután a spanyol király és királyné nevében a szigetet ünnepiesen birtokba vette és mindezt jegyzőkönyvbe foglaltatta.

Ezen szertartásos cselekedetek közben a bennszülöttek Kolumbust és társait körül fogták. Ime azon szavak, melyekkel e jelenetet Charton Columbus saját elbeszélése után leírja:

«Miután vágytunk bennök (a bennszülöttekben) a barátság érzelmeit felkölteni s miután látva őket, meg voltunk győződve, hogy jó bánásmóddal inkább ébreszthetünk bizalmat magunk iránt és inkább bírhatjuk őket rá a kereszténység felvételére, mintha erőszakhoz nyulunk: többeknek színes sipkákat meg üveggyöngyöket adattam, mely utóbbiakat felfűzve azonnal nyakukra akasztottak. Ezeket azután még megtoldottam más csekély értékű tárgyakkal is; mindezeknek nagyon megörültek s a kapott ajándékokért oly elismerést mutattak, hogy mi a miatt igazán elcsodálkoztunk. Mikor megint csolnakunkba szálltunk, úszva jöttek utánunk, hogy papagájokkal, gyapottal, lándsákkal meg más mindenfélével megkínáljanak: mi meg cserébe megint kis üveg gyöngyöket, csörgőket meg másféle dolgokat adtunk nekik. Ők mindenből adtak, a mijök csak volt. De nekem úgy látszott, hogy minden tekintetben nagyon szegények. Férfiak és asszonyok egészen meztelenül jártak. Azok közül, a kiket láttunk, egyetlen egy asszony volt eléggé fiatal; a férfiak közül azonban harmincz évesnél öregebb egyik sem volt. Különben mindnyájának arányos termete, szép teste és kellemes arcza volt. Hajuk, a mely oly durva mint a ló farkában a szőr, egész a szemöldökig lelógott; hátul meg hosszú kontyot viseltek, melyet soha

KOLUMBUS KRISTÓF A HAJÓJÁN.

sem szoktak levágni. Némelyikök feketés színnel festi be magát; bőrük természetes színe különben olyan, mint a Kanári-szigetek lakóié. Se nem feketék, se nem fehérek; de vannak olyanok köztük, a kik vagy az egész testöket, vagy az arcukat, vagy a szemöket vagy csak az orrukat festik be, még pedig vagy fehérre vagy vörösre vagy más színre. Olyan fegyvereik, mint nekünk, nincsenek; sőt ezekről nem is tudják, hogy mire valók. Mikor kardokat mutattam nekik, az élüknél fogták meg és megvágták az ujjokat. A vasat nem ismerik. Lándsákul egyszerű botot használnak; de ennek hegyén sincs vas, hanem valami halfog vagy más kemény tárgy. Mozdulataikban bizonyos kellemesség nyilatkozik meg. Mivel többnek testén sebhelyeket vettem észre, jelek segítségével megkérdeztem őket, hogy miképen jutottak azokhoz; ugyancsak jelekkel adták tudtomra, hogy a szomszéd szigetek lakói jöttek közzéjük, őket megtámadták és el akarták hurczolni; akkor kapták hát a sebhelyeket, mikor ezen ellenségeik ellen védekeztek. Azt hittem és hiszem még most is, hogy a közel szárazföldről jönnek ide foglyokért meg rabszolgákért; az itteni bennszülötteknek jó szolgáltnak s szelid természetűeknek kell lenniök. A mit hallanak, mindjárt utána tudják mondani. Én meg vagyok győződve, hogy lehetséges lesz őket minden nehézség nélkül a keresztény vallásra téríteni; mert a mint látszik, semmiféle vallási felekezethez sem tartoznak.»

Midőn Kolumbus a hajójához visszatért, csolnáját több bennszülött úszva követte. Másnap, azaz október 13-án, ezek nagy számmal gyűltek a hajók köré. Lélekvesztőik egy kivágott fatörzsből készültek; némelyikökben negyven ember is elfért; evezőik a pékek lapátjához hasonlítottak. Sokan e vadak

közül orruk czimpájában kis aranylemezeket hordtak. Az európaiakat nagyon megcsodálták s alkalmasint azt hitték, hogy e fehér emberek az égből pottyantak alá. A spanyolok ruháihoz kíváncsian, de bizonyos tartózkodással nyúltak; kétségkívül a természetadta tollazatnak tartották. Különösen az admirális skarlátszínű ruháját bámulták meg. Látszott, hogy Kolumbusra úgy néztek, mint valami felsőbb fajtájú papagájra. Azonkívül azt is mindjárt észrevették, hogy ő az idegenek vezére.

Kolumbus és övéi e napon közelebbről megtekintették San Salvador szigetét s nem győzték eléggé csodálni kedvező fekvését, pompás árnyékos helyeit, szép, tiszta vizét és zöldelő rétjeit. Az állatvilágában azonban kevés változatosságot vettek észre. Ragyogó tollú papagájok repkedtek a fák között, de más madarat azután nem is láttak. San Salvador meglehetősen sík felületű felföld; középső részét egy kis tó foglalja el; a hegyek pedig teljesen hiányoznak. A szigetnek az ásványország kincseiben gazdagnak kellett lennie, mivel lakói arany ékszereket hordtak. Azonban a sziget földjéből került-e ezen értékes ércz?

Az admirális ez iránt kérdést intézett egyik bennszülötthöz és ettől jelek által megtudta, hogy ha a kis szigetet megkerüli és délfelé hajózik, oly vidékre jut, melynek királya nagy aranyedények és roppant kincsek birtokában van. Kolumbus tehát másnap mindjárt napkeltekor felvonatta a vitorlákat és útját a megjelölt föld felé irányzá, a mely az ő hite szerint csak Zipangu lehetett.

Meg kell ez alkalommal jegyeznünk, mert jellemző azon kor földrajzi ismereteire nézve, hogy Kolumbus az elért földet Ázsiához tartozónak tekintette. Zi-

pangunak ugyanis Marco Polo Japánt nevezi. Az admirális ezen tévedését, melyben egyébként vele minden társa osztozott, csak évek múlva ismerték fel s így történhetett az, a mit már előbb is mondtunk, hogy a nagy tengerész, a ki még ezután háromszor meglátogatta e szigeteket, meghalt a nélkül, hogy egy új földrész létéről tudomást szerzett volna. Kétségen kívül áll, hogy Kolumbus emberei és Kolumbus maga is az 1492 október 12-én fölfedezett földet Japánnak, Khinának vagy Indiának tartották. Ezen körülményből magyarázható meg az is, miért viselte Amerika oly soká a «Nyugat-India» nevet és miért nevezik e földrész lakóit, lakjanak azok akár Braziliában, akár Mexikóban, akár az Egyesült-Államokban, általánosan indusoknak, illetőleg indiaiaknak.

Kolumbus tehát egyedül arra gondolt, hogy Japán partjaira jusson. Ezért San Salvadornak nyugati részébe ment, hogy azt is átkutassa. A bennszülöttek összefutottak a partra és vizet meg kasszavét adtak neki; ez utóbbi Yucca-gyökérből készült kenyérféle. Az admirális több ízben kikötött és (már be kell vallanunk) a humanizmus parancsolta szabályok megsértésével több bennszülöttet elfogatott, hogy magával vigye Spanyolországba. A szerencsétlen bennszülöttek! már most kezdték őket kiragadni övéik köréből; nem sokkal később pedig árúczikké lettek. A hajók végre elhagyva San Salvadort, ismét kiszálltak a sík tengerre.

A sors tehát kedvezett Kolumbusnak, midőn őt a Föld legszebb szigetcsoportjainak egyikéhez vezette. Mindezen új fölfedezendő értékes szigetek kincsbányát képeztek, a mely után Kolumbusnak csak kezét kellett kinyújtania.

Október 15-én nap lementekor a kis hajóhad öt mértföldnyire San Salvadortól egy másik szigetnek nyugati végén vetett horgonyt, melyet Concepcionnak neveztek el. Másnap az admirális fegyveres kísérettel, hogy magát minden meglepetés ellen biztosítsa, kilépett a partra. A bennszülöttek, a kik ugyanazon fajtához tartoztak, melyhez a san salvadoriak, a spanyolokat szívesen fogadták. A délkeleti szél miatt Kolumbus csakhamar visszatért hajójára és miután nyugati irányban kilencz mértföldnyi utat megtett, egy harmadik szigetet fedezett fel, a melyet Fernandinának keresztelt el. E szigetnek jelenlegi neve Graet-Exuma.

A spanyolok egész éjjel hajóikon maradtak; másnap október 17-én nagy lélekvesztők gyűltek köréjük. A bennszülöttek itt is barátságosak voltak s békés cserélgetést kezdtek meg; mindenféle gyümölcsöt meg gyapotot adtak üveggyöngyökért, pléhdobcskákért, tükrökért, melyek nagyon tetszetek és czukorszirupért, a mely után különösen kapkodtak.

Fernandina lakói már ruhadarabokat viseltek és civilizáltabbaknak is látszottak, mint a san-salvadoriak; pavillon-alaku házaik voltak, melyekből magas kémények emelkedtek ki; e házakat jó karban és belül nagyon tisztán tartották. A sziget nyugati oldalán mélyen benyult egy öböl, mely száz hajónak is kényelmes és pompás kikötőül szolgálhatott volna.

De Fernandina sem tudta felmutatni azon gazdagságot, mely után a spanyolok annyira vágyakodtak s melyből annyira szerettek volna valamit Európába elvinni; az aranybányák itt is hiányzottak. Azonban a bennszülöttek, a kik a hajókra is ellátogattak, folyton beszéltek egy Szamoeto nevű nagyobb szí-

getről, a mely délnek fekszik s a mely bővében van az értékes ércznek. Kolumbus tehát megint elindult és pedig abban az irányban, melyet a bennszülöttek kijelöltek. Október 19-én éjjel csakugyan el is ért ezen Szamoeto szigethez, melyet Izabellának nevezett el s melyet legújabb térképeink Juma névvel jelölnek.

A bennszülöttek szerint ezen szigeten egy hatalmas király lakott; de az admirális hiába várt rá néhány napig; e hatalmas személyiség nem mutatkozott. Izabella szigete tiszta vizű tavaival és sűrű erdőivel pompás látványt nyújtott. A spanyolok nem győzték eléggé csudálni ezen fákat, a melyeknek zöldje méltán meglephette az európaiat. A papagájok megszámlálhatatlan csoportokban repkedtek a lombos fák közt, a nagy és roppantul élénk gyíkok meg el-elsiklottak a magas fűben. A sziget lakói, a kik midőn először meglátták a spanyolokat, megfutottak, nemsokára megbarátkoztak velök és elcseréltek földjük termékeiből egyet-mást.

Kolumbus azonban nem hagyott fel azon gondolattal, hogy felkeresse Japánt. S miután a bennszülöttektől megtudta, hogy tőlük nem messze van egy nagy sziget, melyet ők Kubának neveztek, azt hitte, hogy az bizonyára Zipangu-királyság egy részét képezi s hogy nemsokára el fogja érni Kinzejt, a mai Hangcseufut, a mely egykor Khina fővárosa volt.

Ez volt az oka annak, hogy a mint a szél járása megengedte, a hajók felvonták a vitorlákat. Október 25-én egy csütörtöki napon a spanyolok hét vagy nyolcz egy sorban levő, alkalmasint a Mukarasnak nevezett szigetek közelébe értek; de Kolumbus ezeknél nem állapodott meg, hanem folytatta útját, míg

nem a rákövetkező vasárnap Kubához ért. A hajók egy folyónál kötöttek ki, melyet a spanyolok San Salvador-nak neveztek el; majd rövid pihenés után nyugat felé folytatták útjokat egy nagyobb folyó torkolatánál levő kikötőig, melyet ma las Nuevas del Principe-nek neveznek.

A sziget partján számos pálmafa állott, melyeknek egy-egy levelével a bennszülöttek kunyhóikat betakarhatták. A sziget lakói a spanyolok közeledtére elfutottak; s így ezek a partokon csak asszonyalaku bálványokat, szelid madarakat, állati csontokat, néma kutyákat és halászatra használt eszközöket találtak. Lassan azonban a szokott módon előcsalták az embereket is, a kik azután az idegenekkel cserekereskedésbe bocsátkoztak.

Kolumbus már most azt hitte, hogy a nagy szárazföldhöz ért és hogy Hangseufutól nincs messze. E hit benne oly erős gyökereket vert, hogy már készülleteket tett a khinai nagy khánnak ajándékokat küldeni. November 2-án kíséreiből egy nemest és egy zsidót, a ki héber, chaldeusi és arab nyelven beszélt, megbizott, hogy a nevezett uralkodóhoz menjen. A követek, miután gyöngyből álló nyaklánczokkal ellátták magukat, megindultak, az állítólagos kontinens belsejébe; megbizásuk szerint azonban hat nap alatt küldetésökben el kellett volna járniok.

Időközben Kolumbus egy nagy folyó mentén, a mely sűrű illatos erdő közepén hömpölygette hullámain, mintegy két mértföldnyi utat megtett a sziget belseje felé. A lakosok, mint mondtuk, kereskedtek a spanyolokkal s ezek kérdésére mindig egy Bohio nevű helyet emlegettek, mint a melyen bővében van az arany és a gyöngy. Azt is mondogatták, hogy

ott laknak a kutyafejű népek, a kik emberhússal élnek.

Az admirális követei eltávozásuk után négy nappal október 6-án jöttek vissza a kikötőhöz. Két napi út elég volt arra, hogy egy valami ötven hunyhóból, álló helységbe érjenek, a hol őket roppant tisztelettel fogadták; csókolták lábaikat és kezeiket s úgy látszik az égből alászállott isteneknek nézték őket. A helység lakóinak szokásairól a többi közt elmondták a követek, hogy ott férfiak és asszonyok egy kétágu csövön keresztül orrlyukaikon át beszívják a dohányfüstöt; továbbá, hogy két fadarab egymáshoz való dörzsölése által gyujtanak tüzet. Gya-potot nagy mennyiségben találtak a házakban, melyeknek sátorformájuk volt; a többi közt az egyikben tizenegyezer font volt felhalmozva. A mi azonban a nagy khánt illeti, annak árnyékát sem látták.

Említsük itt meg újra Kolumbus tévedését, a mely Irving szerint, fölfedezéseinek sorát lényegesen módosította; ő azt hitte, midőn Kuba szigetére ért, hogy az ázsiai kontinensen van; nem gondolt tehát távolról sem annak körülhajózására, sőt inkább készületeket tett, hogy kelet felé visszatérjen. Míg ha tévedésétől meg tudott volna szabadulni s a megkezdett irányban útját folytatja, vállalatának eredményei lényeges módosulást szenvedtek volna; mert ez esetben vagy elvetődött volna Floridába, Észak-Amerika ezen félszigetére vagy egyenesen eljutott volna Mexikoba. Ez utóbbi esetben a tudatlan és vad bennszülöttek helyett kikre talált volna? A nagy aztek birodalomnak, Montezuma félig civilizált királyságának, lakóira. Talált volna városokat, hadsereget, roppant kincseket s aligha nem neki jutott volna Cortez Ferdinand szerepe. De végzete nem ezt szánta

GYÖNGYHALÁSZOK.

neki; ő konokul ragaszkodott téves nézetéhez s 1492 november 12-én felvonatta a vitorlákat, hogy hajóival vissza induljon kelet felé.

Egy ideig Kuba partjai mellett hajóztatott; elhaladt a Cristales Moa nevű hegyek mellett, bevezett egy kikötőbe, melyet Puerto del Principé-nék nevezett s azután elhajózott egy szigetsoporthoz, a melyet a Boldogságos szűz Mária szigettengerének keresztelt. Minden éjjel látszott e számos kis szigeten a halászok tüze, kiknek táplálékát pókok, meg nagy férgek képezték. A spanyolok több ízben partra szálltak és a foglalás jeléül keresztet állítottak fel.

A kubai bennszülöttek Babekve szigetét emlegették mindig, mint a melyen bővében van az arany. Az admirális elhatározta tehát, hogy azt felkeresi. De Alonzo Pinzon, a «Pinta» kapitánya, mint a kinek hajója a leggyorsabban járt, megelőzte őt és november 21-én napkeltekor eltűnt.

Az admirális ezen eltávozás miatt nagyon megharagudott, minek saját elbeszélésében kifejezést is ad, mikor ezt írja: «Pinzon még más módon is megbántott engemet.» Kolombus Pinzon eltávozása daczára Kuba partjai mellett folytatta útját, fölfedezte a Moa-öblöt, a Mangle, a Vaez-fokot és a Barakoa-öblöt; azonban emberevőket, habár a sziget kunyhóit sok helytt diszítették emberi koponyák, a melyeknek a hajón levő bennszülöttek nagyon megörültek, sehol sem talált.

A következő napokon a spanyolok elhajóztak a Boma-folyó torkolata mellett és miután az Azules-fokot is megkerülték, a sziget keleti végéhez értek. Kolumbus a helyett, hogy a sziget déli oldala mentén folytatta volna útját, keletnek fordult és december 5-én egy nagy szigethez ért, melyet lakói Bohio-

nak neveztek s melyet térképeinken Haiti vagy San-Domingo névvel jelölnek.

Ugyanaz nap a Nina az admirális parancsára egy Máriának elnevezett kikötőbe vitorlázott. E kikötő, melyet ma S. Nicolasnak hívnak, a sziget északnyugati végén a hasonló nevű fok mellett fekszik.

Másnap a spanyolok több fokot és a Tortugának elnevezett szigetet fedezték föl. Az indus lélekvesztők mindenütt menekültek előlük. A sziget, melynek partjai mellett embereink hajózgattak, nagy és magas volt; e tulajdonságáról nevezték el Haitinak azaz magas, emelkedett földnek. Partjaival egészen a Mosquito-öbölíig ismerkedtek meg a spanyolok. A madarak, melyek a sziget fáí közt repdestek, a növények, a síkságok, a dombok mind a castiliai földet juttatták tengerészeinknek eszébe. Azért is adta Kolumbus e szigetnek a «Spanyol sziget» (Espanola) nevet. A bennszülöttek félénkek és bizalmatlanok voltak; nem lehetett velök semmit sem kezdeni; mindjárt a sziget belsejébe menekültek. Mindamellert sikerült néhány matrónak egy asszonyt elfogni, a kit azután a hajóra vittek. A fogoly asszony fiatal és elég szép is volt. Az admirális gyűrűket, üveggyöngyöket adatott neki és felruházta, a mire nagyon is szüksége volt, szóval tisztességesen bánt el vele s azután visszaküldte a szigetre.

Ezen helyes eljárásnak az volt a következménye, hogy a bennszülöttek barátságosabbakká lettek és midőn másnap kilencz jól felfegyverzett matróz négy mértföldnyire a sziget belsejébe behatolt, tiszteletteljes fogadtatásra talált. A bennszülöttek tömegesen jöttek eléjük s hordták eléjük földjük különböző termékeit. A matrózok tehát kirándulásukból elragadtatva tértek vissza. Szerintök a sziget belseje külö-

nösen gyapotfában, aloéban és masztixfában (*Pistacia lentiscus* L.) látszott gazdagnak. E kirándulás alkalmával embereink egy szép tiszta vizű folyót is láttak, melyet későbben «Trois-Rivières»-nak nevezték el.

Deczember 15-én Kolumbus felvonatta a vitorlákat és Tortuga szigetéhez evezett; itt egy hajózható folyót és egy szép völgyet fedezett fel, a melyet épen e tulajdonságánál fogva «Paraiso» völgynek nevezett. Másnap, mikor egy mély öbölben időzött, észrevett egy indust, a ki lélekvesztőjén a szél hevessege daczára is nagy ügyesen haladt előre. Kolumbus ezen indust a hajóra csalta, ajándékokkal elhalmozta s azután a Spanyol-szigetnek egyik kikötőjében a mai Port de Paix-ben partra szállította.

E jó bánásmóddal az admirális a bennszülötteket mind kibékítette és úgy megnyugtatta, hogy azon naptól kezdve mindig számosan jöttek hajóira. Egy alkalommal a királyuk is, a ki körülbelül húsz éves, jól megtermett, erős és kissé hasas ember volt, meglátogatta az európaiakat. A bennszülött király, mint alattvalói kivétel nélkül, semmiféle ruhát sem viselt; de azért emberei nagy tiszteletet tanúsítottak iránta a nélkül, hogy magukviseletén a megalázkodás legkisebb nyoma is észrevehető lett volna. Kolumbus őt az uralkodókat megillető tisztelettel fogadta, a minek elismeréséül e király vagy jobban mondva kazika megmondta az admirálisnak, hogy a kelet felé fekvő tartományok az aranyak bővében vannak.

Másnap egy másik kazika országa összes kincseit felajánlotta a spanyoloknak; ugyanaz jelen volt a szűz Mária tiszteletére a hajón rendezett ünnepen, mely alkalomból Kolumbus a hajót teljesen fello-

bogóztatta. Az admirális azután ebédre hitta meg a kazikát, a ki a lakmározásban részt vett, s miután a különböző ételeket és italokat megízlelte, a serlegeket és tányérokat kíséretének küldte el. E kazika arczán a jóság tükröződött vissza; keveset beszélt és nagyon udvarias volt. A lakoma végével az admirálisnak néhány vékony aranylapocskát ajándékozott. Ez viszont felajánlott neki néhány pénzdarabot, melyeken Ferdinand és Izabella arczképe volt kivésve s miután jelek által tudtára adta neki, hogy azok a Föld leghatalmasabb uralkodói, kibontatta Castilia zászlaját. Midőn a nap lement, a kazika nagy meglelégedéssel távozott; elmenetelének tiszteletére a spanyolok néhány ágyút sütöttek el.

A hajó legénysége másnap a bennszülöttek helységében egy nagy keresztet állított fel a miután mindnyájan elhagyták ama vendégszerető partot. Midőn a Tortuga és a Hispaniola sziget képezte öblből kihajóztak, számos kikötőt, fokot, kisebb öblöt, folyót, sőt a Limbé foknál egy kis szigetet is fölfedeztek, melyet San-Thomasnak neveztek el; végre e sziget és az Alkul-öböl között még egy roppant nagy, fedett és biztos kikötőre is akadtak, melyhez magas, fákkal fedett hegyek közt egy csatorna vezetett.

Az admirális gyakran kiszállott a partra. A bennszülöttek mindenütt az ég küldöttének tekintették őt és kérték, hogy maradjon köztük. Kolumbus pedig bőven osztogatta nekik a csörgőket, a rézgyűrűket, az üveggyöngyöket és a többi apróságot, melyeket mind nagyra becsültek. Egy kazika Gvakana-gari, Marien tartomány ura, egy alkalommal Kolumbusnak egy nagy fülű állati alakkal díszített övet küldött, melyen az állat orra és nyelve vert

aranyból volt. Aranyat Hispaniola e részén, a mint látszott, bőven találtak és a bennszülöttek rövid idő alatt össze is hordtak bizonyos mennyiséget. A lakosok is értelmesebbek és szebbek voltak. Kolumbus véleménye szerint a veres, fekete vagy fehér festék, melylyel testöket bekenték, arra szolgált, hogy a Nap sugarai ellen védjék magukat. E partokon a házak is csinosak és elég erősek voltak. Midőn Kolumbus azon ország felől kérdezősködött, melyben sok az arany, a bennszülöttek egy kelet felé fekvő Zibao nevű tartományt neveztek meg, melyet az admirális még mindig makacsul ragaszkodva fentebb említett nézetéhez, Zipangunak, azaz Japánnak tartott.

Karácsony napján az admirális hajóját komoly baj érte. Ez volt az első nagyobb kár, mely a mind- eddig oly szerencsés vállalatot érte. Midőn a San-Thomas öbléből egy kis kirándulást csináltak, a Santa Maria kormányrúdja éppen egy tapasztalatlan kormányos kezében volt, a ki az éj beálltával nem tudott megküzdeni a tenger áramlatával, mely azután a hajót valami zátonyhoz sodorta, úgy, hogy az megfeneklett. Az admirális, a ki éppen aludt, a zökkenésre felébredt, felszaladt a fedélzetre és a hajó orránál egy horgony leeresztését rendelte el, hogy annak segítségével esetleg a hajó farát a zátonyról elszabadítsák. A matrózok, a kiket e rendelete végrehajtásával megbízott, rögtön leugrottak a csolnakba; de ijedtükben a helyett, hogy a kapott parancsot végrehajtották volna, teljes erővel menekülni kezdtek a veszedelem színhelyéről a «Nina» felé.

Ezalatt azonban a víz folytonosan apadt. A Santa Maria mindig jobban és jobban nehezedett a homokpadra. Már le kellett dobni az árboczokat, hogy

KUBAPARTI HALÁSZOK.

könnyítsenek terhén, sőt rövid idő múlva szükségessé vált még a hajószállítmányt is biztosítani. Midőn Gvakanagari kazika a hajó végzetes helyzetét észrevette, fivéreivel, rokonaival és számos alattvalójával segítségül jött és a hajószállítmány megmentésében tevékeny részt vett. E segítségnek volt köszönhető, hogy a hajóról semmi sem veszett el, annál kevésbbé, mert a bennszülöttek egész éjjel fegyveresen őrizték a biztonságba helyezett élelmi szereket.

Másnap Gvakanagari a Nina fedélzetére jött, hogy az admirálist megvigasztalja és összes vagyonát annak rendelkezésére bocsátotta. Ugyanakkor kenyérből, kecskehúsból, halakból, gyökerekből és gyümölcsből álló estebédet is ajánlott fel neki. Kolumbust a barátság ezen bizonyítékai nagyon meghatották s azért határozattá vált nála azon terve, hogy a sziget ezen részén gyarmatot alapít. Ajándékok és más szívességek által tehát az indusokat még jobban le akarta magának kötelezni; továbbá, hogy hatalmát is bemutassa, a lőfegyverekből tüzeltetett, a mi persze a szegény bennszülötteket roppantul megijesztette.

Deczember 26-án a spanyolok a sziget ezen részében hozzá fogtak egy kis erősség építéséhez. Az admirálisnak ugyanis célja volt, hogy bizonyos számú embert ott hagyjon, őket egy évre kenyérrel, borral és gabonával ellása és a Santa Maria csónakját is nekik adja. A munka gyorsan folyt.

A fentemlített napon hírt kaptak a Pintáról is, a mely november 21-én hagyta el társait; a hajó — mondták a bennszülöttek — a sziget végén egy folyóban horgonyoz; Gvakanagari kazika azonnal küldött egy csónakot a felkeresésére, de az

visszatért a nélkül, hogy a Pintát valahol megláthatta volna. Ekkor Kolumbus, mivel egy hajójával, a Santa Maria ugyanis használhatatlanná vált, nem akarta felfedezéseit folytatni, elhatározta magában, hogy visszatér Spanyolországba; készülődéseit a hazautazásra azonnal meg is tette.

Januárus 2-án a kazika és alattvalói előtt egy kis harcjátékot rendezett, mely azokban nagy csodálkozást keltett. Azután kiválasztott harminczkilencz embert, kiknek az ő távollétében az erősséget őrizniök kellett; vezérökké Rodrigo de Escovedot nevezte ki. A Santa Mariáról megmentett élelmiszerek nagyobb részét az erősségbe vitette, hogy a legénységnek legyen egy évre ennivalója. Az új földrész első gyarmatosai között volt egy íródeák, egy algazil, egy kádár, egy orvos és egy szabó. A gyarmatosoknak feladatává tette Kolumbus, hogy tudakozódjanak aranybányák után és keressenek alkalmas helyet, hol egy várost alapíthatnak.

Január 3-án végre Kolumbus és társai, miután a kazikától és az új gyarmatosoktól ünnepies búcsút vettek, hajóra szálltak, felvonták a Nina vitorláit s elhagyták a kikötőt. Nemsokára fölfedeztek egy kis szigetet s azon egy magas hegyet, melyet Monte-Cristonak neveztek el. A Nina már két napja elhagyta volt a kikötőt, midőn egyszerre a legénység észrevette a Pintát. Ennek nemsokára kapitánya, Pinzon Alonzo, meg is jelent Kolumbus előtt s igyekezett eljárását igazolni. Igazság szerint Pinzon csak azért vált el társaitól, hogy ama bizonyos Babekve szigetet elérje, melyet a bennszülöttek leírása oly gazdagnak tüntetett fel. Mindamellett az admirális meglegedettséget színlelt azon jó vagy rossz okokkal szemközt, melyeket Pinzon kapitány

eljárása kimentésére felhozott; megtudta ezen beszéd-ből Kolumbus azt is, hogy a Pinta egész távolléte alatt csak Hispaniolát kerülte meg és semmi más földet sem látott.

Januárus 7-én meg kellett utazóinknak állapodni, hogy a léket, melyet a Nina kapott, becsinálják. Ezen várakozási időt Kolumbus felhasználta, hogy a Monte Cristo-tól egy mértföldnyire fekvő széles folyóval megismerkedjék. Azon arany szemecskék miatt, melyet annak homokjában találtak, elnevezték a folyót Arany folyónak. Az admirális szerette volna Hispaniola ezen részét gondosan átkutatni; de legénysége már otthon szeretett volna lenni és a Pinzon testvérek izgatásai következtében már tekintélyt sem igen akart elismerni.

Januárus 9-én végre a két hajó elindult és pedig ezuttal kelet-délkeleti irányban. A part mentén haladtak, melynek minden legkisebb kiszögellése nevet kapott: az Izabella, ala Roca, a Français, a Cabron-fok és végre a sziget keleti végében fekvő Szamana-öböl. Ebben terült el egy kikötő, melyben a két hajó a szélcsend miatt útjában akadályoztatva, horgonyt vetett. Kezdetben a bennszülöttek itt is igen barátságosak voltak; de a dolog csakhamar megváltozott. A cserélgetések megszűntek és bizonyos ellenséges tüntetések eloszlattak minden kétséget az iránt, hogy az indusoknak gonosz szándékaik vannak. Valóban januárus 13-án váratlanul meglepték a spanyolokat. Ezek csekély számuk daczára lélekjelenlétöket nem veszítették el és fegyvereik segítségével néhány perczig tartó csata után az ellenséget megszalasztották. Ekkor folyt először európai kéz ütötte sebből indus vér.

Másnap Kolumbus négy fiatal bennszülöttet a hajón

fogott és minden ellenkezésök daczára, elhagyta a szigetet. Kifárasztott legénysége bosszúságában az admirálisnak sok kellemetlenséget okozott, hogy azok miatt a férfiú, a ki minden emberi gyengeségnek föléje tudott helyezkedni s a kit a sors súlyos csapásai sem tudtak megtörni, útleírásában keserűen panaszkodik. Januárus 16-án, midőn a Szamana-fok a szemhatáron eltűnt, utazóink végleg elhagyták az amerikai földet.

Az átkelés az Atlanti-tengeren gyors volt és februárus 12-ig semmiféle szerencsétlenség sem fordult elő. Nevezett napon háromszor 24 óráig tartó borzasztó vihar lepte meg a hajókat; a szél fűtyült, a hullámok óriási magasságra emelkedtek és az égboltozat észak-északkeleti részén folyton villámlott. A megrémült hajósok háromszor újították meg a fogadást, hogy Guadalupe, Loretto és Moguer szent képeihez zarándokolnak. Végre az összes legénység esküt tett, hogy mezítláb egy ingben fog imát végezni a szűz Máriának szentelt egyik templomban.

Azonban a vihar csak fokozódott. Az admirális már a legrosszabbtól félt s ezért útjának eredményeit gyorsan leírta egy pergamenlapra; a leírás után egy kérelmet intézett ahhoz, a ki azt netalán megtalálja, hogy a spanyol király kezeihez juttassa; s azután az okiratot viaszkos vászonba csavarta, egy kis fahordóba zárta s a tengerbe dobta.

Februárus 15-én napkeltekor a vihar lecsillapult, a két hajó, melyeket a szél egymástól elválasztott, megint össze találkozott s három nappal később az Azori szigetek egyikén Santa Marián kikötött. Az admirális azonnal rendelkezéseket tett, hogy emberei a fogadalmat, melyet a vihar tartama alatt tettek, teljesítsék; legénysége felét ezért a szárazra

küldte; a portugallok azonban ezeket, foglyokká tették s előbb ki sem adták, míg nem Kolumbus kemény szavakkal szabadon bocsáttatásukat követelte.

Az admirális februárius 23-án szállt ki ismét a sík tengerre. Miután egy ideig kedvezőtlen szél fújt és a vihar újra meglepte utazóinkat, ezek újabb fogadást tettek és föltették magukban, hogy Spanyolországba érkeztek után az első szombati napon bőjtölni fognak. Végre márczius 4-én a kalauzok felismerték a Tajo torkolatát; a Nina ebbe el is juthatott, míg a Pintát a szél a Biscayai öbölbe üzte.

A portugallok az admirálist tisztesen fogadták. Maga a király is kihallgatásra bocsátotta. De Kolumbus sietett Spanyolországba; azért a mint az időjárás megengedte, újra hajóra szállt és márczius 15-én hét és fél hónapi távollét után, mely idő alatt felfedezte San Salvadort, Concepcion, Great-Exuma, Juma, Kuba, Haiti és a Mukarasz szigeteket — Palos kikötőjébe érkezett.

Ferdinand és Izabella akkor Barcelonában tartózkodtak. Oda kellett tehát az admirálisnak mennie; el is indult azonnal az indusokkal együtt, kiket az új-világból magával hozott. A lelkesültség, melyet megjelenése mindenfelé okozott, rendkívüli volt. Az ország minden részéből csődült a nép köréje, hogy őt királyt illető módon üdvözlje. Bevonulása Barcelonába nagyszerű látványt nyújtott. A király, a királyné és Spanyolország nagyjai őt teljes pompával a követség palotájában fogadták. Kolumbus elbeszélte csodálatos útját, bemutatta az aranylapokat, melyeket magával hozott; ezután az egész gyülekezet térdre hullott s rákezde a Te Deum-ot.

A király Kolumbus Kristófot nemesi rangra emelte; czimerébe pedig e jeligét vétette fel: «Castiliának

KOLUMBUS HAJÓRA SZÁLL.

és Leonnak Kolumbus egy új világot ajándékozott.» A genovai tengerész hírneve nemsokára egész Európát bejárta. Az indusokat az egész spanyol udvar jelenlétében megkeresztelték, szóval azon lángelméjű férfiú, a ki oly soká szegény és megvetett volt, most a dicsőség legmagasabb fokára jutott.

III.

Kolumbus második útja: a tizenhét hajóból álló hajóhad. — Ferro szigete. — Dominica. — Marie-Galante. — Guadalupe-sziget. — Az emberevők. — Montserrat. — Santa Maria Rotonda. — San-Martin és Santa-Cruz. — Virgin Islands. — Porto Rico. — Espanola. — Az első gyarmatosok megöletése. — Izabella-város alapítása. — Kolumbus két, kincsekkel megrakott hajót Spanyolországba küld. — Zibao tartományban Sz. Tamás várát építteti. — Testvérét Don Diegot a sziget kormányzójává nevezi ki. — Jamaika. — Kuba partjai. — A bicskahal. — Kolumbus visszatér Izabella szigetére. — A kazikát fogságba vetik. — A bennszülöttek lázadása. — Az éhség. — Kolumbus ellen Spanyolországban rágalmakat emelnek. — Izabella Aguado Jánost mint királyi biztost Espanolába küldi. — Az aranybányák. — Kolumbus visszatér Európába. — Megérkezése Cadixba.

A nagy genuai tengerész tetteiről közölt elbeszélések a kedélyeket mindenütt felizgatták. Az élénkebb képzelműiek a tengeren túl már arany kontinenseket láttak. Mindazon szenvedélyek, melyeket a kapzsiság szül, féket vesztettek. Az admirálist a közvélemény kényszerítette, hogy lehetőleg rövid idő alatt ismét tengerre keljen. Különben ő maga is sietett visszatérni foglалásai színhelyére, hogy kora ismereteit ismét új területekkel gazdagítsa. Késznek nyilatkozott tehát újból az elindulásra.

A király és királyné három hajót és tizennégy dereglyét bocsátottak rendelkezésére. Ezerkétszáz embernek kellett őt követni. Bizonyos számú castiliai nemes sem késett bizalmát Kolumbusba vetni és

túl a tengeren szerencsét próbálni. Felraktak a hajókra lovakat, szarvasmarhákat, mindenféle olyan eszközöket, melyek az arany bányászásához és kiolvasztásához szükségesek, különböző élelmi szereket, szóval mindazt, a mi egy tekintélyes gyarmat alapításához szükséges. A tíz indus közül, kiket Európába vittek, kettő meghalt, öt visszatért hazájába, három pedig betegen Spanyolhonban maradt.

A hajóhad vezérévé a spanyol királyi pár Kolumbust nevezte ki s őt korlátlan hatalommal ruházta fel.

1493 szeptember 25-ikén indult el a nép örömrivalgása közben, felvont vitorlákkal Cadixból a tizenhét hajó. Október 1-én pedig Ferron, a Kanári szigetek egyikén, kikötött. Huszonhárom napi hajózás után, miközben a szél folyton kedvező volt, Kolumbus ismét új földhöz ért.

November 3-án ugyanis egy vasárnapi nap reggelén az admirális hajójának kalauza már hírül adhatta: «Jó ujság! előttünk a szárazföld!»

E szárazföld fákkal borított sziget volt. Az admirális, mivel azt hitte, hogy lakatlan, nem kötött ki rajta, hanem megállapodás nélkül folytatta útját. E közben több elszórt szigetet látott, míg nem elért egyhez, melyet Marie Galante-nek, míg az először látottat Dominicanak nevezte el; mindkét sziget maig viseli ama neveket. Másnap egy harmadik még nagyobb sziget tűnt föl a spanyolok előtt. «És» mondja ez útnak leírásában Martyr Péter, Kolumbus kortársa: «mikor odaértek, felismerték, hogy e szigetet az istentelen Kannibalok vagyis Karaibok lakják, kikről első útjokban csak beszélni hallottak.»

A spanyolok jól felfegyverkezve partra szállottak, hol pálmalevelekkel fedett mintegy harmincz kerek

faházat találtak. A kunyhók belsejében gyapotból készült függő ágyak voltak felakasztva. A kunyhók közt levő téren pedig két czölöpöt vettek észre, a melyek köré két nagy döglött kigyó volt csavarva. Az idegenek közeledtére a bennszülöttek, a mily gyorsan csak tudtak, elfutottak s hátrahagytak néhány foglyot, kiket épen felfalni készültek. A matrózok kikutatták a kunyhókat s azokban láb- meg karcsontokat, frissen levágott még véres fejeket és más emberi testmaradékokat találtak, melyek nem hagytak fenn kétséget az iránt, hogy mivel táplálkoznak a karaibok.

E szigetet, melyet a spanyolok részben átkutattak és melynek főfolyóival megismerkedtek, az admirális elnevezte Guadalupe-nak azért, mert hasonlít Estremadura hasonnevű kerületéhez. Nehány nőt, kiket a matrózok elfogtak s kikkel az admirális hajóján jól bántak volt, ismét partra tettek. Kolumbus ugyanis azt remélte, hogy ha a bennszülöttek iránt jó bánásmódot tanusít, azok majd eljönnek hajójára. De e reményében csalatkozott.

November 8-án tehát az admirális jelt adott az elutazásra, felvonatta a vitorlákat s elindult kis hajórajával együtt Hispaniola, a mai S. Domingo felé, hol első útja alkalmával egy kis erősséget épített s harminczkilencz társát hagyta volt. Midőn észak felé útját folytatta, látott egy nagy szigetet, melyet a bennszülöttek, kiket a karaibok kezéből kimentett volt, Madanino névvel neveztek. Azt is mondták ama szigetről, hogy csupa asszonyok lakják; miután pedig Marco Polo könyvében is van szó egy Ázsia partjain fekvő szigetről, melynek kizárólag asszonylakói vannak — Kolumbus méltán azt hihette, hogy Ázsia közelében van. Az admirá-

A MATRÓZOK FRISSEN LEVÁGOTT, MÉG VÉRES FEJEKET TALÁLTAK.

lis nagyon szeretett volna a kérdéses szigettel megismerkedni, hanem a kedvezőtlen szelek megakadályozták abban.

Madaninotól két mértföldnyire láttak a spanyolok egy magas hegyektől köryezett szigetet, melyet Montserratnak neveztek el; más nap megint találtak egyet, Redondát, harmad nap meg kettőt: San-Martint és Santa-Cruzt.

A hajóraj Santa-Curznál kikötött, hogy magát ellássa ivóvízzel. Itt egy komoly eset történt, melyet Martyr Péter oly jellemző szavakban beszél el, hogy azokat érdemes ideiglatni: «Az admirális kiadta a parancsot, hogy harmincz ember szálljon partra és járja be a szigetet; ez emberek, midőn szárazra értek, megláttak négy kutyát, ugyanannyi fiatal embert és fiatal nőt, a mely utóbbiak, a mint őket észrevették, eléjük futottak és kérőleg emelték fel kezeiket, mintha könyörögtek volna, hogy segítsenek rajtuk és mentse ki ama kegyetlen emberek kezeiből. A kannibalok az idegenek láttára épen úgy, mint Guadalupe szigetén, az erdőkbe futottak. A mi embereink pedig két napig maradtak a szigeten, hogy azt átkutassák.»

«E közben azok, a kik a hajón maradtak, észrevettek egy csolnakot nyolcz indus férfival és ugyanannyi nővel; a mi embereink integettek nekik; de ezek úgy a férfiak, mint a nők, a mint közelebb jöttek, elkezdtek kegyetlenül nyilazni, még mielőtt a mieink paizsaikkal magukat védhették volna; ily módon egy asszony nyilától egy spanyol halva rogyott össze, míg ugyancsak egy másik megsebesült.»

«E vadak nyilai meg voltak mérgezve; volt közöttük egy asszony, a ki előtt a többiek meghajoltak s a kinek engedelmeskedtek. E nő, a mint

ebből következtetni lehetett, a királynéjok volt, a kinek a fia, egy kegyetlen tekintetű, erős, valóságos oroszán pofájú férfiú volt.»

«A mieink a mint észrevették, hogy jobb lesz az indusokkal birokra kerülni, mint távolról harczolva még nagyobb veszélyt kiállani — megragadták az evezőket s teljes erővel neki rontottak a csolnaknak, úgy hogy szerencsésen fel is döntötték.»

«De az indusok, úgy az asszonyok, mint a férfiak mint afféle pompás úszok, a nélkül, hogy magukat legkevesbbé is megerőltették volna, folyton lövöldöztek a mieinkre. Ezt addig cselekedték úszva, míg nem egy víz borította sziklához értek, melyre fölmásztak és férfiasan folytatták a harczot. De végre is csak legyőzettek, egyikök elesett, a királyné fia pedig két sebet kapott; a foglyokat azután az admirális hajójára vitték; még mint foglyoknak is mindig ugyanazon vadság és kegyetlenség ült az arcukon, mintha megannyi libiai oroszánok lennének. És igazán olyanok voltak, hogy senki sem nézhett rájuk a nélkül, hogy az irtózáttól szíve és egész valója meg ne rendült volna; tekintetök annyira utálatos, rettentő és pokoli volt.»

Látható a fentebb elmondottakból, hogy a küzdelem az európaiak és indusok közt komolylyá fejlődött. Kolumbus azért nemsokára folytatta útját északnak «számtalan, kies» sziget között, melyeken a különböző színű hegyeket sűrű erdők borították. E szigetcsoportot «Islas de las Virgines»-nek nevezték el. Nem sokára feltűnt a «San Juan Baptista»-sziget, melyet ma Portoriconak nevezünk s mely gondosan művelt, rengeteg erdőinél fogva igazán fenséges egy sziget; lakóit akkor még a Karaibok gyakori látogatása nyugtalanította. Nehány matróz

itt is partra szállott, de csak alig valami tizenkét házat látott, a melyekből azonban lakóik kiköltöztek volt. Midőn a matrózok hajóikra visszatértek, az admirális felvonatta a vitorlákat és Portorico déli oldalán útját folytatta.

November 12-én végre megérkezett Kolumbus Hispaniolához. Elképzelhetjük mily érzés fogta őt el, midőn első sikereinek színhelyét viszontlatta és midőn szemeivel amaz erősséget kereste, melyet emberei oltalmára épített. Vajjon mi történt ez egy év alatt azon európaiakkal, kik a sziget vad lakói közt maradtak? Míg Kolumbust e gondolat foglalkoztatá, egyszerre hajója mellett termett egy nagy csolnak s rajta Gvakanagari kazika fivére, a ki, midőn az admirális elé került, annak két kis aranybálványt nyújtott át.

Ezalatt Kolumbus még mindig kereste szemeivel az erősséget és habár azon helylyel szemközt kötött is ki, melyen az épült volt, még sem láthatott belőle semmit sem. Miután embereinek sorsa nagyon nyugtalanította, csakhamar partra szállott. De itt mily nagy volt a rémülete, midőn az erősségnek egyéb nyomát sem látta, mint egy rakás hamut. Hová lettek honfitársai? Talán életökkel fizették meg az első gyarmatosítás kísérletét? Az admirális a hajóraj összes löfegyvereivel egyszerre tüzeltetett, hogy jelenléte Hispaniola-szigetén nagy távolságra hallható legyen. De emberei közül egy sem jelent meg.

Kolumbus kétségbeesésében Gvakanagari kazikához követeket küldött. Ezek gyászos hírekkel tértek vissza. Ha Gvakanagari szavainak hitelt lehet adni, idegen kazikák, kiket az európaiak jelenléte háborúra ingerelt, megtámadták a szerencsétlen gyar-

matosokat s egytől egyig leölték őket. Gvakanagari állítólag maga is megsebesült, midőn védelmekre kelt; ennek bizonyítékául mutatta is a lábát, a melyen a seb gypottal be volt kötözve.

Kolumbus ugyan nem hitt a kazika ezen közbenjárásában: de elhatározta, hogy teszi majd magát, mintha hinné s más nap, midőn Gvakanagari a hajóra jött, őt jól is fogadta s egy szűz Mária képevel megajándékozta, melyet az a mellére akasztott. Gvakanagarit a lovak, melyeket sem ő, sem társai még nem láttak volt, roppantul megijesztették. Midőn a kazika látogatását elvégezte, ismét partra szállott és elment a hegyei közé; nem is látták ötet a spanyolok egyhamar.

Az admirális ezután egyik kapitányát háromezr emberrel együtt a szigetre küldötte s megbízta, hogy az egész szárazföldet kutassa át, s a kazikát kerítse kézre. E kapitány behatolt ugyan a sziget belsejébe, de sem a kazikának, sem a szerencsétlen gyarmatosoknak nyomára nem jöhetett. E kirándulás alkalmával a spanyolok egy nagy folyót és egy igen védett helyen fekvő kikötőt fedeztek fel, melyet Port Royal-nak kereszteltek.

Kolumbus ezalatt, daczára az első kísérlet sikertelenségének, egy új gyarmatot akart alapítani e szigeten, mely aranyban és ezüstben oly gazdagnak látszott. A bennszülöttek ugyanis még mindig beszéltek azon bányákról, melyek Zibaoban vannak. Az admirális két nemest Alonzo de Hojeda-t és Corvalaut bízta meg, hogy amaz állítás valódiságáról meggyőződést szerezzenek; ezek nagy számú kísérettel együtt januarius hóban el is indultak; útjukban négy folyót fedeztek fel, melyek homokjukban aranyat hordtak; midőn spanyolaink visszatértek, egy

aranydarabot vittek magukkal, mely kilencz unciát nyomott.

Az admirális, midőn e kincset meglátta, csak jobban megerősödött azon hitében, hogy Hispaniola ama híres Ofir, melyről a királyok könyve is szól. Keresett tehát egy helyet, hol várost építhessen. A Monte-Cristótól kelet felé mintegy tíz mértföldnyire van egy folyó, melynek torkolata elég kényelmes öblöt képez; ott tette le alapját Izabella városának. Három királyok napján roppant számú indns jelenlétében tizenhárom pap segédkezett az ünnepies istentiszteletnél.

Kolumbus ekkor a spanyol királyt és királynét tudósítani akarta az új gyarmat alapításáról. Tizenkét hajót megrakatott a szigeten gyűjtött aranynyal és termékeivel s 1494 februarius 2-án Torres kapitány vezérlete alatt el is küldte őket Európa felé. Kevéssel utóbb Kolumbus utánuk küldött még egyet azon öt hajóból, melyek körötte maradtak; ezen volt Pisai Bernard hadnagy is, ki panaszra adott volt okot vezérének.

A mint Izabella gyarmatban a rend egy kissé helyre állott, az admirális fivérét Don Diegot a gyarmat kormányzójává kinevezte; maga pedig ötszáz emberrel elindult, hogy személyesen kutassa át Zibao bányáit. E kis csapat a földet, melyet bejárt, csodálatosan termékenynek találta; a hüvelyes vetemények tizenhárom nag alatt megértek; a gabonából, melyet februariusban elvetettek, áprilisig már a legszebb kalászek nőttek ki úgy, hogy évenként nagyszerű termésre lehetett számítani. Hegyes völgyes vidéken kellett a spanyoloknak áthatolniaok s gyakran a baltát is igénybe venniök, hogy e járatlan területeken maguknak utat törjenek; végre

még is megérkeztek Zibao földjére. Itt egy nagy folyó mellett egy dombon az admirális félig kőből, félig fából egy erősséget építtetett, azt jó széles árokkal körül vétette és Sz. Tamás várának keresztelte el, hogy megtréfálja azon tisztjeit, kik nem adtak hitelt az aranybányákról szóló híreknek. De e kétkedésökkel csúfot vallottak; mert a bennszülöttek mindenfelől hozták az aranydarabkákat és az aranyport, a mit örömet cseréltek be üveggyöngyökkel, de különösen csörgőkkel, melyeknek ezüst csengése őket mindjárt tánczra ingerelte. Azután e föld nemcsak az arany földje volt; termett azon mindenféle fűszer is, még pedig roppant nagy mennyiségben. A spanyolok tehát csak örvendhettek, hogy e dúsgazdag szigetet meghódították.

Kolumbus, miután a Szent Tamás erősség védelmére ötvenhat embert kirendelt s ezek vezérletét don Pedro de Margaritá-ra bízta, április elején visszaindult Izabella felé. Erős esőzések lassították útját. Megérkezésekor a keletkező gyarmatban roppant rendetlenséget talált; a gyarmatosok közel álltak azon ponthoz, hogy liszt hiányában a legnagyobb szükségét szenvedjék; lisztben pedig azért volt hiány, mert nem volt malom és a katonákat meg a munkásokat a fáradtság egészen elcsigázta. Kolumbus tehát a nemeseket akarta rá kényszeríteni, hogy a munkánál segítsenek; de e büszke hidalgók, a kik annyira hajhászták a szerencsét, most lehajolni sem akartak érte és megtagadták közreműködésüket a veszély elhárítására. A papok őket ez ellenkezésökben támogatták; Kolumbus tehát, mivel kényszerülve volt szigort alkalmazni, bezáratta a templomokat. Azonban neki Izabella városában maradása nem volt; a vágy ismeretlen földeket fölfedezni — vonzotta

öt. Azért is a gyarmat kormányzásával egy tanácsot bízott meg, mely Diego elnöklete alatt három nemesből és a misszionáriusok fejéből állott; maga pedig április 24-én újra tengerre szállott, hogy befejezze fölfedezései sorát.

A három hajó, melylyel elindult, délnek fordult s rövid idő múlva egy ismeretlen szigethez ért, melyet a bennszülöttek Jamaikának neveztek. A szigeten feltűnt egy nagyon szelíd lejtőjű hegy. Lakói ügyeseknek, találékonyaknak s szorgalmas kézműveseknek mutatkoztak, de békés természetűeknek nem. Több ízben akarták a spanyolok partra szállását megakadályozni; ezek azonban visszaűzték őket s a dolog azzal végződött, hogy a bennszülöttek az admirálissal szövetséget kötöttek.

Jamaikából Kolumbus kutatásait nyugati irányban folytatta. Ő ugyanis azt hitte, hogy az ókori geografusok Chersonesusát, a nyugat ez aranytermő földjét már elérte. Igen erős tengeráramlások azonban őt visszaűzték Kuba szigetére, melynek partját kétszázhuszonkét mértföld hosszúságban követte. Ezen útjában, mely a szűk szorosok és a gyakorta található sekély helyek miatt igen veszélyes volt, több mint hétszáz szigetet nevezett el, számos kikötőt látott és gyakran lépett érintkezésbe a bennszülöttekkel.

Május havában a hajóörök számos fűborította, termékeny és emberek lakta szigetet jeleztek. Kolumbus közeledett a szárazföldhöz és behatolt egy folyóba, melynek vize oly meleg volt, hogy senki sem bírta hosszabb ideig a kezét benntartani; ezen dologban utazóink túloztak és a későbbi felfedezések azt nem is igazolták. Ezen partok halászhajói mesterségök gyakorlatában egy bizonyos fajtájú halat, a bicskahalat

használják, «a mely hal ugyanazon szolgálatot teszi nekik, mint a vadásznak a kutya.»

«E hálnak alakja ismeretlen volt, teste hasonlított egy ángolnáéhoz, csakhogy hátán a feje alatt egy erszényalakú erős bőrleffentyűje van, melylyel a halakat fogja. A bennszülöttek a halat a hajó külső oldalához kötik; de mindig vízben tartják, mert a levegőt nem nézheti. Ha már most egy halat vagy egy teknősbékát, legyen az akkora mint egy paizs, meglátnak, megereszti a kötelet, melylyel a hal meg van kötve. Mikor ez szabadon érzi magát, gyorsabban mint a nyillövés, neki megy annak a másik hálnak vagy teknősbékának, ráveti bőrleffentyűjét és oly erősen tartja zsákmányát, hogy nincs az a hatalom, mely tőle azt elvegye, ha csak nem vonják őt a kötelével a víz felszínére; mert a mint észreveszi a levegő ragyogását, rögtön elereszti a prédáját. A halászok már ekkorra leereszkedtek oly mélyre, hogy megfoghassák a zsákmányt, a melyet azután hajójukba dobnak; a vadászhalra pedig annyi kötelet kötnek, a mennyi szükséges, hogy őt a helyén fogják, egy másik kötelen pedig egy húsdarabot bocsátanak le neki, hogy mintegy elvett zsákmányáért kárpótolják.»

Kolumbus ezután nyugat felé folytotta útját. Meglátogatott helyeket, hol a ludak, kácsák, a túzokok, továbbá azon néma kutyák bővében voltak, melyeknek húsát a bennszülöttek, mint a gödölye húsát, oly jóízűen megették; e néma kutyák kétségkívül vagy a *Solenodon cubanus* vagy valami patkányféle állat lehetett. Ezalatt a szorosok mindig szűkebbek lettek s a hajók csak nagy nehezen juthattak rajtok keresztül. Mindamellett az admirális makacsul a partok mellett maradt, hogy azokkal

megismerkedhessék. Egy napon az egyik helyen fehérbe öltözött embereket látott, kiket a Santa Maria de la Mercede szerzet tagjainak nézett; el is küldött mindjárt néhány matrózt, hogy velök szóba ereszkedjenek. Az egész azonban csak optikai csalódás volt: ezen állítólagos szerzetesek tulajdonképen csak óriási nagy tűzokok voltak, melyeket távolról embereknek lehetett tartani.

Junius első napjaiban Kolumbusnak meg kellett állapodnia, hogy hajóit kijavíttassa, a melyek derekának a part közelében fekvő sekély helyek nagyon ártottak. Ugyanazon hó 7-én az admirális a parton ünnepies misét tartatott. Az istentisztelet alatt oda jött egy öreg kazika is, a ki a szertartás végével az admirálist többféle gyümölcsessel megkinálta; azután egy beszédet mondott, melyet a tolmácsok következő szavakkal fordítottak le:

«Honfitársaim elbeszélték, miképen kerítetted hatalmadba azon vidékeket, melyek előtted azelőtt ismeretlenek voltak; azt is hallottam, hogy megjele-
nésed a népek és lakosok közt mily félelmet idézett elő. De én kötelességemhez híven vélek eljárni, ha, tudatom veled és egyszersmind figyelmeztetlek arra, hogy a testből elszálló lélek előtt két út áll nyitva: az egyik, melyen a sötétség és szomorúság honol, azoknak van szánva, a kik az emberi nemnek bajt és kárt okoztak; a másik a kellemes és gyönyörködtető pedig azoknak van fenntartva, kik szerették a békét és kimélték az emberek nyugalmát. Ha tehát szem előtt tartod halandóságodat és a jutalmat, melyet e földi élet viselt dolgai szerint osztanak ki, nem fogsz senkit sem bántalmazni.»

Vajjon az ó- vagy az újkornak melyik bölcselője beszélt valaha is szebben és okosabban! A keresz-

ténység és a humanizmus minden nemesebb sajátosságai ama pompás szavakban bennfoglaltak; pedig egy vad ember szájából kerültek ki! Kolumbus és a kazika is, midőn egymást elhagyták, el voltak ragadtatva egymás kitűnő tulajdonságaitól; kettőjük közül alighanem Kolumbus volt jobban meglepetve.

Máskülönben az egész törzs követni látszott azon kitűnő szabályokat, melyeknek kifejezést a törzsfő adott. A föld, miként a nap melege, a levegő és víz, közös volt. A törzs tagjai kevéssel megelégedtek s az enyém és tied kérdése, annyi viszály forrása, közöttük nem forgott fenn. «Az arany kort élik — mondja egy egykorú elbeszélés — nem árkolják el és nem veszik körül sövénynyel birtokaikat; kertjeiket, ha nincsenek is törvényeik sem törvénykönyveik sem bírják, nyitva hagyják; mert természetökben fekszik, hogy csak azt teszik, a mi igazságos és gonosznak meg igazságtalannak tartják azt, a ki másnak bántalmazásában gyönyörködik.»

Miután Kolumbus Kubát elhagyta, visszatért Jamaikába, melynek déli oldalát egészen a keleti végéig bejárta. Célja volt most a karaibok szigeteit megtámadni és a gonosz fajzatot kiirtani. De folytonos virrasztás és a kiállott fáradozások beteggétették és kényszerítették, hogy ezen tervével felhagyjon. Vissza kellett térnie Izabella városába, a hol a jó levegő, a nyugalom, fivérének és barátainak gondos ápolása következtében csakhamar visszanyerte egészségét.

Egyébként a gyarmat is oly állapotban volt megint, a melynél fogva visszatérése szükségessé vált. A Sz. Tamásról elnevezett erősség vezére kegyetlen zsaro-

lásaival fellázította a bennszülötteket. Don Diego, Kolumbus fivére megintette ugyan őt, de ez intések süket fülekre találtak s a várórség feje Kolumbus távolléte alatt visszatért Izabella városába s onnan ugyanazon hajóval, a mely az admirális másik testvérét, Bertalant, hozta volt Hispaniolába, Spanyolországba indult.

Kolumbus, a mint visszanyerte egészségét, miután nem engedhette meg, hogy valaki személye képviselőjének tekintélyét csorbítsa, azonnal készüléteket tett azon kazikának megfenyítésére, a ki a szenttamási kormányzó ellen fellázadt. Mindenekelőtt kilencz fegyveres embert kiküldött, hogy a Kaonabo nevű, rettegett kazikát kézre kerítsék. Vezérök, Hojada, ama rettenthetetlenséggel, melynek tanújeleit későbbben is adta, a kazikát övéinek köréből kiragadta és mint foglyot vitte a spanyolok gyarmatvárosába. Kolumbus e bennszülöttet Európába akarta szállíttatni; de a hajó, melyen vitték, hajótörést szenvedett és ezentúl semmit sem hallottak róla.

Míg Hispaniolában ezek történtek, Torres Antal is oda érkezett négy hajójával; Torrest a spanyol király és a királyné küldték volt, hogy Kolumbus előtt szerencsekivánataikat kifejezze. Ferdinand király kijelenté, hogy őt az admirális sikerei teljesen elégítették; egyszersmind tudatá, hogy ezentúl Hispaniola meg Spanyolország közt havonként egy hajó fog közlekedni.

Kaonabo kazika elfogatása azonban a bennszülöttek közt általános lázadást idézett elő; ők ugyanis megsértett és igazságtalanul elhurczolt vezéröket meg akarták bosszulni. Egyedül Gvakanagari, daczára annak, hogy az első gyarmatosok legyilkolásában részt vett, maradt hű a spanyolokhoz. Kolumbus

testvérének Bertalannak, meg a fentnevezett kazikának kíséretében megindult a lázadók ellen. Találkozott is nemsokára egy indus sereggel, melyet az egykorúak világos túlzással százezer emberre becsültek. E sereget, állott légyen az akárhány emberből, kétszáz gyalogos, kik huszonöt kutyát vittek magukkal, meg huszonöt lovas megszalasztott. E győzelem az admirális tekintélyét látszólag helyre állította. A legyőzötteknek most hadi sarczot kellett fizetniök. Azon indusoknak, kik a bányákhoz közel laktak, évnegyedenként bizonyos mennyiségű aranyat kellett beszolgáltatniok; azoknak pedig, a kik a bányáktól távolabb laktak, huszonöt font gyapotot. De a lázadás tüze csak el volt nyomva, eloltva még nem. Anakaona nevű asszonynak, Kaonabo özvegyének felszólítására, a bennszülöttek másodszor is fellázadtak; ez alkalommal sikerült nekik a lázadásba belevonni Gvakanagarit is, a ki eddig Kolombushoz hű maradt; elpusztították a kukoricza és egyéb vetéseket s visszavonultak hegyeik közé. A spanyolok ekkor a szükség ezerféle veszélyeinek maradtak kitéve; a miért is a visszatorlás legborzasztóbb eszközeihez nyultak. A történetírók állítása szerint, éhség és betegség következtében meg Kolumbus embereinek fegyverei alatt ekkor a bennszülött lakoságnak legalább egy harmada elpusztult. A szerencsétlen indusok drágán fizették meg azon barátságot, melyet kezdetben az európai hódítók iránt tanúsítottak.

Kolumbusnak ekkor szerencsecsillaga hanyatlani kezdett. Míg Hispaniola szigetén tekintélye mindig jobban és jobban csökkent, azalatt Európában is heves támadásokat intéztek jó hírve és jelleme ellen. Ő nem lehetett ott, hogy magát védje; tiszt-

jei pedig, kiket hazájukba visszaküldött volt, úton-útfélen igazságtalansággal és kegyetlenséggel vádolták; sőt még azt is rebesgették, hogy az admirális független királylyá akar lenni. Ferdinand király e méltatlan vádak befolyása alatt egy küldöttet bízott meg, hogy menjen Nyugat-Indiába és vizsgálja meg, vajjon alaposak-e a Kolumbus ellen emelt panaszok. A király küldöttét d'Aguado Jánosnak hítták. Ferdinand választása ez esetben, midőn egy ily bizalmi állás betöltése forgott kérdésben, nem volt szerencsés. D'Aguado részrehajló és elfogult volt. A király megbízottja október hóban épen akkor érkezett meg Izabella-város kikötőjébe, mikor Kolumbus, a ki újabb kutatásokkal foglalkozott, nem volt ott; d'Aguado működését azzal kezdte meg, hogy szörnyű gőgösen bánt Kolumbus fivérével. Don Diego pedig, támaszkodva kormányzói tisztére, a királyi küldötnök még oly szigorú parancsára sem hallgatott.

D'Aguado tehát, habár a gyarmat állapotáról csak igen hiányos tájékozódást nyerhetett, készüléteket tett a haza utazásra, midőn egyszer egy rettenetes orkán kerekedett és tönkre tette azon hajókat, melyek a királyi biztost Hispaniolába hozták. Az egész szigeten csak két dereglye maradt. Kolumbus, midőn Izabella városába visszatért, oly lelki nagyságot tanúsított, melyet nem lehet eléggé bámulnunk; a többi közt az egyik járművet a királyi biztos rendelkezésére bocsátotta oly feltétel alatt, hogy a másikon önigazolása végett ő maga is Spanyolországba mehessen.

A dolgok ilyen állásában egyszerre hír érkezett a spanyol gyarmatba, hogy Hispaniola szigetén új arany-bányákat fedeztek fel. Az admirális azonnal

elhalasztotta elindulását. A kapzsiságnak meg volt azon hatalma, hogy mindenféle alkudozásnak egyszerre véget vetett. Nem jött többé szóba sem a spanyol király, sem az általa elrendelt vizsgálat. Néhány tiszt azonnal elment az új aranytermő földre; voltak is ott darabok, melyek egynémelyike húsz unciát is nyomott, azonkívül találtak egy háromszáz font nehézségű ámbra-tuskót is. Kulumbus a bányászok védelmére két erősséget építtetett: az egyiket Zibao határán, a másikat a Hajna folyó partján. Ezen óvó rendszabályok végrehajtása után Kolumbus, a ki sietett, hogy magát igazolhassa, elutazott Európába.

A két dereglye 1496 márczius 10-én hagyta el Izabella gyarmat kikötőjét. Kolumbus hajóján kétszázhuszonöt utas és harmincz indus volt.

Április 9-én Marie-Galanté-n és 10-én, hogy magát ivóvízzel ellássa, Guadalupe szigetén kikötött, a mely utóbbi helyen egy kissé élénk összekocczása volt a bennszülöttekkel. Ugyanazon hó 20-án elhagyta ezen kevésbé vendégszerető szigetet is; de ekkor meg egy hónapig kellett a passzátszelekkel küzdenie. Junius 11-én látták meg emberei először Európa szárazföldjét és más nap a két dereglye a cadixi kikötőbe evezett.

Ez alkalommal a híres tengerészt a nép tömeges megjelenésével nem üdvözölte úgy, mint első visszatérésekor. A lelkesedés nyomába a közönyösség és irigység lépett. Maguk az admirális társai is ellene fordultak. Igazán ezen emberek, mint a kik elvesztették bátorságukat és csalódtak reményeikben, miután nem szerezhették meg azon vagyont, a melyért annyi veszélynek néztek szemébe és annyi fáradtságot viseltek el — igazságtalanokká lettek. Mert

hiszen nem a Kolumbus hibája volt, hogy az addig művelésben levő bányák többbe kerültek, mint a mennyit jövedelmeztek.

Az udvar mindamellett az admirálist elég kegyesen fogadta. Második útjának leírása a félrevezeteket ismét rokonszenvezőkké tette. Mert hát nem fedezte-e fel e második útjában Dominicát, Marie-Galante-ét, Guadalupe-ot. Monserratot, Santa-Mariát, Santa-Cruzt, Portoricot, Jamaikát? Nem ismertette-e meg részletesebben Kubát és S. Domingot? Kolumbus hevesen küzdött ellenségeivel és nem kímélte a gúny fegyvereit sem. Azoknak, a kik felfedezéseit kicsinyelték, azt mondta, hogy állítsanak fel egy tojást valamelyik hegyére s midőn ezek azt megtenni nem tudták, ő vette kezébe, betörte a tojás hegyét, s úgy állította meg.

«Ti erre nemde nem gondoltatok — mondá. — Pedig így van ez más tekintetben is.»

IV.

Kolumbus harmadik útja: Madeira. — Santiago a Zöld-foki szigetek egyike. — Trinidad — Kolumbus első ízben pillantja meg Venezuelának az Orinoko torkolatán: túl fekvő partjait, a mai Kumanat. — A Paria-öböl. — A kertek. — Tabago. — Granada. — Margarita. — Kubaga. — Hispaniolai állapotok Kolumbus távollétében. — San-Domingo város alapítása. — Kolumbus megérkezik Hispaniolába. — A fegyelmetlenség a gyarmatban. — A spanyolok az anyaországban panaszt emelnek a hispaniolai kormány ellen. — A király Bovadillát küldi ki, hogy Kolumbus eljárását megvizsgálja. — Bovadilla Kolumbust és két testvérét lánczra verve Spanyolországba küldi. — Kolumbus megjelenik Ferdinand és Izabella előtt. — Visszanyeri a királyi kegyelmet.

Kolumbus még mindig nem mondott le arról, hogy hódításait túl az Atlanti-tengeren ne folytassa. Sem a fáradság, sem az emberek igazságtalan-

sága őt vissza nem rettenték. Miután nem csekély fáradsággal ellenségeinek rosszakaratán diadalmaskodott, sikerült neki a kormány pártfogása mellett egy harmadik vállalatot szervezni. A király megengedte, hogy nyolcz hajóján negyven lovagot, száz katonát, hatvan matrózt, húsz bányászt, ötven földmívest, húsz különféle fajtájú mesterembert, harmincz asszonyt, orvosokat sőt zenészeket is vihessen magával. Az admirális ezen kívül azt is kieszközölte, hogy a Spanyolországban szokásos büntetéseket a szigetekre való száműzéssé fogják átváltoztatni. Azon okos gondolat tekintetében tehát, hogy a gyarmatokat oly bűnösökkel kell benépesíteni, kiknek társadalmi állását csak a munka adhatja vissza, megelőzte az angolokat.

Kolumbus, habár még mindig szenvedett kösvényben és máskülönben is betege volt azon kellemtelenségeknek, melyeket visszatérése óta ki kellett állania, 1498 május 30-án mégis hajóra szállott. Elindulása előtt megtudta, hogy a S. Vicente-fok környékén egy francia hajóhad les rá, mely útját akarja állani. Hogy ezt kikerülje, Madeira felé indult, a hol ki is kötött; e helyről azután három hajó kivételével a többit de Arana Péter, Alonzo Sanchez de Carabajal és Kolumbus Antalnak, egyik rokonának vezérlete alatt Hispaniolába küldötte; ő maga pedig egy hajóval és két dereglyével délnek indult azon szándékkal, hogy túlmegy az egyenlítőn és délibb fekvésű vidékeket keres fel, melyeket akkoriban általánosan minden tekintetben igen-igen gazdagoknak tartottak.

Junius 27-én a három hajó a Sel, majd a Santiago szigetekre ért, melyek mindketten a Zöld-foki szigetekhez tartoznak. Julius 4-én ezeket elhagyták

s százhusz mértföldnyi útat délnyugati irányban tettek meg; ezalatt az előhaladást gyakran megnehezítette a szélcsend, a legénységnek pedig borzasztó hőséget kellett szenvednie; miután Kolumbus azon szélességi körhöz ért, mely Sierra Leonát is érinti, egyenesen nyugatnak fordult.

Julius 31-én délben az egyik matróz szárazföldet vett észre. A hajók Dél-Amerika éjszakkeleti végéhez egy, a földrészhez nagyon közel fekvő, szigethez értek.

Az admirális a szigetet Trinidadnak keresztelte el, mire az egész legénység a hála és elismerés hangján énekelte a *Salve Reginát*. Más nap augusztus 1-én Alcatraz-fok közelében, öt mértföldnyire azon helytől, melyet először megláttak, a hajó és a két dereglye kikötött. Az admirális néhány matrózát partra küldötte, hogy a hajók ivóvíz- és fa-készletét kiegészítsék. A part lakatlannak látszott, de volt rajta számos állati nyom, melyek alkalmasint kecskéktől származtak.

Augusztus 2-án egy hosszú csolnak, valami huszonégy bennszülöttel megrakva, közeledett a hajóhoz. Az indusok, kiknek szép testalkatuk és valamivel fehérebb bőrük volt, mint Hispaniola bennszülötteinek, fejükön élénk színű gyapot-turbánt, testükön pedig hasonló kelméből készült rövid szoknyát viseltek. Ezeknek utazóink tükrököt, meg üveggyöngyöket mutogattak, hogy a hajókra csalják; a matrózok meg, hogy még több bizalmat ébreszsenek bennök, táncolni is kezdtek; de az indusok, kiket a kis dobok hangja megijesztett, mert azt ellenséges tüntetésnek tartották, a csalogatásokra feleletül egész nyílzáport röptettek el s az egyik dereglyét megtámadták; itt az egyik kalauz, ki még ekkor sem mondott le azon törekvésről, hogy bennök barátság-

gos hangulatot keltsen, közéjük akart menni s csolnakjával csakhamar eltávozott, de többé vissza nem jött.

Kolumbus ekkor ismét kiszállt a sík tengerre s egy új szigetet fedezett föl, melyet elnevezett Gracianak. De az, a mit ő szigetnek tartott, tulajdonképen Amerika partja, Venezuela azon része volt, hol az Orinoko számos ágú deltáját képezi. Azon napon tehát Kolumbus felfedezte, habár tudta nélkül, az amerikai kontinenst; felfedezte pedig Venezuela azon részében, melyet ma Kumana tartománynak neveznek.

Dél-Amerika ezen partja és Trinidad szigete közt van egy veszedelmes öböl, a Paria-öböl, melyben a hajók csak nehezen küzdhetnek meg azon áramlattal, mely nagy gyorsasággal rohan nyugatnak. Az admirális, a ki azt hitte, hogy a sík tengeren van, roppant veszedelemnek volt ezen öbölben kitéve; mert az amerikai folyók, ekkor esetleg az áradás következtében, nagy víztömegeket hömpölygettek hajói ellen. Ime azon szavak, melyekkel Kolumbus az esetet a spanyol királyi párhoz intézett levelében leírja:

«Éjjeli egy órakor épen a fedélzeten voltam, midőn egyszerre szörnyű robaj hangja ütötte meg fülemet; fürkésztem a sötétben ennek oka után, hát egyszerre meglátom a mint a tengernek egy körülbelül hajó magasságú hulláma, dél felől lassan felénk közeledik. E hullám fölé borzasztó robajjal csakhamar felcsapott egy másik. Már bizonyosnak tartottam, hogy a következő pillanatban bennünket is elnyel és még ma is, ha e jelenetre gondolok, borzalom fog el. Szerencsére a hullám a csatorna nyílása felé tört, ott még sokáig hullámozott a tenger, azután lecsöndesült.»

A hajózás ezen nehézségei daczára is az admirális, míg átjutott ezen tengeren, melynek vize észak felé mindig édesebb lett, elnevezett több hegyfokot: egyiket Trinidad szigetén a Pena Blancát, a másikat a Paria hegyfok nyugati részében a Lapat; feljegyzett továbbá több kikötőt is, a többi között az Orinoko torkolata közelében fekvőt, a majmokról elnevezettet. Kolumbus a Kumana-fok nyugati oldalán szállott patra, hol őt és társait a bennszülöttek, kik a mint látszott számosan voltak, jó fogadtatásban részesítették. Az Alcatraz-fokon túl nyugat felé, a vidék nagyszerű volt és a bennszülöttek állítása szerint sok volt ott az arany és a gyöngy is.

Kolumbus szeretett volna e partokon kikötni, de nem látott sehol biztos menedékhelyet hajói részére. Máskülönben is komolyan megrongált egészsége és beteg szemei kényszerítették a nyugalom felkeresésére és így a maga, valamint elcsigázott legénysége érdekében is sietnie kellett, hogy elérje Izabellagyarmatot. Venezuela partjai mentén folytatta tehát útját; ez idő alatt is, a mennyire csak tehette, iparkodott érintkezésbe lépni a bennszülöttekkel. Az indusoknak e vidéken igen szép testalkatuk és kellemes arczkifejezésök volt; házi berendezkedésök is bizonyos ízlést árult el; homlokszattal ellátott házaikban néhány butor állott, melyeken elég ügyes faragások voltak láthatók. Nyakékszerű aranylemezeket is hordtak. A mi pedig magát a vidéket illeti, az nagyszerű látványt nyújtott; folyói, hegyei és rengeteg erdői azt különösen széppé tették. Azért is nevezte el e kies vidéket az admirális Graciának és igyekezett egy hosszú értekezésben bebizonyítani, hogy e helyen volt az emberi nem bölcsője, azon

földi paradicsom, melyben Ádám és Éva oly sokáig laktak. Hogy híres tengerészünk e véleménye megmagyarázhatóvá legyen, nem szabad felednünk, hogy ő ezen vidékeket mind Ázsiához tartozóknak tartotta. Ezen elvarázslóan szép helyet nevezte ő el «Kertek»-nek.

Augusztus 23-án, miután nem minden veszély és fáradság nélkül felhatolt az áramlaton, Kolumbus kivezett a Paria-öbölből azon tengerszoroson, melyet Boca del Drago-nak nevezett el; ez elnevezés máig is megmaradt. A spanyolok, kiérve a sík tengerre, felfedezték Tobago szigetét, mely Trinidadtól északkeletre fekszik, azután tovább északra Conceptiont a mai Granadát. Ekkor az admirális délnyugatnak fordult és visszatért az amerikai partokra; annak mentén folytatta tovább útját mintegy negyven mértföldnyi távolságra, látta és elnevezte a nagyon népes Margarita-szigetet és végre a kontinens közelében fekvő Kubaguát. Ez utóbb megnevezett helyen a bennszülöttek gyöngyhalászatot űztek és szedték a természet ezen értékes adományát. Kolumbus egy csolnakot küldött a partra s cserélgetés által igen előnyös vásárt csinált; mert kőedény-cserepekért, meg csörgökért több fontra menő gyöngyöt szerzett, melyek egynémelyike nagy és pompás fényű volt.

Midőn az admirális fölfedezéseiben e helyre ért, megállapodott. A kísértés nagy volt, hogy e földet átkutassa, de a legénység és feje kimerült. A hajóknak tehát oly irányt kellett adni, hogy minél hamarabb elérjék S. Domingot, hol igen komoly bonyodalmak vártak Kolumbusra.

Az admirális elutazása előtt fivérét felhatalmazta, hogy egy új városnak vesse meg alapját. E czélból Bertalan testvére bejárta a sziget különböző részeit

s miután Izabella gyarmattól mintegy ötven mért-földnyire egy szép folyó mellett egy pompás kikötőre talált, kijelölte első utcáit azon városnak, melyből később S. Domingo lett. Ez a hely volt az is, melyet Bertalan lakhelyéül választott, míg testvére Diego Izabella kormányzója maradt. Így tehát a két Kolumbus testvér az egész sziget igazgatását kezében egyesítette. De ezalatt megszorodtak az elégtelenek, a kik már lázadásra is készültek. Így állottak az ügyek a szigeten, midőn Kolumbus Kristóf oda megérkezett. Ő azonnal tanácsokat adott testvéreinek, a kik különben okosan kormányoztak volt és egy felhívást tett közzé, melyben a felingerült spanyolokat engedelmességre szólította fel. Azután öt hajót Spanyolországba küldött, hogy hírt vigyenek a királynak az újabban tett felfedezésekről és a gyarmat állapotáról, melyet a rendetlenség hívei veszélybe ejtettek.

Ez időben Kolumbus Kristóf ügyei Európában rossz fordulatot vettek. Elutazása óta az ellene és testvérei ellen szórt rágalmak folyton szaporodtak. Nehány lázadó, kiket a gyarmatból kiűztek, folyton árulkodtak az erőszakos Kolumbus dinasztia ellen és végre is felköltötték a hiú és hálátlan spanyol uralkodó féltékenységét. Maga a királyné is, a ki mindeddig hűségesen pártfogolta a genovai tengerészt, megharagudott, midőn egy alkalommal a hajókon egy háromszáz indusból álló szállítmányt látott meg, kiket elragadtak volt szülőföldjükről s kikkel mint rabszolgákkal bántak. De Izabella azt nem tudta, hogy az ilyen erőszakos tettet Kolumbus tudta nélkül és az ő távollétében hajtották végre. És mégis az admiralist tették ezért is felelőssé; hogy tehát viselt dolgairól az udvar tudomást szerezzen magá-

nak, elküldötte Hispaniolába a Calatrava-rend egyik vezérét, Bovadilla Ferenczet, a kit egyszersmind a legfőbb bíró és a főkormányzó címével és hatalmával is felruháztak. A valóságban ez annyit jelentett, mint Kolumbust hivatalától megfosztani. Bovadilla felruházva e birói hatalommal, 1500 július hó végén két dereglyével elutazott. Augusztus 23-án vették észre őket a gyarmatosok, a midőn S. Domingo kikötőjébe akartak bevezni.

Kolumbus Kristóf és Bertalan testvére akkor nem voltak ott. Épen egy erősség építtetése foglalkoztatta őket Xaragua kerületben. Diego helyettesítette őket. Bovadillának, a mint a partra szállott, első dolga volt misét hallgatni, a mi közben dicsekedő magaviseletét igen jelentőséggel teljessé tudta tenni; a mise végével Diegot maga elé hívatta s meghagyta neki, hogy hatalmát tegye le az ő kezébe. Kolumbus Kristóf, a kit követ által e dologról értesítettek, sietve visszajött. Tudomást vett Bovadilla megbízó leveléről s ennek alapján őt igenis el akarta ismerni főbirónak, de főkormányzónak nem.

Ekkor Bovadilla a királyi pár egy levelét mutatta neki elő, mely következőképen hangzott:

«Kolumbus Kristófnak, admirálisunknak az oczeán szigetein.

Mi meghagytuk Bovadilla Ferencznek, a Calatrava-rend fejének, hogy tudassa szándékainkat. Elrendeljük, hogy ennek hitelt adj és teljesítsd azt, a mit nevünkben mond.

Én a király. Én a királyné.»

Az alkirályi czimről, mely a Ferdinand és Izabella által ünnepiesen aláírt egyezés értelmében Kolumbust megillette, a levél említést sem tett. Kolumbus elnyomta méltó haragját és hallgatott. De a kegye-

lemvesztett admirális ellen feltámadt a hamis barátok egész serege. Mindazok, a kik egész szerencséjüket Kolumbus Kristófnak köszönhatték, ellene fordultak; bepanaszolták s bevádolták, hogy függetlenné akarta magát tenni. Ügyetlen vádaskodás! Hogyan támadhatott volna e gondolat ő benne, egy idegenben, egy genovaiban, a ki egy maga állott az egész spanyol gyarmatban.

Bovadilla az alkalmat kedvezőnek találta arra, hogy szigorúságot fejtsen ki. Diego már fogságban volt, a főkormányzó azonban nemsokára jónak látta vasra veretni Bertalant, sőt magát Kolumbus Kristófot is. Az admirálist, a kit felségsértéssel vádoltak, két fivérével együtt hajóra szállították és Villejo Alfonz felügyelete alatt egy hajón Spanyolhonba küldték. E tisztt, mint jószívű ember, a ki maga is gyalázatosnak tartotta azon bánásmódot, melyben Kolumbus részesült, le akarta vétetni ennek lánczeit. De Kolumbus azt nem engedte meg. Ő, az új világ felfedezője, lánczra verve akart azon spanyol földre lépni, melyet gazdaggá tett!

Az admirális helyesen okoskodott; ha látni fogják — gondolá — bilincsekben visszatérni azon földről, melyet ő fedezett fel, ha látni fogják, hogy úgy bánnak vele, mint az utolsó gonosztevővel: a közvélemény okvetetlenül fel fog zúdulni az ilyen eljárás ellen. Az elismerés a lángeszű férfiú iránt útát fog törni magának az igazságtalanul felköltött gonosz szenvedélyeken át is. Nem csalódott; Bovadilla ellen a nép haragja felzúdult. A királyi pár engedett a közvéleménynek, nyíltan rosszalta saját biztosának eljárását és egy hizelgő levelet írt Kolumbus Kristófnak, melyben őt az udvarhoz meghívta.

A LÁNCZRAVERT KOLUMBUS.

Ez ismét szép nap volt az admirális életében; nem mint vádlott, hanem mint vádló jelent meg Ferdinand és Izabella előtt, a hol kitört lelkéből a méltánytalan bánásmód okozta fájdalom, a híres, de szerencsétlen ember könnyekre fakadt és könnyekre fakasztotta környezetét is. Nyiltan elmondta éléte történetét. Kimutatta, hogy ő, a kit felségsértéssel vádoltak, mert függetlenné akarta magát tenni, ő, a kiről azt mondták, hogy vállalatát saját meggazdagodására fordítja — teljesen vagyontalan, igazán szegény! Igen! a férfiúnak, a ki akkor fedezett volt fel egy új világot, nem volt annyi birtoka, a hol nyugalomra hajthatta volna fejét.

Izabella, mint jószívű és résztvevő asszony, az öreg tengerésszel együtt sírt s egy ideig válaszolni sem volt képes; mert könnyei elfojtották a hangját. Végre magához tért, elismerő nyilatkozatokat tett; biztosította Kolumbust pártfogásáról; megigérte neki, hogy ellenségein bosszút áll; mentegetőzött azon rossz választás miatt, melynél fogva Bovadillát küldték a szigetekre és megesküdött, hogy azt, a ki hatalmával visszaélt, példásan meg fogja büntetni. Mindamellet megkérte az admirálist, hogy várjon még egy ideig, míg az elfogultság megszűnik s az emberek visszanyerik higgadt gondolkozásukat s fogékonyak lesznek a tisztességes és igazságos eljárás iránt — ekkor vissza fogják őt ismét helyezni kormányzóságába.

Kolumbust a királyné kegyes szavai megnyugtatták; meg volt elégedve fogadtatásával s megengedte, hogy, mint Izabella mondotta, várakoznia kell egy ideig. Mindenekfölött csak azt óhajtotta, hogy továbbra is szolgálhassa fogadott hazáját és uralkodóját és nagy dolgokat jelzett, melyekre vállalkozni

igérkezett, ha újabb fölfedezési útra kelhet. Harmadik útja, daczára rövid tartamának, nem volt eredménytelen és a földképeket a következő új nevekkal gazdagította: Trinidad, Paria-öböl, Kumanai partvidék, Tobago, Granada, Margarita és Kubaga.

V.

Kolumbus negyedik útja: egy négy hajóból álló hajóhad. — Gran Canaria. — Martinique. — Dominica. — Sant -Cruz. — Portorico. — Hispaniola szigete. — Jamaika. — A Kaiman-szigetek. — Isla de Pinos. — A Gvanaja-sziget. — Honduras-fok. — Amerika partjai a Darien-öböl mentén Truxillon túl. — Limonares-szigetek. — Huerta-sziget. — Veragua partjai. — Aranyban gazdag vidékek. — A bennszülöttek lázadása. — Kolumbus álma. — Porto-Bello. — Las Mulatas. — Kolumbus Jamaika szigetén kiköt. — Nyomorúság. — A spanyolok Kolumbus ellen fellázadnak. — Holdfogyatkozás. — Kolumbus Hispaniola szigetére érkezik. — Kolumbus visszatér Spanyolhonba. — Kolumbus halála.

Kolumbus Kristóf Ferdinand és Izabella udvaránál visszanyerte azon jóindulatot, melylyel neki tartoztak. Talán a király még némi közönyösséget tanúsított iránta, míg a királyné őt őszintén és melegen pártfogolta. A hivatalos alkirályi czimet azonban ennek daczára sem nyerte többé vissza; de mint nemes gondolkozásu ember nem is követelte. Meg volt azonkívül azon elégtétele is, hogy Bovadillát hivatalától megfosztották és pedig részint azért, mert hatalmával visszaélt, részint mert az indusokkal kegyetlenül bánt. Ezen spanyol ember ugyanis annyira vitte embertelenségét, hogy kormányzása alatt a bennszülöttek száma szemlátomást csökkent.

Ezalatt Hispaniola is kezdte beváltani Kolumbus ígérését, a ki azt mondotta volt, hogy három év múlva e szigetről a kincstár hatvan milliónyi jöve-

delmet fog húzni. A jobban művelt bányákban aranyat bőven találtak. Egy rabszolga a Hajna folyó partján talált egy darabot, melynek értéke három-ezerhatszáz tallért tett ki. Lehetett tehát már előre látni, hogy az új gyarmatok roppant kincseket foglalnak magukban.

Az admirális, a ki tétlenül nem maradhatott, habár már hatvanhat éves volt, kívánta, hogy engedjék meg neki negyedszer is útra kelni. Az okok, melyeket e vállalata érdekében felhozott, nagyon csábítók voltak. A portugalliai Vasco da Gama ugyanis egy évvel Kolumbus visszatérte előtt érkezett haza Indiából, miután a Jó Reménység fokát körülhajózta volt. Kolumbus tehát nyugat felé sokkal könnyebb és sokkal biztosabb úton akart oda eljutni és így versenyt hozni létre a portugalliai kereskedőkkel. Ugyanis még mindig ragaszkodott azon véleményéhez, hogy ama helyek, melyeket fölfedezett, Ázsia szárazföldjéhez tartoznak és hogy azon szigeteket a Molukki-szigetektől csak egy tengerszoros választja el. Ő tehát a nélkül, hogy Hispaniolát és a keletkezett gyarmatokat meglátogatná, egyenesen India földjére akart hajózni. Látszik ebből, hogy a bukott alkirályból ismét az a merész tengerész vált, a ki fiatalabb éveiben volt.

A király beleegyezett az admirális kívánságába és megbizta egy kis hajóraj vezérletével, mely a Santiago, a Gallego, a Vizcaino és az admirális-hajóból állott. A hajók legnagyobbika csak hetven, a legkisebbike pedig ötven tonnás volt. Kicsinységöknél fogva e hajók inkább csak parti hajók voltak.

Kolumbus Kristóf 1502 május 9-én hagyta el Cadixot százötven főből álló legénységével. Magával vitte még fivérét Bertalant és második fiát az alig

tizenhárom éves Fernandot, a ki második házasságából született.

Május 20-án a hajók Gran Canariánál vetettek horgonyt; június 15-én pedig elértek a Kis-Antillák egyikéhez, Martiniquehez; azután eleveztek Dominica, Santa-Cruz meg Portorico mellett és végre június 29-én szerencsésen Hispaniola elé értek.

Kolumbusnak eredetileg nem volt szándéka, úgy a mint a királyné is tanácsolta, azon szigeten kikötni, melyről oly méltatlanul elűzték. De gyenge szerkezetű hajójának a dereka sürgős javítást igényelt. Az admirális tehát a kormányzótól engedélyt kért, hogy a kikötőbe bemehessen.

Az új kormányzó, a ki Bovadilla helyére lépett, Ovando Miklós az Alcantara lovagrend tagja, igazságos és higgadt vérű ember volt. Mégis túlságos óvatosságból, nehogy Kolumbus jelenléte a gyarmatban zavart idézzon elő, megtagadta tőle az engedélyt. Kolumbus szívébe zárta felháborodását, melyet a kormányzó magaviselete benne fölkelthetett s nem mutatta azt külsőleg, sőt e rossz bánásmódot jó tanácsadásával fizette vissza.

A hajóraj, melylyel Bovadillának vissza kellett térnie Spanyolországba és melyen egy nagy darab aranyon kívül még más roppant kincseket akartak elszállítani, készen állott az elutazásra. De az időjárás fenyegetővé lett és Kolumbus a tapasztalt tengerész éleslátásával észrevette a közelgő vihar előjeleit, felkérte tehát a kormányzót, hogy ne tegye ki a hajókat és azok legénységét a biztos veszélynek. Ovando azonban nem hallgatott az admirális tanácsára. A hajók elhagyták a kikötőt; de még nem értek a sziget keleti végére, midőn a borzasztó vihar kitört és huszonegy hajó a rajtok levő emberekkel

és szállítmánynyal együtt elsülyedt. Bovadilla és Kolumbus ellenségeinek nagyobb része a tengerbe fult, míg azon hajót, a melyen Kolumbus vagyónának romjai voltak, mondhatnók a gondviselés a végső veszélyből kimentette. Arany és drága-kövek mintegy tíz millió értékben veszték ekkor atengerbe.

Ezalatt az admirális négy hajója, miután a kikötőbe bebocsáttatást nem nyert, menekült a vihar elől, a mely őket ugyan megrongálta és egymástól elválasztotta, de nagyobb bajt nem okozott. A szél őket július 14-én Jamaika közelébe űzte. Itt az áramlatok elsodorták a Jardin del Rey-felé, azután pedig kelet-délkeleti irányba. A kis hajóraj ekkor hatvan napig küzködött a nélkül, hogy hetven mért-földnél hosszabb utat meg tudott volna tenni; végre is Kuba partjaira vetődött, a mi a Kaiman-szigetek és az Isla de Pinos felfedezését eredményezte.

Kolumbus innen délnyugatnak indult oly tengerek felé, melyek még európai hajót nem láttak. A tengerész heves szenvedélyével lépett ő ismét a felfedezések útjára. A szerencse Közép-Amerika északi partjaihoz vezette; július 30-án Guanaja (Bonacca) szigetéhez, augusztus 14-én pedig Hondurasz-fokhoz ért, azon földterülethez, mely meghosszabbításával a Panama-szorossal együtt a két Amerikát összeköti.

Így tehát Kolumbus most már tudtán kívül másodizben ismerkedett meg az Amerikai kontinenssel. Kilencz hónapig utazott e partok mentén mindenféle veszély és küzdedelem között; el is készítette e partok rajzát a Darien-öböltől egészen azon helyig, a hol később Truxillo épült. Minden este horgonyt vetett azért, nehogy elsodortassék a part közeléből és így el is jutott azon helyig, a hol a Gracias a Dios-fok nyúlik ki a tengerbe.

Szeptember 14-én e fokot is körülhajózta, de ekkor oly erős szél rohanta meg hajóit, a minőt még ő maga és hajóin a legrégibb tengerész sem tapasztalt soha. Íme azon szavak, melyekkel a királyhoz intézett levelében útjának e rémes epizódját leírja: «Nyolczvan napon át ugráltak körülünk a hullámok s ez idő alatt nem láttam sem a napot sem a csillagok bármelyikét; hajóim félig összerombolva, vitorláim pedig szét voltak tépve; a kötelek, csolnakok, mind elvesztek; megrémült és beteg matrózaim ajtatoskodásba merültek; egyik sem mulasztotta el valami zarándokolás iránt fogadalmat tenni s mindnyájan kölcsönösen meggyóntak, mert minden pillanatban attól félhettek, hogy elragadja őket a halál. Már sok vihart megéltem, de ilyen hosszut és heveset még nem. Enyéim közül sokan, a kiket rettenthetetleneknek tartottak, elvesztették bátorságukat; de a mi legjobban meghatott, az fiam fájdalommal volt, kinek fiatalsága még csak fokozta kétségbeesésemet és a kit én több kín és fájdalomnak láttam kitéve, mint bármelyikünket. Az Isten és egyedül ő volt az, a ki neki oly erőt kölcsönözött; fiam volt az egyedüli, a ki még a bátorságot élesztette, a ki a matrózok türelmét nehéz munkájok közben is fentartotta, úgy hogy az ember őt viharok között megvénült tengerésznek tartotta volna, a mi bámulatos és nehezen elhíhető dolog, nyomasztó szenvedéseim közé némi kis örömet vegyített. Én beteg voltam és többször már azt hittem, hogy éltem utolsó órája ütött... Végre, hogy szerencsétlenségem teljes legyen, húsz évi fáradozásokkal és veszélyekkel teljes szolgálat nem hajtott nekem semmi hasznót sem, mert ma ott vagyok, hogy nincs Spanyolországban még egy viskóm sem s ha meg akarok pihenni

vagy ha új erőt akarok meríteni, egyedül a vendégfogadó nyújt menedékhelyet; de még ott is gyakran megtörténik, hogy nem tudom fedezni kiadásaimat . . .

E néhány sor nem-e mutatja eléggé, mily fájdalom gyötörte Kolumbus lelkét? Annyi veszély és nyugtalanító körülmény között hogyan tanusíthatott volna annyi energiát, melyre egy ily vállalat vezetőjének szüksége van?

A viharnek tartama alatt elhaladtak a hajók azon partok mellett, melyeknek nevei: Honduras, Nicaragua, Mosquitos, Costa-Rica és Panama. A Limonaresnek nevezett tizenkét szigetet is az időben fedezték fel. Végre szeptember 25-én Kolumbus megállapodott a kis Huerta sziget és a kontinens között; azután október 5-én újra útra kelt, felfedezte az Almirante-öblöt és Kariaj várossal szemközt horgonyt vetett. Utazóink a hajókat itt kijavították s október 15-ig pihentek.

Kolumbus azt hitte, hogy ama hely már nincs messze a Gangesz torkolatától és a bennszülöttek, midőn egy bizonyos Sziguare tartományról beszéltek, e hitében csak megerősítették. Azt is mondták az indusok, hogy azon tartomány gazdag aranybányákban, a melyek legfontosabbika az ő lakóhelyöktől huszonöt mértföldnyire délnek fekszik. Az admirális erre megint útra kelt, még pedig Veragua erdős partjai mentén. Az indusok, a kontinens ezen részén nagyon vadak voltak. November 26-án a hajók az El-Retrete-nek nevezett kikötőbe, melyet ma des Escribanosnak hívnak, eveztek be, mert a szű nagyon megrongálta volt őket; azonkívül ki kellett javítani a hajókárokat is; ezért azután El-Retreteben a tartózkodás hosszabb időre nyult ki. Alighogy

azonban Kolumbus ezen kikötőt is elhagyta, egy az előbbieknél még borzasztóbb vihar lepte meg: «Kilencz napon át nem tápláltam semmi reményt sem az iránt, hogy megszabadulhassunk. Ember még ennél viharosabb és borzasztóbb tengert nem látott; habok fedték azt, a meddig a szem csak ellátott; a szél miatt sem előre nem mehettünk, sem biztos helyre nem menekülhettünk; fogva tartott bennünket ott, hol a víz vérnek látszott s a hol bugyborékkolt, mintha forrna. Rémesebb égboltozatot sem láttam még: mint valami tűzhányó, folyton szórta a villámokat és én folyton féltem, hogy egyszerre csak szétmorzsolja az árboczokat és vitorlákat. Azonkívül szakadatlanul dörgött és fenyegette megsemmisítéssel a hajóinkat; az egész idő alatt oly sűrűen esett az eső, hogy egy újabb vízözönnek is beillett volna. Matrózaim ennyi kín és fájdalomtól kimerülten, kívánták halálukat, mely határtalan szenvedéseiknek véget vessen; a hajókon mindenféle lékek voltak, a csolnakok, horgonyok, kötelek megint oda veszttek.»

Ily veszélyes körülmények között az admirális háromezázötven mértföldnyi útát tett meg. Legénysége már közel volt a végső kimerültséghez. Kényszerült tehát visszatérni a Veragua-folyóhoz; de mivel nem talált hajói részére elég biztos menedékhelyet, folytatta útját s rövid idő múlva 1503 januárius 6-án a Betlehem (ma Yebra) folyóban vetett horgonyt. Másnap a vihar újból kitört, sőt januárius 24-én, midőn a folyó hirtelen megáradt, újabb veszély következett be, a hajók horgonykötele elszakadt s a járóműveket magukat is csak nagy nehezen lehetett megmenteni.

Az admirális, a ki utazásának főczélját minden-

féle baja közt is mindig szem előtt tartotta, nem mulasztotta el, a hol csak lehetett, érintkezésbe lépni a bennszülöttekkel. Betlehem-folyó mellékén előzékeny kazikára talált; ez meg is nevezett előtte egy helyet, a mely a kontinens belseje felé állítólag csak mintegy öt mértföldnyire fekszik és bővében van az aranynak. Februárius 6-án el is küldött oda Kolumbus Bertalan fivérének vezérlete alatt egy hetven főnyi csapatot. Ezek útja hegy-völgyes vidéken vezetett át, melyet számos folyó öntözött; ezek némelyike oly tekervényes volt, hogy a spanyoloknak harminczkilenczszer kellett rajtok átmenniök. Végre elérték a nagy kiterjedésű aranytermő vidéket, a melyen az arany még oly bővében volt, hogy egy ember tíz nap alatt egy jó csomót összeszedhetett. Négy óra lefolyása alatt Bertalan és társai roppant kincset szedtek fel s azután visszatértek a hajókhoz. A mint az admirális az eredményről értesült, elhatározta, hogy e partokon letelepszik és azonnal faházak építéséhez fogott.

A környék aranybányái valóban roppant gazdagok voltak; e mellett kimeríthetetleneknek látszottak; úgy, hogy Kolumbus a kedvökért Kubát és S. Domingot is elfeledte. Ferdinandhoz intézett levele tanubizonyyságot tesz lelkesültségéről és igazán csodálkoznunk kell, hogyan írhatott ezen híres férfiú e tekintetben olyas valamit, a mi sem a bölcsnek sem a kereszténynek szájába nem illik: «Hiába! az arany mégis nagyszerű valami! Az arany szüli a gazdagságot, ez pedig kormányozza a világot s hatalma sokszor megszerzi az embernek a mennyországot is!»

A spanyolok tehát nagy buzgósággal hordták az aranyat hajóikra. Mindeddig a bennszülöttek vad

természetök daczára békében maradtak. De nem sokára a kazika, kit az idegenek jogtalan vagyonszerzése felbőszített, elhatározta, hogy házaikat felégeti s őket megöleti. Egy napon tehát nagy erővel megtámadta a spanyolokat. A harcz nagyon heves volt s az indusok visszaűzetésével végződött. A kazika egész családjával fogságba esett; de nemsokára sikerült neki, gyermekeinek és számos társának a hegyek közé menekülni. Valamivel később, április hónapban a bennszülöttek ismét összeszedték erejüket s másodizben is megtámadták a spanyolokat, a kik azonban újból győztesek maradtak s ellenségeik nagyobb részét levágták.

E közben Kolumbus egészsége mindig rosszabbra fordult; de nem jött kedvező szél, melynek segélyével tartózkodási helyéről elmenekülhetett volna. Már kétségbe volt esve, midőn egy napon a fáradtságtól kimerülten összerogyott és elaludt. Álmában könyörületos szózatot hallott, melyet szószerint idézünk, mert kitünik belőle azon vallásos buzgóság, mely az öreg tengerész jellemének kiegészítő része. Íme e könyörületos szózat:

«Oh esztelen! Miért hitetlenkedel és miért nem bizol Istenedben a mindenség Istenében? Mennyivel tett ő többet Mózesért vagy Dávidért, az ő szolgálóiért? Nem örködött-e fölötted gondosan születésed óta; és midőn elérkezett azon kor, melyet tervei kijelöltek, nem árasztá-e el dicsőségeddel az egész földet? Indiát, a világ ezen annyira gazdag részét, nem-e adta neked? Nem adta-e meg neked a szabadságot, hogy azt akaratom szerint felhasználhasd? Ki nyújtotta volna neked az eszközöket tervei végrehajtására, ha ő nem? El volt zárva az Oczeán útja s ő kezedbe adta a módot e zár szét-

törésére. Hatalmadat elismerték a Föld legtávolabbi részeiben is és dicsőségedet hirdette minden keresztény ember. Tanusított-e az Isten nagyobb kegyelmet Izrael népe iránt, mikor őt Egyiptomból kivette? Pártfogolta-e jobban Dávidot, midőn őt egyszerű pásztorból Judea királyává tette? Bizzál benne és ismerd be hibádat, mert végtelen az ő könyörületessége. Öregséged nem lesz akadály azon nagy dolgokban, melyek még reád várnak: részedre még fényes örökséget tart fön. Nem volt-e már Ábrahám száz éves és Sára nem volt-e túl ifjúsága első tavaszán, midőn Izsák született? Te megbizhatatlan segítőkre támaszkodol. Felelj kérdésekre: ki tett ki oly gyakran a legnagyobb veszélyeknek? Az Isten-e vagy a világ? A mit az Isten megigér, azt teljesíti is mindig. Nem ő az, a ki ha neki valami szolgálatot tettél, azt mondaná, hogy nem jártál el szándékai szerint és más magyarázatot adna rendeleteinek; nem ő az, a ki önkényes intézkedéseit szépítgetni akarná. Beszédje nem kétértelmű; mindent, a mit megigér, kamatostul megad. És így cselekszik mindig. Először elmondtam mindazt, a mit a Teremtő érted tett; e pillanatban megmutatja neked, mily jutalom és hála vár reád azon veszélyek és szenvedések fejében, melyeknek magadat kitetted azért, hogy másokat szolgálhass». — És én, habár a fájdalomtól ki voltam merülve, mindezt hallottam; de annyi erőm már nem volt, hogy ezen annyira biztos ígéretekre felelhettem volna; csak hibámat tudtam megsiratni. A szózat így végződött: «Remélj és bizzál Istenben; munkáidat a történelem teljes joggal meg fogja örökíteni.»

Kolumbus, a mint egészsége helyreállt, csak arra gondolt, hogyan hagyhatná el e partvidéket. Gyar-

matot akart e helyen alapítani, de legénysége sokkal csekélyebb számú volt, hogy sem egy, habár nagyobb részét is, ott merte volna hagyni. Hajóit a szű egészen átluggatta. Egyet ott is kellett hagynia a Betlehem-folyó partján, a többivel azután husvét első napján elindult. De alig ment vagy harmincz mértföldet a tengeren, midőn a megmaradt hajóinak egyike szintén léket kapott. Az admirálisnak sietve vissza kellett térnie a szárazra; szerencsésen meg is érkezett Porto-Bello, a hol a második hajó is, mivel kijavítani többé nem lehetett, elmaradt. A kis hajóraj ekkor már csak két hajóból állott; azonkívül utazóinknak nem volt csónakjuk sem, az élelmiszerből is majdnem teljesen kifogytak, pedig hétezer mértföldnél hosszabb út várt még rájuk. A part mentén haladtak tehát tovább, elhajóztak az El-Retrete kikötő előtt, megnézték a Mulatas sziget-csoportot s benyomultak a Darien-öbölbe. Ezen pont volt a legkeletibb fekvésű, melyet ekkor Kolumbus elért.

Május 1-én az admirális Hispaniola felé fordult; május 10-én a Kaiman-szigetek közelébe jutott; de ekkor nem tudott megküzdeni azon széláramlattal, mely őt északnyugatnak Kuba közelébe űzte. Itt sekély helyek közepett egy vihar újra megfosztotta a vitorláitól és horgonyaitól; két hajója pedig éjjel összeütdött. Ezután az orkán délnek kergette mindaddig, míg nem megérkezett összeroncsolt hajóival Jamaikába, melynek partjain június 23-án a San Gloria, mai nevén Don Christophe kikötőben megállapodott. Az admirális szerette volna elérni Hispaniolát; ott módját találta volna, hogy hajóit ismét ellássa a szükségesekkel, a mit Jamaikában egyáltalán nem tehetett meg; de két szüette hajójával,

melyek «valami kaptárhoz hasonlítottak» büntetlenül a harmincz mértföld hosszú útnak neki nem vághattott. De más módon hogyan adjon hírt állapotáról Ovandonak, Hispaniola kormányzójának?

A hajókat, melyek már minden oldalról lyukasok voltak, partra vonatta; azután rávette embereit, hogy a szárazon hosszabb ott tartózkodásra berendezkedjenek. Az indusok eleinte segélyökre voltak és ellátták a legénységet a szükséges élelmiszerekkel. De a szerencsétlen matrózok, kik türelmök és hűségöknek már annyi jelét adták, most lázongani kezdtek, a sorsüldözte admirálist pedig a betegség megtörte és ágyhoz szegezte, melyet el sem hagyott egy hamar.

Ezen körülmények között két derék tiszt, Mendez és Fieschi az admirálissal közölték tervöket, mely szerint egy indus-csolnakon meg fogják kísértetni, hogy Hispaniolába eljussanak. Ezen út nem kevesebb mint kétszáz mértföld hosszú volt, mert fel kellett menniök egészen a gyarmat kikötőjéig. De a bátor két tiszt, mert társaik megmentéséről volt szó, kész volt a veszélylyel dacolni, melylyel az ilyen hosszú ideig tartó csolnakozás járt. Kolumbus értesülvén e merész tervről, melynek végrehajtására minden más körülmények között maga is vállalkozott volna, megadta Mendez és Fieschinek az elutazásra az engedélyt. Ő maga pedig és legénysége használható hajók nélkül, csekély élelmiszerkészlettel a vadak lakta szigeten maradt.

A nyomorúság a hajótörést szenvedettek közt — mert bátran így nevezhetjük őket — nemsokára annyira növekedett, hogy Kolumbus emberei között kitört a lázadás. A legénység a szenvedésektől elvakítva, azt hitte, hogy vezére nem akar elmenni Hispa-

niolába, honnan annak kormányzója őt egyszer már elutasította. Azt képzelték, hogy ezen elutasítás őket is úgy sujtotta, mint az admirálist. Mondogatták is, hogy a kormányzó, midőn hajóikat nem engedte a kikötőbe evezni, bizonyára a király rendelete szerint járt el. Így okoskodtak ezen különben is rossz hangulatban levő emberek és végre 1504 januárius 2-án az egyik hajó kapitánya, a katonai kincstartó és a Porras testvérek az elégületlenek élére állottak s követelték, hogy őket Kolumbus rögtön vezesse vissza Európába, azért is «Castiliát» kiáltozva rohantak az admirális sátrába.

Kolumbus betegen feküdt ágyában. Fivére és fia saját testökkel védték őt. A lázadók dühe az öreg admirális láttára lecsillapult. Kifogásaira és tanácsaira mindamellett nem hallgattak; nem tudták felfogni, hogy csak benső egyetértés mentheti meg őket a végső veszélytől és hogy mindegyikök, midőn a maga érdekeiről lemond, a közösség javát mozditja elő. Nem! Ők már elhatározták, hogy a szigetet azonnal és bármi módon elhagyják. A két Porras s a többi elégületlen tehát visszasietett a parthoz, ott kézre kerített néhány indus csolnakot és elindult a sziget keleti vége felé. Itt már elvesztettek minden kiméletességet és dühtől részegen rohanták meg és rabolták ki az indusok lakhelyeit, sőt néhány szerencsétlen bennszülöttet még fogolylyá is tettek és elhurczoltak azon csolnakokra, melyeket tőlük elloptak volt. Ezen erőszakoskodás az elhagyott admirális helyzetét csak súlyosabbá tette. Porras és övéi azonban folytatták útjokat; de alig mentek a sík tengeren néhány mértföldet, a midőn egy erős szélroham nagy veszélybe döntötte őket; hogy tehát csolnakjaik terhén könnyítsenek, foglyai-

kat a tengerbe dobták. Ezen barbár tett után, úgy mint Mendez és Fieschi, Hispaniolára akartak eljutni, de a kedvezőtlen szelek visszaűzték őket Jamaika partjaira.

Ezalatt az admirális, a ki mellett csak barátai és a betegek maradtak volt, a maga kis világában helyre állította a rendet. De a nyomorúság fokozódott. Az éhség veszélye mindig fenyegetőbbé lett. A bennszülöttek felhagytak azon idegenek élelmezésével, a kik mindig csak köztük akartak maradni. Azonkívül a szigetlakók a spanyolokat egymásközt veszekedni látták s ez a tiszteletet irántok bizonyosan nem fokozta. A bennszülöttek belátták, hogy az európaiak is csak egyszerű emberek, a kiket nem érdemes kiválóan tisztelni s a kiktől nincs mit félniök. Kolumbus tekintélye tehát e nép közt napról-napra csökkent és egy véletlennek, melyet az admirális nagyon ügyesen fel tudott használni, kellett közbejőnnie, hogy az ő és társai javára annyira szükséges tekintélye helyre legyen állítható.

Egy bizonyos napon holdfogyatkozásnak kellett bekövetkeznie, a mit az admirális előre kiszámított és tudott volt. Ugyanaznap reggelén az admirális a környék kazikáit magához hívatta. Ezek a meghívásnak engedtek és összegyülekeztek Kolumbus sátrában; ekkor az admirális kijelenté előttök, hogy az Isten megakarja őket büntetni és el fogja ma este a Holdat sötétíteni, mert a fehérek irányában rossz indulatot tanusítanak és nem gyakorolnak vendégszeretetet. Estére minden úgy történt, a mint azt Kolumbus megjósolta. A Föld mindig nagyobb és nagyobb árnyékot vetett a Holdra, melynek korongját egy szörnyeteg lassanként felfalni látszott. A vadak rémülten rohantak Kolumbushoz, letérdeltek

előtte s könyörögtek, engesztelje meg az ég urát s ők megígérik, hogy megjavulnak, sőt minden vagyonukat felajánlják neki. Kolumbus, miután némi habozást színlelt, engedett kérelmöknek. Azon ürügy alatt, hogy megkérleli az istenséget, a holdfogyatkozás tartamára bezárkózott sátorába s csak akkor jelent meg ismét, a mikor ama jelenség végéhez közeledett. Ekkor kijött s kijelentette a kazikáknak, hogy az Isten megengesztelődött, azután felemelte karjait s meghagyta a Holdnak, hogy jelenjék meg újra. Alig hogy ezen szavai elhangzottak, a Hold korongja az árnyék alól lassan kibujt és nemsokára ismét szokott fényében tündöklött. E naptól kezdve az indusok ismét tiszteletteljesen és alázatosan bántak a spanyolokkal és újra elismerték az admirális azon tekintélyét, melyről az égi jelenség oly világos tanubizonyságot tett.

Azalatt, míg Jamaikában ilyen dolgok történtek, Mendez és Fieschi régen elérték volt céljokat. E két bátor tisztnek négy nap alatt sikerült Jamaikából Hispaniolába csodálasos módon eljutni. Tudatták is a kormányzóval azonnal azon kétségbeesett helyzetet, melyben Kolumbus és társai maradtak volt. Ovando, a ki Kolumbus iránt ellenséges és gyűlöletes indulatot táplált, a két tisztet eleinte fogva tartotta, azután nyolcz hónap letelte után azon ürügy alatt, hogy a dolgok valódi állásáról magának meggyőződést akar szerezni, elküldött Jamaikába egy bizonyos Escobar Diegot, az admirális személyes ellenségét. Escobar Jamaikában nem akart Kolumbussal szóba állani, nem is szállott partra, hanem megelégedett azzal, hogy a szorongatottaknak «egy disznót és egy hordócska bort» küldjön s azután elutazott. Az ember jobb érzése ezek hallatára fel-

lázad és nem akar az ilyeneknek hitelt adni, pedig, bármily szomorú is, ezek megtörtént dolgok!

Ezen kegyetlen gúnyolódás az admirálist nagyon bántotta; de azért nem tört ki haragja, nem vádolt senkit. Escobar megjelenésének volt mégis annyi haszna, hogy a szerencsétlen elhagyottak kezdtek megszabadulásukban bizni, mert az Escobar hajójának megjelenéséből látták, hogy helyzetüket Hispaniolában ismerik. A megszabadulás tehát már csak idő kérdésévé lett és így önbizalmuk lassanként helyreállott.

Az admirális ekkor Porrast és a lázadókat a kik elválásuk óta nem szüntek meg a szigeten fosztogatni és a szerencsétlen bennszülötteket gyötörni, ki akarta békíteni. Azon ajánlatot tette tehát nekik, hogy fogadják el kegyelmét; de ez érzéketlenek azzal feleltek e nagylelkű ajánlatra, hogy eljöttek a hajótörés színhelyére s Kolumbust saját lakásában megtámadták. A spanyoloknak, kik a rend hívei maradtak, fegyvert kellett ragadniok. Az admirális barátai hatalmasan védelmezték vezéröket. Ők e gyászos összeütközésben csak egy társukat veszítették el, de másrészt a két Porrast foglyaikká tették és a támadókat visszaűzték.

Ekkor a lázadók Kolumbus előtt térdre borultak; Kolumbus tekintetbe vevén szenvedéseiket, megbocsátott nekik.

Végre Mendez és Fieschi elutazása után egy évre, megjelent az általuk Kolumbus költségére felszerelt hajó, melyen az admirális és társai haza indulhattak. 1504 junius 24-én mindannyian hajóra szálltak és elhagyták Jamaikát, hol sokan nagy erkölcsi gyöngeséget tanúsítottak, de mindnyájan sokat szenvedtek volt.

Rövid, szerencsés hajózás után megérkeztek a kikötőbe, hol Kolumbust nem csekély bámulatára, nagy tisztelettel fogadták. Ovando a kormányzó, mint ügyes ember, a ki nem akart ellenállani e közvéleménynek, maga is tisztelgett az admirálisnál. De az egyetértés nemsoká tartott. Nemsokára kezdetőket vették újra az ellenségeskedések. Ekkor Kolumbus, a kit megaláztak és meggyaláztak, nem tudta és nem akarta ez állapotot továbbra is tűrni, kibérelt tehát két hajót, azok vezérletét megosztotta fivérével, Bertalannal és 1504 szeptember 12-én utolsó útjára kelt Európa felé.

Az admirális e negyedik útja meghódítá a földrajzi tudománynak a Kaiman-szigeteket, Martinique-ot, a Limonares-t, Guanaját, Honduras, Mosquitos, Nicaragua, Veragua, Costa-Rica, Porto-Bello, Panama partjait, a Mulatas-szigeteket és a Darien-öblöt.

A vihar még az utolsó útjában is próbára tette Kolumbust. Hajója használhatatlanná lett és neki összes legénységével együtt fivére hajójára kellett átszállania. Október 19-én egy másik rettentő orkán ezen hajónak is eltörte főárboczatát s e hiányos felszerelés mellett még hétszáz mértföldet kellett megtenniök. Végre november 7-ikén az admirális a sanlucar-i kikötőbe megérkezett.

Szomorú hír várt már ekkor Kolumbusra. Pártfogónője, Izabella királyné kevéssel előbb halt meg. Ki törődött volna ezentúl az öreg genovaival?

A hálátlan és irigy Ferdinand hidegen fogadta az admiralist. Kérelmére kifogásokkal vagy halogatással felelt, mert remélte, hogy így megszabadulhat a sajátkezüleg ünnepiesen aláírt szerződésektől; végre mikor már semmi kibuvója sem maradt, czimei és

méltóságaiért cserében Castilia egyik kis városát Camon de los Condes-t ajánlotta fel neki.

Ennyi méltánytalanság és ily hálátlanság végre megtörte az öreget. Egészsége, mely különben is erősen meg volt rongálva, nem állott többé helyre és a bosszuság sírba vitte. 1506 május 20-án hatvanhat éves korában Valladolidban meghalt; utolsó szavai voltak: «Uram! neked ajánlom fel testemet és lelkemet!»

Kolumbusz Kristóf holttestét először ott helytt a ferencz-rendiek klastromában temették el; majd 1513-ban átvitték Sevillebe a karthausiak templomába. De mintha még halála után sem akarták volna a nagy tengerészt nyugodni hagyni, hulláját 1536-ban S. Domingo székesegyházába szállították. Az ottani hagyomány beszéli, hogy midőn a spanyol kormány az 1795-iki baseli egyezés után, mielőtt még S. Domingo sziget keleti felét átadták volna a francziáknak, elrendelte a híres utazó hamvainak átvitelét Habanába, egy kanonok azokat kicserélte és a székesegyház khorusára az oltártól balra elrejtette.

Hála ama kanonok ezen fogásának, melyet vagy a lakóhelye iránti előszeretetből vagy a Kolumbusz Kristóf végrendelete iránti tiszteletből (mely szerint őt San Domingóban temessék el) — azon hamvak, melyeket a spanyolok Habanába vitettek, nem Kolumbusz Kristóf hamvai, hanem alkalmasint Diego fivéreéi voltak.

Azon körülmény, hogy 1877 szeptember 10-én S. Domingo székesegyházában egy ólomszelenczét fedeztek fel, melyben emberi csontok voltak s melynek felirata állítólag azt bizonyítja, hogy az Amerika felfedezőjének hamvait tartalmazza, — csak meg-

erősíteni látszik azon hagyományt, melyet fentebb említettünk.

Egyébként az, vajjon Kolumbusz Kristóf hamvai San-Domingóban vagy másutt vannak-e, — kevésbbé fontos: hírneve és dicsősége mindenütt jelen van.

VIII. FEJEZET.

Indiának s a fűszerek hazájának meghódítása.

I.

Covilham és Paiva. — Vasco da Gama. — A portugallok a jó Reménység fokát körülhajózzák. — Sam-Braz, Mozambik, Mombaz és Melinde. — Gama Kalikutba érkezik. — A zamorin árulása. — Összeütközések. — Gama visszatér Európába. — A skorbut. — Gama Pál halála. — Vasco da Gama Lisszabonba érkezik.

II. János Portugallia királya ugyanakkor, mikor Diazt Afrika déli részébe küldötte, hogy az Indiába vezető utat felkeresse: udvarának két nemesét megbizta, tudakozódjanak, vajjon nem lehetne-e ugyanoda valami könnyebb, gyorsabb és biztosabb úton eljutni, nem lehetne-e Indiát a Szuez-szoroson, a Vörös-tengeren és az Indiai-oczeánon át elérni.

Az ilyen küldetés ügyes és vállalkozó embert igényelt, a ki ismerte az utazás nehézségeit e tájakon s a ki jártas volt a keleti vagy legalább az arab nyelvben; azonkívül engedékenynek s olyannak kellett lennie, a ki el tudja gondolatait rejteni s nem enged bepillantani a kártyáiba, mert hiszen nem kevesebbet akart ő, mint az ázsiai kereskedést kivenni a muzulmánok és arabok, s ezáltal egyszersmind a velenceiek kezéből.

Egy tapasztalt tengerész de Covilham Péter, a ki V. Alfonznak a castiliai háborúban kitűnő szolgál-

VASCO DE GAMA.

latokat tett, sok ideig élt Afrikában. Ezt szemelte ki II. János tervének végrehajtására; melléje rendelte még de Païva Alonzot. A két megbízott, miután a részletes utasításokat és egy térképet, melyet Calsadilla püspök az egész földet ábrázoló térképe után készítettek s a mely szerint Afrikát körül lehetett járni, kézhez vette, 1487 május havában Lisszabonból elindult.

A két utazó elment Alexandriába, majd Kajróba; itt oly szerencsések voltak, hogy találkoztak Fez és Tlemszenből származó mór kereskedőkkel, a kik elvezették őket a Szinai hegy tövénél fekvő Thorba, a régi Aziongáberbe, a hol a kalikuti kereskedelemre vonatkozólag nagyon sokat érő tudósításokat szerezhettek.

Covilham ezen szerencsés körülményt arra használta fel, hogy meglátogasson egy országot, melyre Portugallia már egy század óta sóvárgott, míg Païva neki indult, hogy behatoljon azon tartományokba, melyeket általánosságban Éthiopiának neveztek, s hogy felkeresse azon híres János papot, a ki, mint a régibb utazók beszélték, Afrika egyik csodálatosan gazdag és termékeny országában uralkodott. Païve kétségtelenül halálát lelte ezen kalandos kísérlete közben; mert hírét sem hallotta többé senki sem.

A mi pedig Covilhamot illeti, ő elment Adenbe, hol hajóra ült s a Malabari part felé indult. Meglátogatta egymás után Goát, Kananort, Kalikutot és pontos tudósításokat szerzett az Indiai tengert környező országok kereskedelme és termékeiről a nélkül, hogy felkeltette volna a hinduk gyanúját, a kik távolról sem gondolhatták, hogy a jóakaró barátságos fogadás, melyben az utazót részesítették, csak

biztosabbá teszi saját hazájok romlását és rabigába görnyedését.

Covilham még ekkor is azt hitte, hogy nem tett eleget hazájáért; azért is elhagyta Indiát s átment Afrika keleti partjaira, ott meglátogatta Mozambikot, Szofalát, az aranybányáiról régóta híres tartományt, melynek neve az arabokkal együtt eljutott Európáig és Zejlát, a régiek Avalites portus-át, az Adel-föld főhelyét, a mely az Arab-öböl bejáratánál az Oman-tenger partjain fekszik. Hosszabb itt tartózkodás után visszatért Adenbe, a keleti kereskedelem akkori góczpontjába, innen pedig a Perzsa-öböl bejáratához Ormuzba, a honnan a Vörös tengeren át Kairóba ment.

II. János ez utóbbi helyre két tudós zsidót küldött, hogy várják be ott Covilhamot. Ez a rá várakozók egyikének Beja Ábrahám rabbinak átadta jegyzeteit, úti naplóját és Afrika térképét, melyet egy muzulmantól kapott s megbízta, hogy mindezt a lehető legrövidebb idő alatt vigye Lisszabonba.

Ő pedig a maga részéről, mivel utazási vágyát még mindig nem elégítette ki s mivel végre akarta hajtani azon tervet is, melynek kivitelében Paivát a halál megakadályozta, behatolt Abissziniába; ennek János pap neve alatt ismeretes uralkodója, kinek hízelt, hogy Európa egyik leghatalmasabb királya keresi szövetségét, őt roppant szívesen fogadta, sőt udvarában magas állásra emelte, de mivel szolgálatait állandóan a maga részére akarta biztosítani, nem eresztette el országából. Covilham daczára annak, hogy megnősült és hogy gyermekei is születtek, mindig hazájára gondolt; s így midőn 1525-ben portugall követek, a többi közt Alvarea, Abissziniában jártak, a legnagyobb fájdalmat érezte honfitár-

sai eltávoztása felett. Fájdalmának és panaszainak naiv szavakban a követség káplánja adott kifejezést.

«Mivel Covilham — mondja Denis Ferdinand — pontos adatokat szolgáltatott Afrika körülhajózási módjára nézve, mivel kijelölte az Indiába vezető utat, mivel ez országok kereskedelméről igen pontos és igen terjedelmes jegyzeteket közölt, és kiváltképen mivel Szofala aranybányáit, melyek a portugall kapzsiságot fölkellették, megismertette: Covilham nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a Gama vezette vállalat létrejöjjön.»

Régi hagyományok szerint, melyeket azonban semmi hiteles okirat sem támogat, Gama III. Alfonz portugall király törvénytelen gyermekétől származott. Atyja Estevam Eanez da Gama az Algarveban fekvő Sines és Silves főbirája és Seixal kapitánya, II. János udvarában magas állást foglalt el. Mint tengerésznek a hírneve akkora volt, hogy a király kevéssel halála előtt még neki akarta adni ama hajóhad vezérletét, melyet Indiába küldött.

A házasságból, melyet Sodre Izabellával Resende Jánosnak a Santarem erősség kapitányának leányával kötött, több gyermeke született; ezek közt különösen megemlíjtük Vascot, a ki miután a Jó Reménység fokát körülhajózta, először tette meg az utat Indiába, továbbá Pált, a ki testvérét nevezetes útjában elkísérte. Azt tudjuk, hogy Vasco da Gama Sinesben született, de születésének idejéről nincs biztos tudomásunk. Közönségesen 1469-et tekintik születési évének, de ezt két körülmény valószínűtlenné teszi: először az, hogy még nagyon fiatal lett volna, mikor az indiai vállalat vezérletét rábízták (nem lett volna több huszonnyolcz évesnél), másodszor az, hogy ezelőtt mintegy húsz évvel találtak a

spanyol irattárakban egy 1478-ból keltezett útlevelet, mely szerint két személynek egy Vasco da Gamának és egy Lemosnak megengedik Tandser meglátogatását. Már pedig az kevésbbé valószínű, hogy egy ilyen útlevelet egy kilencz éves gyermeknek adjanak; előbbre kell tehát tolnunk a híres utazó születési évét.

Valószínű, hogy Vasco da Gamát már kora ifjúságában a tengerészeti pályára szánták, azon pályára, melyen atyja is hírnevet szerzett magának. Lopez de Castañeda, az Indiák első történetírója, azt mondja róla, hogy afrikai tengeren szerezte első babérait.

Azt is tudjuk, hogy őt bizták meg egy alkalommal mindazon francia hajók elfogásával, melyek portugall kikötőkben voltak, hogy így megtorolják a francia kalózok egy rabló tettét; ezek ugyanis a legbékésebb időkben egy Minából hazatérő gazdagon megrakott portugall hajót fogtak volt el.

Ilyen megbízást pedig csak egy tevékeny, erélyes és kitűnő tetteiről ismert kapitánynak adhattak. Hogy pedig Vasco da Gama megkapta, az bizonyítja, mily magasra becsülte a király az ő képességét és ügyességét.

Ez idő tájban vette nőül Vasco da Gama Ataide Katalint, a lisszaboni udvar egyik legelőkelőbb hölgyét, a kitől több gyermeke született; a többi közt Estevam da Gama, a ki India kormányzójává lett és Christovam, a ki azon harcznál fogva, melyet Abissziniában a balognak nevezett Ahmed Guerad ellen vívott és halála regényességénél fogva szintén megérdemli, hogy a XVI-ik század híres kalandorai között megemlíttessék.

Az oportoí nyilvános könyvtárban találtak egyik

okirat, melyet Castañeda mindenesetre ismert és a mely Gama első útjának idejét pontosan megmondja.

E szerint az elindulás napja 1497 július 8-ka, egy szombat volt. A vállalatot, melynek kiküldetését már sokkal előbb elhatározták, minden részében gondosan szabályozták.

A kis hajóraj négy közép nagyságú járóműből állott; közép nagyságúból azért, mondja Pacheco, hogy mindenütt könnyen és gyorsan ki- és bejár hassanak. Az erős szerkezetű hajók mindegyike háromszorosan el volt látva a szükséges vitorlákkal és kötelekkel; az ivóvíz, olaj, vagy a bor eltartására szánt hordókat mind vassal abroncsolták; mindenféle élelmi szert, lisztet, bort, hüvelyes veteményeket, orvosszereket, lőfegyvereket nagy mennyiségben halmoztak össze; végre a legjobb matrózok, a legügyesebb kalauzok és a legtapasztaltabb tisztek képezték a hajók személyzetét.

Gama, a ki a *capitam mor* czímét kapta, saját zászlaját a 120 tonnás Sam Gabrielre tűzte fel. Fivére Pál a 100 tonnás Sam-Raphaelt vezette. Az 50 tonnás dereglyének Berrionak (így nevezték Berrio kalauz emlékére, a ki a királynak eladta volt), kapitányává egy tapasztalt tengerészt Coelho Miklóst jelölték ki. Végre egy nagy bárkát mindenféle tárgyakkal és áruczikkével raktak meg, hogy legyen mivel cserekereskedést üzni ott, a hol partra fognak szállani; e bárkának vezetőjévé Nuñez Pétert nevezték ki.

Pero de Alemquer, a ki már Diaz alatt szolgált, lett a hajóhad első kalauzává.

Az összes személyzet, beleszámítva a tíz gonosztevőt, kiket azért vittek magukkal, hogy a legnagyobb veszélyekkel járó megbízatásokat rájuk bizzák, száz hatvan emberből állott.

INDIAI BÁRKÁK.

Ha meggondoljuk, mily nehéz feladatra vállalkoztak az emberek, szinte csodálkoznunk kell, mily gyenge, mondhatnók nevetséges segélyeszközökkel fogtak munkájukhoz.

Julius 8-án nap keltekor szörnyű nagy néptömegtől körülvéve, tisztjei élén megindult Gama a hajók felé. Körülötte volt még számos szerzetes, a kik szent himnuszokat énekeltek és kérték az ég urát, hogy áraszsa ki kegyelmét az induló utazókra.

Igazán megható látvány lehetett ez indulás! Az utazók és nézők egyaránt énekeltek, zokogtak és búcsúzgattak egymástól, míg nem a kedvező szél lassan kifeszítette a vitorlákat s kihajtotta Gama hajóit s velök együtt Portugallia szerencsáját a sík tengerre.

Egy nagyobb dereglyének és egy kisebb bárkának, melyek Diaz Bertalan vezérlete alatt álltak, Mináig el kellett Gama hajóit kísérnie.

Elindulásuk után egy hétre a Kanári-szigetek közelébe értek s az éjjelt Lancerote szigete mellett töltötték. Midőn a Rio do Ouro szélességi foka alá jöttek, sűrű köd szállt le s elválasztotta Gama Pált. Coelhot és Diazt a többiektől. A Zöld-foki szigeteknél, melyekhez nem sokára eljutottak, ismét egyesültek. Santiagoban a hús-, ivóvíz- és fakészletet felfrissítettek és járműveiket kijavították és jó karba helyezték.

Augusztus 3-án elhagyták Santa-Maria partjait. Az utazást most minden zavar nélkül folytatták és november 4-én már egy afrikai kikötőben vetettek horgonyt, melyet Santa-Ellenának neveztek el. E helytt fa beszerzésével és a hajókon a rendezkedéssel nyolcz napot töltöttek el. Itt látták először a boszchisznak nevezett satnya nyomorult népfajtat, mely gyöke-

rekkel és a czet husával táplálkozott. A portugallok a bennszülöttek közül néhányat elfogtak és őket barátságos bánásmódban részesítették. A vadak semmiféle felmutatott áruczikknek sem ismerték az értékét; ők először láttak ilyesmit s felhasználni sem tudták. Az egyetlen dolog, a mit némileg becsültek, a réz volt; az abból készült kis lánczokat a fülökre aggatták. Nagyon ügyesen tudtak azonban bánni a zagajokkal, a kis dárdák egy fajával, melyeknek végét a tűzben keményítették meg. Ez ügyességről bizonyosságot tehetett három vagy négy matróz és Gama maga is, midőn egy bizonyos Velloso, a ki elég vigyázatlan volt és messze bement a vadak közé, ezek kezeiből ki akartak venni; — ez eset szolgáltatott anyagot Camoënsnek *Lusiade*-ja egyik legszebb epizódjához.

Miután utazóink Santa-Ellenát elhagyták, Pero de Alemquer, Diaz volt kalauza, kinyilvánítaná, hogy az ő számítása szerint Afrika déli végső fokától már csak harmincz mértföldnyire vannak; de mivel ebben biztosak nem voltak, kiszállottak a sík tengerre és november 18-án a hajóraj a Jó-Reménység fokához ért, melyet másnap kedvező szélről üzetve, meg is került.

25-én utazóink Sam Braz kikötőben partra szállottak s tizenhárom napig ott maradtak; ez idő alatt szétrombolták a bárkát, melyen az elcserélésre szánt dolgokat hozták volt s ezeket a többi három hajóra rakták. Az itt tartózkodásuk ideje alatt a portugallok a bennszülötteknek csörgőket s más ilyen tárgyakat adtak, melyeket azok nagy csodálkozásukra elfogadtak; Diaz utazása óta ugyanis a négerék félénkek, sőt ellenséges indulatuakká lettek és sok helytt ködöbálásokkal igyekeztek megakadá-

lyozni az idegenek partra szállását. A fentnevezett kikötőnél azonban még ökröket meg juhokat hoztak és így fejezték ki megelégedésüket a portugallok jelenléte fölött; «elkezdtek játszani, mondja Velho Miklós, négy vagy öt flótán, melyek egyike magas, másika mély hangú volt s így olyan muzsikát csináltak, a milyent négerektől nem várna az ember. Tánczoltak is mellé, mint a feketék is szoktak; ezt látva Gama elrendelte, hogy a matrózok trombitáljanak, mire mi a csolnakjainkban szintén tánczra kerekedtünk, sőt maga a vezér is, miután közénk jött, részt vett a mulatságban.»

Mit mondasz kedves olvasó ezen kis ünnephez s e hangversenyhez, melyet négerek és portugallok közösen rendeztek? Elvárható volt-e Gamától, azon Gamától, a kit arczképei oly komolynak tüntetnek fel, hogy még ő fogja a négereket a tánczra biztatni? Sajnos! e barátság nem tartott sokaig és a portugalloknak ellenséges tüntetéseket kellett tenniök s több ízben tüzelniök, hogy a bennszülöttek támadását megelőzzék.

Sam Braz kikötőben Gama egy padraot állított fel, melyet azonban eltávozta után azonnal szétromboltak. Nemsokára elhajóztak utazóink a Rio-Infante, Diaz útjának végső pontja mellett; közvetlenül e helyen túl erős áramlatot vettek észre, melyet azonban a kedvező szél segítségével le tudtak küzdeni. Deczember 25-én, karácsony napján, Natalt fedezték fel.

Azonban a hajók lassan megrongálódtak, az ivó víz fogyni kezdett, sürgősen kellett tehát gondoskodniok utazóinknak, hogy valami kikötőbe érjenek, a mi nekik 1498 januárius 10-én sikerült is. A feketék, kiket a partra szálló portugallok láttak, sokkal

nagyobbak voltak, mint azok, a melyekkel eddig találkoztak. E bennszülöttek fegyverekül nagy íjjakat, hosszú nyilakat és vashegyű zagajokat, dárdákat használtak; e bennszülöttek kafferek voltak, a kik a boszchisz-törzset minden tekintetben jóval felülmúlták. A portugallok és kafferek közt oly jó viszony keletkezett, hogy Gama e földet a Jó-nép földjének (Terra da boa Gente) nevezte el.

Nem sokkal utóbb, midőn hajósaink a partok mentén haladtak előre, két muzulman kereskedő látogatta meg őket; az egyiknek a fején turbán, a másiknak pedig zöld atlasz sapka volt; magukkal hoztak a kereskedők egy fiatal embert, a ki «a mint jeladásaikból következtetni lehetett, messze földről jött és a többi közt azt is mondta, hogy már látott olyan nagy hajókat, mint a mieink». Ez Vasco da Gama előtt bizonyíték volt arra nézve, hogy már közeledik az oly régen és oly buzgóan keresett Indiához. Azon helyen, a hol a találkozás végbe ment, egy folyó ömlött a tengerbe, melyet Gama Dio dos Boms Signaesnek (Jó előjelek folyójának) nevezett el. Szerencsétlenségre azonban ugyanezen időben jelentkezett először a skorbút is, a mely rövid idő alatt számos matrózt az ágyhoz szegzett.

Márczius 10-én a hajóhad Mozambik szigete előtt horgonyzott. Gama ekkor arab tolmácsai útján a mohammedanus lakosoktól megtudta, hogy van a szigeten néhány kereskedő, a ki Indiával is üzkereskedést. Az arany és ezüst, a posztó és fűszerek, gyöngyök és rubinok képezték kereskedelmök tárgyát. Egyszersmind arról is biztosították az ottani lakosok Gamát, hogy ha a part mentén folytatja útját, számos várost fog találni; «a minek mi anynyira örültünk — mondja Velho naiv és tanulságos

elbeszélésében — hogy örömünkben sírtunk és kértük Istent, csak adjon egészséget legalább addig, míg meglátjuk azt, a mi után annyira sóvárogtunk.»

Koljitam alkirály, a ki azt hitte, hogy muzulmanokkal van dolga, többször meglátogatta a portugallok hajóit, a hol ezek mindig egész pompával fogadták, a mely udvariasságnak viszonzásául ő ajándékokat küldött, sőt két ügyes kalauzt is bocsátott Gama rendelkezésére; de midőn a mór kereskedőktől megtudta volt, hogy azok, a kiket ő megajándékozott, idegenek és távolról sem törökök, sőt a mohammedanusok elkeseredett ellenségei, szégyen fogta őt el, hogy megcsalatni engedte magát s minden eszközt megragadott, hogy az idegeneket, ha másképen nem, árulás útján kézre kerítse s megölje. A portugalloknak ágyúikat kellett a város ellen szegezniök és fenyegetőzniök, hogy mindent rommá lőnek, ha nem adják meg nekik az út folytatásához szükséges ivó vizet. Vér folyt és Gama Pál két bárkát kerített hatalmába, melyeknek értékes szállítmányát a matrózok közt kiosztotta.

Márczius 29-én hagyta el Gama e rossz indulatú várost és azután folytatta útját, miközben gondosan őriztette a két arab kalauzt, kiket egy alkalommal meg is kellett korbácsoltatnia.

Április 4-én utazóink ismét part közelébe és ugyanazon hónap 8-án Mombasza vagy Mombaz városa elé értek, melyről az arab kalauzok azt mondták, hogy muzulmánok és keresztények lakják.

A portugallok a kikötő előtt horgonyt vetettek, de a városba, daczára hogy őket lelkesülten fogadták, be nem mentek. Utazóink már arról ábrándoztak, hogy a sziget keresztény lakóival más nap a misénél találkozni fognak, midőn éjjel az admirális-

hajóhoz megérkezett egy zaora (egy nagyobb dereglye), mintegy száz fegyveres emberrel, a kik egyszerre fel akartak a hajóra menni; a hajó legénysége e kívánságukat természetesen megtagadta.

Mombasza királya megtudta, hogy mi történt Mozambikban, és csellel akarta a portugallokat hatalmába keríteni; ajándékokat küldött Gamának és javasolta neki, alapítson az ő városában egy kereskedést, arra is biztatta őt, hogy csak jöjjön be egész bátran a kikötőbe és lássa el magát azonnal fűszerszállítmánynyal. Gama semmi rosszat sem sejtve, azonnal elküldött két embert, kik a királynak tudtul adják, hogy más nap a hajók be fognak evezni a kikötőbe. Már felvonták a horgonyokat, de az admirális-hajót sehogy sem tudták megfordítani; újra le kellett tehát a horgonyokat eresztetni. Camoëns igazi költői felfogása szerint a nereidák, kiket Venus, a portugallok védője vezetett, fogták meg a hajókat éppen akkor, midőn a kikötőbe akartak evezni. E pillanatban a mórok, a kik a portugall hajókon voltak, egyszerre elhagyták azokat, azok az arab kalauzok pedig, a kik Mozambikból jöttek, a tengerbe ugrottak.

Két mór, kiket forró olaj rájuk csepegtetésével bírták vallomásra, bevallotta, hogy tervök volt a portugallokat, a mint a kikötőbe beérnek, egytől egyig foglyokká tenni. Éjjelenként a mórok többször megkísértették a hajók fedélzetére felmászni, hogy ott a horgonyköteleket szétrombolják és így a hajókat megfenekeltessék; de a matrózok mindannyiszor rajta kapták őket. Ily körülmények közt Gama jónak látta Mombasza városát elhagyni. Az ott tartózkodás tehát rövid, de mégis elégséges volt arra, hogy a skorbutbetegek visszanyerjék egészségöket.

A száraztól nyolcz mértföldnyire hajósaink kézre kerítettek egy bárkát, melyen gazdag arany, ezüst meg élelmi szer szállítmányt találtak. Más nap Melinde elé értek, ama gazdag és virágzó város elé, mely a nap sugaraiban ragyogó aranyozott minaretjeivel, vakító fehérségű moséival és a háttérben az intenzív kék égboltozattal gyönyörű látványt nyújtott.

A fogadtatás e helytt igen hideg volt, mert Melinde lakói értesültek a bárka elfogásáról, de midőn a portugallok a dolgot megmagyarázták, igen szívéssé lett. A király fia meglátogatta az admirálist; kíséretében fényes ruházatú udvari emberek és egy zenekar volt, melynek tagjai különböző hangszereken játszottak. A mi a királyfiút legjobban meglepte, az az ágyúkkal való gyakorlat volt, mert Afrika keleti partjain a puskaport még ekkor sem ismerték. Ezután Gama és a király szerződést kötött, melynek megtartását esküvel fogadták, amaz az evangéliumra, emez a koronára esküdött; a szerződést nagyszerű ajándékok kicserélésével pecsételték meg.

A rosszakarát, a cselhányások és mindenféle veszélyek, melyektől eddig a vállalat vezetőinek félniök kellett, egyszerre mintegy varázsütésre megszűntek; ezt a melindei király nyíltszívűségének, nagylelkűségének és azon segítségnek köszönhatték, melyben őket részesítette.

E király ígéretéhez híven Vasco de Gamának egy Malemo Kana nevű guzeráti kalauzt is küldött, a ki a hajózásban igen jártas volt; azonkívül a térképekkel, az iránytűvel és a quadranssal is tudott bánni és a ki ily módon nagy szolgáltatokat tehetett a vállalatnak.

Miután hajósaink kilencz napot Melindében töl-

töttek, felvonták a horgonyokat és elindultak Kalikut felé.

Ez időtől fogva le kellett mondaniok a parti hajózásról. Elérkezett az idő, mikor az Isten kegyelmébe bízva, ki kellett szállaniok a sík tengerre, melyen más vezetőjük nem volt, mint egy olyan király küldte ismeretlen kalauz, a kinek a fogadtatásuknál tanúsított jó indulata nem volt képes bizalmatlanságukat teljesen elaltatni.

És mégis a kedvező szeleken és a tenger kegyelmes voltán kívül, kiválóan a kalauz ügyességének és becsületességének köszönhatték, hogy huszonhárom nap alatt május 17-én part közelébe értek és hogy a rá következő napon már két mértföldnyire Kalikuttól horgonyt vethettek.

A hajókon nagy volt a lelkesültség. Megérkeztek hát végre e gazdag és csodálatos földre. A fáradozomakokat, veszélyeket, betegséget mind egyszerre elfeledték. Annyi és oly hosszas erőlködéseik tehát végre mégis célhoz vezettek!

De e czélt még csak látszólag érték el; szükséges volt még, hogy India kincseinek és termékeinek uraivá legyenek.

Alig hogy a horgony a tengerfenékre ért, négy csolnak elhagyta a partot, és körülvette a hajókat; a csolnokon levők felszólították a matrózokat, hogy ők is szálljanak partra. Azonban Gama, kit a mozambiki és mombaszai események óvatossá tettek, csak a gonosztevők egyikét küldte el csolnokon, hogy kémlelje ki a helyzetet azaz járja be a várost és igyekezzék kipuhatolni, hogy minő intézkedéseket tettek a lakosok.

A portugallok ez előörsét partra érkezése után azonnal kíváncsi tömeg vette körül s kérdés záport

intézett hozzája, melyre az persze nem tudott felelni; végre elvezették egy Muszajda nevű mórhoz, a ki tudott spanyolul s a ki előtt röviden kimagyarázta az idegen hajók rögtöni megjelenését. Muszajda a kihallgatás után visszakisérte őt a hajókra; első szavai, a mint oda megérkezett, ezek voltak: «Jó kilátás, fényes kilátás! sok a rubin, sok a smaragd!» A mór Muszajda nem sokára szintén az expedíció tagjai közé lépett és tolmácsi szolgálatokat teljesített.

Miután Kalikut királya az időben városától távol volt, Gama két embert utána küldött, hogy értesítsék őt a portugall követség megérkeztéről, mely neki uralkodójától leveleket hozott. E hír vételére a király azonnal visszaküldött egy kalauzt, hogy az idegen hajókat biztosabb helyre vezesse és adja tudtára a hajók vezérének, hogy más nap ő maga is vissza fog térni Kalikutba.

Más nap csakugyan megjelent a király követe, vagy a mint ők nevezték katualja, a ki ura nevében felkérte Gamat, hogy szálljon partra, a hol küldetése tárgyában majd beszélgethetnek. Az admirális, fivérének Pálnak könyörgései daczára, a ki élénken ecsetelte előtte, hogy mily veszélyeknek teszi ki magát, sőt halála esetére az egész vállalatot is, a meghívást elfogadta és partra szállott, hol akkor rá már óriási néptömeg várt.

Azon gondolat, hogy keresztény népek közé értek, a vállalat minden tagjánál oly erős gyökeret vert, hogy midőn Gama útközben egy pagodához ért, bement, és ott imáját végezte. Egyik társa Saa János azonban, kinek hiszékenységét a falra festett roppantul rút képek nagyon megcsökkentették, mikor letérdelt, hangosan ezeket a szavakat mondta: «Ha e kép az ördögé, én csak az igaz Istent akarom

imádni» — mely kikötés az admirálist hangos nevetésre bírta.

A város kapujánál még sűrűbb csoportokban állott a nép. Gama és a portugallok, kiket a katual vezett, alig birt eljutni a palotához, a hol a király, kit az egykorú elbeszélők «zamorin»-nak neveznek, roppant türelmetlenül várt rájuk.

Selyemkelmékkel és szőnyegekkel pompásan diszített termeken át, melyekben kitünő illatszerek égtek, a portugallok végre a zamorin elé értek, a ki drágakövekkel, gyöngyökkel és rendkívüli nagyságú gyémántokkal ékített nagyszerű ruhát viselt.

A király frissítőket hordatott fel s megengedte az idegeneknek, hogy leülhessenek — nagy kegy oly országban, hol az alattvalók uralkodójuk előtt a földre borúlnak — azután egy másik szobába ment, hogy a mint azt Gama büszkén kívánta, maga is meghallgassa a követség-küldés indító okait és azon óhaj kifejezését, melyet Portugallia királya egy kereskedelmi szerződés és egy szövetségekötés iránt táplál. A mint ezt Gama elmondta, a zamorin így felelt: szerencsésnek érzem magamat, hogy Mánuel király testvérének és barátjának fogad, azonkívül megigérem, hogy én is fogok viszonzásul Portugalliába követet küldeni.

A zamorinnak rózsás hangulata, melyet Gama ügyes beszéde és azon remény, hogy Portugalliával előnyös kereskedelmi szerződést köthet, felköltött volt, eltűnt, mikor a nekiszánt ajándékot meglátta. «Tizenkét darab sávós posztó, tizenkét skarlát színű kapucziummal ellátott köpenyeg, hat kalap és négy korall-ág, azután hat üstöt tartalmazó szekrény, egy czukorszelencze és négy hordócska, melyek kettejében olaj és kettejében méz volt» — nem képeztek

valami nagyszerű fejedelmi ajándékokat. Ennek láttára a király első tanácsadója gúnyolódva kijelentette, hogy a legszegényebb mekkai kereskedő is gazdagabb ajándékot szokott hozni és hogy ura ilyen nevetséges csekélységet soha sem fog elfogadni. Ezen megszegyenítő nyilatkozat után Gama a zamorinhoz ment. De míg hozzá bebocsátották, soká kellett várakoznia a néptömeg közt, a mely őt kinevette. A zamorin megvető hangon szemrehányásokat tett Gamának, hogy gazdag és hatalmas király alattvalójának vallja magát, holott nincs mit ajándékba adnia. Gamában erre felébredt az önbizalom, előmutatta Mánuel hízelt szavakban fogalmazott levelét, melyben azon határozott ígéret foglaltatott, hogy fog Kulikutba árúczikkeket küldeni. A király, a kinek ez tetszett, érdeklődött Portugallia termékei és segélyforrásai felől, egyszersmind megengedte Gamának, hogy árúczikkeit partra szállíthassa és áruba bocsáthassa.

De a zamorin rendelkezéseiben e gyors fordulat a mór és arab kereskedőknek, a kik Kalikut felvirágzását előidézték volt, nem igen tetszett. Ők nem nézhették hideg vérrel, miként igyekeznek idegenek a maguk hasznára más irányt adni azon kereskedelemnek, mely addig kizárólag az ő kezeikben volt, mindent el akartak tehát követni, hogy e félelmes versenytársakat India partjairól örökre elijesztsék. Első gondjuk volt, hogy megnyerjék a maguk részére a katualt; azután a legsötétebb színekkel festették le ezen telhetetlen kalandorokat, ezen szemtelen rablókat, a kik csak a város erejét és segélyeszközeit akarják kipuhatolni, hogy azután nagy számmal térjenek vissza s kifosszák és meggyilkolják mindazokat, a kik akaratuknak ellenszegültek.

A ZAMORIN ÉS VASCO DE GAMA TALÁLKOZÁSA.

Midőn Gama vissza akart hajóihoz térni, nem volt csolnak, melyen őt odaszállíthatták volna s így a földön kellett aludnia. A katual nem távozott oldala mellől s mindig bizonyítani igyekezett előtte, hogy a portugalloknak hajóikkal saját érdekekben közelebb kell jöniök a szárazföldhöz; midőn pedig az admirális ez irányban kívánságát határozottan megtagadta, kinyilvánítá, hogy foglyává teszi. A katual, látszik, nem ismerte Gama elszántságát.

Fegyveresekkel megtöltött csolnakokat küldtek ki most a hinduk, hogy a hajókat meglepjék és elfoglalják; de a portugallok, kiket admirálisuk erről titokban értesített, jól vigyáztak magukra; nyílt erőszakot meg a katual emberei még sem mertek használni.

Ezalatt a fogságban tartott Gama a katualt a zamorin haragjával fenyegette, a ki — mondá — nem bánhatik így a vendégszeretetet kötelmeivel; de midőn látta, hogy e fenyegetőzés mit sem használ, fordított a köpenyegen s néhány darab kelmét adott neki ajándékba; ez rögtön átalakította a katualt. «Ha a portugallok — mondá — megtartották volna a királynak adott ígéretöket és partra hozták volna árúczikkeiket, az admirális már régen a hajóin volna.» Gama tehát azonnal meghagyta embereinek, hogy az árúkat a szárazra szállítsák; ő azután egy kereskedést állított fel, melyet Diaz Diegora, Bartholomen fivérére bízott; ezen intézkedések megtétele után visszatérhetett hajóira.

De a muzulmánok az árúczikkek elárusítását azzal akadályozták meg, hogy azok árát lenyomták; Gama emiatt kereskedelmi megbizottját, Diazt, a zamorinhoz küldötte, hogy a mórok ezen csalása és azon rossz bánásmód miatt, melyben őt a katual része-

sítette, panaszt emeljen. Egyszersmind kérte a zamorint, engedje meg, hogy a kereskedést Kalikutba tehesse át, remélvén, hogy ott árúit könnyebben eladhatja.

A zamorin e kérelmét kedvezően intézte el és a jó viszony közte meg a portugallok között 1498 augusztus 10-ig fenn is állott. E napon Diaz elment a zamorinhoz, tudatta vele, hogy Gama nemsokára el fog utazni; eszébe juttatta ígéretét, mely szerint követet kell küldenie Portugalliába és végre tőle tartománya termékeiből mustrákat kért, melyeket az árúcikkeiből befolyó árból, a mint a hajók eltávoztak, azonnal ki fognak fizetni; mert a kereskedéssel megbizottak Gama távollétében is Kalikutban akarnak maradni.

De a zamorin, a kit ezalatt az arab kereskedők az idegenek ellen már megint felfingereltek, nem csak hogy megtagadta ígérete teljesítését, hanem még vám fejében 600 szerafin lefizetését követelte. Egyszersmind lefoglaltatta a portugallok árúcikkeit, kereskedelmi megbizottaikat pedig foglyokká tette.

Ily sérelem, a nemzetközi jognak ily lábbal tiprása rögtöni boszút igényelt. Azonban Gama tudott színlelni és nem mozdult; hanem a mikor egy pár gazdag kereskedő hajóira jött, ezeket foglyokká tette és felszólította a zamorint, hogy ezeket a fogoly portugallokért cserélje ki.

Miután a király válasza a kitüzött határidőre nem érkezett meg, Gama felvonatta a vitorlákat és csak Kalikutól négy mértföldnyi távolságban vetett ismét horgonyt. A hinduk egy újabb eredménytelen támadása után a zamorin a két kereskedelmi megbizottat visszaküldte a hajókra, mire Gama is elbocsátotta a kezesek néhányát. Diaz a zamorinnak egy

különös, pálmafa-levelre írt levelét hozta magával, melyet ez Portugallia királyához intézett. Közöljük e levelet, mely a maga rövidségében lényegesen különbözik a keletiek rendes, virágos stilusától:

«Vasco da Gama, palotád nemese, eljött orszá-gomba, a mit én szívesen vettem. Országomban sok a fahéj, a szegfűszeg, a bors, azonkívül van benne mindenféle drágakő; a mit én a te hazádtól kívá-nok, az az arany, az ezüst, a korall és a skarlát. Isten veled!»

Más nap Mukajda, a tuniszi mór, a ki a portu-galloknak alkudozásai közben a zamorinnal nagy szolgálatokat tett, ezek hajóin keresett menedék-helyet. Miután a hinduk az árúczikkeket az újabban kitűzött napra megint nem hozták el, az admirális készületeket tett, hogy a kezesekül visszatartott em-bereket magával viszi. Azonban a szélségszél a hajó-kat Kalikuttól néhány mértföldnyi távolságban fogva tartotta; ezalatt mintegy húsz, fegyveres emberekkel megtöltött bárka támadta meg őket; az ágyúkkal kellett már dolgozni, midőn egyszerre erős vihar kerekedett s kényszerítette az ellenfelet, hogy a par-ton keressen védelmet.

A vihar lecsillapulta után az admirális Dekan partjai mentén indult meg; egy alkalommal meg-engedte néhány matrózának, hogy partra szállhas-son és ott gyümölcsöket meg fahéjat szedhessen, midőn egyszerre nyolcz vízi járóművet látott hajói felé közeledni. Gama a matrózokat azonnal vissza-hívta és megindult a hinduk felé, kiknek azonban nem volt sürgősebb dolguk, mint menekülni; egy bárkát azonban, mely kókuszdióval és más élelmi szerekkel meg volt rakva, mégis a portugallok kezei-ben hagytak.

A Lakkedivákhoz érkezve, Gama a Berrio fenekét megtisztíttatta s a maga hajóját is a partra vonatta, hogy javítás alá vétesse. A matrózok épen a javítással foglalkoztak, midőn a hinduk ismét támadást intéztek ellenök, de megint csak eredménytelenül. Más nap a hajókhoz egy körülbelül negyven éves ember jött, a ki hindu öltözetben volt ugyan, de tisztán beszélt olaszul; ez elmondta, hogy ő velenzei származásu, de már kora ifjúságában e vidékre hurczolták, hogy keresztény, de nincs alkalma vallását gyakorolni; azután így folytatta beszédét: mint e vidék királyának első rangú tanácsosa, uram elküldött hozzátok, hogy tudtotokra adjam szándékát, mely szerint ő mindent, a mi országában kedvetekre való van, rendelkezésekre bocsát. E szolgálatkészség, a mely oly éles ellentétben állott az eddigi fogadtatással, a portugallokban gyanút keltett. Azonkívül az is megvillant agyukban, hogy alkalmasint e kalandor vezette ellenök előtte való napon a bárkákat; azért korbáccsal kezdték vallasni; ki is vallotta, hogy ő csak a hajók kikémlelése végett és azért jött, hogy megtudja, vajjon nem lehetne-e azokat sikerrel megtámadni; ezenkívül a portugallok azt is megtudták tőle, hogy az egész parti lakosság szövetkezett ellenök. A kalandort hajósaink fogva tartották, munkájukat siettették és a mint a szükséges élelmi szerekkel s ivó vízzel el voltak látva, fenvonták a vitorlákat s elindultak Európa felé.

A szélcsend és kedvezőtlen szelek azonban az expedíció útját annyira meglassították, hogy három hónapból már csak három nap hiányzott, mikorra Afrikához érhetek. Ezen hosszan tartó átkelés alatt a skorbut miatt a legénység sokat szenvedett; harmincz matróz el is pusztult. Egy egy hajón gyakran

nem volt több, mint hét-nyolcz ember, a ki dolgozhatott és bizony sokszor a tiszteknek is kellett segíteniök. «Ezért biztosan mondhatom — beszéli Velho — hogy ha a mi útunk e tengeren keresztül még vagy tizenöt nappal tovább tart, utánunk senki sem jött volna e vidékre... Midőn egy alkalommal a kapitányok e lassúság miatt tanácsot tartottak, elhatározták, hogy ha a szél tovább is kedvezőtlen marad, vissza fogunk térni Indiába s ott keresünk menedékhelyet.»

1499 februárius 2-ika volt, midőn a portugallok végre az Ajan (Szomáli) parthoz egy Magadoxo nevű városhoz értek, a mely Melindetől mintegy száz mértföldnyi távolságra feküdt.

De Gama, a ki az olyan fogadtatástól, mint a minőben őt a mozambikiak részesítették, félt, nem akart ott kikötni; hanem mikor a hajók épen a város előtt voltak, elsüttette az összes ágyúkat s aztán folytatta útját. Nehány nappal később a hajósok Melinde gazdag és egészséges környékére értek és ott ki is kötöttek. A király sietett friss élelmi szereket, különösen pedig a betegeknek narancsokat küldeni. Szóval a fogadtatás megint nagyon rokonszenves volt s a barátság, melyet a király Gama első megjelenésekor vele kötött, még szorosabbá fűződött. Melinde sejkje Portugallia királyának egy elefántcsont trombitát és számos más ajándékot küldött; egyszersmind megkérte Gamát, hogy vigyen el magával egy fiatal mórt, hogy a király ettől is hallja, mennyire keresi ő ennek barátságát.

Az öt nap, melyet a portugallok Melindében töltöttek, új erőt kölcsönzött nekik, úgy hogy bátran megindulhattak újra a tengeri útnak. Azonban alig hogy elhagyták Mombaszát, kényszerülve voltak Sam-

Raphaelt elégetni, mert a legénység kevesebbre apadt, sem hogy három hajóval elbánhatott volna. Ezután utazóink felfedezték Zanzibar szigetét, horgonyt vetettek Sam-Braz kikötőben és februárius 20-án kedvező széllel megkerülték a Jó Reménység fokát s bevitör láztak az Atlanti-tengerbe.

A tartós szél siettette hajósaink útját. Huszonhét nap alatt elértek Santiago szigetére. Coelho Miklós, a Berrio kapitánya, első akarta Mánuel királynak a hírt India feltalálásáról megvinni s azért április 24-én vezérétől elvált s a nélkül, hogy a Zöldi-foki szigetekben megállapodásuk szerint kikötött volna, sietett egyenesen Portugalliába, melyet július 10-én szerencsésen el is ért.

Ez idő alatt a szerencsétlen Gama lelkét mély fájdalom emészté. Fivére Pál, a ki megosztotta vele az aggodalmakat és fáradalmakat s a ki most dicsőségében is osztozott volna, lassan fogyni érezte életerejét. Azért Vasco de Gama, mikor Santiago környékén ismert és gyakran látogatott tengerre ért, hajója vezérletét Saa Jánosra bízta, ő maga pedig egy gyors járású bérelt dereglyére szállott, hogy siettesse a pillanatot, melyben kedves betege hazáját viszontláthatja.

E reményében azonban csalatkozott; a dereglye a derék, rokonszenves Gama Pálnak már csak hulláját hozhatta el Terceirába.

Az admirálist Portugalliába hazaérkeztekör, körülbelül szeptember első napjaiban a legnagyobb pompával fogadták. A százhatvan portugall közül, kiket magával elvitt, csak ötvenötöt hozott vissza. — E vesztesség kétségkívül nagy volt; de mi volt e vesztesség azon előnyökhöz képest, melyekkel a vállalat sikere kecsegtetett! A közvélemény nem csa-

latkozott, midőn Gamat oly lelkes fogadtatásban részesítette. I. Mánuel király eddigi czímeihez még a következőt csatolta hozzá: «Ethiopia, Arábia, Perzsia és India körülhajózója és meghódítója»; mindemellett több, mint két év folyt le, míg nem Gamat egyébként is megjutalmazták és megadták neki «az India admirálisa» címet, melylyel az akkor oly gyéren adományozott «dom» járt. Későbbben, alkalmasint azért, hgy Gamával a jutalmazásban való lassúságát elfelejtse, a király ezer tallért, akkoriban nagy összeget, adományozott neki s őt bizonyos kedvezményekkel ruházta fel, melyek alkalmasak voltak arra, hogy belőlük magának vagyont szerezzen.

II.

Alvarez Cabral. — Brazília fölfedezése. — Afrika partjai. — Cabral meglátogatja Kalikutot, Kocsint és Kannaort. — Da Nova János. — Gama második expedíciója. — A kocsini király. — D'Albuquerque első föllépte. — Da Cunha. — Ormuz első ostroma. — Almeida győzelmei és viszálykodása d'Albuquerque-kel. — A portugallok elfoglalják Goát. — Malakka ostroma és eleste. — Az Ormuz ellen intézett második expedíció. — Czejlön. — A Molukki-szigetek. — D'Albuquerque halála. — A portugallok indiai birodalmának sorsa.

1500 márczius 9-én Pedro Alvarez Cabral vezérlete alatt egy tizenöt hajóból álló had hagyta el Rostellot; e hajók egyikén volt mint önkénytes Luiz de Camoëns is, a ki később honfitársainak bátorságát és vállalkozó szellemét *Lusiade* című költeményében megörökítette. Cabralról általában édes keveset tudunk; így azon okot sem ismerjük, a miért e fontos vállalat vezérletét épen ő rá bízták.

Cabral egyik előkelő portugall családnak volt tagja; atyja Cabral Ferdinand Zurara da Beira ura és

Belmonte alcalde-ja volt. Pedro Alvarez Castro Izabellát, III. János leányának Máriának első udvarhölgyét vette feleségül. Kitüntette-e magát Cabral valami fontos tengerészeti fölfedezés által? — nem valószínű, mert különben azt a történetírók bizonyára megemlégették volna. Mégis nehéz elhinnünk, hogy egyedül az udvari kegynek köszönhetne volna a vezérséget egy ily fontos vállalatban, melyben oly híres férfiak, mint Diaz Bartholomeo, Coelho Miklós, a Gama társa vagy Thovar Sancho vettek részt. Vajjon miért nem bízták a vezérletet Gamára, a ki már hat hónapja érkezett volt vissza és a ki azért, mert a bejárando földet és az ottani lakosok szokásait már ismerte, arra a legalkalmasabb volt? Talán nem pihente még ki fáradozásait? Vagy talán fivérének halála, mely Portugalliának úgyszólván közvetlen közelében következett be, annyira lesújtotta őt, hogy semmiféle vállalatban sem akart részt venni? Vagy talán Manuel király féltékeny volt az ő dicsőségére s nem akart neki újabb alkalmat nyújtani arra, hogy azt még nagyobbá tegye? Mind megannyi rejtély, melyet a történelem talán soha sem lesz képes megfejteni.

Miután az ember könnyen hisz annak megvalósításában, a mit óhajt, Mánuel király is azt képzelte, hogy a zamorin nem fog gátot vetni a portugallok elé, ha azok az ő államaiban kereskedő házakat vagy árútárákat fognak felállítani; azért Cabralnak, a ki fényes ajándékokat vitt magával, melyek alkalmasak voltak a Gama fukarkodását elfeledtetni, a kapott rendelet szerint, ki kellett eszközölnie a zamorinnál, hogy az a mórokat fővárosában mindenféle kereskedéstől eltiltsa. Ezenkívül az új admirálisnak ki kellett kötnie Melindében, hogy az ottani

nép a portugall királynak pazar ajándékokat szolgáltatasson át és végre hazájába vissza kellett vinnie azon mórt, a ki Gamával Portugalliába jött volt. Tizenhat pap is helyet foglalt Cabral hajóin, hogy Jézus hitét Ázsia távol vidékein hirdesse és terjeszsze.

Utazóink tizenhárom napi hajózás után elhagyták a Zöld-foki szigeteket, s ekkor egyszerre észreveszik, hogy az Attaide Vasco vezérlete alatt álló hajó eltűnt. Egy időre megállottak és vártak, de hiába; a tizenkét hajó tehát folytatta útját, még pedig a sík tengeren és nem, mint eddig, a part mentén. Cabral ez irányváltoztatás által ki akarta a Guineai-öbölben kerülni azon helyeket, hol előtte az utazók járását a szélcsend lassúvá tette. Vagy talán azon titkos reményt táplálta az admirális, a ki épen úgy mint honfi társai bizonyára ismerte Kolumbus Krisztof felfedezéseit, hogy ha nyugatnak tart, elérhet valami olyan vidékre, a mely a genovai tengerész figyelmét kikerülte?

Akár a viharnak, akár valami titkos tervnek kelljen betudnunk, annyi bizonyos, hogy a portugallok a Jó Reménység fokához vezető útról letértek s április 22-én megláttak egy magas hegyet és utána mindjárt egy hosszan elnyúló partot, melyet Vera-Cruznak kereszteltek; e nevet később Santa-Cruzra változtatták. A hely, melyet felfedeztek, Brazília partján azon hely volt, hol most Porto-Seguro áll.

Miután Coelho e partokat ügyesen kikémlelte, a portugallok kiszállottak Amerika szárazföldre, a hol oly enyhe időjárást és oly buja növényi életet találtak, mely messze felülmulta mindazt, a mit akár az afrikai, akár a malabari partokon láttak.

A majdnem egészen meztelen bennszülöttek, a kik

CABRAL ÜNNEPIESEN BIRTOKBA VESZI BRAZILIÁT.

karjukon szelidített papagájokat hordtak, úgy, mint Európában a nagy urak a maguk sólymait vagy karvalyát vinni szokták, kíváncsian gyülekeztek a partra szálló idegenek köré a nélkül, hogy a félelemnek legkisebb jelét is adták volna. Április 26-án husvét vasárnapján a portugallok az indusok jelenlétében a szárazföldön isteni tiszteletet tartottak; ez alatt a bennszülöttek oly csendesen és oly tisztességesen viselték magukat, hogy a portugallok csodálkozását felkeltették. Május 1-én utazóink egy nagy keresztet és egy padraot állítottak fel a parton, a minek megtörténte után Cabral a portugall király nevében ama földet ünnepélyesen birtokba vette. E szertartás bevégezte után a hajóhad vezérének első gondja volt Lemos Gáspárt Lisszabonba küldeni, hogy hírt vigyen e gazdag és termékeny ország felfedezéséről. Lemos ezenkívül magával vitte útjoknak Vaz de Cominha Péter tollából származó leírását és egy Joao mester készítette fontos csillagászati okiratot, a mely kétségkívül az új hódítmány földajzi fekvéséről adott felvilágosítást. Cabral ezután Ázsiába indulása előtt még két gonosztevőt szállított partra, kiket megbizott, hogy igyekezzenek tudomást szerezni a tartomány gazdagságáról és segélyforrásairól, továbbá a lakosok szokásai és erkölceiről.

Ezen okos és oly nagy elővigyázatról tanúskodó rendelkezések fényes tanúbizonyságot tesznek Cabral egészszégéről és éles látásáról.

A hajóhad május 2-án hagyta el Braziliát. A hajósok, tisztek és legények egyaránt örültek e szerencsés kezdetnek és bíztak a könnyű és gyors sikerben, midőn egyszerre egy ragyogó üstökösnek megjelenése, mely nyolcz egymás után következő napon

látható maradt, rettegéssel tölté el e naiv és tudatlan lelkeket, kik abban rossz előjelt láttak. Az események ez esetben igazat adtak a babonás hitnek.

Borzasztó vihar támadt, toronymagasságú hullámok szakadtak a hajókra, ezalatt a szél dühösen sivitott és az eső szünetlenül szakadt. Ha a nap esetleg áthatolt a sűrű felhőtakarón, a mely a világosságát majdnem teljesen elfödte, rémes képet világított meg. A tenger fekete vagy mocsárszínű volt, a hullámokat habzó tarajukig nagy ólomszürke pelyhek fedték; éjjel pedig villogó fény áradt el a végtelen felületen és tüzes vonal jelölte a hajó vágta barázdákat.

A feldühödt elemek huszonkét napon át szakadatlanul csapkodták a portugall hajókat. A megrémült matrózok, miután imáik és fogadalmaik mit sem használtak, közel a végső kimerültséghez már csak szokásból teljesítették tisztjeik parancsait. Már első nap lemondtak az életről s mindig várták a pillanatot, melyben őket a bösz tenger elnyeli.

Mikor végre a nap kisütött, mikor a hullámok lecsendesültek, mindegyik hajó személyzete azt hitte, hogy egyedül van, a ki életben maradt; végig nézett a sík tengeren és kereste társait. — Három hajó találkozott s a viszontlátás öröme csakhamar feledteté a szomorú valóságot. Nyolcz hajó még hiányzott. Négyet közülök a vihar utolsó napjaiban egy óriási tromba mindenestül elsüllyesztett. Ez elsüllyedt hajók egyikének volt kapitánya Diaz Bartholomeo, a ki a Jó Reménység-fokát felfedezte volt. Őt elnyelték a gyilkos hullámok, a keleti birodalmak védelmezői a nyugati népek ellen, mint Camoëns őket nevezi.

Ezen egész viharsort képező égi háborúk tartama

alatt a portugallok megkerülték a Jó Reménység-fokát és közeledtek Afrika partjaihoz. Julius 20-án Mozambik közelében voltak. A mórok most több jó akaratot tanusítottak, mint akkor, midőn Gama jött közējök; bocsátottak is a portugallok rendelkezésére kalauzokat, a kik őket Kviloa szigetére vezették, mely akkor a Szofalával folytatott aranypor kereskedéséről volt híres. Itt találta fel Cabral két elvesztettnek hitt hajóját, melyeket a vihar ide űzött volt; miután az admirális rögtöni elindulásával egy e szigeten szőtt összeesküvést, melynek célja minden európainak legyilkolása volt, meghiusított, minden nagyobb baj nélkül megérkezett Melindébe.

A hajók oda érkezése alkalmat nyújtott számos ünnepre és vigalomra, a melyek bevégeztével a portugallok, miután hajóikat kijavították, mag kat minden szükséges élelmi szerrel ellátták és kitűnő kalauzokat is szereztek — elindultak Kalikut felé, hová 1509 deczember 13-án szerencsésen meg is érkeztek.

Ez alkalommal az ügyes zamorin a portugallokat, hála nagyobb katonai hatalmuknak és a felajánlott gazdag ajándékoknak, kedvezőbb fogadtatásban részesítette és mindent megadott, a mit Cabral kívánt; megadta neki a jogot, hogy a fűszerekkel kizárólagosan az ő népe űzhessen kereskedést és hogy minden hajót, mely e jogot megsértené, lefoglaltathasson. Egy ideig a mórok csak eltitkolták elégedetlenségöket; de midőn a lakosokat eléggé felingerelték az idegen ellen, egy adott jelre megrohanták a portugallok kereskedőházát, melynek élén Ayrez Correa állott és mintegy ötven európaít, a kit ott találtak, leöltek.

E tettökért a bosszú nem maradt el. Tíz hajót,

melyet a kikötőben találtak, a portugallok megrohantak, kifosztottak és a hinduk szemeláttára a nélkül, hogy azok megakadályozhatták volna, elégettek; a várost pedig félig rommá lőtték.

Ezután Cabral folytatta fölfedezéseit a Malabarparton; Kocsinnál megállapodott, melynek rádsája, a zamorin vazallusa, kapva kapott az alkalmon, hogy a portugallokkal szövetséget kössön és birtokát függetlenné tegye.

Habár a hajók mindenféle árucikkkel már gazdagon meg voltak rakodva, Cabral mégis meglátogatta még Kananort, melynek rádsájával szintén szövetséget kötött; azután engedett abbeli vágyának, hogy hazáját viszontláthassa s megindult Európa felé.

Midőn Afrikának az Indiai-tenger öntözte partjaihoz ért, fölfedezte Szofalát, melynek felkeresését Gama sikertelenül kísérlette meg és 1501 július 13-án bevonult Lisszabonba, hol azon öröm érte, hogy azon két hajót, melyeket elveszetteknek hitt, viszontláthatta.

Az ember szívesen elhiszi, hogy fogadtatása volt olyan, a minőt ama fontos eredmények, melyeket vállalatában elért, megérdemeltek. Habár az egykorú történetírók élte további folyamáról hallgatnak is, újabb kutatások feltalálták sírját Santaremben, sőt Denis Ferdinand egy szerencsés felfedezése azt is bizonyossá teszi, hogy ő is, mint Vasco da Gama dicsőséges szolgálatainak jutalmául elnyerte a domcímet.

Midőn Cabral Alvarez visszatérőben volt, találkozhatott volna egy négy dereglyéből álló kis hajóhaddal, melyet da Nova János vezetett s melyet Mánuel király azért küldött volt Indiába, hogy a kereskede-

lemnek, melyet Cabral alkalmasint megalapított volt, új lendületet adjon. Ezen újabb expedíció minden baj nélkül megkerülte a Jó Reménység fokát, fedezett Mozambik és Kviloa közt egy addig ismeretlen szigetet, melyet a vezér nevéről neveztek el s azután elvitorlázott Melinde elé, a hol hírt hallott a kalikuti eseményekről.

Da Novának nem állott oly nagy erő rendelkezésére, hogy a zamorint megbüntethette volna. Miután nem akarta a portugallok tekintélyét tönkre tenni, ha támadás esetén esetleg vereséget szenvedne, kikerülte Kalikutot és csak Kocsint meg Kananort látogatta meg, mely városok királyai, habár a zamorinnak adófizetői voltak, Cabral Alvarezzel szövetséget kötöttek volt. Hajóira a portugall vezér már felrakott ezer mázsa borsot, ötven mázsa gyömbért és négyszázötven mázsa fahéjat, midőn értesült, hogy egy tekintélyes hajóhad, a mint látszott Kalikutból, ellenséges szándékkal közeledik. Habár da Nova mindeddig inkább is törődött a kereskedelemmel, mint a háborúval, e kényes helyzetében mégis nem kevesebb bátorságot és merészséget tanúsított, mint elődei. A csatát elfogadta és habár a hinduk látszólag túlsúlyban voltak is, oly ügyes rendelkezéseket tudott tenni, oly hatalmasan ki tudta zsákmányolni tüzésége erejét, hogy részint szétüzte, részint lefogta, részint elsülyesztette ellenségei hajóit.

Talán fel kellett volna használnia azon ijedelmet, melyet győzelme az indiai partokon előidézett, és a móroknak ezen veszteség okozta kimerültségét, hogy egy súlyos csapást intézzon ellenük, illetőleg hogy elfoglalja Kalikutot.

De mi nagyon távol állunk az eseményektől, mi nagyon kevésbé ismerjük azok részleteit, sem hogy

minden részrehajlás nélkül ítéletet mondhatnánk azon okok felett, melyek da Novat arra birták, hogy Európába azonnal visszatérjen.

Útja e második felében fédezte fel da Nova az Atlanti-tengerben a kis Sz. Helena szigetét. Egy sajátságos legenda fűződik e felfedezéshez. Egy bizonyos Lopez Ferdinand, a ki még Gamával ment volt Indiába, hogy egy hindunővel házasságra léphessen, elhagyta a keresztény hitet és mohammedanus vallásra tért. Ezen ember, midőn da Nova Indiába ért, talán mert megelégette feleségét, vagy mert megutálta új vallását, ismét a keresztény hitre tért és megkérte a portugall vezért, hogy vigye őt vissza Európába. Midőn a kis hajóhad Sz. Helena szigetéhez ért, Lopeznek egyszerre azon gondolata támadt, hogy gonosz hitehagyását csak úgy teheti jóvá, ha e szigeten marad s élte hátra levő részét az emberiség javának előmozdítására fordítja. E gondolat által üzetve, melyet ő magasabb sugallatnak tekintett, megkérte da Novát, engedje meg neki, hogy e szigeten partra szállhasson; elhatározása oly megingathatatlannak látszott, hogy da Nova a kérésének engedett és kíváratára gabonából és gyümölcsökből vető magot is adott neki. Meg kell még jegyeznünk, hogy ezen sajátságos remete, négy év alatt oly sikerrel dolgozott e sziget termékenynyé tételén és beültetésén, hogy a hajók nem sokkal később az Európából a Jó Reménység fokáig vezető hosszú útvonalon itt magukat friss élelmi szerekkel láthatták el.

A Gama, Cabral és da Nova vezette vállalatok eléggé bebizonyították, hogy Malabarral a kereskedelmet állandóvá tenni nem lehet mindaddig, a míg annak lakói a portugallok ellen minduntalan fellá-

zadhatnak és hogy ezért ama nép függetlenségét és szabadságát többé nem szabad kimélni. Szükségessé vált, hogy a hinduk a kereskedés üzésére az európaiakkal, a mi ellen oly erősen védekeztek, kényszerítenek és hogy azért katonák küldessenek közéjük, a kik állandóan ott maradjanak és így az elégtelenségeket a támadásoktól visszariaszthassák, sőt szükség esetén az egész országot is hatalmukba keríthessék.

De kire bizzon Portugallia királya ily kényes küldetést? A választás eredménye nem lehetett kétséges; az intéző körök azon hatalmas hadsereg vezérletére, melyet összeállítottak, egyhangúlag Vasco da Gamát jelölték ki.

Vasco da Gama közvetlen parancsai alatt tíz hajó állott; unokatestvére Gama István és Sodrez Vincze pedig ötöt-ötöt vezetett; e két utóbbinak azonban Gamát fővezérül el kellett ismernie.

Azon szertartások, melyek az elindulást megelőzték, különösen komolyak és ünnepiesek voltak. Mánuel király egész udvara élén maga is elment a székes-egyházba, melyet nagy néptömeg vett körül; ő maga is hangos imában kérte ki Isten áldását e vállalatra, mely úgy katonai, mint vallási czélokat tűzött volt maga elé; a lisszaboni érsek pedig maga szentelte be azon zászlót, melyet Gama kapott. Az admirális először Szofalában és Mozambikban, azon városokban akart kikötni, melyek első útjában panaszra adtak okot. Kivánsága volt egyszersmind, hogy pihenő és élelmező állomásokat alapítson, azért a fent nevezett helyeken kereskedő házat alapított és letette az erősségek alapját, melyeket később felépítettek. Kviloa sejkjétől tekintélyes nagyságú adót hajtott még be s azután elindult a hindusztáni partokra.

Hajósaink 1502 október 3-án már Kananor közelében voltak, mikor egy gazdagon megterheltnak látszó, jó nagy hajót vettek észre. E hajó a Merii volt, a mely az Ázsiának minden részéből Mekkában összegyűlt számos zarándokot szállította vissza. Gama azt minden kihívó ok nélkül megtámadta, hatalmába kerítette s a rajta levő több mint három száz embert megölette. Csupán húsz gyermek kapott kegyelmet, a kiket később Lisszabonba vittek, hol őket megkeresztelték és később a portugall hadseregbe besorozták. Ezen tömeges gyilkolást, a mely azon kor nézetei szerint nem volt megvetésre méltó nagy bűn, Gama azért követte el, mert azt hitte, hogy ezáltal rémületet fog kelteni a hindukban; hősünk azonban csalatkozott. Ezen okadatolatlan kegyetlenség a nagy admirálisnak mindeddig oly tisztán megőrzött hírnevén örökké véres szennyfolt lesz.

Gama, a mint Kananorba érkezett, felkereste a rádsát s attól engedélyt nyert arra, hogy városában üzletet alapíthasson és egy várat építhessen; a két férfiú ezenkívül védő- és dacz-szövetséget kötött egymással. Az admirális ezután csak azt várta be, hogy kereskedelmi ügyvivője helyét elfoglalja és a munkások munkájukhoz fogjanak; a mint ez megtörtént, azonnal elindult Kalikut felé, hogy számot kérjen a zamorintól árulásáért és a kereskedő házban meglepett portugallok meggyilkolásáért.

A kalikuti rádsa, habár értesült félelmes ellenségeinek közeledtéről, semmiféle katonai előkészületeket sem tett. Ezért is Gama, midőn a rádsa városa elé ért, a kikötőben horgonyzó hajókat minden ellenállás nélkül hatalmába keríthette s valami száz fogolyt is ejthetett; rögtön azután a zamorin-

nak négy napi határidőt tűzött ki, hogy adjon elég-tételt Correa meggyilkoltatásáért és térítse meg azon árúk értékét, melyet alattvalói az alkalomból elraboltak volt.

Alig hogy a négy napi határidő letelt, már ott lógott a hajó vitorlarúdjaian ötven fogolynak hullája, melyek az egész város láttára egész napon át ott is maradtak. Mikor az est beállott, levágták a szegény áldozatoknak a kezeit és lábait s a megcsonkított hulláikat az admirális a szárazra küldte azon üzenettel, hogy bosszúállása ezen kivégzésekkel még nem ér véget.

És igaza volt, az éj sötétében a hajók lehetőleg közel férkőztek a városhoz s azt három napon át lödözték. Soha sem fogjuk megtudni, mily nagy volt a lövetések alkalmából az áldozatok száma; annyi azonban bizonyos, hogy csekély nem lehetett. Eltekintve azoktól, kiket a golyók találtak, sok hindut a romok temettek el vagy a tűz, mely a város egy részét elhamvasztá, ölt meg. A rádssa egyike volt az elsőeknek, kik a várost elhagyták s ezt jól tette, mert az ő palotáját sem kimélték meg a golyók.

Végre Gama megelégedve azzal, hogy ez egykor oly népes és gazdag várost romhalmazzá lövette s bosszúját is lehütötte, miután még a kikötő további elzárására Sodres Vinczét néhány hajóval hátrahagyta volt, azon hitben, hogy az adott leczke hasznos lesz, megindult Kocsin felé.

Triumphara, e város uralkodója, Gamát értesítette, mennyire biztatta őt a zamorin, hogy használja fel a bizalmat, melylyel a portugallok iránta viseltetnek és kerítse őket csel által kézre; az admirális, hogy ez őszinteséget és becsületességet, a mely szövetségeseit a kalikuti rádssa bosszújának teszi majd ki,

megjutalmazza: elutazása előtt átengedett neki néhány hajót, melyeken teljes biztosságban bevárhatta, míg nem a portugallok egy új csapatja városához érkezik.

Gama haza utaztában, hová 1503 december 20-án megérkezett, más eset nem történt, minthogy még egy malabari hajóhadat tönkre tett.

A kitünő szolgálatokat, melyeket e nagy férfiú most másod izben hazájának tett, újra nem ismerték el, illetőleg nem jutalmazták meg érdemök szerint. Ő, a ki csak most tette le a portugallok indiai gyarmathatalmának alapjait, Braganza herczegének közbenjárására szorult, hogy a «Vildigueira grófja» czímet megnyerje; azonkívül huszonegy évig nem kapott alkalmazást. A gyakori hálátlanságnak, melyet a történetnek mindig meg kell bélyegeznie, ez egy újabb példája.

Alig hogy Gama Európa felé megindult, a zamorin, kit a kereskedelmök pusztulása miatt boszús muzulmánok folyton ingereltek, összegyűjté szövetségeseit Paniba, hogy együtt megtámadják Kocsin királyát és megbüntessék őt azért, mert tettel és tanácscsal segítette a portugallokat. Ez alkalommal a szerencsétlen rádza hűsége kemény próbát állott ki. Midőn hatalmas ellenségei városát ostromolták, épen azok hagyták őt el, a kikért e veszélybe dőlt.

Sodres és néhány kapitánya elhagyták azon helyet, melyen, legalább a hála és becsület úgy kívánta, halálig meg kellett volna állaniok — magára hagyták Triumparát és elmentek az ormuzi partokra a Vörös-tenger bejáratához czirkálni, a hol remélheték, hogy az évenként Mekkába zarándokolókat kézre kerítik és gazdag zsákmányra tesznek majd szert. Hiába tett nekik szándékuk aljassága miatt a por-

tugall kereskedelmi ügyvivő szemrehányásokat, ők nem hallgattak rá, hanem hogy a kellemetlen ócsárlásoktól minél előbb megmeneküljenek, gyorsan elhagyták a várost.

Nem is telt el ezután sok idő és Kocsin királya, kit a zamorin által megvesztegetett néhány alattvalója elárult, elvesztette fővárosát és kényszerült néhány portugallal, kik hozzája hívek maradtak, Viopia kis sziget egyik megmászhatatlan sziklájára menekülni. Midőn már közel volt a végső szükséghez, a zamorin követet küldött hozzája, a ki ura nevében bocsánatot ígért neki, ha a portugallokat kiszolgáltatja. De Triumpara, kinek hűségét és becsületességét eléggé nem dicsérhetjük, így felelt: «ám éljen a zamorin azon jogával, melyet neki győzelme adott; ismerem én a veszélyeket, melyek engem fenyegetnek; de azt tagadom, hogy volna ellenségemnek oly hatalma, melylyel engem árulóvá és esküszegővé tehetne.» Ennél nemesebben felelni a Sodres tanusította hűtlenségre és gyávaságra nem lehetett.

Sodres ezalatt eljutott a Bab-el-Mandeb szorosához, a hol fivérével együtt, kinek hajója egy zátonyon összetörött, egy borzasztó vihar alkalmával elpusztult; életben maradt honfitársai ebben Isten büntetését látták s ezért sietve visszafordultak Kocsin felé. A kedvezőtlen szelek azonban hosszabb ideig fogva tartották őket a Lakkedivákon, hol is portugall hajókkal találkoztak, kiket d'Albuquerque Francisco vezetett. Ez utóbbi majdnem ugyanazon időben, azaz 1503 április elején hagyta el Lisszabont, melyben unokatestvére Alfonzo, korának legnagyobb vezére, Belemet.

D'Albuquerque megjelenése Indiában megmentette

a portugallokat, kiket Sodres bűnös cselekménye oly kemény veszélybe ejtett és kiszabadította egyetlen hű szövetségesöket Triumparát is. Az ostromlók, a mint a portugall hajókat meglátták, minden ellenállás nélkül megszöktek; az európaiak pedig, kikhez Kocsin királyának csapatai is csatlakoztak, neki indultak, hogy Malabar partjait kirabolják és elpusztítsák. Ezen esemény következtében Triumpara megengedte szövetségeseinek, hogy országában egy másik erősséget is építsenek, azonkívül megengedte azt is, hogy kereskedéseiket megnagyobbíthassák és megszoríthassák. Épen mikor ez történt, jött Indiába d'Albuquerque Alfonz, a portugall hatalomnak igazi megalapítója. Diaz Cabral és Gama az utat előkészítették, de d'Albuquerque lángelméjü vezér volt az, a ki meg tudta választani, mely városokat kell elfoglalni, hogy a portugall uralmat komoly és szilárd alapon fel lehessen építeni. Azért is minden, a mi ez első rangú gyarmatosító tehetségre vonatkozik, kiváló érdekű és azért is kötelességünknek tartjuk röviden leírni mindazt, a mi a családjára, nevelésére és ifjúsága első tetteire vonatkozik.

D'Albuquerque vagy d'Albuquerque 1453-ban Lisszabontól hat mértföldnyire Alhandrában született. Atyai részről (atyját Gonzalonak hívták) Diniz király egy törvénytelen fiától származott, anyai részről pedig elődei a nagy fölfedezők a Menezesek voltak. Neveltetését, a mely épen oly sokoldalú, mint korához mértén alapos is volt, V. Alfonz udvarában nyerte. Első sorban az ókor nagy íróit tanulmányozta, a mi stilusának fennköltségén és szabatoságán felismerhető; a matematikai tudományokból pedig mindazt elsajátította, a mit kora nyújthatott. Miután több évig tartózkodott Afrika Arzila nevű

városában, melyet V. Alfonz foglalt volt el, visszatért Portugalliába, a hol is II. János királynak, a kinek egyedüli törekvése volt Portugallia nevét és hatalmát messze a tengeren túlra is kiterjeszteni, lovászmesterévé lett. Nagyon valószínű, hogy d'Albuquerque a királylyal való gyakori együttlét, a mely hivatali kötelességéből folyt, hatással volt s ez lehetett oka annak is, hogy hősünk a földrajzi tanulmányoknak adta magát és hogy gondolkozni kezdett azon, miként lehetne hazájának Indiát megszerezni. Későbbben résztvett azon expediczióban, melyet a portugallok Nápoly védelmére a törökök ellen kiküldtek; 1489-ben pedig azon megbízatást nyerte, hogy Graciosa erősséget élelemmel ellássa és megvédje.

D'Albuquerque Alfonznak csak néhány napra volt szüksége, hogy magának a helyzet iránt tájékozást szerezzen; ő belátta, hogy a portugall kereskedelem csak úgy fog messze fejlődni, ha hódításokra támaszkodhatik. Első vállalatát ez irányban persze meg-szorították a rendelkezésére álló csekély eszközök; mindamellett elrendelte Rafelin ellen az ostromot, azután két hajóval elment megsejmlélni a hindusz-tani partokat. Észrevétlenül rohanták őt meg szá-razon és vizen a zamorin csapatai és már-már hanyatlani kezdettek katonái, midőn segítségökre jött a vezér unokatestvére és szétkergette az ellenséget. E győzelem nagy fontosságu volt; mert általa a győzők óriási zsákmány és számos drágakő birtokába jutottak, a mi nem kevésbé kelté fel a portugallok kapzsiságát, egyszersmind meggyőzte d'Albuquerque-t azon terveinek helyességéről, a melyeket már régen elkészített, de a melyeknek keresztül viteléhez szükség-e volt a király beleegyezésére és tekintélyesebb

segély eszközökre is. Hogy ezeket megkapja, elindult Lisszabonba, a hova 1504 július havában meg is érkezett.

A fentemlített évben Mánuel király elhatározta, hogy Indiában rendszeres kormányt fog felállítani s ezért megalkotta az alkirályi tisztelet s azt Tristan da Cunha ruházta; de ez ekkor hirtelen elvesztette szeme világát s e miatt letette hivatalát, mielőtt annak teendőihez hozzá fogott volna. A király választása ekkor d'Almeida Francisco-ra esett, a ki fiával együtt 1505-ben el is indult Indiába. Mindjárt látni fogjuk, mily eszközöket vett e férfi igénybe, hogy honfitársainak a végleges diadalt biztosítsa.

1506 márczius 6-án tizenhat hajó Tristan da Cunha vezérlete alatt, ki eközben visszanyerte egészségét, elhagyta Lisszabont. Ezeken utazott el d'Albuquerque Alfonz is, magával vivén a nélkül, hogy tudta volna, alkirályi kineveztetését is. Az ezt tartalmazó lepecsételt levelet csak három év múlva volt szabad felnyitnia, mikorra is, d'Almeida megbízatása lejár.

A tizenhat hajó a Zöld-foki szigetekenél kikötött s miután a Braziliában fekvő Sz.-Ágoston-fokot is meglátogatta, elszántan nyomult előre az Atlanti-tenger déli ismeretlen részeibe, ott oly messzire eljutott, hogy, mint a régi krónikák mondják, több matróz, a ki csak könnyű öltözetben volt, megfagyott, míg a többiek is csak bajosan teljesíthették hajóikon a szolgálatot. A déli szélesség $37^{\circ}8'$ -e és a nyugati hosszúság $14^{\circ}21'$ -e alatt Tristan da Cunha három kis lakatlan szigetet fedezett fel, melyek legnagyobbika maig is az ő nevét viseli. Egy vihar volt az akadály, hogy a portugall hajóhad e szigeteken ki nem köthetett; e vihar azonkívül a hajókat

is annyira szétűzte, hogy csak a mozambiki parton tudtak ismét összetalálkozni. Midőn Tristan da Cunha Afrika partjai mellett folytatta útját, felfedezte Madagaszkár vagy San-Lorenço szigetét, melyet kevés előbb Soarez is, kit d'Almeida nyolcz hajóval visszaküldött Európába, meglátogatott volt; e szigeten azonban a portugallok nem alapítottak gyarmatot.

Miután hajósaink a telet Mozambikban eltöltötték, megindultak Melinde felé, a hol három követet partra szállítottak, hogy megbizatusuk értelmében a szárazon Abissziniába menjenek; későbben utazóink még Brava előtt is kikötöttek; a várost azonban Coutinho, egy hajótiszt, gyenge csapatjával nem tudta meghódolásra bírni. A portugallok tehát egyesült erővel ostrom alá fogták a várost, mely hősiezen védelmezte ugyan magát, de végre is elesett; ellenfelei bátorságának és tökélyesített fegyvereinek nem tudott ellentállani. A portugallok a lakosságot kegyelem nélkül felkonczolták és a várost felégették.

Magadoxo városát, ugyancsak Afrika partján Tristan da Cunha szintén portugall uralom alá akarta hajtani, de e terve nem sikerült. A város szilárd erődítményei, az elszánt nagyszámú lakosság s különösen a tél közeledte kényszerítették arra az admirálist, hogy az ostromot abbahagyja. Ekkor az Aden-öböl bejáratánál fekvő Szokotora sziget ellen fordult, melynek erősségét hatalmába is ejtette s az őrseget kardélre hányatta; egyedül egy öreg vak katona, kit egy kútban találtak elrejtőzve, nyert kegyelmet. Ez öreg azon kérdésre, hogyan tudott a mély kutba lejutni, így felelt: «A vakok csak azon utat látják, a mely a szabadsághoz vezet.»

Szokotorában a portugallok azonnal egy erősség

építéséhez fogtak, hogy általa d'Albuquerque szándéka szerint uralhassák az Aden-öblöt, a Bab-el-Mandeb szorost s ez által a bejáratot a Veres-tengerhez. Ha pedig egyszer e bejáratnak ők az urai, kezökre kerítették azon utat is, melyen a velenczeiek az indiai árucikkeket kapták.

Szokotora szigeténél vált el da Cunha d'Albuquerque-től; az előbbi Indiába ment, hogy fűszerekkel megrakja hajóit, az utóbbi pedig 1507 augusztus 10-én miután ujonnan épült erősség vezérévé unokaöcscsét de Noronha Alfonzt kinevezte volt, 1507 augusztus 10-én elindult Ormuzba, hogy hozzáfogjon nagyszerű terveinek megvalósításához. Egymásután meghódította, mintha csak a gyakorlottságát a hódításban tökéletesbíteni akarta volna, Kalazsatot, hol roppant mennyiségű élelmiszert talált, Kuriátot és Maszkatot, mely utóbbi helyet kiraboltatott, felgyújtatott és szétromboltatott, hogy boszut álljon azon több rendbeli árulásáért, melyek számán és módján nem fog elcsodálkozni az, a ki az ottani lakosok ravaszságát ismeri.

A siker, melyet d'Albuquerque Maszkatnál aratott, bármily fontosságú lett legyen, nem elégítette őt ki. Ő még nagyszerűbb tervekkel foglalkozott; ezek végrehajtását azonban nagyon megnehezítette tisztjeinek irigysége, különösen pedig da Nova, a ki el is akarta őt hagyni úgy, hogy d'Albuquerque kénytelen volt a hűtelent saját hajóján elzáratni. Miután ezen határozott fellépés a rendet helyreállította és a lázadási hajlamot elnyomta, az admirális Orfakat támadta meg és heves ellenállás után el is foglalta.

D'Albuquerque már régen hallott és olvasott Ormuzról, de a mi különös, fekvését még mindig nem

ismerte; csak annyit tudott, hogy ez a lerakódó helye mindazon árúknak, melyeket Ázsiából Európába visznek. A város gazdagsága és hatalma, lakosainak nagy száma, épületeinek szépsége egész keleten nagy hírnek örvendett; azért is szokták volt mondani: «Ha a világ egy gyűrű, Ormuz benne a drágakő.»

D'Albuquerque tehát el akarta foglalni e várost, nemcsak azért, mert jó préda volt, hanem azért is, mert az uralta az egész Perzsa-öblöt, a keleti kereskedelem e második nagy útját. A nélkül tehát, hogy tervéről egy szót is szólott volna kapitányainak, kik kétségtelenül ellene mondtak s vonakodtak volna egy hatalmas birodalom fővárosát, mely különben is nagy erősség hírében állott, megtámadni — d'Albuquerque csak vezette őket előre; így megkegyelmeztek a Messzandum-fokot s csakhamar bejutottak az Ormuzi szorosba, a Perzsa-öböl e kapujába, a honnan már beláthatták a várost is a maga egész nagyszerűségében. Az élénk kereskedelemmel bíró város egy sziklás szigeten épült; kikötőjében egy nagyobb hajóhad horgonyzott sem mint azt első pillanatra gondolhatták; a hajóhad hatalmas tűzérséggel volt ellátva s azonkívül legalább tizenöt vagy húszezer nyi szárazföldi hadsereg védelmére számíthatott.

Midőn d'Albuquerque kapitányai mindezt meglátták, élénk színekkel festették előtte azon veszélyt, melylyel egy ily jól felfegyverzett város megtámadása jár; egyszersmind felemlítették neki, hogy mily káros hatása lehet egy esetleges vereségnek. Mindezekre azonban az admirális így felelt: «igaz, hogy nagy dologba fogtunk, de a visszavonulással már elkéstünk; nagyobb szükségünk van most a határozott fellépésre, mint a jó tanácsra.»

A mint a hajók horgonya feneket ért, d'Albu-

ALBUQUERQUE ORMUZ ELŐTT.

querque azonnal megüzente követeléseit. Habár az ő ereje aránytalanul csekély volt, még sem kívánt kevesebbet, minthogy Ormuz városa elismerje Portugallia királyának főuraságát és alávesse magát az ő követének; különben úgy fog bánni vele, mint Maszkattal.

Ormuz királya Szajfeddin még gyermek volt, nevében első minisztere, egy ügyes és ravasz diplomata Kodsa-Atar kormányzott.

Az első miniszter d'Albuquerque követeléseit határozottan nem utasította vissza, mert időt akart nyerni, míg a főváros segélyére még nagyobb számú katonaság nem érkezik; de az admirális átlátott a szitán s három napi várakozás után őt hajójával és a Flor de la Már-ral ama kor legszebb és legnagyobb hajójával megtámadta az Ormuz ágyuinak védelme alatt álló hatalmas ellenséges hajóhadat.

A harcز véres és sokáig kétes volt; mikor azonban a mórok észrevették, hogy a hadi szerenése ellenök fordul, elhagyták hajóikat s úszva igyekeztek a partokat elérni. A portugallok, kiknek figyelmét ez nem kerülte ki, csolnakjaikba ugráltak, üldözőbe vették a menekülőket s borzasztó vérontást vittek köztük végbe.

D'Albuquerque most minden erejét a kikötő egy fatöltése ellen fordította, melyet nagyszámú tüzérség és ügyes nyilasok védtek, kik oly jól lőttek, hogy számos portugall katonát s magát a vezért is megsebesítették, a mi azonban ez utóbbit nem akadályozta meg abban, hogy kikössön és fel ne égesse a külvárosokat.

A mórok ekkor meggyőződtek, hogy minden további ellenállás hasztalan, sőt hogy az által csak városuk szétromboltatását idézik elő, kitűzték a fehér

zászlót s későbbben egyezséget is kötöttek a portugallokkal, a mely szerint Szajfeddin Mánuel király hűbéruraságát elismeri, magát adó fejében évenként 15,000 szerafin fizetésére kötelezi és megengedi a győzőknek, hogy területén egy erősséget építhesse nek, a melynek felállításához d'Albuquerque, daczára a portugall kapitányok felszólalásainak s ellenkezéseinek, kevés idő múlva hozzá is fogott.

Szerencsétlenségre egy pár szökevény e bűnös visszavonulásról Kodsza-Atart tudósította, a ki ennek következtében különböző ürügyek alatt az új egyezmény végrehajtását halogatni kezdte. Néhány nappal későbbben da Nova és két más kapitány, kik d'Albuquerque-nak azon sikerekért, melyeket kivívott, irigyei voltak, elhagyták őt; s a becsületet, fegyelmet s honfiúi szeretetet lábaik alá tiporva Indiába mentek; az admirálist a gyávák ez árulása visszavonulásra kényszerítette; még az erősséget is, melyre annyi gondot fordított, el kellett hagynia.

Elment tehát Szokotora szigetére, hol a portugall őrségnek segítségre volt szüksége; innen visszatért Ormuz elé, de mivel még mindig nem érezte magát elég erősnek arra, hogy támadólag fellépessen, egyelőre Goába vonult vissza, melyet 1508 végén el is ért.

E hosszú és kalandos hadjárat alatt mi történt Malabar partjain? Íme néhány szóval elmondjuk.

Fentebb említettük, hogy Almeida 1505-ben huszonkét hajóval és ezerötszáz emberrel Beleből Indiába indult; e kitünő férfiú először is hatalmába kerítette Koiloat s azután Mombaszát, mely utóbbi szigetnek «lovagjai úgy mint többi lakói, büszkén ismételtgették, hogy nem adták meg magukat oly könnyen, mint Koilóa csirkéi». A roppant zsákmány-

ból, mely ez utóbbi helyen a portugallok kezeibe esett, Almeida csak egy nyilat választott ki magának; az önzetlenségnek ritka jele!

Miután Almeida még egy ideig Melindeben maradt, áthajózott Kocsinba s ott átadta a rádsának azon arany koronát, melyet Mánuel király neki küldött; hiúsága ezután arra birta őt, hogy felvegye az alkirályi czimet.

Mint alkirály Almeida Szofalában egy erősséget épített, hogy ezen partokon a muzulmánokat féken tarthassa; czirkált továbbá az India-tengerben, ott tönkre tette a malabari hadi hajókat s elfogta a kereskedőket, szóval ellenségeinek roppant károkat okozott s elzárta régen használt utait.

De hogy ezen czirkáló hadjáratot folytathassa, számos gyorsjárású hajóra volt szüksége; mert az ázsiai partokon más menedékkikötő mint Kocsin nem állott nyitva előtte. Mennyivel helyesebb eljárást követett d'Albuquerque, a midőn mindenütt, a hol megjelent, szilárd állást igyekezett elfoglalni, midőn erősségeket építtetett és hatalmas városokat foglalt el, melyekből a tartományok belsejébe is könnyen eljuthatott, midőn magát a tengerszorosak urává tette; kevesebb veszélylyel, de annál jobban biztosította így a portugalloknak az Indiával üzőtt kereskedelem kizárólagos jogát.

Almeida győzelmei s d'Albuquerque hódításai roppantul nyugtalanították az egyiptomi szultánt. Az Alexandrián át vezető kereskedelmi út járhatatlanná tétele nagyon megkevesbítette a vámjövédelmet, a horgonypénzeket s az átmeneti díjakat, melyeket az ázsiai kereskedők fizettek, midőn még az ő országán mentek át. Azért is a velenceziek segélyével, a kik neki a szükséges épületfát s az ügyes matrózokat

szolgáltatták, felszereltetett tizenkét magas fedélzetű hajót; e hajóraj azután felkereste Kocsin közelében Almeida Lőrincz hadát s azt, miután a vezér maga is elesett, egy véres csatában tönkretette.

Habár az alkirály e szomorú hírre mély fájdalmat érzett is, el tudta azt titkolni s minden eszközök megragadott, hogy a rumikon bosszút álljon (e névvel nevezik a Malabar-parton a Byzanczból jövő muzulmán katonákat; bizonyítja ez, hogy mily hosszantartó rémületet okozott a római katona). Tizenkilencz hajójával tehát azonnal azon kikötőbe evezett, hol fia elesett s ott nagy győzelmet aratott, melyet, már be kell vallanunk, rémes kegyetlenkedéssel mocskolt be úgy, hogy nemsokára szójárássá vált a muzulmánok közt: «Sújtson a frankok bosszuja, mint sújtotta Dabult!» Almeida ezen győzelme után sem pihent meg s néhány héttel később Diu előtt megsemmisítette az egyiptomi szultánnak s a kalikuti rádsának egyesült hadait.

E győzelem híre csakhamar elterjedt egész Indiában s véget vetett az egyiptomi mohammedanusok hatalmának.

Da Nova és azon kapitányok, kik Ormuz előtt elhagyták volt d'Albuquerque hadseregét, ekkor Almeida-hoz csatlakoztak; az árulók engedetlenségöket mindenféle rágalmakkal igyekeztek okadatolni; ezek következtében Almeida d'Albuquerque ellen már vizsgálatot rendelt el, midőn egyszerre veszi a hírt, hogy a király őt az alkirályi hivataltól felmenti s az utóbb nevezettel helyettesíti. Almeida kezdetben a király e rendeletének engedelmeskedni akart; de az árulók, a kik félték a szigorú büntetéstől az esetre, ha d'Albuquerque kapja kezébe a hatalmat, rá tudták venni Almeidát, hogy 1509 márczius havában vissza-

menjen a kocsini kikötőbe s megtagadja saját uralkodójának az engedelmességet. A két híres férfiú közt hosszantartó viszálykodások támadtak; kétséget nem szenved, hogy Almeidának e dologban nem volt igaza; de mivel magát erősebbnek érezte, d'Albuquerque-et vasra verette és őt már Lisszabonba akarta küldeni, midőn Coutinho Ferdinand, Portugallia nagy marsalja tizenöt hajójával a kikötőbe érkezett. A marsal azonnal a fogoly pártjára állott s őt kiszabadította; azután Almeidának még egyszer hivatalosan tudomására adta, hogy mily hatalmat ruházott a király d'Albuquerque-re; végre figyelmeztette őt, hogy Mánuel király teljes haragját vonja magára, ha nem engedelmeskedik. Almeidának végre is engednie kellett, a mit most már szó nélkül meg is tett. Da Nova, ezen szomorú visszavonások okozója, mindenkitől elhagyatva kevéssel utóbb meghalt; a végtisztességet neki egyedül az új alkirály adta meg, a ki nagylelkűen megbocsátotta mindazon sérelmeket, melyeket d'Albuquerque Alfonznak okozott volt.

Almeida eltávozása után a nagy marsal Coutinho azonnal kijelentette, hogy Indiába küldetésének célja Kalikut szigorú megfenyítése; jó lesz tehát felhasználni a zamorin távollétét. Hiába igyekezett az új alkirály buzgalmát mérsékelni és őt rávenni, hogy a tapasztalás parancsolta óvatos módon járjon el: Coutinho nem hallgatott rá és d'Albuquerque-nek nem maradt egyéb hátra, mint őt követni.

Kalikutot, hol az idegenek megérkeztére nem számítottak, könnyen felgyújtották; de midőn a zamorin palotájának kirabolásánál szétszóródtak, rajtok ütöttek az időközben összegyűlt náják s nekik erős károkat okoztak. Coutinho, kit a harc heve szintén

elragadott, a csatában elesett és az alkirálynak minden ügyességét s egész hidegvérüségét fel kellett használnia, hogy csapatait az ellenség folytonos nyilazása közben hajóíhoz visszavezethesse s így a Mánuel küldte haderő teljes megsemmisítését megakadályozhassa.

Midőn d'Albuquerque Szintagarába, a narzinghai királynak, ki a portugallokkal szövetségben állott, tulajdonát képező kikötőbe megérkezett, megtudta, hogy Goában, egy hatalmas királyság fővárosában teljes fejtelenség uralkodik s több vezér tör annak birtokára. Egyikök Szufergudsi már-már hatalmába is kerítette; a portugalloknak tehát fel kellett e körülményeket használniok és a várost megtámadniok, mielőtt a bitorló még elég erőt gyűjtött arra, hogy mindenféle ellenséggel daczolhasson. Az alkirály e terv fontosságát felismerte. Goa fekvése, honnan az egyik út Narzingha-királyságba, a másik a Dekanba vezetett, már előbb is megragadta a figyelmét. Nem is habozott tehát és a portugallok nem sokára egy újabb hódítmánynyal gazdagodtak. Az «aranyos» Goa, e kozmopolita város, hol együtt voltak tűzimádó parzik, különböző felekezetű mohammedanusokkal és keresztényekkel, hatalmába került d'Albuquerque-nek, a ki valamennyi egymással ellenségeskedésben álló felekezetnek rokonszenvét meg tudta nyerni s a ki a várost rövid idő alatt bölcs és szigorú kormányzásával az indiai portugall birtokok fővárosává, főerősségévé és igazi székhelyévé tette.

Az évek multával észrevétlenül, bár lassan ismeretké lettek e gazdag tartományok. Mindazok, kik merészen áthajóztak e tengereken, összehordták szerzett tapasztalataikat; tudta tehát a világ, hol van a

fűszerek ama hazája, melynek felkeresésére oly meszsziről indultak ki s melyért annyi veszélynek néztek szemébe. Czejlonban, a régiiek Taprobane-jében Almeida állította fel az első kereskedő házat. A Szurada szigeteknek és Malakka félszigetnek birtoka lett most «a szerencsés» Emmanuel király vágyainak célja. Egy külön hajóhadat akart azok felkutatására küldeni; mert hiszen d'Albuquerque-nek elég dolga volt Indiában azzal, hogy féken tartsa a dühtől reszkető rádsákat és a muzulmanokat vagyis mórakat — mint akkor nevezték — a kik minden pillanatban készek voltak a portugall igát a nyakukról lerázni. A Diego Lopez Sequeira vezérlete alatt álló hajóhadat a mórok hagyományos politikájuk értelmében eleinte barátságosan fogadták Malakkában. De midőn a folytonosan megújított barátságos nyilatkozatok Lopez Sequeira bizalmatlankodását elaltatták, az egész nép fegyvert ragadt és kényszerítette őt, hogy hajóin maradjon és mintegy harmincz társát a malájok kezeiben hagyja.

Ez események után egy bizonyos idő már eltelt, a mikor Malakkába megérkezett a hír, hogy Goa újból a portugallok hatalmába került. A bandarra vagyis az első miniszter, a ki a még gyermek unokaöcscse helyett a várost kormányozta, félni kezdett az idegenek bosszújától s azért ki akarta békíteni. Meglátogatta a foglyokat, mentegetőzött előttök, sőt meg is esküdött, hogy az egész dolog tudtán kívül sőt akarata ellenére történt; mert hiszen — mondá — neki nincs forróbb óhaja, minthogy a portugallok az ő városát kereskedelmi célokból meglátogassák; különben is — tévé hozzá — már rendelkezett, hogy az árulás okozóit felkeressék és kellőképen megbüntessék.

A foglyok e hazug nyilatkozatokból persze egy szót sem hittek el; azért is felhasználták a szabaddabb mozoghatást, melyet ez időtől fogva nekik megengedtek s óvatosan tudtára adták d'Albuquerque-nek, milyen a város fekvése és milyen az ereje.

D'Albuquerque-nek nagy nehezen sikerült tizenkilencz hadi hajót összehozni, melyeken ezernégy-száz katona, köztük nyolczszáz portugall, foglalt helyet. Ekkor azonban habozni kezdett az alkirály, vajjon Mánuel király akaratahoz mértén Aden ellen, a Veres-tenger e kulcsa ellen forduljon-e vagy Malakkába induljon; Adennek birtoka annyiban fontos volt, mert ama helyen útját állhatta a hajóhadnak, melyet az egyiptomi szultán újból Indiába akart küldeni. Habozásának a musszon irányának megváltoztatása vetett véget. Az uralkodó szelek lehetlenné tették az eljutást Adenbe, másrészt pedig a hajózást Malakka felé elősegítették.

Ez utóbb megnevezett város akkori időben teljes virágában volt s nem kevesebb, mint százezer lakost számlált. Habár számos háza, melyeknek fedelét pálmalevelek képezték, csak fából épült is, nem hiányoztak ott tekintélyes épületek, mecsetek és kőtoronyok sem, melyek mind együtt véve egy mért-földnyi hosszúságban terültek el. Hinduk, khinaiak és a Szunda-szigetek maláji lakosai adtak e kikötőben egymásnak találkát; a Malabar-partról, a Perzsa-öbölből, a Veres-tengerből s Afrika partjairól hordta ide a sok mindenféle hajó a különböző árucikkeket.

Midőn a malakkai rádsa a portugall hajók közeledtét észrevette, belátta, hogy látszólag elégtételt kell adnia az idegeneknek s feláldozta nekik miniszterét, a ki felköltötte haragjukat s oka volt idejő-

vetelüknek. Követe tudtára adta tehát az alkirálynak a bandarra halálát s tudakozódott a portugallok szándéka iránt.

D'Albuquerque először is a foglyok kiadatását követelte; de a rádsa időt akart nyerni, legalább addig, míg a musszon megfordul; e fordulat kényszerítette volna az európaiakat arra, hogy vagy minden eredmény nélkül elhagyják Malakkát vagy hosszabb ideig maradjanak ott, mely utóbbi esetben remélhette, hogy őket legyőzi. A fentemlített okból tehát mindenféle ürügyet talált ki, azalatt pedig, mint a régi elbeszélések mondják, nyolczezer ágyut hozott össze és húszezer katonát gyűjtött maga köré.

D'Albuquerque türelmét veszítvén, néhány házat és több gudserát hajót felégetett; mire a rádsa a foglyokat azonnal kiadta; az alkirály most harmincz-ezer aranyat kért azon károk fejében, melyeket a malakkaiak Lopez Sequeira hajóinak okoztak; végre azt is követelte, hogy engedjék meg neki a város közepén egy erősség építését, mely a portugallok árúczikkeinek tárházául is szolgálhasson. D'Albuquerque nagyon jól tudta, hogy ezen követeléseit nem fogják teljesíteni. Elhatározta tehát, hogy a várost hatalmába keríti, a támadás időpontjául Sz.-Jakab napját tűzte ki. Daczára az erélyes védelemnek, a mely kilencz napig tartott, daczára az alkalmazásba vett rendkívüli eszközöknek, minők az elefántok, a mérgezett nyilak, az ügyesen eltakart cselfogások s a barrikádok voltak: a város mégis a portugallok hatalmába került; igaz, hogy ezek is hősiesen harczoltak s így is csak lassan egyik házat a másik után, egyik városnegyedet a másik után tudták elfoglalni. D'Albuquerque a roppant nagy zsákmányt katonái közt osztotta ki; ő magának,

mint némelyek mondják, csak tíz bronzoroszlánt tartott meg, hogy legyen majd, a mivel sírját fel-
 ékesíttesse és győzelme emlékét megörökítse.

Az Oczeaniába és Ázsia északibb részeibe vezető kapu ezuttal megnyílt. Sok addig ismeretlen nép jött most érintkezésbe az európaiakkal. Idegen szokások, mesés történetek tárultak fel a csodálkozó nyugat szemei előtt. Új korszak nyílt meg; s ezen óriási eredményeket egy nemzet zabolázhatatlan vakmerőségének és fékezhetetlen bátorságának köszönhetjük, egy nemzetnek köszönhetjük, a melynek hazája a földet ábrázoló térképeken alig látszik.

Malakka jóléte az ostrommal járó rázkódást kiállotta; a főérdem e tekintetben is d'Albuquerque-t illeti meg, a ki vallási türelmességének, a mely oly éles ellentétet képez a spanyolok vakbuzgóságával, továbbá ügyesen kigondolt intézkedéseivel Malakka kereskedő világát együtt tudta tartani. Néhány hónappal az ostrom után a kemény megpróbáltatásnak más nyoma nem is volt, mint a portugall zászló, a mely büszkén lobogott az óriási város felett, azon kis nép gyarmat birodalmának egyik feje és előörse fölött, a melyet vállalkozási szelleme és bátorsága oly nagygyá tett.

Ez újabb hódítás, bármily csodás lett legyen, nem feledteté el d'Albuquerquevel régibb terveit. Ha látszólag le is mondott róluk, annak az volt az egyedüli oka, mert kivitelökre nem volt alkalmas az idő. Azzal az elhatározottsággal és makacssággal, a mely jellemének egyik alapvonását képezte, a birodalom legdélibb pontján is szem előtt tartotta az északibb vidékeket. Ormuz, melyet hódítói pályája kezdetén már-már hatalmába kerített s a melyet a legfényesebb siker megvalósulása pontján alattvalói-

nak irigysége s árulása rántott csak ki kezeiből, ez Ormuz mindig szemei előtt lebegett.

Hőstetteinek híre és a nevének hallatára támadt rémület rábirták Atarta kodsát, hogy az alkirály iránt előzékeny magaviseletet tanusítson, hogy felkérje őt az egyezségkötésre s hogy az eredetileg a városra rótt évi adót hátralékaival együtt megküldje. D'Albuquerque azonban nem hitt e meg-megújuló barátságos nyilatkozatokban, azon mór hűségben, a mely oly méltán lehetett volna híressé, mint a pun hűség; meghallgatta ugyan, de e mellett csak a kedvező alkalomra várt, a midőn hatalmát ama vidékeken is állandóvá teheti.

1513 vagy 1514-ben — biztosan nem tudják — akkor, midőn Malakkában uralma már megerősödött, midőn többi birtokaiban a helyreállított béke hajóhadát és katonáit szabadokká tette, megindult a Perzsa-öböl felé.

Ormuz kormánya ezalatt több rendbeli változáson ment át; megérkeztek egy Nureddin nevű bitorló gyakorolta a hatalmat; ez azonban az alkirályt nem zavarta meg s így a mint kikötött, azonnal követelte, hogy az erősséget, melynek építését megkezdte volt, haladéktalanul adják át. Miután azt teljesen helyreállította, beavatkozott azon vitába, mely akkor Ormuz lakóit két ellenséges táborra osztotta s oka volt, hogy a város kevés hián a perzsa uralkodó kezeibe nem került. Ő e vitában Ráiz-Named ellen foglalt állást, a várost hatalmába kerítette s átadta azon pártnak, a mely először fogadta el az ő feltételeit s a melynek hűségében leginkább megbízhatott. Különben ekkor hatalma a városban már biztosítva volt; mert az erősség őrizetét oly állapotba helyezte, hogy az Nureddin minden lázadási

ALBUQUERQUE NAGYSZÁMÚ ÁGYUGOLYÓT HOZAT HAJÓIRÓL.

kísérletét bizton leverhette s holmi függetlenség után törekvő óhajoknak is elejét vehette. Az alkirály ez ormuzi expedíciója egy adomával áll összeköttetésben, a mely ugyan eléggé ismeretes, de a melynek elhallgatását talán éppen ezért még valaki szemünkre vethetné.

Midőn a perzsa követek Ormuzba jöttek, hogy a várostól a szokásos adót bekívánják, d'Albuquerque a hajóiról elhozatta a különböző nagyságú puska- és ágyugolyókat, megmutatta azokat a követeknek s így szólt; ez azon pénz, melylyel Portugallia királya adóját le szokta róni. Nem valószínű, hogy a perzsa követek adókövetelésöket ezután is megújították volna.

D'Albuquerque szokásos bölcsessége a lakosokkal szemben minden sértést kikerült, a miért azok nem-sokára vissza is jöttek városukba. A nélkül, hogy sanyargatott volna, mint ezt utódai tették, igazságosan és tisztán vezette a kormányt, mi által a portugall névnek szeretetet és tiszteletet vívott ki.

A míg ő maga ezen bámulatos dolgokat mívelte, néhány tisztjének megbizást adott, hogy kutassák át azon titok földte vidéket, melyhez a bejáratot megnyitotta akkor, midőn Malakkát elfoglalta. D'Abreo Antalra és Ferenczre bizta azon kis hajóhadat, melyen százhusz ember foglalt helyet s melylyel ők az egész Szunda-tengert bejárták, Szumatrát, Jávát stb. meglátogatták s egész Ausztrália partjainak közelébe hatoltak; s így ezen a hajósra korrall zátonyainál fogva oly veszélyes tengeren át, sokszor ellenséges indulatu nép között haladva el, mintegy ötszáz mértföldnyi utat tettek meg, míg nem eljutottak Burug és Amboináig, melyek már a Molukki-

szigetekhez tartoznak. Miután itt hajóikat fahéjjal, muszkátdióval, szandálfával és gyöngyökkel megtápták, 1512-ben visszafordultak Malakka felé. Ez alkalommal a fűszerek igazi hazáját is elérték; nem volt tehát egyéb hátra, minthogy itt is felállítsanak árutárat és hogy véglegesen elfoglalják e földet, a mi nemsokára meg is történt.

A tarpeji szikla közel van a capitoliumhoz — mondták gyakran. D'Albuquerque Alfonznak ezt tapasztalnia kellett s utolsó napjait az szomorította el, hogy a király tőle kegyelmét megvonta. E kegyelemvesztést a hős nem érdemelte meg; a rágalmak, a hazugság és a művészien szőtt árulás Mánuel király előtt tekintélyét egy időre leronthatták ugyan, de nem szennyezheték be az utókor előtt e nagy történelmi alak dicsőségét. Már azelőtt el akarták hitetni Portugallia királyával, hogy Goa elfoglalása vastag hiba volt; egészségtelen klimája — mondták — rövid idő alatt meg fogja tizedelni az európai lakosokat. A király azonban, mivel bizott vezérének tapasztaltságában és okosságában, nem hallgatott ez utóbbinak ellenségeire; nyíltan kifejezte ezért d'Albuquerque a köszönetet, a mikor így szólott: «Nagyobb köszönettel tartozom Mánuel királynak, hogy Goát megvédte a portugallok ellen, mint magamnak, a ki azt kétszer elfoglaltam.» 1514-ben d'Albuquerque a királytól, szolgálatai fejében a «Goa hercege» czímet kérte; ezen ügyetlen tette volt az, melyet ellenségei kizsákmányoltak.

D'Albuquerque Soarez d'Albergaviát és Diego Mendezt, kik ellene nyíltan kikeltek, foglyokként Portugalliába küldötte; ezeknek azonban sikerült magukat az ellenök emelt vád alól kitisztázni; nem elégedtek meg azonban ezzel, hanem most ők emel-

tek vádat az alkirály ellen s elhitették Mánuellel, hogy d'Albuquerque független herczegséget akar alapítani, melynek fővárosa Goa lenne; ez idézte elő a kegyelemvesztést.

A hír, hogy d'Albergaviát nevezték ki Kocsin kapitányává, d'Albuquerque az ormuzi szoros bejáratánál találta, midőn éppen útban volt a Malabar-part felé. Egészsége már ekkor nagyon meg volt rongálva; midőn ama hírt hallotta, égnek emelte kezeit, mondja Denis a portugallokról irt kitűnő történetében s csak e néhány szót ejtette ki: «Íme, rossz lábon állok a királylyal, mert szerettem az alattvalóit, rossz lábon az alattvalóival, mert szerettem a királyt. Öreg, készülj a halálra s fordulj az istenhez, mert becsületed érdeke, hogy ez élettől megválj, te pedig semmit sem mulasztottál el megtenni, a mit becsületed kívánt.»

Miután d'Albuquerque Alfonz Goába megérkezett, meggyónt, megáldozott, azután felvette a Sz.-Jakab rendnek ruháját, melynek főnöke volt és «1515 deczember 16-án egy vasárnapon egy órával hajnal hasadta előtt kiadta lelkét. Ez volt vége törekvéseinek és fáradozásainak, melyek neki soha sem hozták meg a kellő jutalmat.»

D'Albuquerque temetése nagy pompával ment végbe. A katonák, kik bámulatos vállalataiban hűséges kísérői és fájdalmas csalódásainak tanúi voltak, egymással versenyeztek, hogy ki vigye hulláját ama helyre, melyet magának örök pihenőül kiszemelt. Maguk a hinduk fájdalmukban nem akarták hinni, hogy meghalt; csak elment, mondták, hogy az ég seregeit vezérelje.

Mánuelnek egy újabban felfedezett levele bizonyosság, hogy a királynak a hamis vádak okozta haragja

d'Albuquerque ellen csak rövid ideig tartott s hogy nem késett a kegyelemvesztettnek azonnal teljes igazságot szolgáltatni. Szerencsétlenségre e levél, mely mindent jóvá akart tenni, India második alkirályát már nem találta életben; ez bizonyára enyhítette volna a fájdalmat, mely élete utolsó perczeiben lelkét gyötörte, de így azon gondolattal halt meg, hogy hálátlan iránta azon fejedelem is, a kinek dicsőségét emelni és hatalmát növelni: egyedüli célja volt.

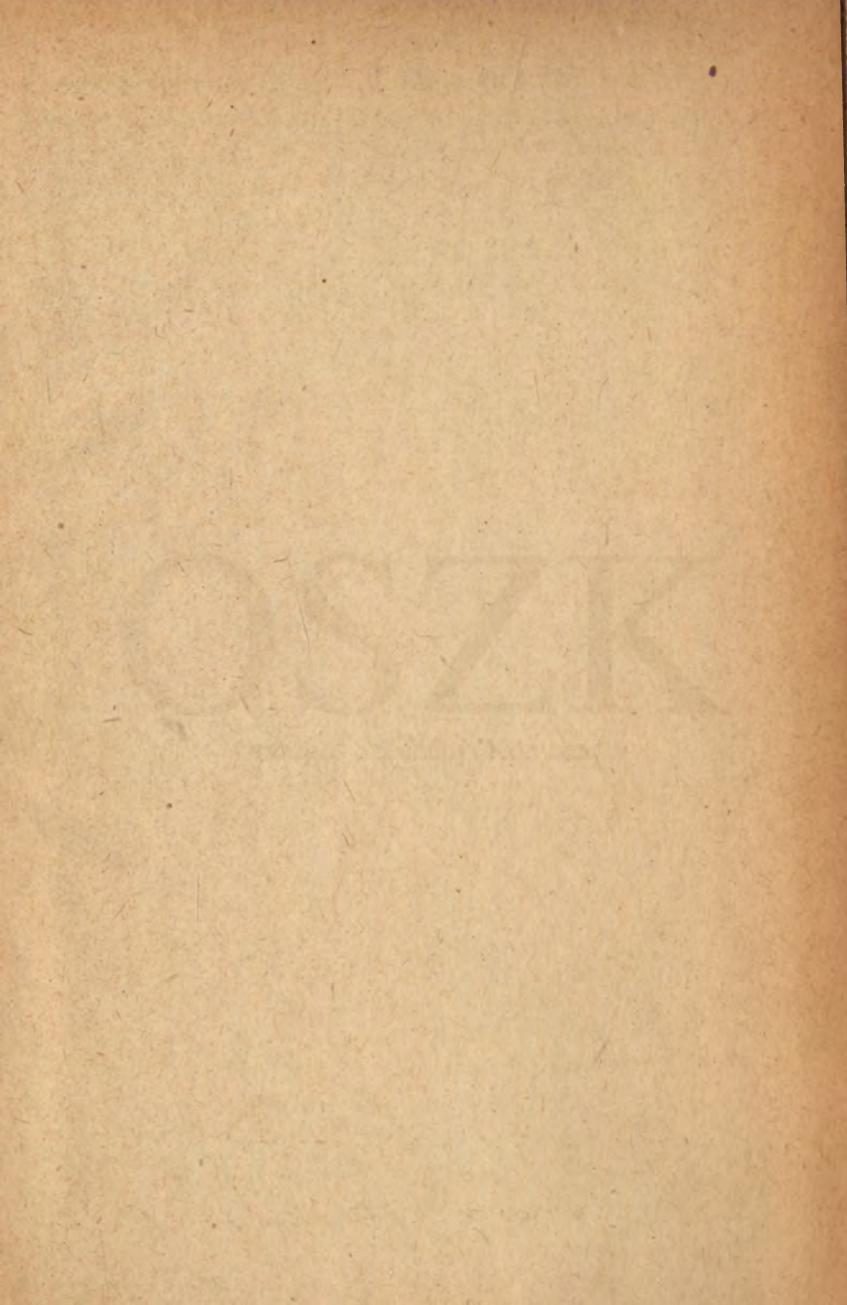
Vele együtt, mondja Michelet, eltűnt a hódítók köréből az igazságosság és a humanizmus. Még sokáig jártak a nagy Albuquerque sírjához a hinduk, hogy utódainak sanyargatása ellen tőle kérjenek igazságot.

Azon számos ok közül, melyek a d'Albuquerque alapította hatalmas gyarmatbirodalom romlását előidézték, Michelet után a következőket említjük meg: az elszórt telepítvények egymástól nagyon távol estek; Portugallia lakossága az óriási birodalomhoz aránylag csekély számú volt; a rendetlen kormányzat főcélját a zsarolás és sanyargatás képezte; a legfőbb ok végre az volt, hogy a portugallok legyőzhetetlen nemzeti gőgjüknél fogva a bennszülötteket nem akarták magukhoz emelni.

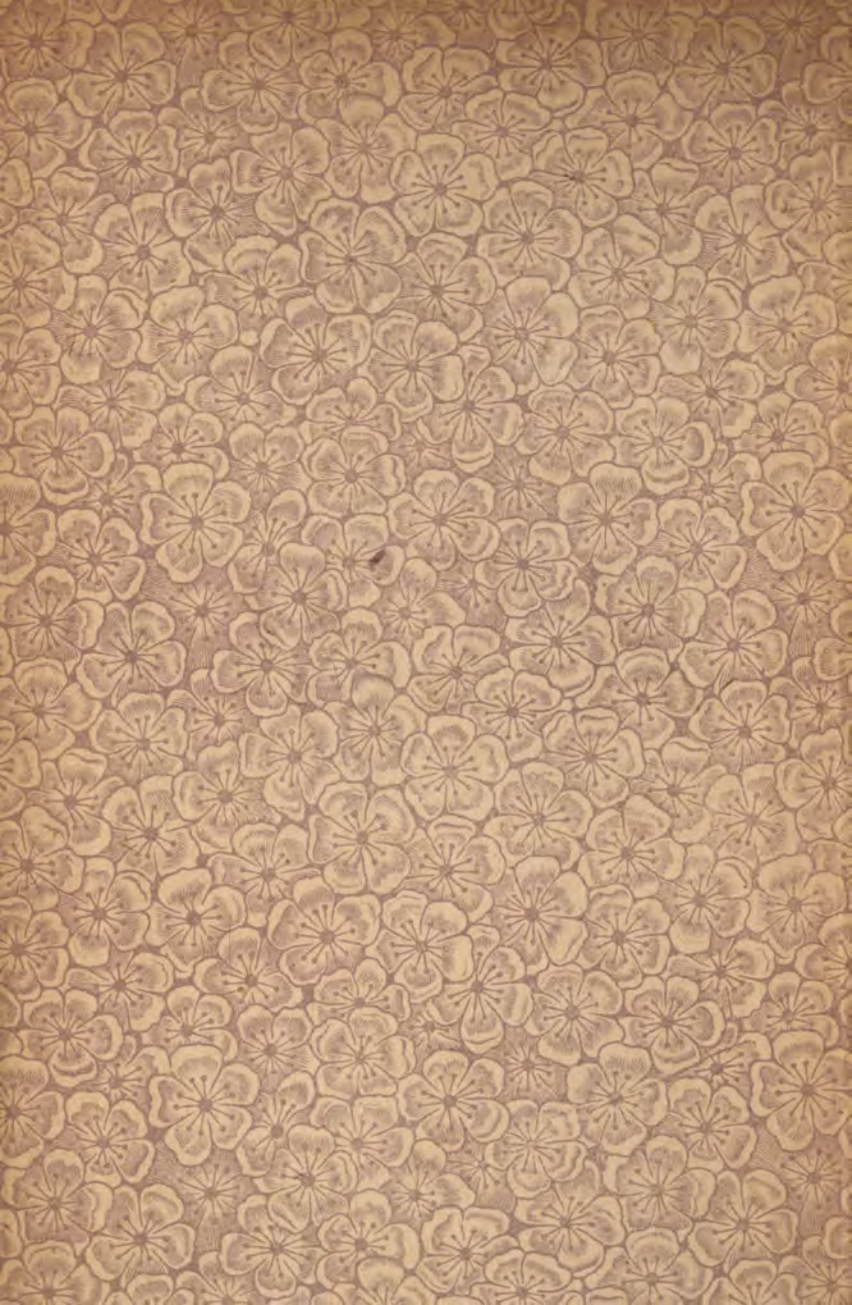
Az indiai birodalom hanyatlását ugyan még egyelőre két hős férfiú megakadályozta. Neveik: Juan de Castro, a ki oly szegény maradt, hogy halálos ágyán nem volt annyija, a mivel magának egy tyúkot vehetett volna és Ataide; ezek az erkölcstelen népség között is számos példáit adták a férfias erényeknek és oly kormányzatot gyakoroltak, melyhez semmiféle vád sem fér. Utánuk bekövetkezett a bukás; az óriási birodalom a spanyolok és

hollandok birtokába jutott, a kik maguk sem tudták azt teljes épségében fenntartani. Minden elmúlik, minden átalakul. Nincs-e helyén ismételni ez alkalommal az államokra alkalmazva e közmondást: az élet csak álom?

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY